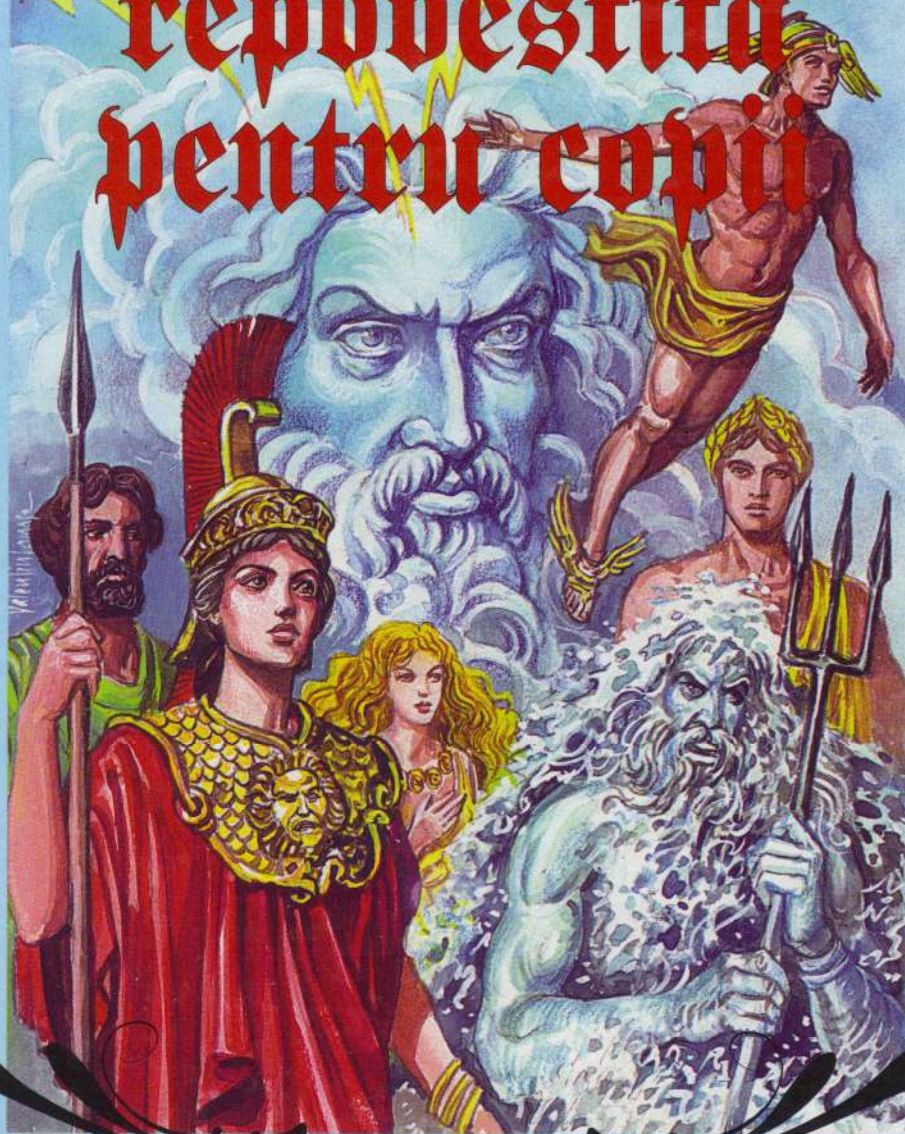
Robert James

Istoria antică repovestită pentru copii

LUCMAN

ROBERT JAMES

Cuprins

POVESTIRI DIN ISTORIA GRECIEI

I.LEGENDA LOCRIENILOR

—Şi tu de unde vii? îl întrebă argianul pe vecinul său.
—Vin din Locri, răspunse celălalt râzând.

Pe stadionul Olimpia soarele de iulie dogoreşte puternic. Calcarul izbit de lumină răneşte ochii oriunde gloata lasă la vedere câteva porţiuni din construcţie. Se zăreşte în depărtare frontonul templului lui Zeus.

Probele de luptă se sfârşesc. încă două perechi de concurenţi şi se termină. Biruitorul va duce în oraşul său o simplă coroană din ramuri de măslin, dar şi o glorie veşnică. Va fi atletul din Sikyon, al cărui spate monstruos de lat proiectează pe nisip, în razele soarelui ce apune, o umbră pătrată ca a unui monument? Sau acela care vine din coloniile Italiei, de dincolo de mări, tânărul crotonian Milon, căruia cunoscătorii îi pipăiau cu exclamaţii admirative bicepşii rotunzi ca nişte haltere? Se zice că poate să despice în două trunchiul unui copac şi să îndoaie o monedă de bronz între degetul mare şi arătător cum face o bătrână cu o caisă uscată.

Rămăşagurile sunt făcute. Pentru moment, pauza îngăduie publicului să—şi dezmorţească picioarele. În gloată se strecoară copilandri care vând apă, vin, măsline şi pâine. Cei trei vorbăreţi ai noştri au noroc. Soclul unei statui le oferă un colţ de umbra.

—Viteazul nostru prieten vine din Milet, reluă argianul, arătând spre vecinul din stânga. E un oraş frumos, spuse el. Vinzi purpură, nu—i aşa, prietene? E o afacere bună.

Milesianul asudă puternic. Este un bărbat corpolent. Îşi fereşte capul cu o umbreluţă de soare.

—Dacă purpura s—ar fi vândut prost, n—aş mai fi fost aici, bunii mei prieteni, oftează el cu voce cavernoasă. Drumul costă mult. Dar măcar o dată în viaţă orice cetăţean grec trebuie să vadă Jocurile Olimpice. I—am spus mereu nevestei mele, adăugă el gesticulând cu o mână întinsă ca o farfurie. Ce ne face să le fim superiori barbarilor? Sângele nostru grec, nu—i aşa? Unde se adună toţi grecii, oriunde ar locui, în Orient, în Occident, o dată la fiecare patru ani, fraţilor? La Olimpia! Şi acesta este un ritual atât de sfânt, încât războaiele se opresc şi oştenii îşi agaţă scuturile în cui ca să se uite la Jocurile Olimpiei. Ei bine, acolo trebuie să meargă adevăraţii greci pentru a se simţi într—adevăr greci, binecuvântaţi de Zeus, ocrotiţi de Hera. Aşa că iată—mă. Fratele meu se va ocupa de atelier şi socotesc că scoicile de murex[1] se vor îngrămădi în curtea mea ca şi cum nici n—aş fi plecat. Demagoras din Milet se poate desfăta cu Jocurile Olimpice! Trebuie să mulţumesc zeilor pentru asta!

—Tu, care eşti locrian, reluă argianul întorcându—se către cel din dreapta. Tu vii din Italia. Eşti vecin cu Milon din Crotona. Ah, ce ţară frumoasă Italia! Codri, grâu, vite, de—ale gurii din belşug. La noi, în biata Grecie, ne spetim să scoatem din pământ mai mult decât poate el să ne ofere. Ai avut dreptate, frate, să te aşezi în Italia.

—Meritul nu este tocmai al meu, răspunse cu veselie celălalt. Eu m—am născut în Locri, la fel ca tatăl meu, bunicul meu şi bunicul bunicului meu. Suntem urmaşii celor care au întemeiat colonia acum cinci sau şase generaţii, ai celor care, părăsind Locrida grecească, au întemeiat acolo oraşul pe care, în amintirea patriei de baştină, au numit—o Locri[2].

—Dacă nu mă înşel, prietene, zise argianul bucuros, se spune că oraşul vostru a fost întemeiat printr—o întâmplare destul de amuzantă. O ştii? Ar trebui să ne—o aminteşti, să ne treacă timpul mai uşor.

---

[1] Denumire generică dată gasteropodelor eu cochilie conică spiralată, ornamentată cu ţepi. Din unele specii mediteraneene se extrăgea, în Antichitate, purpura (n.ed.).

[2] În zilele noastre, emigranţii englezi eare au populat America de Nord au procedat la fel, numindu—şi oraşele New York (Noul York) sau Oxford (n.ed.).

—Cu mare plăcere, dragă cetăţene din Argos. Era pe vremea când grecii străbăteau mările în căutarea de noi patrii. Timpurile erau grele pe atunci. Pretutindeni bogaţii îi asupreau pe nevoiaşi, parcă pământul Greciei, blestemat de zei, ar fi refuzat să—şi mai hrănească pruncii. Când n—ai pâine, te revolţi. Pretutindeni domneau discordia, războiul; cei cărora norocul le era potrivnic echipau corăbii, aşezau deasupra chipul zeului oraşului şi porneau pe valuri, în voia vânturilor! Plecau. Fericiţi erau cei care aveau idee despre locul în care urmau să debarce, dacă vreun negustor bătrân, vreun vânzător de oale, vreunul din oamenii aceia care încarcă vase întregi cu cupe şi merg să—şi vândă pocalele până la fluviul Ocean îşi amintea de o ţară bună dincolo de mări, cu ogoare fertile, unde e loc destul şi băştinaşii nu sunt prea iscusiţi cu armele!

Aşa plecară şi locrienii noştri, care nu mai aveau loc la ei în ţară. Ştiau că navigând către apus întâlneau o insulă mare, în formă de triunghi, Sicilia noastră, şi un pământ în faţa ei, Italia, o ţară bogată şi răcoroasă, locuită de sălbatici viteji. Deja grecii aşezaţi la Naxos, în Siracuza, la Cumae le făceau semne, ca să zicem aşa.

Aşadar, vitejii noştri au debarcat pe promontoriul pe care azi îl numim Zefirion. Oamenii locului, nişte pârliţi din Sicules, însă bine înarmaţi, nu le—au făcut la început nici un rău. Asta pentru că grecii noştri se mulţumiseră cu puţin. Zefirion e numai stâncă: o zonă pentru capre şi cioplitorii de piatră. Locrienii şi—au dat seama repede cum stau lucrurile. Mai în nord zăreau dealuri atrăgătoare, măslini, ogoare de grâu. Era ademenitor.

Dar siculienii şi—au arătat colţii când a fost vorba să împartă teritoriile cu alţii. E pământul nostru, ziceau ei, rămânem aici.

Atunci căpetenia locrienilor — un bărbat viclean — s—a dus să—i caute pe siculieni şi le—a ţinut un discurs frumos. De ce să facă război când se pot înţelege? Luptele nu fac bine nimănui. Ei, siculienii, au prea multe pământuri, lasă peste tot ogoare necultivate. Grecii vor lua doar ce prisoseşte, numai ceea ce nu foloseşte nimănui şi toată lumea va trăi în bună pace, cu spadele în teacă, dormind fără griji.

Căpetenia băştinaşă s—a arătat neîncrezătoare. Nu—i plăceau deloc săbiile lungi ale compatrioţilor noştri şi cuţitele lor din fier încovoiat.

—„Şi când voi sta cu spatele, a zis el, sabia va ieşi din teacă!"

—„Îţi voi da cuvântul meu!"

—„Oh, cuvântul tău!..."

—„Bine, atunci să facem un jurământ, o formulă care să ne lege în faţa zeilor. Să jurăm că vom rămâne prieteni atâta vreme cât vom păşi pe acelaşi pământ şi vom avea aceleaşi căpăţâni pe umeri. Şi să mă lovească fulgerul lui Zeus dacă..."

—„Bine! se lăsă înduplecat siculianul nostru. Facem legământul... jurăm."

Şi a doua zi, aşteptând momentul cel mai prielnic, locrienii s—au năpustit asupra siculienilor, i—au alungat şi i—au gonit până în munţi. Iar ei s—au instalat în locul lor, în trai tihnit şi fără griji.

—Asta da poveste morală! gâfâi milesianul scandalizat. Şi zeii **i** au avut nimic de spus? Nu e bine să încâlci un asemenea jurământ.

—Dar ei nu şi—au încălcat jurământul. Asta—i toată treaba.

—Cum aşa, dacă nu te superi?

—În ziua în care au făcut legământul, locrienii şi—au umplut încălţările cu pământ şi şi—au pus pe sub tunici căpăţâni de usturoi.

Argianul începu să râdă, dar milesianul se înnegura.

—E o poveste foarte ticăloasă, zise el.

II.POVESTEA ÎNTEMEIERII MARSILIEI

A fost odată... (e o povestire care începe ca o poveste cu zâne) un rege pe care îl chema Argantonios. Locuia departe, pe fundul mărilor apusene, într—o ţară minunată şi foarte bogată; sub pământ era numai aur şi argint; pământul era plin de fructe şi flori şi toţi supuşii lui erau foarte fericiţi. Cel puţin aşa se povesteşte. Locuia în ţara pe care oamenii o numeau Tartessos şi pe care azi o cunoaştem sub numele de Andaluzia.

Acest rege bun, atât de fericit, se cam plictisea. Fenicienii îl vizitau, şi Biblia povesteşte că aduceau de la el corăbii încărcate cu roade. Insă i—ar fi plăcut să—i cunoască pe grecii aceia despre care i se povesteau nenumărate minuni. Dar grecii nu se aventurau pe coasta lui. Asta pentru că lor, când navigaţi spre apus, nu le plăcea deloc să treacă de Italia. Corăbiile, fără punţi, nu rezistau mult în larg; marinarii nu aveau hărţi, ci doar schiţe sumare ale coastelor pomenite în călătorii. Era mult mai sigur să navigheze în Marea Egee, printre insuliţe, aproape fără să piardă din vedere coasta, decât să se avânte în nemărginirea aceea imensă care se întindea dincolo de Italia. Regatul monştrilor şi al zeilor, se spunea! Ulise, care se aventurase odinioară pe câteva vârfuri de pământ din partea aceea, nu nimerise prea bine. Aşa că bunul rege Argantonios îşi pierduse nădejdea de a—i face pe greci să aprecieze binefacerile ospitalităţii sale când, într—o zi, în port intră o corabie străină. O corabie săracă, într—adevăr, cu vâslele rupte, cu o pânză sfâşiată ce atârna jalnic.

Copiii şi femeile s—au strâns numaidecât în port.

—Parcă abia ar fi scăpat dintr—o furtună, şuşoteau ei. Trebuie reparată din cap în coadă, asta e. De unde o veni?

Căpitanul, care coborî în port, era un grec mărunţel, pe nume Colaeos. La drept vorbind, nu ajunsese acolo de bunăvoie. Venind din Samos, ducea mărfuri în Egipt când l—a prins furtuna, l—a împins în Iberia, înspăimântându—l de moarte, şi i—a prefăcut corabia într—o epavă.

Bunul Argantonios a poruncit să fie adus numaidecât grecul care—şi recăpăta încetul cu încetul siguranţa de sine şi limbuţia. Cu bunăvoinţă se puteau înţelege, chiar dacă nu vorbeau aceeaşi limbă.

Argantonios şi oaspetele său s—au înţeles atât de bine, încât bunul rege a vrut cu orice preţ să—l păstreze pe grec alături de el.

—Unde o să mai găseşti o ţară atât de bună, zicea el, grâu, mere de aur[3], vite câtă frunză şi iarbă?

—Aşa este, răspundea Colaeos, şi mai ales, unde voi găsi un prinţ mai bun ca domnia ta? Insă am nevastă şi copii la Samos, trebuie să înţelegi...

Aşa că se despărţim. În schimbul ţesăturilor şi oalelor pe care le adusese în cala spartă, Colaeos pleca încărcat de aur şi argint, o avere care ar fi ajuns unui oraş întreg. „Asta dacă zeii mă vor duce teafăr şi sănătos înapoi în Samos", cugeta el.

Colaeos îi făgăduise Herei o ofrandă bogată; de aceea, ea l—a ocrotit şi l—a ajutat să ajungă, cu pânza în vânt şi coca plină, în portul Samos. Acolo a devenit, încetul cu încetul, cel mai bogat cetăţean. Pentru a—şi păstra noua prosperitate, s—a îngrijit să—i aducă Herei jertfa promisă. A poruncit să i se făurească un vas de aramă foarte frumos împodobit cu capete de grifoni, în valoare de şase talanţi[4], ţinut de trei statui de aramă îngenuncheate. Apoi i—a închinat—o Herei în templul ei. Era atât de mulţumit de soarta lui, încât a refuzat să se mai întoarcă vreodată în Tartessos. „De ce să—mi asum atâtea riscuri când mi—e atât de bine acasă?” se gândea el. Era un om înţelept.

Zvonul aventurii sale s—a răspândit însă imediat pe toată coasta Asiei Mici, în Ionia, unde se stabiliseră de multă vreme populaţii greceşti, şi a ajuns la urechile locuitorilor din Foceea.

Ţinutul Foceei nu mai reuşea să—şi hrănească pruncii. Şi, dacă foceenilor nu le era bine la ei acasă, aveau toate motivele să caute un trai mai bun în altă parte. Aveau corăbii foarte bune. lungi, înguste, uşoare şi iuţi, potrivite pentru atacuri şi pentru a se apăra de loviturile duşmanilor pe care—i întâlneau cei plecaţi în călătorii. Erau corăbii cu cincizeci de vâsle, pentacontore, adevărate vase de

---

[3]Portocale (n.ed.).

[4]Se vorbeşte deseori despre „talanţi" în poveştile greceşti. Talantul nu este o monedă. Este o unitate de valoare eare reprezintă o sumă greu de evaluat în monedele de azi — uneori se zice 6 000 de franci—aur — în orice caz, o sumă considerabilă (n.ed.).

război pe care foceenii le foloseau pretutindeni.

Câteva echipaje de foceeni căliţi în bătălii s—au suit la bordul acestor pentacontore şi au plecat spre Occident, în căutarea regatului Tartessos. Ajunşi pe ţărmul căutat, au dat peste bunul rege Argantonios, încovoiat de ani şi cu barba căruntă, care i—a copleşit cu dovezi de prietenie şi daruri scumpe. Cum foceenii voiau să se aşeze între Asia Mică şi Iberia, unde existau porturi potrivite, unde se puteau opri să se odihnească în drumurile lor, părăsiră din nou Tartessos şi căutară ţinuturi primitoare pentru a întemeia colonii.

Se avântam drept spre Cumae, cea mai veche colonie grecească de pe meleagurile acelea. Dincolo de ea, de—a lungul capului ce şi—a păstrat până în zilele noastre numele de Circe, debarcară în ţinutul în care se află gura Tibrului.

Roma trăia pe—atunci sub autoritatea unui rege etrusc. I—a primit regele Tarquinius cel Bătrân. Acesta era un bărbat înalt şi gras, cu ochii sumbri şi pielea uleioasă, ca toţi etruscii. Probabil le—a arătat cetatea lui, înconjurată de un zid de apărare gros şi frumos; colibele rotunde şi grajdurile ocupau pământul pe care, peste şase sute de ani, aveau să se înalţe palatele lui Cezar.

Mai mult ca sigur, Tarquinius le—a dat de înţeles că nu se punea problema să se stabilească într—un loc ale cărui avantaje le păstra pentru el. Foceenii noştri s—au suit din nou pe pentacontorele lor.

—Navigând spre nord, veţi găsi un ţinut bun, le zisese regele etrusc, ale cărui ţărmuri sunt locuite de popoare de rasă *ligură*, nici prea puternice, nici prea numeroase. La ei veţi găsi multe pământuri nefolosite.

Foceenii au ajuns la gura unui mare fluviu. într—adevăr, nu văzuseră nimic mai frumos. Obişnuiţi cu micile torente care se varsă în Marea Egee, pâraie neînsemnate în care în luna mai caprele nici măcar nu—şi udă bărbile, au privit respectuoşi vârtejurile mâloase ale acestui fluviu străin. Apele se împărţeau în mai multe braţe care şerpuiau printr—un pustiu de pietricele şi răchită. Pe ici, pe colo, apa se întindea în iazuri netede deasupra cărora se îmbulzeau nori de păsări. Flamingi roz stăteau nemişcaţi şi gravi într—un picior. In depărtare se zăreau colinele înverzite. Grecii se aruncară cu frunţile la pământ, adorând zeul fluviului. Doreau să ofere o jertfă în cinstea lui, dar cum să—l invoce dacă nu—i ştiau numele?

Într—un târziu, zăriră colibele ridicate pe stâlpi şi câţiva băştinaşi care—i observau de departe. Se apropiară şi ei, impresionaţi de aceşti tineri vânjoşi, acoperiţi de arme strălucitoare, care nu încercară nici să fugă, nici să se opună.

—Aceştia sunt ligurii, zise unul dintre greci, ceva mai umblat. Suntem în ţara ligurilor.

Şi bălmăjind câteva cuvinte pe limba lor barbară, grecul vorbi cu ţăranii care rămâneau speriaţi şi reţinuţi.

—Spun că fluviul acesta se numeşte Ron, că sunt din tribul segobrigilor şi că pe regele lor îl cheamă Nanos. Locuieşte destul de departe de aici, pe ţărmul unui golf.

Poate că grecilor li s—a părut că băştinaşii aceştia sunt greu de biruit. Oricum, după ce au cercetat coastele, s—au întors în Foccea. Au cerut ajutorul marii zeiţe a coastei Ioniei: Artemis din Efes. Aceasta i—a poruncit în vis unei femei din cetate, pe nume Aristarke, să ia cu ea o statuie a zeiţei şi să urmeze expediţia ca preoteasă. Foceenii i—au pus căpetenii pe un mare neguţător al cetăţii, Protis, şi pe unul dintre prietenii săi, Simos, apoi au pornit la drum.

Au socotit că ar fi mai înţelept să discute cu regele Nanos şi să încerce să capete de bunăvoie de la el un teritoriu pe care să—şi întemeieze cetatea. Căpetenia aceasta locuia în mijlocul unei incinte din piatră seacă, o colibă din butuci de lemn, somptuoasă pentru un ligur. Trecând de porcii şi câinii care zburdau în libertate prin curte, n—aveau cum să nu observe stofele şi blănurile ce împodobeau sala cu tavanul străpuns de o gaură prin care să iasă fumul din vatră.

Înfăţişarea lui Nanos nu era deloc înfricoşătoare, cel puţin la prima vedere. Mic şi brunet, cu ochii cenuşii, regele ligur nu părea prea impunător. Un observator mai atent ar fi remarcat însă musculatura puternică, iuţeala mişcărilor, impresia de robusteţe animalică pe care o emana. Purta la gât un colier din chihlimbar şi pietre verzi.

Nanos îi primi pe călători prieteneşte, se minună de lunga călătorie pe care o făcuseră şi, când aceştia îşi rostiră cererea, răspunse:

—Oaspeţi dragi, zise el izbind cu pumnul în masă, vom vorbi mai târziu despre afaceri. Mâine sărbătoresc nunta fiicei mele. Să nu lipsiţi, rogu—vă, în ziua aceasta mare, de la masa mea, la care vor lua loc şi toţi oştenii mei.
—Măreţe prinţ, răspunse eu blândeţe Protis, acceptăm eu recunoştinţă. Vom fi fericiţi să dăruim nobilei fecioare, fiicei tale, câteva podoabe modeste cum poartă femeile din ţara noastră. Se mărită, fără îndoială, cu o mare căpetenie?
—Ehei, oaspeţi dragi, grăi regele, nu cunoaşteţi obiceiurile ţării noastre. Giptis îşi va alege chiar ea soţul. Va trece pe lângă masa la care se adună oştenii cei mai vestiţi şi va oferi băutură celui care îi va fi pe plac.

„Ciudat obicei!" cugetară grecii, obişnuiţi să—şi ducă ei înşişi fiicele în casa unui soţ ales de ei. Dar se feriră să—şi arate gândurile.

A doua zi se aşezam la masa regelui şi aşteptară curioşi momentul hotărâtor. Intră logodnica. Era micuţă şi bine făcută. Având o cupă plină cu apă în mână, stătea nemişcată, şi în încăpere se făcu linişte la vederea ei. începu să meargă încet, se apropie de masă şi o înconjură. Pe măsura ce trecea de fiecare mesean, cu pasul ei măsurat şi prevăzător, în ochii tinerilor războinici creşteau uimirea şi părerea de rău.

Deodată Protis văzu cupa înaintea lui. Tresări. Ce însemna greşeala asta? Sau gluma asta? Giptis stătea în picioare alături de el, tăcută, cu ochii plecaţi. Avea mâinile goale.

Nanos încuviinţă bucuros alegerea fetei. Ii dădu ea zestre pământuri întinse pe malul mării. Rada era acolo adâncă şi uşor de amenajat. Protis mulţumi zeilor pentru norocul acesta. Acolo se înalţă azi Marsilia.

La drept vorbind, nici ligurii n—au avut de ce să se plângă de greci. Aceştia i—au învăţat să cultive cu folos ogoarele lor, i—au învăţat arta fortificaţiilor, să taie viţa—de—vie, să planteze măslini şi toată lumea a fost fericită cât timp a trăit Nanos.

Când bunul rege muri, îi urmă pe tron fiul său, Comanos, care nu era nici pe departe loial ca tatăl său. El ascultă cu plăcere sfaturile unui ligur care îi povesti într—o zi o mică pildă.
—O căţea, povesti el, a cerut stăpânului unei moşii să—i îngăduie să stea o vreme într—unui din grajdurile sale. „Micuţii mei se vor naşte în curând, a zis ea, or să moară de frig în iarna aceasta geroasă, dă—ne, te rog, un colţişor cu paie." „Fie, se înduplecă gospodarul cel cumsecade, intră, aşază—te unde pofteşti."

Peste câteva zile, se înapoie. Şase căţeluşi nou—născuţi dormeau cu boturile înfundate în blana mamei lor. „Trebuie să plec? suspină căţeaua. Uită—te cât sunt de slabi şi neajutoraţi. Mai lasă—mă să—i alăptez aici o vreme."

Peste şase luni, cum ea era tot acolo, gospodarul îşi ceru grajdul înapoi. Căţeaua se ridică, înconjurată de şase căţelandri vânjoşi care—şi arătau colţii, şi răspunse: „Alungă—mă de aici dacă ai curaj. Grajdul este al meu."

Comanos pricepu că prietenul său vorbea despre greci şi rămase pe gânduri.

După o vreme, foceenii sărbătoriră Floraliile şi numeroşi liguri îşi mărturisiră dorinţa de a fi imitaţi. Grecii, mândri să—şi arate proaspăta bunăstare, acceptară bucuroşi şi primiră în interiorul noii cetăţi numeroşi oaspeţi. Ligurii se oferiră să taie stuf, ramuri şi flori şi aduseră în cetate numeroase care pline de frunziş.

Comanos avea un frate. Fratele acesta avea o fată, iar fata aceasta iubea un grec. Scăpând de supravegherea tatălui, ea se întâlnea pe ascuns cu flăcăul grec şi nu visa decât să schimbe viaţa grea şi aspră a tribului ei cil statutul onorabil de soţie a unui grec. Dar, în dimineaţa Floraliilor, logodnicul o văzu pe iubita lui sosind în goană, cu chipul răvăşit.
—Repede, şopti ea, sunteţi în mare primejdie. Unchiul meu, Comanos, vrea să vă masacreze pe toţi. S—a ascuns în căruţe, cu oastea lui. Sub frunze sunt o mulţime de oşteni; fiecare oaspete de—al vostru poartă arme pe sub veşmintele de sărbătoare. La noapte, când veţi fi beţi cu toţii, ligurii vă vor nimici.

Tânărul fugi la Protis; complotiştii descoperiţi au fost măcelăriţi. Se spune că regele Comanos ar fi pierit alături de 7 000 de războinici.

De aceea în oraşul Marsilia s—a dat o lege care cerea ca toate porţile să fie închise în zilele de sărbătoare, şi pe ziduri să se plaseze santinele.

III.COPILUL SALVATOR

Corintul este azi un târg alb şi prăfuit, adormit, situat pe ţărmul vestitului său canal. Marea străbate istmul tăiat perpendicular; pacheboturi sau cargoboturi înaintează încet pe apa care curge cu un foşnet mătăsos, când trec din Marca Ionică în Marea Egee. Trei coloane, rămase din splendoarea Corintului, rezistă rafalelor de vânt care mătură istmul, în vreme ce, sus de tot în văzduh, muntele pe care—şi clădisem corintienii cetatea, Acrocorintul (Corintul înalt), îşi înalţă vârful în formă de coif.

Acum douăzeci şi cinci de secole, Corintul era o cetate puternică. Prin istmul încă intact trecea drumul negustorilor care făceau schimburi între Grecia continentală şi Peloponez. Negustorii plăteau trecerea; călătorii se opreau în oraş. Corintul era plin de aur şi regii lui domneau glorioşi.

Atunci domnea în Corint neamul Bacchiazilor, numiţi astfel după strămoşul lor, Bacchis. Aceşti prinţi, temându—se să primească pe oricine în puternicul lor trib, refuzau să—şi mărite fetele în afara familiei. Tinerii Bacchiazi se căsătoreau cu verişoarele lor şi sceptrul se transmitea astfel fără discuţie în sânul familiei.

Cu toate acestea, se născu o mică Bacchiadă pe care zeii n—o favorizaseră deloc. Biata copilă era şchioapă, avea genunchii apropiaţi, picioarele strâmbe. Oamenii batjocoritori i—au spus Labda, după numele unei litere greceşti, *lambda*, a cărei formă amintea de picioarele nefericitei făpturi. Nici unul dintre verii ei n—a vrut s—o ia de soţie. „Frumoasa nevastă", într—adevăr! Şi cum să mulţumeşti orgoliul familiei cu o fată dizgraţioasă, ai cărei copiii ar putea fi ologi, la rândul lor? Ca să se descotorosească de ea, Bacchiazii au făcut o excepţie de la regula lor şi au măritat—o pe Labda cu un cetăţean de rând, un băiat bun, de la ţara, pe nume Eetion.

Soţii s—ar fi mulţumit cu modesta lor fericire dacă zeii le—ar fi dăruit un copil. Dar rugile lor rămâneau zadarnice. Labda se întrista şi ochii i se umpleau de lacrimi când vecinele ei îşi legănau bebeluşii sub curmalii din grădină.

—Trimite—ţi soţul să ceară sfatul Pitici, o sfătuia lumea. Dacă ea îţi vesteşte un copil, aşteaptă răbdătoare şi bucuroasă. Dacă nu, împacă—te cu voia zeilor şi—ţi vei găsi liniştea.

Aşa că Eetion plecă, trecu istmul, urmă cărarea din munte străbătută de trimişi şi pelerini ce duce spre templul lui Apollo şi se înfăţişă înaintea Pitiei. Bătrâna ghicitoare nu—i îngădui să—şi rostească întreba—rea. îndată ce—l văzu intrând, strigă:

—Eetion, nu te cinsteşte nimeni şi totuşi vei avea multe titluri de onoare! Vei primi în curând de la Labda un bolovan care îi va strivi pe tiranii care domnesc în Corint!

Uimit, Eetion se întoarse acasă. Nerăbdător să priceapă înţelesul profeţiei, o povesti pretutindeni şi în scurtă vreme vorbele Pitici ajunseră la urechile Bacchiazilor. Prinţii aceştia, mai isteţi decât tânărul nostru, au înţeles numaidecât oracolul: „Labda va dărui soţului ei un fiu care—i va strivi pe Bacchiazi." Punându—se iute de acord asupra acestui înţeles, clătinam din capete şi se priviră în tăcere.

În scurtă vreme, fericita Labda aduse pe lume un băiat. Bucuria ci a fost imensă şi viteazul Eetion, veselindu—se din toată inima alături de soţia lui, după ce—şi privi îndelung pruncul şi mulţumi zeilor, plecă să dea vestea cea bună prietenilor şi să—i poftească la ospăţ.

Bătăi în uşă. Ce—o fi cu ceata asta de vlăjgani în tunici grosolane? Au centuri late, încălţări cu ţinte; pielea, trăsăturile le trădează originea străina.

—Ce doriţi, cetăţeni? întreabă slujnica.

—Stăpânul e acasă?

—E plecat.

—Suntem în slujba stăpânului tău; muncim pe unul din şantierele de pe deal. Am cărat lemn pentru templul care se construieşte acolo şi am vrea să—l vedem pe fiul lui şi să o felicităm pe soţie.

Slujnica îi conduce la stăpâna ei. Nou—născutul e acolo, adormit în leagănul de răchită. Labda

este foarte mirată; nu—i cunoaşte pe bărbaţii aceia, dar cum să alungi nişte oameni atât de cumsecade care, cu zâmbetul pe buze, binecuvântează zeii şi o felicită?
—Ce frumos este băiatul acesta! zic ei. Labda e pe cale să—i creadă.
—Ce greu trebuie să fie! continuă ei

Oh! cât despre asta, e foarte convinsă, şi cum să refuze să—i lase să—l ţină un pic în braţe?

Cel mai vârstnic dintre ei, care pare cel mai îndreptăţit să vorbească, se apleacă; apucă bebeluşul din leagăn. Strânge trupuşorul firav în mâinile lui mari şi păroase.
—Încet, prieteni! strigă mama îngrijorată.

Încet! Cât de încet poate să apuce uriaşul acesta străin? Ce vrea să facă el cu copilul acesta pe care—l priveşte cu un aer lacom şi cam răutăcios?

Dar ce se întâmplă? Ochii lui, aţintiţi asupra nou—născutului, clipesc, privirea—i tremură şi se îmblânzeşte. Asta fiindcă micuţul, copilul neputincios şi sărman, s—a deşteptat. Bărbatul şi copilul se privesc câteva clipe şi deodată chipul mititel se destinde, un zâmbet minunat înfloreşte pe buzele roşii, un zâmbet încrezător, drăgăstos, bucuros. Mânuţele roz se agită. Parcă aşteaptă o mângâiere. Uriaşul bărbos fereşte privirea; îşi şterge picăturile de sudoare apărute brusc pe fruntea îngustă. întinde copilul unuia dintre tovarăşii lui şi spune cu voce joasă:
—Ia—l, eu nu pot.

Celălalt apucă băieţelul şi ridică din umeri. Copilul se rezemă de braţul lui, vesel şi trandafiriu.
—Nici eu, murmura bărbatul. Ţine—l tu, şi se întoarce către al treilea. La rândul lui. al treilea scutură din cap. Lasă iute copilul în leagănul său şi ceata face cale întoarsă.

Labda e palidă, inima îi bate nebuneşte. „Ce vizită ciudată! se gândeşte ea. Ce—au spus? Ce aveau de gând să—i facă micuţului? Or fi plecat?" Se strecoară fără zgomot până la uşă şi se uită la ei pe furiş. N—au plecat, discută; ascultă, şi ceea ce aude îi îngheaţă sângele în vene. Se ceartă şi dau vina unii pe ceilalţi.
—Eşti un laş, zice unul.
—Şi ce, tu eşti mai curajos, ripostează altul.
—Ce—o să spună regele? O să ne biciuiască până la moarte dacă nu—i aducem trupul acestui copil.

Labda a auzit destul. Se năpusteşte la copil şi, în vreme ce ucigaşii bat cu pumnii în uşă, ascunde bebeluşul în lada de grâne, trânteşte capacul deasupra şi se pregăteşte să facă faţă primejdiei.

Degeaba sparg uşa, dărâmă lucrurile, scotocesc peste tot, ea nu vorbeşte, rămâne neclintită, rugându—se tuturor zeilor.

„Doar să nu plângă copilul, cugetă ea, să nu deschidă lada de grâu!" şi, de fiecare dată când ucigaşii trec pe lângă ascunzătoarea în care şi—a închis comoara, inima i se opreşte în loc: „Zeilor mari!"

Dar zeii au avut milă de ea. Glasul lui Eetion răsună în curte. S—a întors, însoţit de vecinii şi prietenii lui. Cât ai clipi, casa se goleşte de nepoftiţi. Copilul este salvat!

În amintirea lăzii care i—a salvat viaţa, a lăzii pe care grecii o numeau *kupsas* sau *cypsele*, pruncul a primit numele de Kupselos sau Cypselus. Când s—a făcut mare, a împlinit profeţia şi i—a alungat pe Bacchiazii care încercaseră să—l ucidă.

IV.CETATEA STRANIE

În inima Peloponezului se întinde o câmpie mică, pe care curge un fluviu mărginit de trestii, Eurotas. Câmpia este dominată de munţi şi iarna neaua acoperă vârfurile munţilor Taigetus. Aceasta este câmpia Laconiei. Astăzi, călătorul care vizitează meleagurile acestea nu mai găseşte nici un monument. Nici o coloană a vreunui templu, nici o bancă de teatru, nici o statuie pe jumătate îngropată în pământ nu

lasă să se vadă că acolo se înălţa o cetate puternică. Cu toate acestea, este locul unde se afla unul din cele mai cunoscute oraşe ale Greciei, rivala Atenei, temuta Sparta, care se mai numea şi Lacedemonia.

N—aţi auzit niciodată spunându—se despre un tânăr curajos, care—şi refuză cea mai mică plăcere ca să se ocupe de îndatoririle sale: „E un adevărat spartan"? N—a pomenit nimeni niciodată de „educaţie spartană"? Şi când cineva se exprimă foarte pe scurt îl caracterizăm ca fiind „laconic", nu—i aşa? Acestea sunt aluzii la obiceiurile lacedemonienilor. Trebuie să înţelegeţi că aceste obiceiuri erau cu adevărat nemaiîntâlnite. Se crede că lor li s—au datorat gloria şi puterea de care s—a bucurat Sparta. In orice caz, putem spune că ele au stârnit curiozitatea lumii greceşti, că numeroşi scriitori ne povestesc ce se întâmpla în Sparta şi că există mii de povestioare emoţionante sau comice despre locuitorii ei.
Se spune că demult, atât de demult că nici nu se mai ştie precis când, Sparta era condusă de regi urmaşi ai eroului Heracle. Însă aceşti regi degenerasem mult faţă de strămoşul lor; nu—şi conduceau bine poporul care le fusese încredinţat. Poporul acesta a căzut în neorânduială; oamenii ajunsesem să se bată pe străzi. Voind să despartă pe doi cetăţeni care se certau, regele Eunomas a primit o lovitură de cuţit şi a murit.

A lăsat în urmă doi fii, Polidecte şi Licurg. Polidecte, fiul cel mare, a urcat pe tronul tatălui său, dar, printr—o nefericită întâmplare, l—a urmat repede în mormânt, lăsând un prunc abia născut. Văduva lui Polidecte, o femeie rea, i—a propus cumnatului ei să facă dispărut copilul, moştenitorul regatului, cu condiţia ca Licurg să o ia de soţie. Insă Licurg a dat o primă dovadă a virtuţii sale, respingând propunerea aceasta infamă, A dat copilul unor oameni de încredere şi el însuşi, temându—se de calomnie şi nevoind să fie acuzat dacă se întâmpla vreo nenorocire nepotului său. a plecat într—o lungă călătorie.

A vizitat Creta, Asia Mică, Egiptul şi, spun unii, a ajuns până în India. Pretutindeni a studiat formele de guvernământ, legile şi obiceiurile, a discutat cu bătrânii, înţelepţii şi magistraţii, făcându—şi o părere despre cel mai bun mod de a guverna un popor.

În scurtă vreme, spartanii, nemulţumiţi de starea cetăţii lor, l—au rugat să se înapoieze în Sparta şi i—au dat mână liberă să rescrie legile. După ce a adus jertfe zeilor şi a cerut încuviinţarea lui Apollo la Delfi, prin intermediul Pitiei, Licurg a întocmit legi care—i poartă numele, oferind Spartei, în afara gloriei, o originalitate a cărei amintire a ajuns până la noi.

ssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssss

Licurg a luat toate pământurile de la posesorii lor legitimi. Au fost puse toate la comun, roditoare şi mai puţin roditoare, pietroase şi mlăştinoase, păduri şi ogoare, care, vara, s—au acoperit de recolte. Le—a împărţit în părţi egale şi le—a oferit tuturor cetăţenilor. Nici atunci cetăţenii nu aveau dreptul să le cultive ei înşişi. Hiloţii erau acolo ca să facă asta, poporul acesta pe care lacedemonienii îl înrobisem pe vecie. Cetăţeanul nu se ocupa decât de război sau de guvernarea patriei.

În Lacedemonia oamenii nu se gândeau decât cum să devină oșteni mai buni, cum să pregătească și să ducă războaie pentru a cuceri alte pământuri sau, pur și simplu, pentru a dobândi faima.

Grecii râdeau pe seama vieţii duse de lacedemonieni, viaţă grea, sportivă, austeră, din care era îndepărtat orice lucru uşuratic. Nici un meşter de broderii sau giuvaieruri nu trăia în Sparta, unde n—ar fi găsit nici un client pentru lucrările sale. îmbrăcaţi în veşminte din lână grosolană, bărbaţii îşi petreceau ziua împreună, mâncau împreună. în grupe de câte douăzeci, o masă frugală al cărei fel principal era vestita zeamă neagră. Acesta era o fiertură de cereale pe care spartanii o preferau oricăror alte bucate, în asemenea măsura încât bătrânii le cedau tinerilor bucata lor de carne în schimbul unei porţii de zeamă. Nu toată lumea era de aceeaşi părere, trebuie să spunem. Se zice că bogatul tiran al Siracuzei, Dionysios, despre care grecii povesteau atâtea anecdote, a fost curios să guste şi el într—o zi. A tocmit un bucătar lacedemonian şi a poruncit să—i prepare o zeamă spartană, fără să uite nici un ingredient ca să iasă excelentă. Abia a gustat o linguriţă că a scuipat—o numaidecât.
— Ptiu! s—a strâmbat el, cum pot spartanii să fie mulţumiţi cu o mâncare atât de dezgustătoare?
—Ca să o apreciezi, Măria Ta, a răspuns bucătarul, trebuie mai întâi, după un antrenament straşnic în stil spartan, să te arunci în apa îngheţată a fluviului Eurotas.

Spartanul perfect era înainte de toate un soldat perfect. Licurg avea atâta încredere în valoarea concetăţenilor săi, încât a refuzat să clădească ziduri de apărare în jurul Spartei.
—Iată zidurile Spartei! zicea unul dintre regii cetăţii, arătând spre spartanii înarmaţi.

Şi altul, fiind întrebat până unde se întinde teritoriul Spartei:
—Până unde ajunge suliţa aceasta, a răspuns el, azvârlind arma pe care o ţinea în mână.

Ostaşii porneau la luptă în marş cadenţat, în sunetul fluierelor şi se pare că era un spectacol dintre cele mai mişcătoare să vezi cum se urneşte falanga aceasta de războinici superbi care cântau veseli pe drumul spre moarte. Regele lor mergea în frunte. Era o mare cinste să fii primit alături de el. Gloria aceasta era oferită deseori unui atlet, învingător la Jocurile Olimpice. Într—o zi, în timpul Jocurilor Olimpice, un concurent i—a oferit unui atlet spartan o sumă mare de bani pentru a se retrage din arenă, unde avea mari şanse să iasă învingător. Spartanul a refuzat propunerea, a luptat şi a biruit, aducând acasă, în locul banilor pe care i—ar fi dobândit dintr—un târg necinstit, simpla coroană de măslin cu care erau încununaţi învingătorii. După anunţarea rezultatelor, a fost acostat de cel care—i făcuse propunerea în ajun, care i—a spus cu dispreţ:
—Ai fi făcut mai bine să accepţi propunerea mea. Acum ai fi fost bogat. Ce—ai câştigat din victoria ta? O ramură de măslin!
—Crezi că onoarea de a merge primul la luptă, alături de rege, nu înseamnă nimic? i—a răspuns demn atletul.

Pentru orice oştean, fuga e foarte ruşinoasă, dar pentru un lacedemonian, este o pată de neşters. Vom vedea în scurt timp cum trei sute de spartani conduşi de Leonida au înfruntat fără să clipească o moarte sigură.

Un străin întâlni într—o zi pe un lacedemonian şchiop care se pregătea să plece la război.
—Hei, prietene, ce poţi face tu în luptă? Măcar cere şi tu un cal.
—Ce să fac cu el, străine? răspunse şchiopul. Cine are nevoie de oameni iuţi de picior în război? Dacă mă ţin tare pe poziţia mea, nimeni nu vrea mai mult de la mine.
—Cum ai căpătat o asemenea reputaţie militară? îl întreba lumea pe altul.
—Dispreţuind moartea, răspundea simplu spartanul.

Asta deoarece risipa de cuvinte nu era îngăduită în Lacedemonia. Licurg dispreţuia arta de a vorbi. Nu este deloc nevoie, gândea el, să spui multe când ai dreptate şi, când ai greşit, mai bine taci. Aşa se face că se glumea mult pe seama spartanilor şi a conciziei discursurilor lor. Stilul acesta se numeşte şi în zilele noastre laconism. Copiii prindeau de mici obiceiul de a tăcea; atunci când, crescând mai mari, primeau permisiunea de a vorbi în public, erau rugaţi să cuprindă în cât mai puţine cuvinte esenţa gândurilor pe care doreau să le comunice.

Agesilaos, regele spartanilor, auzi într—o zi pe nişte străini discutând:
—Cum se poate să capeţi o asemenea reputaţie şi să n—o dezminţi? se minunau ei.

Şi au discutat mult timp despre asta, cu multă elocvenţă. Agesilaos asculta în tăcere. In scurt timp, s—au întors către el:
—Tu ce crezi, îl întrebă unul dintre ei, că n—ai scos nici un cuvânt: Atunci deschise şi regele gura:
—Spune totul bine, răspunse lacedemonianul, şi fă şi mai bine. Acelaşi rege, în altă zi, primi un sol. Trimisul îi explică îndelung,
propuse, expuse, apoi, aşteptând un răspuns care nu mai venea, întrebă, pierzându—şi răbdarea:
—Binevoieşte să—mi spui ce trebuie să le răspund celor care m—au trimis.
—Spune—le că tu ai vorbit şi eu n—am răspuns nimic.

Nu mai e nevoie să spunem că spartanii îi dispreţuiau din tot sufletul pe toţi cei care minţeau sau trădau în orice fel. Se spune că ezitau până şi să se folosească de serviciile lor. Un fugar s—a oferit într—o zi să conducă un grup de soldaţi spartani până la cetatea concetăţenilor săi. Senatul Lacedemoniei a ordonat tânărului prinţ Agis să aleagă o sută de oşteni din cei mai viteji şi să—l urmeze pe trădătorul inamic.
—Este înţelept să încredinţăm soarta oştenilor noştri unui ticălos care şi—a trădat patria? a întrebat tânărul.

Trebuie să ne gândim că, încă de la naştere, copiii spartani primeau o educaţie ciudată... La naştere, erau spălaţi în vin. Doicile spartane erau de părere că nou—născuţii firavi nu rezistau acestei băi energice. Cu atât mai bine, se gândeau ele, dacă sugarii plăpânzi nu supravieţuiau. Micii spartani nu erau îmbrăcaţi cu nimic. Nici scutece, nici alte pânze pe ei; dădeau din mâini şi din picioare cât voiau; era foarte plăcut şi foarte sănătos pentru ei, dar la cel mai mic ţipăt... valea! Nu se punea problema nici să facă nazuri la mâncare sau să le ceara părinţilor să lase o lampă aprinsă noaptea.

La şapte ani, băieţelul îşi părăsea mama; se alătura tovarăşilor săi şi, sub supravegherea tinerilor, învăţa să se supună înainte de a învăţa să comande. îndată ce învăţa să buchisească literele, se considera că ştia destul; dar arta armelor, călăria, înotul nu erau niciodată stăpânite suficient de bine. Cu picioarele goale, capul ras, îmbrăcaţi în tunici jerpeli e iarna şi uneori în pielea goală vara, întotdeauna murdari, executau fără să clipească orice ordin, şi noaptea dormeau pe aşternuturi pregătite de ei înşişi din trestii rupte de pe malul Eurotasului cu mâinile goale, fără să le fie îngăduit să se ajute nici măcar cu un cuţit. Se considera că erau mai agili dacă rămâneau slabi; de aceea, hrana lor era mizerabilă. Ca să—şi astâmpere foamea n—aveau decât să fure. Cu atât mai bine dacă îşi duceau jafurile la bun sfârşit, dar, dacă erau prinşi, erau biciuiţi fără milă, atât de tare, încât, într—o zi, un copil care furase un pui de vulpe şi—l ascunsese sub tunică a preferat să lase animalul să—i sfâşie carnea decât să se dea de gol.

Aceste practici, trebuie să mărturisim, ne revoltă. Altele, în schimb, merită admiraţia noastră. Nicăieri nu erau mai respectaţi bătrânii ca în Sparta. Dacă rămâneai aşezat în faţa unui bărbat mai în vârstă, comiteai o infamie. Într—o zi, unui tânăr spartan rănit i s—a propus să fie transportat cu litiera:
—Niciodată! a strigat el. Nu m—aş putea ridica în faţa bătrânilor. Acestea au fost legile instituite de Licurg. S—ar putea crede că legiuitorul acesta era un om foarte sever. Dimpotrivă, el trecea drept un om foarte vesel şi spiritual. A vrut ca în sălile de mese să fie aşezată o statuie a zeului râsului. Era o idee bună. Când şi—a terminat munca, Licurg a adunat pe toţi cetăţenii. Le—a poruncit să respecte întocmai legile şi obiceiurile pe care li le impusese.
—Sunt legi dure, le—a zis el, dar vă vor aduce virtutea, şi, dacă rămâneţi virtuoşi, veţi fi fericiţi. Juraţi să le respectaţi, măcar până mă întorc eu.

Toţi au jurat, şi Licurg a plecat.

S—a dus la Delfi şi l—a întrebat pe zeu dacă legile lui sunt bune.
—Perfecte, răspunse Apollo; câtă vreme Sparta le va păstra, va avea mai multă glorie decât orice altă cetate.

Licurg a scris oracolul acesta şi l—a trimis în Lacedemonia, apoi şi—a îmbrăţişat prietenii şi fiul, i—a trimis acasă şi a hotărât să moară, pentru ca tovarăşii lui să nu fie niciodată dezlegaţi de jurământul făcut. A refuzat să mănânce şi s—a stins în floarea vârstei. Osemintele sale au fost duse în Lacedemonia şi se povesteşte că pe mormântul lui a căzut fulgerul, semn că zeii cereau pentru ei locul acela sfânt.

V.FEMEILE DIN SPARTA

Viaţa lacedemonienilor era foarte ciudată. Ei aveau nevoie de mame şi de soţii pe măsura lor şi se povesteau la fel de multe anecdote despre spartane ca despre spartani.

Trebuie să spunem că pe vremea aceea în tot restul Greciei doamnele din înalta societate duceau o viaţă modestă şi retrasă. închise într—un apartament separat — gineceul —, îşi petreceau în odaia lor cea mai mare parte a timpului; torceau, ţeseau, pregăteau provizii pentru casă şi nu ieşeau niciodată decât însoţite de o slujnică. Rochiile lor lungi, pantofii delicaţi nu le permiteau să facă nici un fel de exerciţii fizice. Singurele lor idealuri erau demnitatea şi discreţia. Nu apăreau la reuniunile şi serbările bărbaţilor şi, în locurile publice, ieşeau cât mai puţin posibil.

Licurg însă se gândise că, pentru a aduce pe lume bărbaţi voinici şi pentru a—i creşte fără slăbiciuni, era nevoie de femei puternice, ale căror trup şi suflet să fie înăsprite prin exerciţii de gimnastică şi o educaţie sobră. Poate că nu greşea.

Tinerele din Sparta purtau rochii scurte, până deasupra genunchilor, strânse pe talie cu o centură. Celelalte grecoaice îşi băteau joc de gleznele lor dezgolite. Trasul cu arcul sau aruncarea suliţei n—aveau taine pentru ele; înotau, alergau, aruncau discul, erau la fel de pricepute ca băieţii. Artemis era zeiţa lor, zeiţa vânătorii, înfăţişată deseori eu arcul în mână, înveşmântată în tunica scurtă spartană. Din când în când, se strângeau, în faţa băieţilor de vârsta lor, şi—şi băteau joc de ei în cântece. Cei care le plăceau, care se evidenţiaseră prin îndrăzneală sau hotărâre, erau acoperiţi de laude şi se simţeau foarte mândri; însă cei neîndemânatici, plângăcioşii, leneşii erau urmăriţi de ironiile lor, şi gloata îşi bătea

joc de ei alături de tete. Astfel, mai târziu, când se măritau, femeile aveau foarte multă influenţă asupra soţilor lor. O străină îi spuse într—o zi, invidioasă, lui Gorgo, soţia lui Leonida:
—Voi, spartanele, le puteţi porunci bărbaţilor.
—Trebuie să spun că tot noi suntem singurele care aducem pe lume bărbaţi, răspunse ea.

Pretutindeni erau lăudate felul în care aveau grijă de casă şi fermitatea caracterului lor.

Ele ştiau, de asemenea, să—şi crească pruncii după principiile pe care le primiseră şi ele, şi iubirea maternă nu era mai puternică decât simţul datoriei. O femeie a aflat că fiul ei dezertase şi se adăpostise într—o cetate străină; atunci i—a scris: „Fiule, circulă zvonuri neplăcute despre tine. Fă—ţi dreptate sau ia—ţi viaţa." Alta şi—a adăpostit pe unul dintre fraţi la întoarcerea din luptă. Acesta i—a spus, plângând, că celălalt frate era mort:
—Nu ţi—e ruşine, a zis ea, că nu l—ai însoţit într—o călătorie atât de frumoasă?

Un tânăr se plânse mamei sale:
—Cum să—mi ating duşmanii, zicea el, dacă sabia mea e prea scurtă?
—Ei bine, răspunse ea, mai fă un pas înainte.

O mamă aştepta la porţile oraşului să afle veşti despre bătălia în care erau plecaţi cinci dintre fiii ei. Apăru un crainic: se repezi la el şi. înainte să apuce să deschidă gura, oşteanul strigă:
—Vai, femeie, cei cinci fii ai tăi au murit!
—Nu asta vreau să te întreb, netrebnicule! răspunse ea. Cum merge lupta?
—Victoria este a noastră!
—Atunci sunt mulţumită, grăi femeia, nu mă mai doare pierderea copiilor mei.

Spartanele erau foarte stoice, poate chiar prea stoice. Cum vi se pare păţania aceasta? Trebuie să ştiţi, în primul rând, că scutul juca un rol însemnat în viaţa războinicului. Era o mare ruşine să—l arunci ca să poţi fugi mai iute şi cei care se întorceau fără scut erau dispreţuiţi. Dar când spartanii voiau să cinstească pe un oştean mort pe câmpul de luptă îi aduceau trupul pe scut. O femeie din Lacedemonia îşi pregătea fiul, care pleca în luptă. Întinzându—i scutul, îi spuse:
—Să te întorci cu scut sau pe scut!

VI.POVEŞTILE LUI CRESUS

1. Cel mai fericit dintre oameni

În anul 560 î.Hr., Alyattes, regele lidienilor, a murit, şi fiul său, Cresus, a urcat pe tron la vârsta de treizeci şi cinci de ani. Lidienii trăiau în Asia Mică. Capitala lor era Sardes. Valurile fluviului lor, Pactol, aduceau nisipuri de aur. Grecii îi ştiau bine pe lidieni, întrucât coloniile greceşti de pe ţărmurile Asiei Mici aveau mereu de—a face eu ei, fie să vândă şi să cumpere, fie să le plătească tribut sau să se împotrivească războaielor lor de cucerire.

Prima grijă a noului rege a fost să—i înalţe tatălui său un mormânt nemaivăzut, după obiceiul ţării. Acesta a fost socotit, mult timp după aceea, ca una dintre minunile lumii antice. Baza era construită din pietre de dimensiuni gigantice; restul era alcătuit din pământ bătut, fiecare clasă a poporului lidian aducând partea ei de pământ pentru monument.

Apoi Cresus s—a ocupat de regatul său. A fost un rege măreţ. A înrobit popoarele învecinate şi a adus atâtea avuţii în Sardes, încât a ajuns proverbial. In Antichitate, ca şi în zilele noastre, se zicea: bogat precum Cresus.
De aceea au venit să—i viziteze capitala curioşi din toate colţurile lumii, şi Cresus i—a încurajat cât a putut, căci îi plăcea faima. Într—o zi. i—a fost adus un călător atenian care venea din Egipt. Era Solon, un om foarte înţelept, vestit şi el, deşi prin altceva decât Cresus. Concetăţenii lui avuseseră atâta încredere în judecata lui, încât îi ceruseră să le întocmească un cod de legi. După ce făcuse legi excelente pentru Atena. Solon călătorea ca să înveţe şi să se odihnească.

Cresus nu s—a îndoit că mărunţelul acesta, venit dintr—o ţară în care caprele mănâncă mai

mult spini decât trifoi, nu va rămâne înmărmurit la vederea comorilor sale.
—Deschideţi toate uşile! porunci Cresus.

Însoţitorii l—au plimbat pe călător prin tot palatul. I—au arătat covoarele, obiectele din purpură, bazinele gigantice din metale preţioase, statuile din fildeş şi aur, vasele de piatră. L—au condus prin toate camerele, unde i—au arătat fiecare spadă încrustată, fiecare lingou, fiecare coroană de perle. Solon, deloc vorbăreţ, nici n—a clipit.

Destul de dezamăgiţi, însoţitorii săi l—au condus pe străin înapoi la rege.
—Ei bine, dragul meu oaspete, strigă prinţul lăudăros, eşti mulţumit? Am auzit cuvinte de laudă despre înţelepciunea dumitale înnăscută şi pe care călătoriile au sporit—o. Spune—mi, dintre toţi oamenii pe care i—ai văzut, care este cel mai fericit?

Solon făcu o plecăciune politicoasă şi răspunse:
—Tellos din Atena, prinţe.
—Cum aşa? se miră Cresus, căci nu se aştepta deloc la răspunsul acesta.
—Tellos era cetăţeanul unei cetăţi prospere, explică Solon. Nu este aceasta o mare fericire? Copiii lui, frumoşi şi virtuoşi cu toţii, au avut la rândul lor copii frumoşi şi virtuoşi, care au trăit toţi. În sfârşit, felul în care a murit este de invidiat. Luptând pentru patria lui, s—a purtat cu atâta vitejie, încât a obţinut victoria şi şi—a găsit pe câmpul de bătălie cea mai glorioasă moarte. Atenicnii l—au înmormântat din banii poporului, acolo unde căzuse, şi i—au adus toate onorurile după moarte.
—Foarte bine, făcu Cresus. Şi după el?
—Cleobis şi Biton, nobile prinţ. Ah! aceştia erau argieni de familie bună. Şi ei duceau o viaţă îndestulată, cinstită, dar forţa lor fizică era ieşită din comun şi au învins la Jocurile Olimpice. Sfârşitul lor a fost extraordinar. A fost pe vremea când argienii celebrau serbările Herei, ocrotitoarea lor divină, cu o strălucire nemaiîntâlnită. Mama acestor tineri, suferindă, nu se putea duce la Templu decât cu căruţa. Aşteptau boii care nu veniseră încă de pe ogor. Dar ceasurile treceau, şi vitele nu mai soseau. Atunci fiii aceştia glorioşi s—au pus ci înşişi în jug şi au purtat—o până la templu pe venerabila mamă. Au străbătut astfel patruzeci şi cinci de stadii şi au ajuns în jug la Argos. Cum gloata entuziasmată îi felicita care pe fii, care pe mamă, aceasta, cu inima plină de iubire pentru copiii ei minunaţi, intră în templu şi, stând în picioare înaintea stăpânei Argosului, Hera, zeiţa mamelor şi a soţiilor, ridică mâinile şi strigă: „Dăruieşte—le, zeiţă, fiilor mei Cleobis şi Biton cel mai fericit viitor." Sărbătoarea îşi urmă cursul. Tinerii au luat parte la jertfe, apoi la ospăţ; în sfârşit, spre scară au adormit în sanctuar şi nimeni nu i—a mai putut deştepta. Erau morţi. Le poţi vedea statuile, măreţe rege. Se află la Delfi, unde le—au aşezat argienii, ca să—i cinstească pe bărbaţii aceştia excepţionali.

De data aceasta, Cresus nu—şi mai înfrâna furia.
—Cum aşa, străine? strigă el. Ce părere ai despre fericirea regelui care—ţi vorbeşte? Sunt eu mai prejos decât Tellos, decât doi argieni din popor?
—Cresus, glăsui Solon, ţine seamă de zei. Ei sunt invidioşi şi răuvoitori. Fiecare zi este supusă capriciilor lor. Gândeşte—te, nobile rege. Să zicem că un om trăieşte şaptezeci de ani. Nu înseamnă asta douăzeci şi cinci de mii două sute de zile fără să socotim luna intercalară, douăzeci şi şase de mii două sute cincizeci de zile eu tot cu luna aceasta? Acestea sunt pentru zei douăzeci şi şase de mii două sute cincizeci de ocazii de a face râu; douăzeci şi şase de mii două sute cincizeci ori douăzeci şi patru de ceasuri, fiecare ceas diferit de cel precedent şi de următorul. In aceste condiţii, fericirea — îmi vei da dreptate — este un accident fericit. Te afli în culmea prosperităţii şi a opulenţei, sunt de acord, şi mă vezi fermecat. Dar nu te voi socoti cel mai fericit dintre oameni înainte de a afla că ţi—ai sfârşit zilele fericit. Cât timp un om n—a murit, nu putem spune că e fericit; putem spune, dacă vrei, că norocul îl favorizează. In toate lucrurile trebuie să ţinem seamă de sfârşit.

Aşa i—a vorbit Solon atenianul celui mai bogat prinţ din Asia. N—a izbutit să—l convingă, cu atât mai puţin să—l mulţumească. Cresus l—a alungat prost—dispus şi a poruncit să nu i se mai dea călătorului, la plecare, darurile scumpe pe care i le pregătise.

Însă povestea nu s—a sfârşit.

2. Măria destinului

Nici voi nu veţi mai crede că regele Cresus a fost cel mai fericit dintre oameni când veţi afla că. dintre cei doi fii ai săi, unul era surdo—mut. În plus, o predicţie înfricoşătoare îl împiedica pe Cresus să caute să—l tămăduiască pe băiat, fiindcă spunea că acesta va vorbi doar în ziua unei mari nenorociri. Aşadar, Cresus se obişnuise să nu—l ia în seamă pe bietul surdo—mut şi considera că zeii nu—i dăruiseră decât un singur fiu, pe Atys, care de altfel era frumos, plăcut, priceput în toate exerciţiile trupului şi spiritului şi cu mult mai presus de ceilalţi tineri prin talentele sale, tot aşa cum tatăl său era mai presus de ceilalţi regi ai vremii prin avuţiile sale.

Într—o noapte, Cresus avu un vis. Îl văzu pe Atys murind atins de un vârf de fier. Scăldat în sudoare şi tremurând din toate încheieturile, îşi chemă vătaful şi—i porunci să scoată din palat toate armele cu vârfuri de fier, săgeţi, lănci, suliţe, orice vârf de fier, să se interzică folosirea lor, de teamă ca unul dintre ele să nu ajungă să—l rănească pe prinţ. In plus, îi interzise cu desăvârşire fiului său să se mai ducă la oaste, ceea ce—l îndurera cumplit pe flăcău, care de obicei era conducătorul oştirii.

Într—o zi, în Sardes, sosi un tânăr fugar, un necunoscut, care se prezentă la palatul lui Cresus şi—l implora pe rege să binevoiască să—l purifice, întrucât se făcuse vinovat de omor. Pe vremea aceea ucigaşii erau consideraţi blestemaţi de zei şi, chiar dacă fugeau şi se apărau în felul acesta de pedeapsa legilor, ei erau socotiţi în continuare pângăriţi şi aducători de nenoroc. Unii preoţi însă şi unii prinţi, care se considerau semizei, puteau ridica blestemul de pe capul acestora prin ceremonii speciale. Aşa făcu şi Cresus, apoi îl întrebă pe nefericit:

—Nu ai figură de ticălos, îi spuse el, vrei să—mi spui cum te numeşti?

—Sunt frigian, răspunse flăcăul, şi sunt de sânge regesc. Numele meu este Adraste. Vai, am pricinuit fără voia mea moartea fratelui meu!

Tatăl meu m—a alungat şi sunt fugar, nu mai am nimic şi sunt cel mai nefericit dintre oameni.

—L—am cunoscut cândva pe tatăl tău, Adraste, grai Cresus, şi mi—a plăcut. Rămâi, aşadar, alături de mine şi vei fi tratat ca prieten şi oaspete.

Nu după mult timp, un mistreţ uriaş coborî din munţii Misiei, semănând spaimă în calea lui. Colţii lui imenşi scormoneau pământul, smulgând copacii din rădăcini; călca lanurile în picioare şi se spune chiar că—i mânca de vii pe copiii din leagăn şi pe micii păstori. Misienii, vecinii şi supuşii Lidiei. au trimis un sol la stăpânul lor.

—Adună pe cei mai buni vânători din regatul tău, l—au rugat ei, şi trimite—i la noi, conduşi de fiul tău, cu care nu se poate compara nici un vânător.

—Despre fiul meu nici nu se pune problema, răspunse regele. Dar vă voi trimite numaidecât pe cei mai buni gonaşi ai mei.

Tânărul prinţ intra întâmplător în timpul acestei discuţii şi, aflând ce se petrece, vorbi şi el:

—Tată, sunt ruşinat peste măsură. Eram odinioară cel mai viteaz oştean al tău şi cel mai iscusit vânător. Acum nu numai că m—ai alungat din oaste — printr—o poruncă de neînţeles —, ci iată că te pregăteşti să—mi smulgi cinstea de a fi conducătorul celor mai mândri vânători ai ţării. Abia mi—am luat, ca să—ţi fac pe plac, o soţie. Cu ce fel de bărbat va crede ea că s—a unit?

Cresus crezu că face bine destăinuindu—i tânărului visul cumplit.

—Asta—i tot, tată? strigă Atys fericit. Nu vezi că n—am de ce să mă tem în această vânătoare? În visul care te—a înspăimântat eu pier străpuns de un vârf de fier. Mistreţul este oare înarmat? Colţii lui nu sunt din os? Recunoaşte, tată, şi lasă—mă să plec!

Cresus se înduplecă, pe jumătate convins. Cu toate acestea, porunci să fie chemat Adraste.

—Tinere frigian, îi spuse el, îmi eşti îndatorat întru totul. Dar nu te—am chemat ca să ţi—o reproşez, fii sigur. Ci vreau să—ţi cer să ai grijă de fiul meu ca de lumina ochilor tăi. Du—te, însoţeşte—l la vânătoare şi înapoiază—mi—l teafăr şi sănătos.

—Rege, binefăcătorul meu, răspunse tânărul, te poţi bizui pe mine.

Plecară. Nicicând o ceată de tineri mai înflăcăraţi nu atacase o sălbăticiune mai înfricoşătoare. Nici nu sosim bine în crâng că haita de câini, dezlănţuită, se şi năpusti asupra fiarei. Mistreţul era uriaş, din aceia care, părăsind turma, rătăcesc singuri prin pădure, fioroşi şi sălbatici, şi cărora lumea le spune

„singuratici". Câinii urmăriră mult timp fiara neagră care gonea cu grohăituri sălbatice; bătrânul luptător îşi croi drum mult timp prin tufişurile cele mai dese.

Veni în cele din urmă clipa în care monstrul, istovit, a fost silit să se oprească din goană. Aşezat, cu copitele în faţă, se împotrivea încă valului dezlănţuit de câini. Străpunşi şi sfâşiaţi de colţii fioroşi, câinii cei mai curajoşi cădeau însângeraţi. Atunci, văzând mistreţul horcăind, ceata de vânători îl încercui. încinşi de vânătoare, agitându—şi armele, se îngrămădeau râzând, îmbulzindu—se, cu ochii aţintiţi la marele singuratic care acum, istovit şi hărţuit de câini, aştepta doar lovitura fatală.

—Loveşte—l tu, Atys!

—Loveşte—l tu, Adraste!

Suliţa lui Adraste porneşte, şuieră! Dar, vai, tânărul prinţ o primeşte drept în inimă! Scăldat în sânge se prăbuşeşte, păleşte, moare.

Ce întoarcere! Ce cortegiu! Lângă trupul lui Atys, nefericitul Adraste, încovoiat, nu mai voia decât să moară. Ce întâlnire, când Cresus se repezi să—i iasă înainte fiului său mort!

—Rege, grai Adraste cu voce sufocată, vai, iată cum ţi—l înapoiez pe fiul tău! Ai milă de mine, nobile rege, ucide—mă lângă trupul lui!

Dar Cresus clătină din cap.

—Zeii, spuse el, doar ei sunt vinovaţi. Un înţelept m—a avertizat mai demult! Tu, copil nefericit, nu ai nici o vină.

Erau cuvinte nobile pe buzele unui rege care căzuse victimă propriei bunătăţi. Dar era prea mult pentru Adraste. Bunătatea aceasta îl copleşea. Trupul tânărului prinţ a fost ars pe un rug de cedru, înconjurat de cele mai somptuoase ofrande. La sfârşit, cenuşa a fost înmormântată. Atunci în jurul mormântului se lăsă o tăcere grea. Cu gâtul uscat de durere, toţi cei care—l iubisem pe dispărut şi—au luat rămas—bun în inima lor. A fost mai mult decât putea suporta Adraste. Făcu câţiva paşi, se apropie de mormânt şi—şi tăie beregata.

3. Un rege care, pe bună dreptate, nu se încrede în oracole

După moartea fiului său preaiubit, Cresus petrecu doi ani retras în durerea cea mai adâncă. Însă treburile ţării nu—i dădeau pace şi a fost silit, de voie de nevoie, să se ocupe de ele. Perşii, vecinii lui, îi făceau probleme. Deja de mai multe veacuri perşii şi fraţii lor, mezii, popoare indo—europene, foarte diferite de semiţi, babilonieni şi asirieni, trăiau pe platourile Iranului. Şi azi există pe acelaşi platou un stat care le poartă numele: Iran sau Persia. De ceva vreme popoarele acestea îşi lărgeau teritoriile pe cheltuiala vecinilor. Perşii, conduşi de tânărul lor rege Cyrus, cucereau rapid toate teritoriile din jur, formând un imperiu uriaş. Puterea lui Cyrus îl îngrijoră pe Cresus, care începu să se întrebe dacă n—ar face bine să—i declare război şi să—l doboare cât mai e timp. Pe când şovăia astfel, luă hotărârea pe care o luau toţi anticii când nu ştiau ce să facă: întrebă oracolele zeilor. În general, şefii statelor o consultau mai întâi pe Pitia la Delfi. Cresus însă începuse să fie prevăzător. Neavând încredere în faima oracolelor, nici măcar în cele vestite, voi să le consulte pe toate şi să le pună mai întâi la încercare, pentru a—l alege pe cel mai bun. Vai! Zeilor nu le plăcea nicidecum ca muritorii să ia atâtea măsuri de precauţie cu ei. S—au înţeles să—l amăgească pe Cresus.

Regele trimise mesageri la marile oracole vestite în lumea întreagă, Delfi, Dodona şi stejarii vorbitori, oracolul libian al lui Amon, zeul cu coarne. Dar nu uită nici micile oracole, mai puţin cunoscute şi, cine ştie, poate mai cinstite: Trofonios şi peştera sa, eroul Amfiaraus şi preoţii branchizi din Milet. Tuturor solilor săi le dădu aceeaşi poruncă.

—Veţi socoti nouăzeci şi nouă de zile de la plecarea voastră şi în cea de—a o suta zi veţi întreba oracolul ce face în clipa aceea regele Cresus. Apoi înapoiaţi cât mai curând să—mi aduceţi răspunsul.

Pitia dădu răspunsul corect. Trimise crainicilor regelui un răspuns în versuri, luminos prin simplitatea lui:

Ştiu numărul grăunţelor de nisip şi măsura mării,

Mă fac înţeles de surzi şi îi aud pe muţi.
Aroma supei de ţestoasă cu carapace tare îmi dezmiardă nările.
Fiartă în bronz cit carnea mielului.
Bronzul stă pe jos sub ea şi bronzul o acoperă.

Cresus rămase încremenit. Trebuie să spunem că, în cea de—a o suta zi de după plecarea mesagerilor săi, se apucase să fiarbă la un loc o broască—ţestoasă şi un miel într—un ceaun de bronz cu capac de bronz. Nu—i stătea în obişnuinţă să facă aşa ceva, dar, pentru a deruta oracolele, se străduise să facă ceva cât mai neobişnuit. De altfel, Pitia n—a fost singura care a ghicit. Micul oracol al lui Amfiaraus a fost la fel de corect. Cresus găsi şi răspunsul acestuia excelent.

Regele Cresus hotărî, aşadar, că va pune marea întrebare la Delfi şi la Amfiaraus. El credea probabil că zeii sunt ca şi oamenii, şi că—şi mulţumesc cel mai bine muşteriii când sunt plătiţi bine şi în avans, fiindcă porunci mai întâi să se pregătească şi să se ducă la Delfi o cantitate nemaivăzută de ofrande de o valoare uriaşă: trei mii de vite, paturi acoperite de aur, cupe din aur, veşminte de purpură, o sută de cărămizi din aur pur. două bazine mari din argint şi din aur pentru amestecat apa şi vinul, patruzeci de butoaie de argint, o statuie de femeie, din aur şi aceasta (se povesteşte că o înfăţişa pe brutăreasa lui), giuvaierurile soţiei lui şi, în sfârşit, un leu făurit în întregime din aur. Leul acesta a fost admirat multă vreme de călătorii ajunşi la Delfi. Din păcate, într—un incendiu s—a topit ca untul şi a pierdut jumătate din greutatea lui. Dar restul era încă valoros şi a fost aşezat în comoara lacedemonienilor.

Regele nu l—a uitat nici pe eroul Amfiaraus, căruia îi trimise un scut şi o suliţă, din aur bineînţeles.

Solii lui întrebară apoi cele două oracole dacă regele trebuie să ridice armele împotriva perşilor.

Închipuiţi—vă bucuria prinţului când cele două oracole îi aduseră exact acelaşi răspuns, cât se poate de limpede: „Dacă va lua armele, va nimici un mare imperiu."

Plin de recunoştinţă, Cresus trimise numaidecât câte două monede din aur fiecărui locuitor din Delfi. Cetatea, foarte recunoscătoare, îi dărui în schimb prioritate în consultarea Pitici şi drept de intrare în cetate pentru toţi lidienii care voiau să se folosească de el.

Hotărât să meargă până la capăt cu precauţiile şi bizuindu—se pe efectul mărinimiei de care dăduse dovadă, prinţul îşi îngădui atunci să—l întrebe pentru a treia oară pe Apollo, stăpânul de la Delfi: „Imperiul meu va dăinui mult timp?".

„Când un catâr va fi regele mezilor, nu te ruşina să fugi, o, lidianule, de—a lungul fluviului Hermus", răspunse zeul prin intermediul preotesei sale.

Regele găsi gluma foarte amuzantă şi crezu că în felul acesta i se prezicea pe ocolite că se va bucura de putere veşnică. Aşa că se apucă neîntârziat de pregătiri.

4. înţeleptul Solon

Pe când se pregătea de zor, Cresus avu o ultimă ocazie să se arate înţelept. Un lidian îi grăi astfel într—o bună zi:

— Ce ţi—a venit, măreţ rege, să—i ataci pe perşi? Sunt oameni atât de sărmani că se îmbracă în pielea animalelor; beau numai apă şi ţara lor e stearpă. Dacă vei fi biruitor, acesta e câştigul tău; şi dacă eşti înfrânt...

Cresus se mulţumi să ridice din umeri; în scurtă vreme se îndreptă cu toată oastea spre fluviul Halys, hotarul dintre Lidia şi regatul persan. Se povesteşte că a trecut mul datorită iscusinţei unui inginer grec, Tales, din oraşul Milet, una dintre coloniile ioniene cu care lidienii şi apoi perşii au avut mereu legături. întrucât nu erau poduri, Cresus nu ştia ce să facă şi atunci Tales se oferi să abată jumătate din

fluviu prin spatele taberei. Cealaltă jumătate, credea el, va fi mai uşor de trecut prin vad. Aşa făcură. Oştirea lidiană înainta curajoasă pe teritoriul duşman până în oraşul Pteria, unde se ciocni de Cyrus şi de perşii lui.

Bătălia, toarte încrâncenată, rămase nedecisă până când căderea nopţii îi sili.pe lidieni să se retragă.

După acest eşec, Cresus bătu în retragere în Sardes, unde nădăjduia să—şi regrupeze forţele, să primească întăriri de la aliaţi şi să petreacă iarna la adăpost. Nici nu pătrunse bine în capitala lui, că tot ţinutul se umplu de şerpi. Ciudăţenie şi mai mare, caii îşi părăsiră fâneţurile şi se repeziră la şerpi să—i devoreze. Ghicitorii îşi clătinam frunţile cărunte. Semn mu, glăsuiau ei: şerpii, copiii pământului lidian, au fost nimiciţi de cai, animale războinice şi venetice.

Însă Cyrus persanul, un mare războinic, nu—i lăsă deloc timp de odihnă duşmanului său. Apăru în faţa Sardesului în clipa în care nefericitul Cresus se credea în siguranţă, şi cele două oşti se ciocniră sub zidurile cetăţii. Lidienii erau călăreţi neîntrecuţi. Cavalerii lor erau dintre cei mai temuţi şi mânuiau straşnic suliţele lungi şi rezistente. Văzându—i înşiruiţi pentru bătălie, Cyrus se simţi nesigur.

—Măria Ta, îi spuse scutierul său, Harpage, nu ai de ce să te temi. Nu ştii cât de mult urăsc caii duhoarea de cămilă, şi mai ales cămilele? Avem multe cu care ne—am cărat cuierele. Aşază—le în prima linie, în faţa călăreţilor lidieni.

Şiretlicul acesta reuşi mai bine chiar decât se aşteptase Harpage. Armăsarii lidieni se ambalară şi, în ciuda vitejiei călăreţilor, care săriră jos din şa să se lupte în picioare, măcelul a fost cumplit, şi lidienii s—au refugiat după ziduri, unde au fost asediaţi de perşi.

Sardes era o cetate puternică. Una dintre laturile ei era socotită complet inaccesibilă. Atât de inaccesibilă, încât strămoşul regilor lidieni, legendarul Meleu, se încumetase să nesocotească pe peretele acela făgăduielile zeilor. într—adevăr, la curtea sa se născuse un leuşor, şi prezicătorii spuseseră că meterezele vor fi de nepătruns pretutindeni unde va fi plimbată mica fiară. Meleu uitase să—l plimbe şi de—a lungul stâncii pe care fusese înălţat zidul. Era un rege fără nici un pic de simţ al înălţimilor.

Asediul dura de douăsprezece zile, şi oraşul rezista bine. In cea de—a treisprezecea zi, spre seară, un lidian, aplecându—se peste zidul împrejmuitor, pe partea aceea a cetăţii care era socotită inaccesibilă, îşi scăpă coiful, care se rostogoli până jos. Fără să şovăie, încalecă pe zid. coborî iute pe peretele de stâncă, îşi luă coiful şi se sui la loc. Insă un persan, Miriade, văzu isprava aceasta şi căzu pe gânduri.

A doua zi, în cea de—a paisprezecea zi de asediu, cavalerii gărzii lui Cyrus străbătură oastea persană vestind în gura mare: „Răsplată regească pentru acela care se va sui primul pe metereze." Hiriade se hotărî să încerce. Nu risca decât să—şi frângă oasele, întrucât cetatea nu era păzită în partea aceea. Acceptă riscul, încercă să se cocoaţe pe stâncă, găsi că era mai uşor decât îşi închipuise, îşi chemă tovarăşii şi cât ai clipi o grămadă de perşi se sui pe metereze, luând străjerii lidieni pe nepregătite. Astfel, Sardes căzu.

Cresus luptă cu disperare. Ultimul său fiu, surdo—mutul, lupta alături de el. Un persan se apropie pe neaşteptate din spate, ridică lancea către rege şi bietul olog, smuls din muţenie de durere şi spaimă, strigă:

—Omule, nu—l ucide pe Cresus!

De atunci îşi regăsi graiul, împlinind astfel profeţia.

Oricum, Cresus, luat rob şi înlănţuit, a fost condus înaintea lui Cyrus, care—l osândi să fie ars de viu, împreună cu alţi paisprezece tineri nobili lidieni, adică tot atâţia câţi ani domnise Cresus. Nefericitul rege urcă pe rug. Acolo, privindu—şi capitala distrusă şi jefuită, văzând oastea persană şi pe duşmanul său în faţa rugului, amintindu—şi de bogăţiile pe care în ajun încă le mai avea şi cugetând de pe ce culmi îl azvârliseră zeii, gândindu—se că ajunsese în ziua morţii începu să suspine cu glas tare: „Solon! Solon! Solon!"

—Ce zice? întrebă Cyrus, care nu voia să piardă nimic din spectacol. Trimiteţi un tălmaci acolo.

Tălmacii se apropiam de Cresus, dar regele scutură din cap fără să răspundă; în cele din urmă, strigă:

—Solon a fost un om ale cărui sfaturi sunt mai valoroase pentru regi decât cele mai mari bogăţii.

Tălmacii încercam să afle mai mult, dar Cresus refuză să le explice.

—Lăsaţi—mă, lăsaţi—mă! strigă el. Nu m—aţi chinuit destul?

Până la urmă, se înduplecă să povestească păţania şi, pe măsură ce istorisea, tălmacii îi povesteau mai departe lui Cyrus. Însă călăii, deloc curioşi să afle tainele regelui, preocupaţi să ducă până la capăt poruncile primite, aprinseseră deja rugul. Fumul se ridica, iar flăcările mistuiau lemnul uscat. Se sfârşise cu Cresus.

În acest răstimp, Cyrus, mişcat de povestea duşmanului său de odinioară, îşi uită mânia.

—Stingeţi focul! porunci el.

Vai! Porunca prinţului era imposibil de îndeplinit. Oricât se străduiau ostaşii, focul creştea din ce în ce mai iute. Zadarnic alergau soldaţii cu găleţi cu apă, zadarnic îndepărtau călăii lemnul de pe foc, flăcările nemiloase se înmulţeau din ce în ce, ajungând deja la picioarele nefericitului. Cresus ridică spre cer mâinile rugătoare.

—Apollo, zeu din Delfi, strigă el înlăcrimat, stăpân al oracolelor, aminteşte—ţi! Dacă vreodată ofrandele mele ţi—au fost plăcute, dacă te—am acoperit cu aur şi cu jertfe, salvează—mă din primejdia aceasta!

Încă vorbea cu faţa către cerul limpede, când, dintr—o dată, un nor negru umplu văzduhul, se auzi tunetul, şi ploaia, o ploaie diluviană stropi rugul mistuitor care în scurtă vreme se prefăcu într—un morman de cărbuni uzi.

Cresus, coborât de pe rug, a fost adus în faţa învingătorului. Cyrus îl aşeză alături de el, arătându—i cel mai mare respect şi îi scoase el însuşi lanţurile. Nefericitul rege părea abătut şi îngândurat, iar Cyrus îi grăi cu bunătate:

—Cresus, vrei să mă rogi ceva?

—Neîndoielnic, o, stăpâne, răspunse învinsul. Iată lanţurile din care m—ai eliberat. Dacă mărinimia ta îmi va îngădui, aş vrea să le trimit la Delfi zeului pe care l—am cinstit mereu.

După ce ascultă cum consultase duşmanul său oracolele şi ce răspunsuri primise, Cyrus găsi păţania foarte interesantă şi îi dădu voie să facă ce vrea.

O ceată de lidieni porni, aşadar, către Delfi şi agăţă la intrarea în templu lanţurile lui Cresus.

—De ce l—ai amăgit pe Cresus, o, zeu din Delfi? întrebară ei. De ce oracolele acestea mincinoase? Templul tău este şi acum plin de ofrandele lui. Aşa se obişnuieşte la zei, să fie nerecunoscători?

Pitia le explică neîntârziat:

—N—am spus cu că regele vostru va nimici un mare imperiu? strigă ea. Despre ce imperiu era vorba? De cel al lui Cyrus ori de al său? Nu trebuia, mai înainte de orice, să—mi pună mie întrebarea? Şi, dacă avea un pic de înţelepciune, nu ar fi interpretat răspunsul meu de—al doilea: „Când un catâr va fi regele mezilor... Păi, ce este un catâr? Vlăstarul unui măgar şi al unei iepe, rodul a două rase diferite. Ce este Cyrus? Fiul unei prinţese mede şi al unui persan de familie modestă. Iată ce să—i spuneţi lui Cresus. Gât despre nerecunoştinţa lui Apollo, e oare Cresus îndreptăţit să vorbească de aşa ceva, el care, datorită zeului, a scăpat dintr—o situaţie deznădăjduită?"

Solii îi aduseră lui Cresus aceste explicaţii. Recunoscând că erau întemeiate, acesta plecă fruntea şi se mustră în sinea lui. „Eu singur sunt de vină”, oftă el.

Credeţi ce vreţi despre toate acestea. Ceea ce este adevărat e că destinul lui Cresus n—a fost atât de aspru cum s—a temut el. Cyrus l—a păstrat lângă el ca prieten şi chiar ca sfetnic, uimit de cumpătarea şi isteţimea sfaturilor lui Cresus, venite dintr—o înţelepciune autentică, deşi cam târzie.

VII.POLICRATE,TIRANUL DIN SAMOS

Luaţi o hartă din Antichitate a Mediteranei. Urmăriţi cu degetul coasta Asiei Mici, de la nord spre

sud, şi veţi ajunge curând la un oraş al cărui nume, scris cu litere groase, este MILET. Miletul este una dintre coloniile întemeiate de grecii emigraţi din Europa, în vremuri foarte îndepărtate, pe ţărmul continentului asiatic. În faţa Miletului veţi găsi o insulă, rămăşiţă a unui continent înghiţit de mări. Este vorba despre Samos, vestită pentru vinurile sale, o insuliţă foarte săracă azi. pustie, şi care şi—a avut odinioară ceasul ei de prosperitate.

Prin anul 532 î.Hr., în Samos izbucniră luptele interne şi cel care pricinuise răscoala cuceri puterea; o putere absolută, sprijinită de forţa armelor. Grecii îi numeau tirani pe aceşti autocraţi care puneau mâna pe putere cu forţa şi domneau o vreme ca stăpâni autoritari. Ei îi favorizau deseori pe oamenii de rând şi nimiceau aristocraţia, bizuindu—se pe trupe de mercenari.

A fost o vreme când tiranii aceştia erau deosebit de numeroşi. Pisistrate în Atena, Gypselos în Corint, Fidon în Argos, apoi Gelon în Siracuza şi, mai târziu, celebrul Dionysios cel Bătrân au fost tirani iluştri. Deşi termenul desemna încă un stăpân absolut şi grijuliu să se facă respectat, nu avea la origine, în greacă, sensul peiorativ pe care i l—am dat noi.

Policrate ajunse, aşadar, tiran în Samos. împărţi mai întâi insula cu fraţii săi, apoi îl ucise pe cel mai vârstnic, îl alungă pe cel mai tânăr şi păstră tot teritoriul pentru el. Făcu rost de zece nave mari, cu cincizeci de vâsle, numite pentacontore, şi angaja mii de arcaşi care—l ajutară să prade insulele învecinate şi continentul. Când i s—a reproşat că jefuieşte în dreapta şi—n stânga, că fură de la duşmani şi de la prieteni fără nici o deosebire, el răspunse:

—De ce aş face excepţii? Dacă le înapoiez prietenilor ceea ce le—am răpit, vor fi foarte bucuroşi! Sunt mult mai fericiţi decât dacă nu le—aş fi luat nimic.

Atunci, revoltaţi de asemenea idei, nemaiputând să—l suporte pe hoţul acesta cinic, înţeleptul Pitagora părăsi Samosul. Călători mai întâi pentru a căpăta experienţă. Apoi se stabili la Crotona, unde îşi întemeie vestita şcoala.

Policrate nu păru să resimtă plecarea lui Pitagora. Totul îi reuşea din plin. Bani, comori, prizonieri erau din belşug.

Foarte impresionat, regele Egiptului, Amasis, se alie cu el. Fericirea lui Policrate deveni atât de neruşinată, încât regele Amasis începu să se îngrijoreze. Anticii credeau deseori că zeii sunt invidioşi pe muritorii prea fericiţi şi, fireşte, invidia zeilor sfârşeşte întotdeauna prin a atrage vreo nenorocire asupra celui invidiat. Amasis îi scrise, aşadar, lui Policrate:

„Dragă Policrate, sunt convins că zeii sunt invidioşi. Cel căruia norocul îi surâde prea mult piere întotdeauna. Ia, aşadar, câteva măsuri de precauţie. Alege unul dintre obiectele pe care le iubeşti cel mai mult şi distruge—l. Dacă, după această jertfă ai încă ghinionul să fii prea fericit, resemnează—te cu o nouă jertfă, şi chiar cu o a treia dacă norocul continuă să te favorizeze."

Policrate hotărî să dea ascultare acestui sfat. îşi cercetă bine sufletul, întrebându—se ce iubea mai mult pe lume. Avea un sceptru de smarald încrustat în aur, gravat cu artă aleasă de un artist vestit, Theodoros, fiul lui Thelecles. Hotărî că nu iubea nimic mai mult.

Porunci, aşadar, să se pregătească una din corăbiile lui cu cincizeci de vâsle, întinse pânzele, ieşi în larg şi aruncă plângând, în mijlocul valurilor, giuvaierul scump inimii lui. Apoi se întoarse acasă, trist, dar cu inima împăcată.

Cinci sau şase zile mai târziu, un pescar din Samos prinse în năvod un peşte nemaivăzut de mare, atât de frumos, încât, nădăjduind să capete vreo răsplată, i—l aduse tiranului.

—Măria Ta, îi spuse pescarul, sunt foarte sărac şi trăiesc din munca mea, dar peştele acesta mi s—a părut demn de tine. Te rog, îngăduie—mi să ţi—l dăruiesc.

Încântat, Policrate porunci ca peştele să fie dus la bucătărie şi—l pofti pe pescar la cină. Peştele a fost adus la masă, într—un sos ales preparat din ierburi aromate. Când îl despică, surpriză! In stomacul dihaniei se afla smaraldul. Fericiţi, slujitorii îl înmânară stăpânului, care—l primi uluit.

Amasis, înştiinţat de această minune, trimise neîntârziat un crainic ca să—i vestească desfacerea alianţei.

„Cum să rămân aliat cu un om pe care fericirea excesivă îl expune atâtor catastrofe? Dacă ţi s—ar întâmpla vreo nenorocire, aş fi silit să mă mânii şi eu. Să ne despărţim; astfel voi putea privi suferinţele tale cu inima împăcată."

În acest răstimp, Policrate, înştiinţat că o ceată de samieni se revoltase împotriva lui, voi să se descotorosească de ei fără multă vâlvă. Îl rugă pe Cambise, regele Persiei, să—i facă un mic serviciu,

cum îşi fac între ei suveranii la nevoie.
—Cere—mi să—ţi vin în ajutor cu corăbii, îl rugă el, voi echipa câteva vase, îi voi strecura în echipaje pe răsculaţi şi tu vei avea grijă să nu mi—i mai înapoiezi.

Zis şi tăcut.

Cu toate acestea, cine ştie ce s—a întâmplat? Samienii să fi auzit ce soartă îi aşteaptă? Cambise să nu—i fi păzit cum se cuvine? Pe scurt, samienii scăpară şi porniră să caute ajutoare şi răzbunare în Lacedemonia. Se pare chiar că indignarea lor a fost verbală, căci i—au gratificat pe efori[5] cu un discurs atât de lung, încât aceştia nu i—au putut susţine elocinţa.
—Am uitat începutul, spuseră ei, şi n—am înţeles sfârşitul. Nemulţumiţii scurtară discursul şi de data aceasta eforii se declarară convinşi. O flotă spartană întinse pânzele spre Samos.

Zeii se saturaseră să—l susţină pe Policrate? Amasis urmărea evenimentele cu un interes temător. Se întâmplă cum presimţise el: lacedemonienii asediară Samosul, dar, după un oarecare succes, suferim o înfrângere. Se scurseră patruzeci de zile de asediu; socotind că—şi pierdeau vremea, au ridicat ancora şi s—au înapoiat în Peloponez, urând noroc surghiuniţilor.

Se povesteşte — dar gurile rele zic asta — că plecarea lor a fost hotărâtă mai puţin din motive strategice şi mai degrabă de un aflux subit de monede cu efigia lui Policrate în tabăra spartană. Bieţii spartani! Nu—l cunoşteau încă pe Policrate. Trăiră o experienţă foarte amară, dacă este adevărat că monedele cu pricina erau din plumb, tăvălite pur şi simplu în pulbere de aur, ca nişte bucăţi de peşte trecute prin făină înainte de a fi prăjite. Hotărât lucru, Policrate era un personaj imoral.
Cât despre emigraţii samieni, aceştia au renunţat să intre în cetatea preafericitului lor duşman şi s—au dus la Sifnos, unde, de supărare, i—au oropsit pe sifnieni.

Oricum, Policrate îşi făcu o părere foarte bună despre norocul său. Crezu că—i este îngăduit orice şi într—o zi, când persanul Oroetes, guvernatorul din Sardes, îi trimise un mesager, Policrate, culcat la răcoare în casa lui, cu nasul la perete, refuză să se întoarcă să—l asculte pe sol şi nu binevoi să—i dea nici un răspuns. Oroetes se mânie nespus şi jură că se va răzbuna. Alţi povestitori spun că, în vreme ce Oroetes, aşezat în poarta palatului său, discuta cu Mitrobate, un alt nobil persan, acest Mitrobate şi—a bătut joc de el zicând:
—Ce fel de bărbat eşti dacă ai Samosul la îndemână şi nu l—ai capturat? În orice caz, Oroetes jură să—l piardă pe Policrate.

Acesta, încrezător în steaua lui norocoasă, tocmai îşi făcea planuri cum să echipeze marile flote şi să instituie pe mare un soi de hegemonie, folosindu—sc de dreptul celui mai puternic pentru a jefui corăbiile altora, stabilind astfel un fel de monopol maritim pentru Samos.

Oroetes află ce plănuia tiranul şi îi trimise vorbă:
—Ai în minte planuri măreţe, Policrate. însă nu ai bogăţii pe măsura ambiţiilor tale. Cât despre mine, ştiu că regele Cambise îmi vrea capul, sunt izolat aici şi străjuit. Dacă vii la mine, vei avea comorile mele şi le vom împărţi. Dar nu mă crede pe cuvânt, trimite un prieten sigur, îi voi arăta averile mele.

Mişcat, Policrate îşi trimise secretarul, pe Meandru, la Oroetes. Satrapul[6] umplu cuierele cu bolovani, apoi acoperi bolovanii cu pulbere de aur şi legă cuferele cu noduri tainice, ca şi cum ar fi conţinut comorile cele mai scumpe. Meandru veni, le deschise, se lăsă păcălit şi îi trimise stăpânului său mesaje entuziaste.

Policrate nu şovăi. Porunci să fie pregătit încă un vas cu cincizeci de rame ca să se ducă la Oroetes şi stabili ziua plecării. In noaptea de dinaintea acestei plecări, fiica lui Policrate avu un vis ciudat. îşi văzu tatăl suspendat în văzduh, scăldat de către Zeus, zeul ploii, şi aromat cu ulei de către Soare. Ce viziune stranie! înnebunită, fecioara fugi la tiran şi—l imploră să nu plece. Prietenii lui Policrate socotiră că fata arc dreptate, apoi preoţii şi ghicitorii, afirmând că semnul acela nu vestea nimic bun. Zadarnic se rugară toţi de el. Policrate se încăpăţâna, se smulse din mâinile lor, coborî în port şi se sui pe pentacontora lui, urmărit încă de jalea fiicei sale.
—Tată, nu pleca, nu pleca! Ţi se va întâmpla o nenorocire! striga
ea de pe ţărm, frângându—şi mâinile şi smulgându—şi părul din cap.

---

5 Cei cinci magistraţi ai Spartei stabiliţi să contrabalanseze autoritatea regelui (n.ed.).
6 Aşa îi numeau perşii pe guvernatorii provinciilor şi ai cetăţilor (n.ed.).

Mânios, Policrate o blestemă de pe punte, în timp ce marinarii desfăceau parâmele, şi corabia se depărta tot mai mult de mal:
Te voi pedepsi, făptură răuvoitoare care vrei să—mi aduci ghinion! Când mă voi înapoia, nu te voi mărita. O să rămâi fată bătrână!

Sărmana fata plângea cu lacrimi fierbinţi şi chiar îi implora pe zei să împlinească voia tatălui ei, să o lase să rămână nemăritată, numai să se înapoieze el teafăr şi sănătos!

Vai! Zeii, de această dată, l—au părăsit de tot pe Policrate. Nici nu ajunse bine în cetatea lui Oroetes că acesta îl luă captiv şi—l ucise. Se pare chiar că l—a jupuit şi i—a atârnat leşul pe o cruce, unde a fost spălat de ploi şi ars de soare, aşa cum văzuse fiica lui.

Aşa sfârşi fericirea lui Policrate. Nu ai nimic de câştigat dacă eşti prea fericit.

VIII.PISISTRATE, TIRANUL ATENIAN

Pisistrate nu este bine dispus. Cugetă la adevăruri amare. De când a ieşit din Atena, se întreabă cum se va întoarce. Aşezat de bine de rău în căsuţa lui de la ţară. o priveşte pe Fia, slujnica lui, care vine şi pleacă, scoate apă din fântână şi stropeşte straturile de flori. „O femeie foarte frumoasă, îşi spune el, înaltă, patru coţi fără trei degete, voinică, eu chipul armonios, ţinuta superbă. Cine ar crede că e o fată de la ţară? Are o talie de zeiţă."

Însă graţioasa slujitoare nu izbuteşte să abată multă vreme gândurile lui Pisistrate. Acestea se înapoiam la Atena, de unde l—au alungat duşmanii lui. Pisistrate nu este omul care să se împace eu înfrângerea. Venerabilul Solon, legiuitorul Atenei, îl înţelesese bine. El îl numea pe Pisistrate vulpoi şi cobora în piaţa publică pentru a—şi pune concetăţenii în gardă în privinţa lui.
—Laşitatea voastră vă va duce la pierzanie, spunea el; îi ascultaţi discursurile iscusite şi nu—i vedeţi faptele. Trăiţi fericiţi în republică. \ă veţi deştepta într—o zi sub puterea unui tiran.

Dar puţin numerosul popor al Atenei îl iubea pe Pisistrate. Meşterii, ţăranii, păstorii din munţi, cei care erau numiţi diacrieni găsiseră în el un ocrotitor. Vulpoiul se folosi numaidecât de dragostea lor. îşi răni singur mâinile şi picioarele şi se năpusti în piaţa publică.
—Vor să mă asasineze! strigă el. Cer să fiu păzit!

Cu ţipete iubitoare şi urlete de indignare, poporul votă atribuirea unei gărzi. Pisistrate, sprijinit de o ceată de vlăjgani înarmaţi cu bâte, cuceri Acropole. Era stăpânul Atenei. Bătrânul Solon îşi agăţă armele în faţa porţii şi se retrase în casă, deznădăjduit.

Oricât de priceput era să tragă sforile, Vulpoiul avea duşmani puternici, îndeosebi puternica familie a Alcmeonizilor[7], al cărei şef, Megacles, puse la cale un complot. Pisistrate abia a izbutit să fugă şi de aceea se afla aici, învârtindu—se ca un leu în cuşcă, într—un târguşor de ţară. Insă Vulpoiul nu şi—a isprăvit toate vicleşugurile. Dacă şansa ar vrea să—i surâdă doar un pic!...

Şi şansa îi surâse, într—adevăr. Spre seară, un călăreţ se înfăţişă la poarta micii moşii. Fia, slujnica înaltă, merse să—şi caute stăpânul.
—Nu şi—a spus numele?
—Nu, stăpâne, şi n—aş putea să ţi—l descriu. Este pe jumătate ascuns în mantia lui, ca şi cum l—ar durea dinţii. Nimeni nu l—ar putea recunoaşte.

Pisistrate, neîncrezător, voi să afle mai multe înainte de a—l primi pe străin. Dar, străbătând curtea, zări calul vizitatorului, un animal minunat, de rasă aleasă, cu capul mic şi spatele frumos, pufnind vesel, fără să simtă oboseala drumului.

Fostului tiran îi plăceau caii şi urmărea cursele de la Olimpia. „Ce frâu frumos!" se gândi el, apoi, învăluind armăsarul cu privirea: „Provine din vestita herghelie a Alcmeonizilor, îşi spuse el. Ori

[7]Penele aparţine acestei familii ilustre din viaţa politică ateniană (vezi capitolul X) (n.ed.).

mă înşel eu foarte tare, ori vreun Megacles caută să se folosească de mine."
—Hai, Megacles! strigă el intrând în încăperea în care se afla oaspetele său. Să jucăm cinstit! Ce ai să—mi spui?

Celălalt nu se împotrivi. Partidele rivale se înfruntau la Atena. Megacles, certat cu prietenii săi, voia să se alieze eu Pisistrate.

—Cu condiţia să am şi eu partea mea de foloase, ceru el. Te întorci la Atena, Pisistrate, dar te căsătoreşti cu fiica mea.

—Frumos cadou pentru fiica ta, Megacles! Nu mai sunt la prima tinereţe. Sunt de două ori văduv, ştii bine, şi am patru fii.

—Fiica mea, răspunse Alcmeonidul, îşi cunoaşte îndatoririle... Nu caută să se mărite pentru plăceri mărunte. Ajunge să—i fii prezentat de mine...

—Sunt încântat, Megacles. Atunci ne—am înţeles. Ar mai fi de rezolvat o mică problemă. Ai bunătatea să crezi că eu singur aş putea restabili ordinea la Atena. îmi oferi puterea, şi eu accept cu recunoştinţă. Însă poporul din Atena ar vrea, poate, să fie consultat. Concetăţenilor noştri nu le place prea mult să—i jucăm la zaruri, ca pe un burduf cu vin de Samos sau un sac de curmale. Cum crezi că mă vor primi?

—Nu ştiu, Pisistrate, dar mă încred în tine că vei aranja totul.

—Îţi sunt foarte îndatorat, Megacles. Nu vreau să intru pe uşa din dos, să—mi cerşesc rechemarea, să bocesc în faţa Adunării. Nu, îmi trebuie aclamaţii, un triumf!

Megacles îşi pierde răbdarea.

—Deh, te întorci cum poţi! Doar n—ai vrea să vină zeii să te ducă de mână la Acropole?

—Zeii! Ha! Ha! Megacles... Zeii!...

Fia slujitoarea s—a apucat din nou de stropit, de data aceasta e seară. Ciutura scârţâie, aroma puternică a frunzelor ude se răspândeşte în noapte. Fata vine şi pleacă pe alei. Stăpânul ei o urmăreşte cu privirea.

—Mai lasă—mă să mă gândesc puţin, Megacles, zice el în cele din urmă cu glas visător.

Câteva zile mai târziu, Pisistrate îşi făcea întoarcerea solemnă în Atena. Era precedat de un cortegiu impunător. Mai întâi cavalerii, fiii marilor familii aristocrate, cu Alcmeonizii în frunte, călărind fără şa, eu hlamidele[8] în vânt; apoi gărzile de corp ale tiranului, credincioşii munteni, meşteşugarii vânjoşi, înarmaţi cu măciuci, apoi fiii tiranului, tineri înalţi şi voinici, apoi patru crainici în veşminte sclipitoare. La fiecare răscruce se opresc, îşi agită trâmbiţele de argint şi strigă în cele patru colţuri uimitoarele cuvinte:

—Cetăţeni ai Atenei, întâmpinaţi—l cu bunăvoinţă pe Pisistrate, fiul lui Hippocrate! Zeiţa Atena, care—l cinsteşte mai mult decât pe oricare alt muritor, îl conduce cu mâna ci în cetatea care—i poartă numele!

Atunci apare un car minunat, împodobit cu fildeş, strălucind de aur şi argint, tras de cei mai frumoşi armăsari pe care i—a hrănit vreodată Attica. Şi în picioare în carul acesta... Zeilor! e ea... Atena, fiica lui Zeus! însăşi zeiţa, stăpâna Atenei, fecioara războinică, a cărei privire crâncenă poate aduce moartea. E mai înaltă decât oricare femeie din Atena — patru coţi fără trei degete —, portul superb inspiră respect, chipul ei trufaş respiră măreţia zeilor. Şi nu—i lipseşte nimic din veşmintele prea binecunoscute: coiful sclipitor, făurit de însuşi Hefaistos, lancea al cărei vârf atrage fulgerul şi egida înspăimântătoare care acoperă sânii. Respectuos, eu ochii plecaţi, în acelaşi car se află Pisistrate, un pic în spatele nemuritoarei.

Femeile înmărmurite ridică braţele spre cer şi se prăbuşesc cu fruntea în ţărână. Copiii scot ţipete ascuţite. Gloata se răsfiră, se depărtează îngrozită. Nu se zice că o singură privire a zeilor e suficientă să nimicească toată omenirea? Cât ai clipi, zeiţa trece, Pisistrate e la Acropole, porţile cetăţii s—au închis în urma lui şi a slujitorilor săi credincioşi.

—Uf! oftează el sărind din car. A fost foarte bine.

Şi întorcându—se către divina lui ocrotitoare. încremenită în carul de paradă:

—Poţi să cobori, tata mea. Fia, sunt mulţumit de tine. Trebuie să recunoaştem că Herodot[9], care ne—a

[8]Mantie seurtă, prinsă eu agrafe pe umeri (n.ed.).

[9]Herodot (aprox. 484—420 î.Hr.) este eonsiderat „părintele istoriei" (n.ed.).

povestit isprava
aceasta, avea dreptate să se minuneze.
—Cum este cu putinţă, zicea el, ca un vicleşug atât de grosolan să ţină la aceşti atenieni care sunt socotiţi cei mai chibzuiţi greci!

IX.RĂZBOAIELE MEDICE

1. Bătălia de la Maraton

Am văzut cum Cyrus, regele perşilor, l—a biruit pe lidianul Cresus. Trebuie să ştiţi că Persia, după aceea, a tot crescut. Toate popoarele din Asia şi chiar egiptenii se supuneau regelui perşilor, iar imperiul său se întindea din India până la Marea Egee. Era numit Marele Rege sau, pur şi simplu, Regele; imperiul său era atât de mare încât mai multe cetăţi îşi disputau onoarea de a folosi drept reşedinţă Regelui. Acesta locuia de obicei la Susa, într—un palat nemaivăzut de bogat. Curtea lui era locul tuturor bogăţiilor şi tuturor minunăţiilor, datorită comorilor sale imense.

Pe drumurile bune circulau mesagerii care duceau poruncile Regelui până în fundul provinciilor guvernate de satrapi, iar inspectorii, „ochii şi urechile Regelui", supravegheau administrarea imperiului.

Teritoriul imens era o sursă nesfârşită de soldaţi şi bogăţii şi în fiecare an paisprezece mii cinci sute şaizeci de talanţi euboici[10]. sumă uriaşă, intrau în vistierie.

Bineînţeles, oraşele greceşti din Ionia, în Asia Mică, se supuneau regelui perşilor. de altfel, ele se arătau deseori potrivnice şi profitau de orice ocazie să—i provoace necazuri stăpânului lor. S—a întâmplat ca un grec foarte viclean, Histieu, tiranul oraşului Milet, să fie reţinut de regele perşilor la Susa. Atunci îi veni ideea nemaiîntâlnită de a trimite vorbă în Milet să se revolte, nădăjduind că Regele îl va trimite înapoi pentru a—şi potoli concetăţenii şi că el va putea scăpa.

Voi să trimită un mesaj la Milet şi găsi o metodă foarte ingenioasă. Porunci să fie ras capul unui sclav şi tatua pe pielea nefericitului: „Revoltă". Când îi crescură pletele la loc, îl trimise la Milet, cu poruncă să fie ras din nou când ajunge acolo. Astfel, Miletul se revoltă nebuneşte împotriva regelui perşilor, Darius, antrenând şi celelalte oraşe ioniene în revolta sa şi aprinzând o răscoală care aproape a mistuit Grecia.

Aristagoras din Milet fugi să ceară ajutor în Grecia fraţilor săi de neam: Lacedemonia îl refuză. Atena fu destul de smintită să—l asculte. Douăzeci de trireme[11] ateniene porniră în Ionia: atenienii debarcară şi ajunseră fără piedici până la Sardes, fosta capitală a lui Cresus. Cuceriri oraşul şi îi dădură foc fără nici un folos, căci o oaste persană sosi în cele din urmă, îi înfrânse şi îi alungă.

Darius se ocupă neîntârziat de pedepsirea revoltei din Milet şi a celei din Ionia, căreia nu—i dădu prea mare importanţă; în imperiul lui izbucneau deseori răscoale. Dar a fost foarte uluit de intervenţia atenienilor, a acestui popor atât de mic, încât a fost nevoit să întrebe cine sunt atenienii. Când i s—a răspuns, a luat un arc şi a tras o săgeată către înaltul cerului:
—Să—mi îngăduie zeii să—i pedepsesc pe atenieni, s—a rugat el.

Şi de atunci la fiecare masă unul dintre slujitorii lui trebuia să—i repete:
—Stăpâne, aminteşte—ţi de atenieni.

În scurt timp, Darius hotărî să termine o dată pentru totdeauna cu atenienii aceştia insolenţi şi eu ceilalţi greci, atât de rebeli, care—şi susţineau cu plăcere compatrioţii stabiliţi în Asia. Ridică o oştire şi dădu poruncă generalilor săi să—i fie aduşi cetăţenii Atenei bine înlănţuiţi. Nimeni nu se îndoia că era o sarcină uşoară. Ce luptă inegală, între regele unui imperiu imens şi un orăşel izolat!

---

[10]Monedă care cireula în Euboea. marea insula din largul Atticii (n.ed.).
[11] Navă rapidă şi uşoară eu trei rânduri de rame suprapuse (n.ed.).

Două corpuri de armată persane, unul pe corăbii, celălalt pe uscat, invadară Grecia prin nord, fără să întâlnească nici o împotrivire. îndată ce atenienii au aliat ce se petrece, au hotărât numaidecât să lupte, fără să se gândească. Au căutat, bineînţeles, aliaţi şi s—au gândit imediat la Sparta, singurul oraş care se putea compara cu Atena. Au ales un crainicde profesie, adică un curier în slujba statului, dintre cei mai rapizi şi mai iscusiţi. Istoria i—a păstrat numele: îl chema Feidipos. Acesta a plecat în grabă şi şi—a terminat călătoria în doar cinci zile, ceea ce era un record de iuţeală, deşi pe drum a avut o aventura foarte ciudată.

Cum străbătea ţinutul muntos al Partenonului, s—a întâlnit cu un om mărunt şi extravagant, care ţinea un nai în mână.

—Feidipos. i—a spus păstorul cel ciudat, întreabă—i pe concetăţeni tăi de ce nu mă cinstesc. Eu nu am nici un templu la ei, şi totuşi, suni un zeu foarte binevoitor, iar în clipa aceasta le pot fi foarte util.

A dispărut numaidecât, şi curierul îşi dădu seama că se întâlnise cu zeul Pan. După ce şi—a dus misiunea la îndeplinire, atenienii hotărâră să—i clădească lui Pan un mic sanctuar lângă Acropole, îndată ce vor avea timp. Nu—şi puteau permite să neglijeze pe nimeni.

Între timp, Feidipos vorbi cât se pricepu de bine cu lacedemonienii. Ideea de a trimite un corp de armată la Atena nu le displăcu nicidecum spartanilor, dar trebuiau să mai aibă un pic de răbdare.

—Suntem în ziua a noua a lunii, au spus ei, şi legile interzic ca oştirea să se pună în mişcare înainte să fie lună plină.

De atunci înainte rugăciunile lor îi însoţiră pe atenieni. Feidipos întreba probabil dacă senatul Lacedemoniei nu—şi bătuse joc de el şi dacă întârzierea ajutoarelor avea doar motive astrologice; ne întrebăm şi azi dacă aşa a fost.

Atenienilor nu le mai rămânea decât să se supună sau să—şi înfrunte singuri duşmanul. Aleseră a doua calc şi trimiseră trupele într—o câmpie mică la nord de Attica, în locul numit Maraton. In ultima clipă, oştenii din Plateea sosiră în ajutor. Plateea era o cetate modestă, care nu făcuse niciodată nimic măreţ. Ceea ce a făcut în ziua aceea a fost de ajuns ca să—i aducă nemurirea.

Perşii, la rândul lor, după ce au debarcat şi—au aranjat trupele în poziţie de luptă. In rândurile lor se găsea un fugar atenian pe nume Hippias, unul dintre fiii lui Pisistrate. Acesta nădăjduia că perşii îi vor da pe mână Atena. Era foarte bătrân, şi nu făcea deloc cinste pletelor sale cărunte în meseria aceasta. Se ocupa de aşezarea batalioanelor de barbari când îl apucă o criză de tuse şi de strănuturi atât de violente, încât păreau mai degrabă dovada voinţei divine, decât a unui guturai. Falca i se zdruncină atât de ciudat, încât îşi pierdu un dinte. Aplecându—se să—l culeagă — fiindcă ţinea la el — avu brusc un presentiment şi oftă: „Tare mă tem că nu voi avea nicicând mai mult pământ grecesc decât acoperă dintele acesta."

Cei zece strategi care comandau oastea ateniană erau în faţa perşilor, şi printre ei un personaj deosebit care se numea Miltiade. Nu era alt flăcău ca Miltiade. Era de origine ateniană, dar venea din portul trac Chersones, unde domnea peste un mie principat. Ar dura prea mult să povestim cum unchiul său, Miltiade cel Bătrân, dobândise guvernarea acestui principat. Miltiade cel Tânăr nu era cu nimic mai prejos decât unchiul lui şi îi plăcea aventura. De altfel, îl ura de moarte pe Hippias. Insă îşi iubea ţara de baştină şi a arătat—o din plin.

Generalii atenicni şovăiau să se avânte în bătălie. Tentativa lor părea atât de deznădăjduită! Câţiva erau însă hotărâţi, şi printre ci Miltiade. El îl convinse pe arhontele polemarh care, între arhonţi, avea răspunderea oştii. Se hotărâră să lupte, şi Miltiade să conducă bătălia.

În sfârşit, se iviră zorii zilei de 13 septembrie 190. Nici nu se înălţă bine soarele, că pământul uscat şi dogora de căldură. Cum atenienii voiseră să—şi întindă oştirea precum şirurile medice, centrul era destul de slab. Plateenii alcătuiau aripa stângă. Era prima dată când atenienii înfruntau o oaste persană; costumele de luptă pestriţe, armele ciudate ale acestei gloate asiatice nu i—au înspăimântat. La un semn, se năpustim în goană împotriva barbarilor, deşi distanţa dintre cele două oşti era de opt stadii[12], ea să reducă timpul în care erau expuşi suliţelor barbare.

Violenţa atacului grecesc îi descumpăni pe perşi, care se gândeau să atace ei primii duşmanul strâns ghem ea să se apere. Cu toate acestea, centrul persan, unde se găseau trupele cele mai bune, rezistă

---

[12] Un stadiu măsura 150 m (n.ed.).

atacului, ba chiar izbuti să rupă rândurile atenienilor. Pe aripi însă grecii ieşiră biruitori şi, încercuind mijlocul, veniră în ajutorul tovarăşilor lor, dovedindu—i pe perşi.

Aceştia se retraseră în dezordine către flota lor, care aştepta, ancorată, la mică distanţă de ţărm. Atenienii, îmbătaţi de victorie, se repezim spre mare şi încercam să împiedice îmbarcarea perşilor. N—au izbutit, dar au nimicit şapte trireme duşmane. Acolo şi—a găsit moartea glorioasă fratele autorului dramatic Eschil, Cinegire.

Acesta se agăţase cu mâna dreaptă de o corabie duşmană. Un ostaş persan i—a retezat mâna. S—a prins imediat de corabie cu mâna cealaltă. I—au tăiat—o şi pe aceasta. Atunci, zice—se, s—a agăţat cu dinţii de vas şi nu i—a dat drumul decât când i—au retezat capul.

Primejdia nu fusese alungată de tot. O parte din trupele persane, desprinse din oaste înainte de bătălie, naviga spre Atena, nădăjduind să o ia prin surprindere. După un marş forţat de opt ore, hopliţii[13] atenieni, deşi istoviţi de bătălie, s—au îndreptat spre Atena. Duşmanul a găsit locul bine păzit. Flota persană, ancorată la Faleron, a şovăit o vreme, şi a plecat spre Asia. Grecia era salvată.

Nimic nu poate descrie bucuria luptătorilor în seara aceea, la Maraton. În vreme ce generalii îi adunau pe morţi ca să—i cinstească aşa cum se cuvine, pentru ca sufletele lor să nu rătăcească tânjind după nemurire, un curier a pornit spre Atena. Acesta erau un atlet vestit, învingător la cursele de alergare. El a străbătut noaptea, fără nici o oprire, distanţa care desparte Maratonul de Atena. Ajuns în cetate, bătu la uşile magistraţilor, dându—le tuturor minunata veste, după care se prăvăli neînsufleţit!

Trebuie să adăugăm că două mii de lacedemonieni sosiră la Atena chiar la finalul bătăliei. După ce au primit mulţumirile atenienilor, au fost conduşi, la cererea lor, până la locul bătăliei, să vadă cum arată perşii morţi.

2. Xerxe I trece Hellespontul

Darius se mânie cumplit aflând că generalii săi au fost înfrânţi la Maraton. Nu putea să creadă că un popor atât de mie îl sfida a doua oară şi începu să pregătească o nouă oştire. Dorea să o conducă el însuşi la luptă şi îl numi pe fiul său, Xerxe, să se ocupe de treburile imperiului în lipsa lui. Dar, în 485 î.Hr., Darius a murit şi Xerxe s—a suit pe tron.

Prinţul acesta se ocupă mai întâi de egipteni, care se răsculaseră, apoi, îndată ce se asigură că nu—l vor mai deranja, reluă pregătirile începute de tatăl său. Se zice că a petrecut patru ani adunând trupele şi proviziile necesare pentru a hrăni o oştire atât de mare, căci la ce folosesc atâţia oameni dacă ei mor de sete şi de foame, iar ţinuturile pe care aveau să le străbată erau prea sărace ca să—i hrănească? Regele aduse de la popoarele supuse sau aliate imperiului său infanterişti, cavaleri, arcaşi, marinari, nave de război şi de transport, provizii, metale. În sfârşit, pentru a—şi duce la bun sfârşit răzbunarea, porunci două din cele mai mari lucrări pe care ni le putem închipui: săparea unui canal maritim care să taie istmul Muntelui Athos şi pregătirea unui pod de corăbii peste Hellespont.

După cum ştiţi, trecerea cea mai comodă din Asia în Europa este braţul acela îngust de mare pe care îl numim Dardanele, şi căruia grecii îi spuneau Hellespont. Oştirea lui Xerxe nu avea cum să evite traversarea acestei strâmtori; de aceea, regele porunci să fie legate bărci plate şi late cu funii din fibre de trestie şi din in alb, pentru a face un fel de pod peste care puteau trece oamenii şi caii. Podul acesta măsura şapte stadii.

După ce oastea ar fi ajuns în Europa, trupele de uscat urmau să coboare de—a lungul coastelor, în vreme ce flota călătorea de—a lungul ţărmului, la oarecare depărtare. Aşadar, vasele trebuiau să treacă pe lângă Muntele Athos, care înaintează mult în mare şi care este legat de continent printr—o fâşie îngustă de uscat. O flotă persană fusese deja greu încercată de vânturile cumplite de pe meleagurile acelea.

Regele îşi închipui neîndoielnic că zeii Athosului îi erau potrivnici şi că flota lui se va izbi şi de

[13] Infanterişti purtători de poveri mari, eare alcătuiesc falanga (n.ed.).

data aceasta de coastele muntelui. Oricum, porunci să se taie în istm un canal, prin care să poată naviga două nave de război. Fiecare extremitate trebuia apărată de câte un dig ca să nu se înnisipeze. Doi ingineri persani conduceau lucrările. Unul dintre ei, Artacheu, rudă cu Xerxe, era cel mai mare dintre toţi perşii, şi glasul lui răsuna ca un cimbal[14] . La puţin timp după isprăvirea canalului a murit, iar Xerxe i—a plâns pieirea ca pe o mare nenorocire. Pentru tăierea canalului au fost aduşi oameni de toate naţiile şi, vreme de trei ani, aceşti nefericiţi au săpat fără încetare, sub loviturile de bici. Pământul se surpa mereu şi munca trebuia luată de la capăt. Doar fenicienii — se zice — au avut ideea să sape partea de sus a şanţului mai lată decât cea de jos, pentru ca pământul să nu se mai prăvălească înapoi. Iată cât au avut de suferit perşii pentru a putea satisface capriciile unui despot. Bunul Herodot, care povesteşte aceste întâmplări, afirmă că regele a comandat această lucrare gigantică mânat de dorinţa de a lăsa cea mai măreaţă mărturie a puterii sale.

Bineînţeles că grecii ştiau de toate aceste pregătiri. Trei iscoade greceşti au fost trimise la Sardes, unde regele avea cartierul general. Când au fost descoperiţi, grecii au fost puşi la cazne, apoi osândiţi la moarte. Regele a fost înştiinţat şi a poruncit să nu fie executaţi.

—Să li se arate tot, zise el dispreţuitor, să treacă în revistă toată infanteria şi întreaga cavalerie, apoi trimiteţi—i teferi şi sănătoşi unde vor ci. Grecii, avertizaţi de primejdia care—i pândeşte, nu vor mai aştepta să fie cuceriţi, ci se vor supune de bunăvoie.

La rândul său, Demarate spartanul, care se găsea la Susa, voi şi cl să—şi prevină concetăţenii. Dar se temea că mesagerul lui putea fi capturat, şi depeşele confiscate. Atunci se gândi la un şiretlic comparabil cu cel născocit de Histieu din Milet cu zece ani în urmă. Luă două tăbliţe de lemn acoperite cu ceară, folosite în vremea aceea pentru scris, înlătură ceara, gravă scrisoarea pe lemn, apoi îl acoperi la loc cu ceară. Apoi. pecetluind tăbliţele, le trimise în Lacedemonia. Membrii consiliului rămaseră nedumeriţi la vederea acestor tăbliţe goale. O femeie le dădu răspunsul: Gorgo, soţia lui Leonidas, pe atunci regele Spartei.

—Înlăturaţi ceara, zise ea, bănuiesc că mesajul este dedesubt. Zis şi făcut.

După ce oastea se adună toată la Sardes, Xerxe se pregătea să plece când primi o veste foarte proastă: podul de corăbii clădit cu mare cheltuială peste Hellespont tocmai se rupsese. Abia fusese terminat când vântul a început să sufle puternic, marea dezlănţuită a rupt parâmele, dislocând podul şi înghiţind corăbiile. Prinţul, văzându—şi planurile zădărnicite, căzu pradă unei furii smintite. Porunci să i se dea mării trei sute de lovituri de bici, să se arunce în apă o pereche de cătuşe şi să fie insultată, strigându—i—se: „O, mare, stăpânul meu te pedepseşte pentru că i—ai făcut mu, deşi el nu te—a jignit. Dar, vrei—nu vrei, el tot te va înfrânge." Am putea crede că mai nedreaptă a fost porunca să fie decapitaţi toţi cei care conduseseră lucrările de construcţie a podului distrus.

După care podul trebui reconstruit. De data aceasta, au fost făcute două, cu toate măsurile de precauţie posibile. Inginerii, foarte dornici să limiteze riscurile, atât pentru rege, cât şi pentru capetele lor, aşezară corăbiile ţinând seamă de curenţii marini, calculam lungimea ancorelor după direcţia vântului, porunciră să fie fabricate funii speciale, două treimi din fibre de trestie şi o treime din in. Pe podul astfel pregătit au fost aşezate grinzi, apoi scânduri; după aceea s—a turnat pământ peste lemn, pământul a fost bătătorit bine şi s—au înălţat parapete, pentru ca animalele să nu se sperie la vederea valurilor.

Era primăvara anului 480. Xerxe ieşi din Sardes şi se îndreptă spre mare. Jumătate din oştire mergea înaintea lui, cealaltă jumătate în urmă. La mijloc, despărţiţi de restul trupelor printr—o distanţă considerabilă, veneau o mie de cavaleri de elită, apoi o mie de infanterişti, cu vârfurile lăncilor îndreptate spre pământ, apoi zece armăsari sacri din rasa pe care perşii o numeau niceeană şi care întrece în frumuseţe orice altă rasă, apoi carul zeului, gol, ale cărui frâie sunt ţinute de un scutier care mergea pe jos, în sfârşit, regele, el însuşi într—un car tras de cai niceeni. Urma restul gărzii, între care zece mii de oameni ale căror lănci aveau ca mânere o rodie de aur sau argint.

Xerxe se instala în ţinutul Abydos, în vârful unui gorgan pe care fusese construită o terasă din piatră albă, şi admira priveliştea oştirii şi flotei sale.

---

[14] Instrument muzical folosit în vechime, compus din două talere de aramă care se loveau unul de altul (n.ed.).

—Sunt fericit, spuse el.

Cu toate acestea, izbucni în plâns. Artaban, unchiul său, întrebă care este pricina tristeţii sale.

—Mi—e milă de oamenii aceştia, răspunse Xerxe, uite cât sunt de numeroşi; într—o sută de ani nu va mai trăi nici unul!

—Ah, zise Artaban, să mori nu c cel mai rău lucru. Viaţa este deseori atât de grea încât moartea apare mai degrabă ca o ieşire salvatoare. La drept vorbind, nu asta mă nelinişteşte. Dar mă tem pentru tine, căci din însăşi măreţia armatei tale reies două neajunsuri. Mai întâi, corăbiile tale sunt atât de numeroase, încât va fi foarte greu să se găsească o radă care să le adăpostească, iar furtunile sunt adesea mai puternice decât oamenii. Pe de altă parte, pământul nu—ţi va putea hrăni trupele; cu cât te vei depărta mai mult de corturi, cu—atât mai puternică va fi foametea.

Erau vorbe foarte înţelepte. Se întâmplă, într—adevăr, ca puterea oamenilor, când creşte nemăsurat, să depăşească punctul în care poate fi folosită. Se încurcă în ea însăşi şi se reduce la nimic. Xerxe îşi alungă curtenitor unchiul şi—l trimise la Susa să vegheze asupra imperiului.

A doua zi, înainte de ivirea zorilor, au ars tămâie pe pod şi drumul a fost presărat cu ramuri de tamarin. Apoi, când prima rază de soare atinse apa, Xerxe făcu libaţii cu o cupă din aur în marea pe care o biciuise odinioară. Rugă Hellespontul să—i îngăduie o campanie fericită şi aruncă în valuri o cupă de libaţiuni, un vas din aur şi o spadă persană. Fam îndoială, era chinuit de remuşcări şi se temea că ofensase valurile atotputernice.

Apoi oastea ajunse la pod şi regele trecu cu ea. Şapte zile şi şapte nopţi fără încetare perşii defilară sub loviturile de bici. Toate popoarele imperiului trimiseseră oşteni. Perşii şi mezii de rasă purtau coifuri din pâslă, armuri din solzi de metal şi mantii pestriţe. Armele lor erau suliţa, un arc mare şi o spadă agăţată la centură. Coiful asirienilor era ciudat împletit; ţineau în mână o măciucă de lemn cu ţepi de metal şi, după o modă foarte veche, armura de metal era înlocuită de haine din in ţesut foarte strâns, astfel încât loviturile alunecau la suprafaţă. se remarcau dacii, înarmaţi cu un topor ciudat, numit *sagaris,* şi popoarele venite din India, arcaşi înveşmântaţi în bumbac, pe care anticii îl vedeau ca pe o ciudăţenie şi îi spuneau „lână de copac". Sosite de pe ţărmurile Mării Caspice, anumite triburi mergeau acoperite de blănuri de capră, altele cu încălţări până la genunchi, altele cu haine vopsite în culori vii.

Tracii purtau pe cap blănuri de vulpe şi în picioare ciubote din piele de cerb, apoi veneau calibii având pe cap coifuri din bronz împodobite cu coarne şi cu urechi de bou, peste care flutura o egretă, moesii, cu coifuri de lemn, marii înarmaţi cu ţepuşe de vânătoare şi mulţi alţii şi, cei mai neobişnuiţi dintre toţi, sosiţi din cele mai depărtate colţuri ale imperiului, arabii, arcaşi înfăşuraţi în burnuzurile lor de lână, cu cingători de piele, şi negrii, acoperiţi de blănuri de lei şi pantere. Arcurile lor făcute din ramuri de palmier trăgeau săgeţi ale căror vârfuri erau simple pietre ascuţite. Mergeau la luptă vopsiţi cu alb şi cu roşu şi aveau suliţe cu vârf din corn de gazelă.

Apoi, după ce marea aceasta de suflete s—a scurs, Xerxe porunci ca oamenii să fie număraţi. Au fost strânşi zece mii de oşteni, înghesuiţi cât de mult posibil, s—a trasat în jurul lor un cerc, pe cercul acela a fost clădit un zid. Pe urmă au fost îndesaţi în incinta aceasta cât de mulţi oameni încăpeau şi, astfel, socotiţi din zece în zece mii, au fost număraţi oştenii lui Xerxe. Câţi au fost? Vechii istorici ne dau cifre incredibile: un milion şapte sute de mii, spune Herodot. Noi avem motive întemeiate să credem că e prea mult. Cu toate acestea, este adevărat că era o armată imensă. Când înainta prin ţinuturile sălbatice ale Traciei şi Tesaliei, seca fluviile, care nu ajungeau să le astâmpere setea.

3. Termopile

În vreme ce spre ei se îndrepta fluviul acesta de oameni, grecii încercau să se organizeze. Atenienii, care se ştiau vizaţi şi cărora victoria de la Maraton le conferise un prestigiu binemeritat, căutau să adune în jurul lor cetăţile greceşti. Sarcină dificilă, nu numai din pricina vechilor rivalităţi, ci şi pentru că, ţinând seamă de desfăşurarea de forţe realizată de Xerxe, majoritatea statelor greceşti socotea că ar fi mai înţelept să se supună Persiei de bunăvoie. Atenienii erau sfătuiţi să—şi părăsească oraşul fără luptă şi să

se ducă departe, la adăpost de perşi, să întemeieze o nouă cetate. Cu toate acestea, multe cetăţi din Peloponez, printre care şi Lacedemonia, se pregăteau să reziste. Confederaţii[15] au cerut ajutor puternicului tiran al Siracuzei, Gelon.

Acesta le—a propus două sute de corăbii, douăzeci de mii de infanterişti, două mii de oşteni din cavaleria grea, două mii de arcaşi, două mii de aruncători cu praştia, două mii de soldaţi din cavaleria uşoară şi provizii pentru toată durata războiului, cu condiţia să fie numit general—şef.

—Menclau[16] s—ar răsuci în mormânt dacă ar afla că spartanii au cedat comanda siracuzenilor, răspunse trimisul lacedemonian.

—Bine, glăsui din nou Gelon, admiraţi—mi răbdarea; atunci daţi—mi comanda flotei.

—Nu avem nevoie de un general, ci de o oştire, replică atenianul. Seminţia noastră este prea veche ca să cedăm comanda navală care ne aparţine.

—Prea bine! grai atunci Gelon. Dacă vă lipsesc oamenii, păreţi toarte bine înzestraţi cu generali. Înapoiaţi—vă iute în Grecia şi vestiţi—vă concetăţenii că au pierdut primăvara oştirii lor (voia să zică: ceea ce ar fi fost partea cea mai bună a armatei lor).

Întorcându—se acasă, confederaţii au hotărât să apere Attica barând defileul Termopile, în vreme ce flota grecească va aştepta corăbiile persane la Capul învecinat Artemision. Lumea îşi închipuie, în general, că Termopile este un defileu stâncos. Nici vorbă. Termopile este o fâşie îngustă de pământ mlăştinos care se întinde între un masiv montan şi mare. Pământul este sfredelit de izvoare calde, care au dat numele ţinutului, iar trecătoarea este atât de îngustă în unele locuri, încât un zid pe jumătate năruit era suficient pentru a bloca accesul. Grecii se grăbiră să înalţe zidul acesta în aşteptarea perşilor.

Erau acolo trei mii opt sute de soldaţi veniţi din diferite cetăţi, o mie de foceeni şi un corp de locrieni, căruia nu—i cunoaştem mărimea. In sfârşit, trei sute de spartani conduşi de regele Leonidas, urmaşul lui Heracles, care—i alesese pe toţi cu mâna lui.

Când s—a anunţat venirea perşilor, vântul panicii a înfiorat mica trupă. Majoritatea căpeteniilor socotea mai înţelept să se retragă până la istmul Corint pentru a apăra cum se cuvine măcar Peloponezul. Dar Leonidas, ţinând cont şi de oştenii care ar fi rămas astfel pradă perşilor, stărui ca oastea să stea pe loc. La puţin timp după aceea, o iscoadă persană călare veni să vadă mărimea forţelor greceşti. Ii zări doar pe lacedemonieni, cărora le venise rândul să păzească zidul. Aceştia îşi rezemaseră armele de metereze, unii, despuiaţi sub razele soarelui, îşi făceau exerciţiile de gimnastică, iar alţii se pieptănau. Ii numără şi plecă fără să fie băgat în seamă de nimeni.

Xerxe nu putea să creadă că mâna aceea de oameni se pregătea să i se împotrivească. Vorbi cu fugarul Demarate.

—Prinţe, spuse acesta, sunt sigur că oamenii aceia au venit să lupte. Aşa se obişnuieşte la ei, să—şi împodobească pletele când vor să facă faţă morţii.

Xerxe lăsă să treacă patru zile, aşteptând ca grecii să se retragă. În cea de—a cincea, se mânie şi trimise împotriva lor trupele de mezi. Grecii, favorizaţi de câmpul de bătălie îngust, de priceperea militară şi, trebuie s—o spunem, de propriul curaj, rezistară cu succes. Atunci Xerxe trimise trupa aceea de elită căreia i se spunea „Nemuritorii", pentru că atunci când vreunul dintre ei dispărea era înlocuit numaidecât de alt oştean. Se zice că regele, care privea bătălia, a sărit de trei ori jos de pe tron, îngrijorat de soarta soldaţilor săi. Nici în ziua următoare perşii nu se descurcară mai bine. Xerxe fu cuprins de nelinişte.

Atunci un grec, Efialte, un trădător născut într—un oraş de lângă Malia şi care cunoştea bine ţinutul, făgădui regelui, în schimbul unei răsplăţi însemnate, să—i arate un drum care le—ar îngădui oştenilor perşi, înaintând prin munţi, să încercuiască Termopile. Cum se lăsa seara (se aprindeau felinarele, zice Herodot), Nemuritorii, conduşi de generalul lor, Hidarnes, părăsiră tabăra persană şi, urmându—l pe Efialte, trecură un mic torent numit Asopos şi se căţărară pe creasta muntelui. Când

[15] Popoarele cetăţilor greceşti reunite într—o confederaţie sub autoritatea Atenei (n.ed.).
[16] Rege legendar al Spartei, soţul Elenei (n.ed.).

ajunseră în vârf, apăru aurora. Terenul acoperit de codri de stejari îi ascundea foarte bine.

Acolo se ciocnim de o trupă de o mie de oşteni greci. Era contingentul foceenilor, care se oferisem să păzească drumul pentru a apăra flancul armatei greceşti. Se deşteptaseră în ultimul moment, auzind frunzele uscate foşnind sub paşii perşilor şi se pregătiră în grabă de luptă. Perşii îi copleşiră eu săgeţi; foceenii se împrăştiară şi. ascunşi în spatele stâncilor, folosindu—se de asperităţile muntelui, aşteptară al doilea atac. Acest atac nu mai veni. Fără să—i ia în seamă pe foceeni, perşii coborâm spre Termopile.

La Termopile, Leonidas fusese înştiinţat. Se spune că prorocul Megistias a fost primul care să—i vestească pe soţii săi că în ziua aceea îi aştepta moartea. Apoi, înainte de ivirea zorilor, câţiva dezertori perşi se înfăţişam regelui Leonidas şi—l avertizară că era înconjurat. In cele din urmă, iscoadele greceşti, ascunse pe munte, îi zăriră pe Nemuritori şi porniră în goană să—şi anunţe căpeteniile.

Leonidas pricepu că nu mai avea nici o şansă. Cine se apăra n—avea decât să moară. Mai înţelept era să păstreze Greciei câţiva aliaţi veniţi din Tegeea, Mantineia, Orchomenos, Corint, Locrida Opontiană şi să—i trimită de acolo. Cât despre el, nu putea să părăsească postul care—i fusese încredinţat. Aşa era legea Spartei. Onoarea nu—i îngăduia decât să moară.

Se spune că oştenii din Thespies au refuzat să se supună şi au împărtăşit soarta spartanilor. Leonidas a mai silit să rămână un corp de tebani pe care i—a luat ostatici: tebanii erau bănuiţi de trădare. Cât despre ghicitorul Megistias, acesta nu voi nici în ruptul capului să plece şi se mărgini să—şi trimită de—acolo singurul fiu, care lupta alături de el.

La răsăritul soarelui, Xerxe închină libaţii zeilor. Apoi aşteptă, căci nu sosise încă ceasul stabilit împreună cu Efialte. Ceva mai târziu, dădu semnalul, „la ceasul când se umple piaţa," zice Herodot. Vai! Venea vorba de aceste paşnice îndeletniciri ale vieţii chile, deşi nu mai era nici o scăpare, decât să—ți vinzi cât mai scump pielea! Mulţi dintre ostenii aceştia viteji s—au gândit în acest răstimp la căminul lor, la copii, la ogoare, la tot ce iubeau şi n—aveau să mai vadă nicicând. Barbarii lansară o ploaie cumplită de săgeţi şi, când un oştean strigă că sunt atât de multe încât acoperă lumina soarelui, spartanul Dienekos exclamă:

—Cu—atât mai bine, vom lupta pe întuneric!

Aceasta n—a fost, se pare, singura lui vorbă de duh din ziua aceea.

Perşii atacau în valuri puternice. Numeroşi, dar nu foarte curajoşi şi nici prea căliţi în bătălii, ei cădeau ca muştele sub loviturile grecilor, iar căpeteniile lor nu reuşeau să—i mâne în luptă decât cu lovituri de bici. Mulţi şi—au găsit moartea călcaţi în picioare de tovarăşii lor. In scurt timp, în oastea grecilor s—au frânt toate suliţele şi lăncile. Grecii luptau corp la corp, cu spadele. Leonidas căzu şi se iscă o bătălie crâncenă pentru trupul lui. De patru ori i—au luat lacedemonienii leşul şi de patru ori au fost siliţi să—i dea drumul, nu fără a—i ucide pe loc pe doi dintre fraţii lui Xerxe.

Când Nemuritorii au coborât la Termopile, grecii s—au adăpostit după zidul pe care încercasem până atunci să—l apere şi se grupară strâns la pământ. Acolo avu loc faza cea mai importantă a bătăliei.

Tebanii, reţinuţi cu forţa lângă spartani, izbutim să scape şi se alăturară regelui, care de altfel îi înfiera pe toţi cu fierul roşu, ca pe sclavi. Dar în clipa aceea grecii primim un ajutor neobişnuit. Lacedemonianul Euritos, care bolea în târguşorul Alpenc din pricina unei oftalmii ce—l orbise, aflând situaţia deznădăjduită a tovarăşilor săi, îşi sili slujitorul hilot să—i dea armele şi să—l conducă la câmpul de bătălie. Ajungând acolo, sclavul fugi, în vreme ce orbul se năpusti în învălmăşeală, unde îşi găsi moartea. În cele din urmă, barbarii, dărâmând zidul, îi împrejmuirii din toate părţile pe spartani. Supravieţuitorii se apăram cu mâinile şi cu dinţii.

Mai târziu, grecii au înălţat un leu de piatră pe gorganul care slujise ca redută supremă şi monumente inscripţionate în cinstea celor căzuţi pe câmpul de luptă. Pe coloana închinată celor trei sute de spartani se putea citi:

„Trecătorule, spune Spartei că am murit aici ca să ne supunem legilor ei."

4. *Victoria de la Salamina*

După înfrângerea de la Termopile, situaţia grecilor nu era atât de deznădăjduită cum s—ar putea crede, căci liota grecească susţinuse la Capul Artemision o bătălie împotriva corăbiilor persane al cărei rezultat rămăsese nehotărât, dar totuşi suficient pentru a opri ofensiva.

Cu toate acestea, nimic nu părea să—i poată salva pe atenieni, întrucât drumul era de—acum deschis trupelor de uscat, şi în cetate domnea groaza. Strategii şovăiau neliniştiţi neştiind ce să facă, iar în popor se repetau cu înfiorare oracolele de care depindea soarta ţării. Când aflaseră de pregătirile făcute de rege, atenienii trimiseseră, fireşte, mesageri la Delfi. Şi acolo, văzându—i aşezându—se în templu, Pitia Aristonike a dat un oracol înfricoşător: „De ce vă aşezaţi, nefericiţilor? a strigat ea. Fugiţi la capătul pământului, părăsiţi—vă locuinţele şi culmile cetăţii voastre rotunde... Ares va prăvăli furia focului asupra templelor nemuritorilor... Astăzi sunt uzi de sudoare, încremeniţi de spaimă şi din culmea lor şiroieşte sânge negru..."

Atenienii, înspăimântaţi, se aruncară cu capetele în ţărână. Văzând aceasta, un anumit Timon, târgoveţ din Delfi, i—a sfătuit să ia ramuri de măslin, cum fac cerşetorii, şi să mai întrebe o dată oracolul. Aşa şi făcură, rugând zeul să le dea un răspuns mai încurajator. De data aceasta, Pitia strigă: „Atena nu—l poate împăca pe Zeus, în pofida rugilor sale. Ţi—o spun pentru a doua oară, şi de data aceasta vorbele mele sunt neclintite.

Din tot ce împrejmuieşte hotarele lui Cecrops[17], Zeus îi lasă Tritogeniei[18] doar o fortăreaţă din lemn de necucerit...

O, divină Salamina, îi vei duce la pieire pe copiii femeilor."

Sub ameninţarea persană, atenienii se întrebau înfriguraţi care e înţelesul oracolului: care era fortăreaţa aceea de lemn? Unii credeau că e vorba de Acropole, odinioară înconjurat de o palisadă, şi o mână de cetăţeni, oameni sărmani în cea mai mare parte, făuriră o incintă din scânduri în jurul Acropolei şi se refugiară înăuntru. Dar cei mai mulţi au socotit că flota Atenei era fortăreaţa aceea de lemn. De altfel, simplul bun—simţ spunea că ar fi bine să evacueze oraşul. Magistraţii porunciră ca fiecare cetăţean să—şi pună familia la adăpost unde poate şi, cu deznădejdea în suflet, atenienii evacuări femeile şi copiii, în general pe insulele din apropierea coastei Atticii, Egina sau chiar Salamina, situată foarte aproape.

Apoi, după ce au rezolvat această tristă grijă, atenienii şi—au reluat locurile în flota aliată care se legăna în rada Sal amin ei, în vreme ce flota persană acoperea marea în depărtare, spre Faleron. Trecuseră trei luni de la traversarea Hellespontului.

N—a mai rămas nimic din Atena. Oraşul de la poale a fost cucerit fără împotrivire. Perşii s—au aşezat în faţa Acropolei, pe deluşorul numit după zeul războiului Areopagul, şi de acolo, aruncând eu arcurile torţe aprinse au ars fortăreaţa construită din scânduri. Asediaţii se apăram cu un curaj disperării, aruncând cu bolovani mari din înaltul meterezelor. Dar câţiva perşi aprigi se căţărară pe un perete abrupt şi prost apărat din pricina aceasta, apoi îi decimară pe apărători. Câţiva supravieţuitori se refugiară în vechiul templu al Atenei. Perşii forţară porţile şi îi masacrară pe toţi. Apoi jefuiră şi arseră din temelii cetatea. Cele mai vechi amintiri ale Atenei au pierit astfel, o dată cu relicvele cele mai venerate; a ars până şi măslinul sacru crescut din pământ sub lancea Atenei.

Fugarii greci înrobiţi de Xerxe au fost duşi din grija acestuia la Atena şi nici n—am pomeni despre aceste personaje deloc glorioase dacă, prin ele, nu s—ar fi transmis o legendă ciudată. In vreme ce lacedemonianul Demarate, despre care am vorbit deja, se plimba pe câmpia pustie şi răvăşită împreună cu atenianul Diceu, văzură un nor de praf înălţându—se dinspre Eleusis.

—Ce—i asta? făcu Demarate. S—ar zice că sunt mii de oameni mărşăluind.

În aceeaşi clipă la urechi le ajunse un strigăt: „Iacchos! Iacchos!"

—Demarate, grăi atenianul, aici e ceva nepământesc. După cum ştii, la Eleusis le sărbătoresc atenienii pe

---

[17] întemeietorul Atenei(n. ed.)

[18] Supranume al Atenei (n.ed.)

marile zeiţe Demeter şi Kore[19], „Iacchos" se strigă la aceste serbări. Ascultă! Zeiţele îi vin Atenei în ajutor.
—Taci, răspunse Demarate, să nu pomenim nimic despre asta regelui. Am putea plăti cu viaţa. Să se facă voia zeilor!

Între timp, la Salamina, în cartierul general al flotei greceşti domnea neorânduiala. îngroziţi de soarta Atenei, care ardea în depărtare, peloponezienii nu mai vorbeau decât despre cum să se întoarcă fiecare la casele lor, să—şi apere ţara. Istmul Corint era fortificat în grabă şi deja mai multe corăbii primiseră poruncă de la căpitanii lor să se pregătească de plecare când atenienii făcură încercarea supremă. Escadra lor era comandată de Temistocle, fiul lui Xeocles, care de zece ani juca un rol important în consiliile din Atena. Pe bună dreptate, el se gândise că viitorul şi siguranţa Atenei depindeau de flota ei şi stăruise ca banii obţinuţi din minele de argint de pe muntele Laurion, abia descoperite, să fie folosiţi pentru construirea de corăbii de război. La momentul acela Temistocle era convins că, ajutată de peloponezieni, flota ateniană era capabilă să—i oprească pe perşi.

Aşa că porni o luptă strânsă cu peloponezienii, îndeosebi eu lacedemonianul Euribiade, care avea comanda supremă a flotei şi care voia să se retragă. Aborda corabia lui Euribiade, se sui la bord şi, prin răbdare şi putere de convingere, obţinu ca acesta să convoace măcar un ultim consiliu de război eu amiralii aliaţi.

N—a fost nimic mai dramatic ca această adunare. în timp ce rămăşiţele ţării lui Temistocle erau mistuite de flăcări şi în zare se desluşea tot mai clar formidabila flotă duşmană, ameninţând ţărmurile pe care femeile şi copiii aşteptau cu sufletul la gură o minune.
—Duşmanii noştri, zise Temistocle, au corăbii nenumărate: le trebuie un spaţiu larg în care să se desfăşoare. Să—i silim să lupte într—o trecătoare îngustă, ca aceea dintre Salamina şi coastă; îşi vor pierde avantajul pe care—l au asupra noastră.

Temistocle îşi folosi toată forţa, viclenia şi răbdarea pentru a—şi convinge adversarii. Cu toate acestea, nu se putu stăpâni când corinteanul Adimante îi strigă:
—Taci, Temistocle, n—ai ce să mai propui, nu mai ai ţară, iar ţie, Euribiade, îţi interzic să dai ascultare propunerii unui om fără casă.

Era prea mult; Temostocle se mânie cumplit, dar, în scurt timp, îşi ţinu firea şi găsi argumentul hotărâtor:
—Bine, dacă nu mă asculţi, Euribiade, noi, atenienii, ne vom lua femeile şi copiii pe corăbii şi vom pleca în Italia. Peloponezienii să se descurce cum pot fără ajutorul nostru.

Euribiade se sperie, cedă, şi hotărî ca bătălia împotriva perşilor să aibă loc în apele Salaminei. Temistocle crezu că învinsese. Nu ajunsese la capătul suferinţelor.

Câteva ceasuri mai târziu, flota persană, ieşind din rada Falerumului, înainta la luptă. Intre greci se stârni din nou panică. Mai era încă vreme să scape. Consiliul se reuni şi Temistocle rămase în minoritate.

Atunci luă o hotărâre deznădăjduită. Se lăsa seara. Ieşi din consiliu şi—l trimise perşilor pe perceptorul copiilor lui, Sicinos, în care avea cea mai mare încredere. Sicinos ajunse înaintea generalilor barbari şi le spuse:
—M—a trimis Temistocle, generalul atenian. Doreşte să—i fie pe plac regelui şi—l înştiinţează că grecii vor să fugă şi să se împrăştie. Grăbiţi—vă să—i opriţi. Se ceartă între ei. pentru voi victoria nu poate fi mai uşoară.

După ce cugetară o vreme, perşii se încrezură în mesajul lui Sicinos.

Târziu în noapte, consiliul de război continua când un atenian refugiat la Egina, Aristide, fiul lui Lisimah, aborda trirema—amiral şi ceru să vorbească cu Temistocle, deşi acesta era duşmanul său personal. Cum îl zări îi spuse:

—Temistocle, să lăsăm disputele dintre noi pe altă dată. N—are rost să mai discutăm de plecarea liotei. Duşmanul ne înconjoară, am văzut prea bine. Asta am venit să te anunţ.
—N—ai fi putut să—mi spui nimic mai plăcut, replică Temistocle. Eu i—am asmuţit pe barbari. Dar

---

[19]***Kore*** înseamnă literal „fiică" în limba greacă; fiica lui Demeter poartă, de asemenea, numele de Persefona (n.ed.).

intră şi dă—le tu însuţi vestea. Dacă le vorbesc eu, nu mă cred.

Nu mai aveau altceva de făcut decât să lupte. Ordinele au fost date. Zorii mijeau la orizont. Era 25 septembrie 480.

Temistocle adună echipajele, apoi flota, părăsi rada şi ieşi în larg.

Astfel, marele poet Eschil, care povesteşte bătălia în tragedia lui *Perşii*[20] descrie armata greacă desfăşurându—se: „Când ziua cu armăsarii ei albi se împrăştie peste pământ, orbind privirile, un zumzet bine—vestitor urcă din rândurile grecilor, sonor şi ritmat, iar stânca insulei îl trimitea în văzduh... Nu, nu ca să fugă intonau grecii imnul acesta solemn, ci ca să se arunce—n luptă, aspri şi cu inima la locul ei, în vreme ce glasul răsunător al trâmbiţei, ea o flacără, străbătea frontul... Fii ai Greciei, mergeţi să vă eliberaţi patria, eliberaţi—vă femeile şi copiii, templele în care sălăşluiesc zeii naţiei voastre şi mormintele străbunilor voştri; astăzi e ziua cea mare."

Ameinias din Pallene se năpusti primul cu corabia împotriva duşmanului.

Xerxe şedea pe un tron ridicat la poalele muntelui Aigialeu şi urmărea eu înflăcărare bătălia. Secretarii săi, la picioare, notau numele căpitanilor pe care—i zăreau. Vai lui! N—a durat mult până când flota persană, încurcându—se în ea însăşi, a fost încolţită fără scăpare.

„Cocile se răsturnau, marea se pierdea cu totul sub mormanele de epave, de leşuri însângerate; ţărmul, stâncile sunt pline de morţi... Grecii îi icnesc, îi răpun ea pe nişte peşti prinşi în năvod, cu frânturi de vâsle, cu bucăţi de epave. Un bocet plin de suspine răsună pe marc în larg, până în ceasul în care noaptea, cu chipul ei întunecat, vine să oprească totul."

X.GLORIA ŞI PATIMILE LUI PERICLE

Cel mai vestit fiu al Atenei nu era şi cel mai frumos. Pericle, fiul lui Xanthippos, înalt şi bine legat la trup. avea capul atât de prost proporţional, încât semăna cu o ceapă. De aceea n—a îngăduit să i se facă nici un portret fără coif pe cap şi a fost silit să îndure, toată viaţa, glumele cântăreţilor din oraş. care—şi băteau joc de această ciudăţenie a conformaţiei lui.

Pericle era bogat, învăţat şi vorbea cu atâta graţie şi totodată cu atâta forţă. încât fusese supranumit Zeus Olimpianul. Aşa de mult l—a plăcut poporul Atenei, încât l—a ales strateg, înnoindu—l an de an în funcţiile sale şi i—a lăsat până la moarte administrarea afacerilor civile şi militare ale ţării.

Este adevărat că Pericle respecta mult acest popor care—l înălţase la onoruri supreme şi care putea, de asemenea, să—l trimită oricând înapoi acasă. Ştia că atenienii, chiar şi cei mai săraci — chiar şi cizmarii, negustorii de cârnaţi sau ţăranii din împrejurimile oraşului — erau mândri să fie cetăţeni ai celei mai nobile dintre cetăţile greceşti, să—şi aleagă liberi administratorii, să—şi voteze ei înşişi legile, şi că nu trebuia să—i nemulţumească dacă voia să rămână la putere. De aceea s—a arătat foarte prevăzător.

Din ziua în care a fost ales, a renunţat la toate serbările, la jocuri şi la marile ospeţe la care se distra majoritatea atenienilor bogaţi. Abia îşi îngăduia să asiste la ospeţele de nuntă ale rudelor sale şi chiar şi atunci ieşea când veselia generală ameninţa să se preschimbe în beţie, sub influenţa minunatului vin grecesc. Gravitatea unui conducător, gândea el, nu s—ar putea păstra în mijlocul acestor bucurii zgomotoase, unde mesenii devin prea apropiau.

Oricât era de elocvent, nu—i plăcea deloc să urce la tribuna Ecclesiei[21]. Credea că vorbind prea

[20] Jucată în 472 î.Hr., această tragedie este cea mai veche piesă de teatru păstrată în întregime până la noi (n.ed.).
[21] Cetăţenii, eare se reunese în Ecclesia — adică „adunare" în limba greacă – în Agora (for, piaţă), nu votează doar legile, ei şi ostracismul, adică surghiunirea pe zece ani eu care se pedepsea orice cetăţean bănuit că a trădat sau a încercat să pună mâna pe putere (n.ed.).

des îşi şubrezea influenţa. De aceea duşmanii îl porecliseră „Galera Salaminiană", comparându—l eu cea mai frumoasă corabie din flotă, căreia perfecţiunea ei îi adusese un nume ce amintea de victoria cea mai măreaţă a atenienilor, şi care nu ieşea din port decât la ocaziile cele mai însemnate.

El, care din fire era trufaş, se silise să dea dovadă de blândeţe şi răbdare. Într—o zi, când se plimba în piaţa publică din Atena, acea Agora în care fiecare atenian ajungea dimineaţa ea să—şi facă unele cumpărături şi să afle ultimele noutăţi, un om din popor se luă după el, copleşindu—l eu insulte:

— Căpăţână de ceapă, strigă el, ticăloşiile, hoţule, înapoiază—ne ce ne—ai furat din vistieria publică! (Pericle nu luase nimic, dar grecii îl acuzau cu uşurinţă că a furat bani de la stat.) Beţivule, ai cumpărat voturile, îi plăteşti pe oratorii publici! Vrei să ajungi tiran, satrapul regelui perşilor, eu cât te plăteşte?

Si tot aşa...

—Stăpâne, ziceau sclavii strategului, îngăduie—ne să—l învăţăm minte pe nemernicul acesta.

—Pericle, îi strigau prietenii, eşti surd? De ce—l laşi pe ticălosul acesta smintit să te acopere de injurii?

—Lăsaţi—l, vă rog, nu—l ascult, răspundea oratorul. Fiecare este liber în oraşul nostru să—şi spună părerea. Suntem în Sparta? Ne—am pierdut libertatea de a vorbi? Nu—i tulburaţi plăcerea pe care o are să mă insulte.

Pericle străbătu netulburat Agora, îşi încheie cumpărăturile, se întâlni cu prietenii, se interesă de ultimele noutăţi; cum soarele urca pe cer şi razele se oglindeau în calcarul alb al monumentelor şi pavajului, intră la o rudă să mănânce.

Nebunul, supărat că nu izbutise să—şi scoată victima din răbdări, se aşeză la umbra acoperişului şi se pregăti bombănind să—l aştepte la ieşire.

—Lăsaţi—l în pace! le porunci Pericle slugilor, care se pregăteau să—l alunge cu lovituri de ciomag.

Când Pcricle îşi reluă drumul, bărbatul era tot acolo şi începu iar. cu răbdarea beţivilor şi a nebunilor, să—l urmărească pe orator cu insultele sale. La Consiliu, unde Pericle se dusese să discute afaceri de stat la palestră[22], unde s—a dus să—şi vadă fiii, care învăţau să arunce suliţa, a îndurat fără nici un cuvânt injuriile lui. Se făcu seară. Pericle se întoarse acasă. Individul, istovit, dar tenace, îl urmărea în continuare. În faţa porţi; casei sale, strategul aşteptă câteva clipe. Târşâindu—şi picioarele, gâfâind, prăfuit, nebunul izbuti să—l ajungă din urmă.

—Hoţule... trădătorule... ticăloşiile! strigă el din nou, cu glas răguşit, în tinzând către orator pumnul neputincios.

Pericle îl privi cu milă şi cu blândeţe neprefăcută. Apoi, întorcându—se spre sclavii care, aşezaţi în semicerc, aşteptau ca stăpânul lor să binevoiască să intre în casă, spuse:

—Formion, ia o torţă şi însoţeşte—l pe cetăţeanul acesta până la el acasă.

Sub conducerea lui Pericle, Atena a cunoscut o prosperitate nemaivăzută. În vreme ce vasele ateniene străbăteau mările, asigurându—se de loialitatea aliaţilor, Pericle porunci să se clădească pe cetatea sfântă. Acropole, un minunat ansamblu de monumente în onoarea zeiţei ocrotitoare a oraşului. Atena, ţesătoare şi războinică, al cărei braţ mânuieşte suveica, fusul sau lancea cu vârful înconjurat de fulgere.

I—a ales pentru a construi „fecioarei" divine. Atena Partenia, templul, căruia grecii îi spuneau Partenonul. pe arhitectul Ictinos şi pe sculptorul Fidias, glorii ale timpului lor. Un popor întreg de meşteri şi muncitori entuziasmaţi, zidari, tâmplari, fierari, tăietori în piatră, aurari, meşteşugari de podoabe sfinte se apucă de muncă. Cu nivela în mână, inginerii calculară curbele subtile care permit satisfacerea exigenţelor perspectivei. Dalta sculptorilor subţie marmura, înfăţişând pe friză procesiunea care, în fiecare an, aducea zeiţei vălul brodat de fecioarele nobile ale oraşului. Unul dintre aceşti meşteri, cel mai îndemânatic dintre ei. căzu într—o zi din înaltul schelelor şi, cum nu părea să mai aibă vreo scăpare, Pericle se arătă foarte îndurerat. Se povesteşte că zeiţa i—a apărut în vis rănitului şi i—a indicat leacul care l—a salvat. Ce putea dovedi mai bine că înşişi zeii binecuvântau lucrarea întreprinsă pentru a le face plăcere?

Recunoscător, Pericle porunci să se făurească din bronz statuia Atenei. La sfârşit, Fidias îşi folosi întreg geniul pentru a dăltui în interiorul Partenonului o minunată statuie a Atenei hriselefantine, adică

22În Grecia antica, construcţie destinată exerciţiilor de gimnastică, luptelor, aruncării disculului etc. (n.ed.).

din fildeş şi aur, cu coiful pe cap, cu scutul într—o parte şi ţinând în mână o Victorie[23] cu aripile deschise.

Însă poporul Atenei era cicălitor şi clevetitor. Nu putea suferi ea un cetăţean să stea prea mult timp la putere fără să—l facă să simtă cât de fragilă este această putere. Neîndrăznind să—l atace pe însuşi Pericle, gurile rele l—au calomniat pe Fidias, prietenul lui, răspunzător de supravegherea generală a lucrărilor, funcţie importantă, jinduită de mulţi. A fost acuzat că a păstrat pentru sine o parte însemnată din materialele preţioase pe care i le încredinţase vistieria când a făurit statuia zeiţei. Fidias s—a mulţumit să zâmbească la această uneltire. Presimţind de multă vreme că ar putea deveni ţinta unor asemenea calomnii, el fixase materialele preţioase pe statuie în aşa fel încât era cu neputinţă să fie desprinse fără să se strice lucrarea. Auzind acuzaţiile, dezasamblă statuia, cântări aurul, argintul, fildeşul şi, dovedindu—şi nevinovăţia, a fost absolvit.

La ceva timp după aceea, se zvoni că lucrările de pe Acropole erau foarte costisitoare pentru stat.

—Templele acestea sunt admirabile, fără îndoială, şi zeiţa va fi foarte mulţumită, dar Vistieria este goală, taxele împovărează prea mult poporul. Nu Pericle plăteşte toate acestea!

Pericle a fost înştiinţat de aceste zvonuri răuvoitoare. Merse la Adunare, pe dealul Pnyx, chiar în faţa Acropolei, de unde se vedeau monumentele noi, eu marmura sclipitoare, picturile proaspete, statuile strălucitoare. Urcă la tribună, o simplă lespede de piatră desprinsă din pământul calcaros.

—Vedeţi clădirile acestea minunate, vorbi el oamenilor. Ele vor fi zi de zi gloria poporului nostru, şi cei care vor străbate mările să le admire vor repeta la întoarcerea în oraşele lor: „Fiii Atenei au înălţat zeiţei lor cele mai frumoase temple din lumea întreagă!"

—Costă prea mult! strigă gloata. Pericle se apleacă peste tribună:

—Credeţi eu adevărat, cetăţeni ai Atenei, că vistieria a dat prea mulţi bani?

—Prea mulţi! Mult prea mulţi!

—Ei bine, cetăţeni ai Atenei, nu vă vor mai costa nimic. Nici un talant, nici o drahmă nu vor mai ieşi din vistierie şi tot ce s—a plătit până acum muncitorilor şi antreprenorilor vă va fi înapoiat.

—Şi atunci cine va plăti?

—Eu.

O tăcere uluită se aşternu la vorbele acestea.

—Chiar eu, reluă oratorul. Dar pe frontoane va fi gravat: „Pericle, fiul lui Xanthippos, a înălţat el însuşi templele acestea şi le—a închinat zeilor."

O furtună de strigăte îl întrerupse pe Pericle. Cuprinşi de admiraţie în faţa dărniciei marelui om ori poate refuzând să—i cedeze gloria unei asemenea opere, poporul ţipa, urla:

—Ia tot ce vrei, goleşte lăzile, ai toată încrederea noastră, zeii să te aibă în grijă!

Dar zeii nu l—au favorizat întotdeauna pe cel care i—a cinstit astfel. Pericle, îmbătat de succesele sale şi de gloria Atenei, porunci să se dea împotriva oraşului Megara o lege care îl trata cu asprime. Rivala politică a Atenei, Lacedemonia, care grupa în jurul ei celelalte oraşe din Peloponez, nu scăpă ocazia. Poliarces, trimisul spartanilor, solicită o audienţă Consiliului Atenei şi ceru să fie retras edictul împotriva megarienilor. gravat pe o lespede de piatră.

—Este împotriva legilor noastre, răspunse sec Penele, să retragem un edict după ce a fost votat de popor.

—Nu—l retrageţi, spuse zâmbind spartanul, este de ajuns să—l întoarceţi. Dar acest sfat viclean n—a fost urmat. Se zice că zeii îi orbesc pe aceia

pe care vor să—i piardă. Pericle s—a încăpăţânat, şi lacedemonienii au invadat Attica, retezând măslinii, smulgând viile, arzând casele. Pericle, amintindu—şi de prudenţa de odinioară, refuză să lupte. Le porunci tuturor ţăranilor să—şi părăsească pământurile fără împotrivire şi să se închidă în Atena, la adăpostul fortificaţiilor. Flota ateniană părăsi Pireul[24] ea să treacă, la rândul ei, prin foc şi sabie Peloponezul. începu exodul, eu toate greutăţile lui. Cortegiul mizerabil al refugiaţilor, trăgând după ei animalele înjugate la căruţe pline de femei şi copii, se scurse în oraş; de la o zi la alta. Atena se umplea ochi de aceşti bieţi oameni înnebuniţi, trişti, înfometaţi, cerşind adăpost la câte o rudă, un prieten şi, când

23Victorie în limba greacă se spune ***Nike.*** La intrarea în Acropole, un mic templu era închinat Atenei Nike (n.ed.).
[24]Portul Atenei, la câţiva kilometri depărtare de oraş (n.ed.).

toate casele s—au umplut, în monumentele publice, înăuntrul templelor, până şi pe genunchii zeilor. Vara dogorea cu arşiţa ei de neoprit, apa lipsea, oamenii înghesuiţi se sufocau. In scurt timp, se ivi un zvon înfricoşător: „Ciuma!" Mai cumplit decât oştenii Lacedemoniei, flagelul răpuse în scurt timp jumătate din populaţia Atenei. Se răspândi ca un incendiu devastator. Zece bolnavi, o sută de bolnavi, o mie de bolnavi zăceau pe paturi de purpură sau pe paie eu gâturile umflate, cu pielea acoperită de bube pline de puroi, cerşind apă şi îngrijiri pe care nimeni nu li le putea oferi. Aceştia împovărau casele, curţile, străzile, pieţele publice, şi cadavrele pe care nimeni nu îndrăznea nici să le ardă, nici să le înmormânteze, de teamă să nu le atingă, infectau ultimii supravieţuitori sănătoşi. Rină şi animalele, câinii de pază, vitele aduse de pe ogoare piereau pe capete. Câţiva convalescenţi palizi se priveau uluiţi, neîndrăznind să creadă că supravieţuiseră.

Ciuma lovi şi casa lui Pericle. Fiul lui cel mare muri, apoi sora strategului, apoi slugile cele mai credincioase, prietenii cu care se sfătuia la greu. Conştient că trebuia să dea un exemplu, Pericle încercă să—şi păstreze calmul, să despartă durerea omului de rând de neliniştea omului de stat. Îi mai rămânea un fiu, Paralos, singura nădejde a neamului său. Dar vai! Flăcăul, atins de boala cumplită, s—a stins din viaţă. In ziua în care a fost nevoit să aşeze pe fruntea fiului său coroana mortuară, tatăl se clătină. Cuprins de o bruscă slăbiciune, pentru prima dată în viaţă vărsă şuvoaie de lacrimi, izbucni în hohote şi sughiţuri de plâns, apoi, acoperindu—şi faţa cu mantia, se închise în casă, refuzând să mai apară în public.

Nu după mult timp, căzu şi el la pat, în septembrie 429. Răul îl rodea de multe zile — fără violenţă, dar fără să poată fi stăvilit. În scurtă vreme, intră în agonie. În jurul patului său, prietenii, eu ochii în lacrimi, îi lăudau meritele:

—A ridicat nouă trofee ale victoriei, zicea unul.

—A câștigat inimile tuturor prin elocința sa, adăuga altul.

ssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssss

Şi, rostind vorbele acestea, îşi dădu ultima suflare.

O dată cu el, se stinse gloria Atenei. A fost cu adevărat înfrântă şi nu şi—a mai regăsit niciodată prosperitatea.

XI.ALCIBIADE

Pe vremea lui Pericle, cel mai frumos atenian era, fără îndoială, Alcibiade. Zeii, cum se spunea pe atunci, îi surâseseră încă din leagăn acestui tânăr. Odraslă a celui mai nobil neam, bogat şi liber să trăiască în trândăvie, el era înzestrat la minte ca şi la trup. Nici una din ştiinţele vremii nu—i era necunoscută. Atâta doar că nu dorise niciodată să înveţe să cânte la fluier.

—Cântatul la fluier schimonoseşte atât de tare chipul, zicea el, că nici cei mai buni prieteni nu te mai recunosc. In plus, când cânţi la fluier, nu mai ai cum să vorbeşti. Ce pierdere pentru un fiu al Atenei iscusit în exprimare! Să le lăsăm, aşadar, beoţienilor grosolani, incapabili să formuleze o frază, arta fluierului. Să—i imităm pe Atena şi pe Apollo[25], dacă este adevărat că zeiţa a aruncat dispreţuitoare fluierul şi că zeul l—a jupuit pe satirul Marsias. cel mai priceput în arta de a cânta la acest instrument.

În schimb, îi plăcea să se folosească de liră şi—i făcea şi mai mare plăcere să cânte din gură.

Dar graţia şi inteligenţa celui mai frumos fiu al Atenei nu erau suficiente pentru a—l face iubit.

[25]Zeul oracolelor, care era consultat în sanctuarul său de la Delfi. Apollo este, de asemenea, stăpânul Muzelor, inspiratoarele artiştilor. La Atena se zice că sanctuarul lor se afla chiar pe colina Muzelor (n.ed.).

Avea o fire neobişnuit de trufaşă, capricioasă, sfidătoare. Niciodată credincios sieşi, el se contrazicea atât de des, încât oamenii nu mai ştiau când să—l ia în serios. Se credea că este capabil să trăiască în Sparta ca un spartan, călit în războaie, sever, neobosit; în Ionia, se măsura cu ionienii prin lux, moliciune şi trândăvie.

De obicei se amuza să adopte purtarea indolentă şi plictisită a unui tânăr care nu se gândeşte decât la propriile plăceri. Cei care se lăsau amăgiţi erau foarte naivi. Simţeau pe pielea lor, mai devreme sau mai târziu, voinţa de fier, trufia personajului ascuns sub acest înveliş elegant. O întâmplare din copilăria lui îi uimise pe concetăţenii săi. Într—o zi, când juca arşice pe stradă cu micii lui tovarăşi (vedem că nici copiii bogaţi nu se dau în lături să se amuze pe străzile Atenei!), trecu o căruţă foarte încărcată.

—Opreşte! Opreşte! strigă copilul căruţaşului.

Omul nici nu—l băgă în seamă şi—şi mână calul drept în mijlocul jocului. Tovarăşii lui Alcibiade se lipiră repede de ziduri, însă băieţelul furios, în loc să cedeze, se aruncă sub roţile căruţei.

—Mai treci acum! strigă el căruţaşului.

Acesta trase de hăţuri cât putu de tare, şi copilul se ridică destul de răvăşit, dar foarte mulţumit că izbutise să—şi impună voinţa.

Respectul şi prietenia lui Alcibiade pentru Socrate n—au fost ciudate. Ciudat era că Socrate nu semăna deloc cu elevul său. Şi el a lăsat în urmă un mare renume, mult mai îndreptăţit decât cel al lui Alcibiade. El a fost un înţelept, unul dintre oamenii aceia pe care, după greci, i—am numit filosofi. Apropiaţii lui învăţau să gândească drept, să aleagă în viaţă ceea ce merită trăit, să deosebească ce e fals de ce e adevărat. Socrate era bătrân, urât şi sărac, nu pentru că elevii săi nu i—ar fi plătit lecţiile în aur, ci pentru că el refuza atât banii, cât şi onorurile. Gloria lui era înţelepciunea.

Bătrânul maestru, deşi sever şi viclean, era indulgent faţă de Alcibiade; credea că averea, originea aleasă, laudele erau tot atâtea capcane în care căzuse tânărul şi că, până la urmă, se pierdea prosteşte, fără să—şi dea seama ce aşteptau ceilalţi de la el. Bătrânului, urât şi sărac, îi era milă de tânărul glorios. La rândul său, Alcibiade îl venera pe Socrate.

—Zeii l—au ales pe Socrate să—i instruiască pe tinerii Atenei, spunea cl.

Astfel se înfiripă între cei doi atenieni atât de diferiţi o prietenie trainică. Trufaş şi dur cu toată lumea, Alcibiade devenea modest şi supus în faţa lui Socrate. In timpul campaniei din Potideea, se alătură maestrului său, împărţind cortul cu el, refuzând să—l părăsească, indiferent de împrejurare, comportându—se sub ochii lui cu cea mai mare vitejie. O dată, Socrate îl apără cu trupul său pe Alcibiade care fusese rănit. Altă dată, în vreme ce Socrate se retrăgea pe jos de pe câmpul de bătălie, Alcibiade refuză să urce pe cal, ceea ce i—ar fi îngăduit să se adăpostească mai repede; rămase alături de maestrul său şi—l apără cu mult curaj.

Lui Alcibiade îi plăcea să atragă atenţia asupra lui prin extravaganţe, deseori amestecate cu insolenţe mai mult sau mai puţin suportabile. La un ospăţ la care băuse prea mult, a pariat că va da o palmă unuia dintre cetăţenii cei mai de seamă ai oraşului, Hipponicos, un bărbat în vârstă, pe cât de bogat pe atât de respectabil. A doua zi, în piaţa publică se prezentă în faţa lui Hipponicos şi, înainte ca bătrânul să apuce să—şi revină din uimire, îi trase o palmă, după care dispăru.

Din fericire, era suficient de inteligent să priceapă că această jignire îl dezonora mult mai tare pe el decât pe Hipponicos. Partea lui bună se dovedi mai puternică decât cea rea şi se hotărî să repare fapta aceea nechibzuită. A doua zi, în zori, se prezentă acasă la Hipponicos; sclavul surprins îi deschise uşa; el se îndreptă iute spre stăpânul casei, îşi aruncă mantia şi tunica la picioarele lui şi, dezbrăcat ca un sclav, încru—cişându—şi braţele, îi spuse lui Hipponicos:

—Hipponicos, mă pun la dispoziţia ta. Fă ce vrei cu mine. Pentru a—mi repara greşeala, voi primi ce pedeapsă vrei tu.

Hipponicos îşi arătă mărinimia. Refuză să se răzbune pe tânăr, îl iertă şi—l trimise acasă,.

Următoarea anecdotă le plăcea atenienilor s—o povestească despre Alcibiade. Vom vedea însă cum îşi bătea joc de ei tânărul aristocrat.

Alcibiade cumpărase foarte scump un câine neasemuit de frumos, îl costase şapte mii de drahme. De aceea se arăta pretutindeni însoţit de acest câine, ale cărui siluetă şi blană erau bine cunoscute cetăţenilor oraşului. Coada îndeosebi — minunat panaş stufos — stârnea admiraţia generală şi

constituia o mare parte din valoarea animalului.

Mare fu mirarea oraşului când, într—o dimineaţă, câinele lui Alcibiade apăru cu coada tăiată. Toată lumea se arătă indignată. Bietul animal! Sărmanul Alcibiade! Ce ticălos a putut mutila câinele acesta frumos, provocându—i proprietarului său un rău ireparabil? Cizmarii, vopsitorii ieşeau în pragul casei să vadă câinele lui Alcibiade, iar negustorii de ierburi nu se fereau să—l mângâie înduioşaţi. Zvonurile începură să circule şi, în scurt timp, tot oraşul vorbea de un singur lucru: ,,Cineva a tăiat coada câinelui lui Alcibiade. Cine a tăiat coada câinelui lui Alcibiade?..."

Ce mirare a fost când s—a aflat adevărul! însuşi Alcibiade tăiase coada câinelui!

—Ce ciudăţenie! spuneau curioşii. Şi ce sfidare! Vrea să ne arate că nu—i pasă de şapte mii de drahme! Sau că s—a săturat de câinele lui. L—a mutilat ea să nu—l mai poată cumpăra nimeni...

Şi tot aşa...

Îndureraţi, câţiva prieteni îi povestiră lui Alcibiade aceste discuţii.

—Ai grijă, Alcibiade, măcar ţine—ţi câinele în casă, zvonurile astea nu—ţi fac deloc bine.

Alcibiade izbucni în râs.

—Toată lumea se ocupă de câinele meu, nu—i aşa? Oamenii mă cred rău şi ridicol? se întreabă pierduţi de ce am risipit atâţia bani, de ce am mutilat un animal atât de frumos? Ei bine, şi cu mă întreb! N—au decât să vorbească dragii de atenieni. Nu—i putem împiedica să pălăvrăgească. Nu sunt în stare să se preocupe de treburi serioase, nu se pot ocupa de afacerile de stat. Trebuie să clevetească despre unul şi despre altul... Averea ăstuia, cheltuielile celuilalt; tatăl lui Cleon, care era măcelar, mama lui Socrate, care era moaşă... Ei bine, le—am dat porţia de bârfe! Să se distreze pe seama câinelui meu. Intre timp, nu se vor osteni să pălăvrăgească despre casa mea, despre soţia mea, despre bunurile mele. Câinele lui Alcibiade merită şi el interesul cetăţenilor Atenei!

Din nefericire, atenienii se lăsau seduşi de acest Alcibiade care—i dispreţuia. Într—o zi, când trecea prin piaţa publică, văzu poporul adunat, aşteptând o împărţire gratuită de grâu. Trimise îndată un sclav să—i aducă bani de acasă şi, alăturând mărinimia lui celei dovedite de stat, aruncă pumni de monede în mulţime. N—a fost nevoie de mai mult ca să fie ales magistrat.

Însă poporul Atenei n—a avut de ce să se laude cu alegerea sa. Alcibiade a fost amestecat în cumplitul război al Peloponezului, care începuse atât de prost cu ciuma din Atena şi cu moartea lui Pericle. A fost la fel de nechibzuit ocupându—se de interesele poporului ca şi de cele proprii. A obţinut victorii sclipitoare, înfrângeri umilitoare, dar şi—a pierdut onoarea printr—o trădare cumplită, rână la urmă, a fost silit să fugă şi a murit în mizerie.

XII.DEZASTRUL DE LA ASSINAROS

La începutul lunii august 415, toată populaţia Atenei s—a adunat la Pireu. De şase ani un armistiţiu a îngheţat duelul, iscat de Pericle, între Atena şi Sparta şi căruia marele om n—avea să—i prindă decât începutul, căci în septembrie 429 a fost răpus de ciumă. Acestui duel istoricii i—au dat numele de „războiul Peloponezului".

Atunci de ce sunt îmbarcaţi hopliţii aceştia, de ce aceste trireme superbe, abia ieşite din şantiere şi sclipind de embleme? Armistiţiul a fost rupt?

Nu încă. Împotriva Siracuzei, cel mai mare oraş al Siciliei, se îndreaptă flota aceasta. Siracuza asupreşte Segesta, prietena Atenei; segestanii au chemat în ajutor puternica ocrotitoare. înflăcăraţi de elocinţa lui Alcibiade, mereu plin de vorbe iscusite şi proiecte îndrăzneţe, atenienii au votat să vină în ajutor Segestei. La drept vorbind, dacă tinerii se aruncă cu capul înainte în aventură, bătrânii sunt mai reticenţi. Ei ar fi preferat ea o lungă pace să îngăduie oraşului să—şi tămăduiască rănile pricinuite de lupta dificilă împotriva Spartei. Cine ştie cum se va termina această nouă aventură?

Cu atât mai rău pentru bătrâni! Corăbiile, eu pupa încoronată de flori, ies în larg cu graţie maiestuoasă. Poartă în mijlocul mărilor averea cea mai de preţ a Atenei. Cum să nu se înapoieze biruitori marinarii cei iscusiţi care simt carenele noi fremătând sub paşii lor? Mai ales când Alcibiade, frumos ca un zeu, pleacă primul în frunte?

S—au scurs cincisprezece luni. Soarele apune peste „marele port" din Siracuza. Vai! In vreme ce pe cer se desfăşoară spectacolul calm şi maiestuos ce însoţeşte căderea zilei, când ultimele raze ale soarelui auresc norii joşi şi ţâşnesc ca săgeţile, pe apă se vede doar un vălmăşag însângerat — epave şi cadavre. Flota ateniană, blocată în portul Siracuzei, a încercat să rupă cu forţa rândurile triremelor duşmane. În ciuda curajului disperat al mateloţilor, atenienii au pierdut bătălia. S—au refugiat încetul cu încetul pe ţărm. Nu le—a mai rămas decât să scufunde sau să incendieze, dacă se mai poate, resturile acelei liote superbe, mândria şi speranţa supremă a cetăţii din Erechteia. Întreaga zi au răsunat în văzduh scrâşnetele cumplite ale carenelor sau prorelor ciocnite, ordinele şi rugăminţile. Acum zarva se potoleşte pe măsură ec se lasă noaptea. Echipajele ateniene, abandonându—şi vasele, s—au refugiat în tabăra armatei de uscat, la porţile Siracuzei, pe care o asediază zadarnic de cincisprezece luni. Acolo domnesc deznădejdea, neorânduiala, suspinele. Cine se mai gândeşte să mănânce sau să doarmă? Toţi aceşti oameni simt cum pluteşte deasupra capetelor lor, în afara dezastrului naţional, ameninţarea unei noi catastrofe şi a unei morţi aproape inevitabile, foarte apropiate.

În confuzia generală, a avut loc o întâmplare neobişnuită. Generalii atenieni, Demostene[26] şi Nieias, dispreţuind legea religioasă şi civilă, au uitat să—i ceară învingătorului, lacedemonianul Gilipos, îngăduinţa — întotdeauna acordată — de a aduna şi îngropa cadavrele.

Ce s—a întâmplat din ziua aceea când liota apărea în toată splendoarea ei în portul Pireu? Alcibiade a trădat. Spre ruşinea lui, a trecut de partea duşmanilor ţării sale.

Tovarăşul său, Nicias, a continuat totuşi luptele. A blocat Siracuza. Vreme de cincisprezece luni, a sugrumat marca cetate siciliana. A fost la un pas să o înfrângă. În ultima clipă, i—a scăpat. Când o ţinea sub asediu şi pe marc, şi pe uscat, a intervenit Lacedemonia. Spartanul Gilipos a venit cu liota sa în ajutorul Siracuzei. încetul cu încetul, situaţia lui Nicias s—a deteriorat şi, în ciuda ajutoarelor conduse de navarhul[27] Demostene, căpetenie vestită de război, atenienii şi—au pierdut nădejdea în salvare.

Flota lor a încercat să străpungă blocada. A fost învinsă. Oştirea va capitula şi pe uscat?

În cartierul general, generalii încearcă să—şi păstreze sângele rece. Ducându—se spre cortul lui Nicias, Demostene este nevoit să calce peste trupurile îngrămădite în întuneric. Sunt morţi, răniţi, bolnavi, adormiţi? Nimeni nu se deranjează şi se aud înjurături, neexistând nici o teamă de încălcare a disciplinei. În jurul unui foc slab, câţiva infanterişti şi mateloţi coc o plăcintă. Chipurile lor sunt scăldate în sânge, sudoare sau lacrimi. Unul bandajează un picior, un rănit geme, cerând apă. Dureroasă privelişte, prea obişnuită după o bătălie; dar seara aceasta este plină de deznădejde, de năuceala provocată de o înfrângere totală, dezordinea unei armate care nu mai are nimic de sperat, nici măcar de la propriile virtuţi.

Nicias iese să—şi întâmpine tovarăşul. Este un bărbat de vreo şaizeci de ani, bolnav şi îngrijorat, cu spinarea încovoiată şi chipul cenuşiu. Trece ca un om bogat. El este, de altfel, un om politic capabil, un militar cinstit, unul dintre oamenii aceia despre care, cu puţin noroc, se poate spune: „Este un bun general, care—şi cunoaşte bine meseria." Dar şansa nu—i favorizează pe bătrâni, mai ales pe cei bătrâni la suflet, pe cei speriaţi, temători, pe cei care se simt bătrâni încă de la naştere. Nicias n—are noroc: e o greşeală fatală pentru un strateg.

—Totul e pierdut! Totul e pierdut! murmură Nicias înaintând.

—Să vedem, Nicias, răspunse vioi Demostene, tocmai am numărat corăbiile care mai pot lupta. Mai avem şaizeci. Siracuzenilor le—au rămas cincizeci. Să ne mai încercăm o dată norocul. Să atacăm din nou mâine!

Când iese din cort, Demostene a câştigat partida. Nicias s—a lăsat înduplecat. Trâmbiţa răsună, ordinul este dat, echipajele trebuie să se întoarcă la bord şi să se pregătească de luptă.

Vai! Un strigăt de revoltă şi indignare ţâşneşte de pretutindeni. Convinşi că sunt trimişi la

---

[26] Bineînţeles, personajul acesta nu are nimic în comun cu oratorul despre care vom vorbi mai departe (n.ed.).

[27] Conducător de escadră (n.ed.).

moarte, mateloţii refuză să se îmbarce.

În acest răstimp, Siracuza este în sărbătoare, Consiliul oraşului ţine sfat. Până în sală ajung zgomotele fanfarelor şi zâna mulţimii.
Urmele bătăliei dispar în entuziasmul victoriei. În plus sunt serbările lui Heracle[28] . Cu vin dulce şi aromat specific Siciliei, se sărbătoreşte această fericită coincidentă.

Însă cuiva nu—i place deloc dezmăţul acesta. Este vorba de Hermocrate, generalul Siracuzei. Îşi muşcă buzele şi cugetă dispreţuitor: „Oamenii mei sunt beţi, imposibil să—i împiedicăm pe blestemaţii de atenieni să scape în noaptea asta. Dacă vrea, Demostene poate să regrupeze armata şi să înainteze în inima Siciliei până la vreo cetate aliată, unde să—şi refacă forţele în tihnă." Porunceşte să fie chemaţi câţiva cavaleri inteligenţi şi siguri, pentru o misiune de mare încredere.

O oră mai târziu. Nicias şi Demostene, care se pregătesc. Într—adevăr, să ridice tabăra în grabă, primesc un mesaj secret. Un siracuzean, în schimbul unei importante sume de bani, îi înştiinţează că trupele lui Hermocrate ocupă toate drumurile. „Nu fugiţi în noaptea asta, aşteptaţi liniştiţi până mâine." Generalii atenieni îşi schimbară planurile; porunciră depunerea armelor şi pregătirea taberei pentru noapte, fără să bănuiască nici o clipă că sunt păcăliţi de o informaţie falsă, trimisă de însuşi Hermocrate. Siracuzeanul la rândul lui se ocupă toată ziua următoare eu blocarea drumurilor, podurilor şi vadurilor accesibile prea încrezătorului Nicias, eare îşi pierdu astfel ultima şansă de supravieţuire.

Astfel, după două zile de la bătălie, patruzeci de mii de oameni părăsiră tabăra în direcţia Catanei, deznădăjduiţi ea şi cum şi—ar fi părăsit propriile locuinţe. Ceea ce le frângea inima erau gemetele şi implorările răniţilor şi bolnavilor pe care—i lăsau în urmă.
—Luaţi—ne şi pe noi, le strigau aceştia prietenilor lor. uitaţi, încă putem să mergem!... Nu ne lăsaţi la mila siracuzenilor! Or să ne taie mâinile, or să ne îngroape de vii...

Cei mai puţin afectaţi, într—o ultimă strădanie, încercară să se ridice, să înainteze rezemându—se de braţele prietenilor, dar i—au lăsat puterile şi au fost abandonaţi la marginea drumului. Atenienii îşi frângeau mâinile în faţa cadavrelor, sfâşiaţi de durere că—şi lăsau neîngropaţi prietenii şi rudele, expunându—i primejdiei de a—şi pierde nemurirea. Pe de altă parte, chinurilor morale li se alăturau cele fizice; lipseau proviziile, şi sclavii fugiseră, iar hopliţii, siliţi să—şi poarte în acelaşi timp şi bagajele, şi armele, sufereau cumplit de oboseală şi de căldură.

În scurt timp, după ce Nicias mustră trupele pentru a le aduna un pic curajul, marşul se organiză, rândurile se strânseră şi ziua se scurse fără alte inconveniente decât câteva încăierări cu oştenii duşmani care—i urmărisem şi, în scurt timp, i—au prins din urmă.

Lipsa proviziilor, şi îndeosebi a apei, îi încurca teribil pe atenieni în vara aceea toridă; voim să se împrăştie pe câmp ca să caute apă. Gilipos le bloca drumul. Oricât s—au străduit atenienii să—şi croiască drum, n—au putut înfrânge rezistenţa duşmanului. Culmea nenorocirii, începu să tune, şi ploaia se dezlănţui. „Zeii înşişi se amestecă", cugetară oştenii copleşiţi. Se înapoiam în tabără, istoviţi şi deznădăjduiţi.

În timpul nopţii, Demostene şi Nicias încercam să păcălească duşmanul. Porunciră să se aprindă focuri mari, pentru a da de înţeles că instalau o tabără permanentă; apoi armata se ridică şi, schimbând direcţia, porni spre partea unde nu o aştepta Gilipos, către Camarina.

Nicias conducea avangarda. Demostene, în ariergardă, deţinea postul cel mai primejdios pentru o oaste în retragere. In întunericul nopţii, în rândul oştenilor domnea o mare neorânduială, care întârzie mult grosul armatei. Cu toate acestea, izbutiră să ajungă la ţărmul mării, apoi la fluviul Kakiparis, pe cursul căruia urcară.

Dimineaţă, Demostene a fost ajuns din urmă de siracuzeni. încercă să se aşeze în poziţie de luptă, dar trupele lui obosite, prea încete în manevre, au fost încolţite pe un câmp împrejmuit de ziduri şi plantat cu măslini. Trunchiurile minunate, frunzişurile argintii ale măslinilor adăposteau scene înduioşătoare şi sângeroase. Loviţi de departe de săgeţi, doborâţi de sete, de căldură, de răni, războinicii se predam, lăsară armele şi îngrămădiră toţi banii pe care—i aveau în scobitura scuturilor, după care, încadraţi de trupele siracuzene, făcură cale întoarsă spre oraş.

---

[28] Hercule la romani (n.ed.).

Nicias, care se depărtase atât de nechibzuit de tovarăşul său, nu ştia nimic din cele petrecute. A doua zi, când siracuzenii i—au spus că Demostene s—a predat, se simţi cuprins de deznădejde. Acceptă să discute. Dar Gilipos îi puse condiţii atât de aspre, încât, într—un acces de furie, refuză. Se lăsă din nou noaptea. Nicias porunci ridicarea taberei şi încercă să fugă. Atenienii nici nu se atinseră bine de arme că duşmanii lor, intonând cântece de luptă, le dădură de înţeles că le—au dibuit mişcările şi ca se pregătesc să—i lovească.

Ziua, nefericiţii atenieni, la capătul puterilor morale şi fizice, hărţuiţi de duşmani, se târâm până la râuşorul Assinaros. Acolo aveau să se joace ultimele scene ale dramei. Apa trebuia trecută; dar pe oşteni îi chinuia setea mai tare decât grija pentru propria siguranţă. Se repeziră în apă, înghiontindu—se unii în alţii, căzură claie peste grămadă, oferindu—se inamicilor ca ţinte sigure. Sângele murdărea apa în care pluteau leşuri. Fără să ţină seama de nimic, atenienii se certau între ei, cu armele în mâini, pentru apa aceea însângerată şi mâloasă.

Măcelul deveni de nesuportat şi Nicias se predă lacedemonienilor, cu condiţia ca masacrul să înceteze. Cei rămaşi în viaţă căzură în mâinile siracuzenilor şi, deşi numeroşi soldaţi au înrobit atenieni, un mare număr de prizonieri a fost condus la Siracuza pentru a se alătura rămăşiţelor oştii lui Demostene.

În pofida împotrivirii lacedemonianului Gilipos, siraeuzenii, mânioşi pe atenieni, i—au osândit la moarte pe Nicias şi pe Demostene. Cât despre prizonierii atenieni, ei au ajuns în latomii. Acestea erau cariere foarte adânci sub cerul liber de unde fusese extras calcarul pentru construcţiile Siracuzei.

Era greu să scapi din gropile acestea adânci. Acolo au fost îngrămădiţi nefericiţii atenieni. Vreme de şaptezeci de zile, când arşi de soare, când înecaţi de ploi, abia hrăniţi, lipsiţi de apă, împuţiţi de duhoarea leşurilor tot mai numeroase de la o zi la alta, şapte mii de atenieni au îndurat în locurile acelea toate caznele unui adevărat lagăr de concentrare. Puţinii supravieţuitori au fost vânduţi ca sclavi.

Astfel sfârşi în chinuri şi ruşine expediţia din Sicilia. Cu toate acestea, Atena supravieţui dezastrului. Atât de mare era dragostea de viaţă a oraşului acesta frumos, încât ridică din nou capul, primejduind încă o dată situaţia Spartei. A fost doborâtă definitiv abia în 405, după înfrângerea ultimei sale flote, la Aigospotamos.

Astăzi, călătorul se plimbă în latomiile care au fost martorele martiriului celor şapte mii de prizonieri atenieni. Greierii cântă, absintul foşnitor îmbălsămează aerul şi tufele de laur se leagănă în briza mării. Totul râde, totul respira bucuria vieţii. Tot aşa, este adevărat că timpul şterge suferinţele oamenilor şi că natura recucereşte locurile pustiite şi mânjite de răutatea lor.

XIII.MOARTEA LUI SOCRATE

Soarele n—a trecut încă de dealurile Himetei. Oraşul e cufundat încă în noapte. Nici nu începe bine vântul răcoros al zorilor, că ciorile încep să se rotească în văzduhul pe care stelele pălesc. Nu e un ceas neobişnuit pentru Atena. In timpul zilei este foarte cald şi, cum statul pe străzi devine de nesuportat când se ridică soarele, atenienii se trezesc devreme. Meşterii ridică obloanele prăvăliilor, uşierii scot lanţurile porţilor grele ale caselor ori se strigă veseli dintr—un cap al străzii în celălalt.

Ce aşteaptă ceata asta tristă în faţa porţii joase? Sunt trei sau patru personaje tăcute, ferindu—şi capetele cu pulpana mantiei. Alţii li se alătură, din lungul străzilor abrupte. Ajung un pic sufocaţi de urcuş şi se salută mohorâţi.

—Chiar e adevărat, Fedon? murmură tânărul Critobul. Eşti sigur că trirema sacră s—a înapoiat din Delos?

—Vai! sunt prea sigur, din păcate. Când am ieşit din temniţă, ieri—seară, abia sosise în port.

—Eşti sigur că nu putem obţine o nouă amânare?

—Nu fi copil, Critobul! Ştii bine că maestrul nostru a beneficiat deja de o lungă amânare; a fost o întâmplare fericită că în ajunul judecării lui galera sfântă pornea în pelerinaj la Delos[29]. Judecătorii au respectat obiceiul: nici un osândit nu trebuie executat înainte de întoarcerea vasului. Ah! judecătorii tare ar fi vrut să—l omoare numaidecât pe maestrul nostru preaiubit. Dar zeul l—a ocrotit pe Socrate, preotul lui Apollo aşezase deja coroana la pupa corăbiei. Pelerinajul începuse. Au fost siliţi să ni—l mai lase pe Socrate şi bucuria de a—i putea vorbi s—a mai prelungit cu treizeci de zile. Astăzi amânarea se încheie. Să ne resemnăm, Critobul! Vezi tu, nu ştiu nici eu dacă maestrul şi—ar dori o nouă amânare.

Aşa vorbeau, cu paşnică tristeţe, prietenii lui Socrate în faţa închisorii filosofului, cu câteva ore înainte de moartea lui. Durerea lor, oricât era de mare, purta amprenta unei seninătăţi divine, aceeaşi pe care o simţea maestrul lor şi pe care ştiuse să le—o inspire şi să le—o păstreze până în clipa aceea supremă. Nu era un condamnat ca toţi ceilalţi, care se deştepta pentru ultima dată în temniţa din Atena; şi cei care—l iubeau simţeau că trebuie să—l plângă ca pe un erou în pragul apoteozei sale.

De şaptezeci de ani nu era nimeni mai cunoscut, mai popular la Atena decât înţeleptul Socrate. Cu toate acestea, în timpul acestor şaptezeci de ani, cei mai strălucitori şi totodată cei mai dramatici din istoria Atenei, oamenii însemnaţi nu lipsiseră. Fidias, Pericle, Cimon, Sofocle, Alcibiade, Euripide trecuseră rând pe rând pe sub ochii poporului din Attica, şi tulburările războiului Peloponezului alungaseră din numeroase capete bucuriile paşnice ale inteligenţei. Socrate nu avea, ca să—şi atragă gloria, nici averea, nici geniul militar, nici talentele omului de stat sau ale artistului. Era sărac, dintr—o familie modestă, întrucât tatăl său făcea statuete de cult, şi de o murdărie proverbială. Cu nasul cârn, faţa scurtă şi chelia timpurie, Socrate semăna cu micii zei ai ogoarelor pe care poporul îi cinstea sub numele de satiri.

În ciuda puţinului său noroc, Socrate s—a aplecat asupra ştiinţelor şi a ajuns rapid la convingerea că studiul oamenilor era chiar mai interesant. S—a străduit să—şi formeze despre toate lucrurile păreri personale; despre conducerea statului, despre purtarea oamenilor de rând, despre ce este bine şi ce este rău, despre speranţele omului după moarte. Văzându—l mereu vesel, în ciuda sărăciei şi a necazurilor sale, ascultându—l întâmplător cum vorbea atât de drept şi limpede despre orice, unii atenieni tineri şi bătrâni l—au urmat, l—au înconjurat şi l—au implorat să—i primească lângă el ca elevi şi prieteni. Socrate preda peste tot, în pieţe, în grădini, când mânca, la prieteni, plimbându—se pe malul Hissosului, râul acela micuţ care curge la marginea Atenei şi ale cărui ţărmuri umbroase şi pline de roşcovi erau îndrăgite de greci. Nimic nu era mai ieşit din tipare ca aceste învăţături familiare în care maestrul mai degrabă pălăvrăgea, decât preda, glumind pe seama unora, ironizându—i pe alţii, nepăsător la avuţii sau onoruri.

Bineînţeles, Socrate nu era iubit de toată lumea şi cu siguranţă nu de către cei ale căror vicii sau înfumurări le ridiculiza. De aceea avea numeroşi duşmani. Când Atena a pierdut războiul Peloponezlui şi conducătorii s—au acuzat cu înverşunare unii pe alţii că au dus oraşul la pierzanie, oamenii răi au vrut să se descotorosească de Socrate. I s—a însăilat un proces în care a fost acuzat că—i dispreţuieşte pe zei. Poporul a crezut că zeii se vor răzbuna pe o cetate care—i sfida fără scrupule şi Socrate a fost condamnat la moarte.

Socrate avea şaptezeci de ani; era o vârstă înaintată într—o lume în care oamenii mureau mai repede decât în zilele noastre; el credea sincer că lumea de dincolo era mai frumoasă şi mai bună decât lumea noastră. S—a apărat prea puţin, ba chiar şi—a provocat judecătorii şi s—a lăsat condamnat la moarte, spre deznădejdea prietenilor săi.

Ce voia să facă Criton, bogatul prieten al lui Socrate, când a venit într—o dimineaţă, strălucind de bucurie, în celula condamnatului?

—Socrate, nu ne mai lipseşte decât consimţământul tău; totul este pregătit ca să poţi fugi. Am cumpărat gărzile, vei evada deghizat şi în doar câteva zile vei fi în Tesalia, la nişte prieteni de—ai mei care abia aşteaptă să te găzduiască.

—Să ne gândim, dragă Criton, grăi Socrate, şi vei vedea dacă—ţi păstrezi propunerea.

Îi explică blând gândurile sale:

—M—am străduit întotdeauna, zise el, să respect legile; trebuie azi să le dispreţuiesc pentru că—mi sunt

---

[29] Pe insula Delos, din Ciclade, era un vestit sanctuar închinat zeului Apollo (n.ed.).

potrivnice? Parcă văd că, dacă aş fi pe punctul de a evada, legile acestea s—ar înălţa înaintea mea şi mi—ar ţine următoarea cuvântare: „Ce vrei să faci, Socrate? Ceea ce încerci tu acum nu vrea să ne distrugă pe noi, legile statului? Crezi că un oraş poate rezista când judecăţile care se fac în el sunt neputincioase, când oricine le poate nesocoti?... Tu ţi—ai iubit oraşul, o, Socrate, ai profitat de binefacerile sale; vrei astăzi să te arăţi nerespectuos faţă de legile acestea pe care le—ai apărat odinioară?... Unde te vei duce, Socrate? Vei învăţa un nou oraş despre virtutea şi dreptatea pe care le—ai dispreţuit aici? Părăseşte viaţa şi socoteşte dreaptă o condamnare nedreaptă, răspunde răului prin bine, dovedeşte—ţi virtuţile celor care te—au bănuit."

În vreme ce Socrate vorbea astfel, cu nobleţe, cu calmul înţeleptului, Criton simţea cum i se frâng orice speranţe. Cum să—l convingă pe Socrate să prefere viaţa virtuţii?

—Vorbeşte acum, Criton, zicea Socrate; dacă tu crezi că mă poţi îndupleca, vorbeşte.

—Nu, glăsui acesta întristat, nu, Socrate, nu mai am nimic să—ţi spun. Astfel Socrate refuză să fugă de moarte.

Sosise termenul; pentru Socrate era ultima zi. Garda deschise uşa.

—Aveţi puţină răbdare, prieteni, spuse el cu glas scăzut, Socrate este dezlegat, fiindcă azi, după cum ştiţi, e ziua morţii lui.

Xantipa, soţia filosofului, şedea deja alături de el; îşi ţinea pe genunchi ultimul născut şi hohotea.

—Hai, Criton, grăi filosoful îndată ce—şi zări prietenii, du—o tu pe Xantipa acasă. Ar fi mai bine pentru ea.

Şi rămas singur, scărpinându—şi un picior:

—Vedeţi, prieteni, zise el surâzând, plăcerea şi răul merg deseori împreună. Sufeream din pricina acestui lanţ, şi acum, când am fost eliberat, mă simt bine.

Văzându—l atât de împăcat, prietenii se simţeau mai puţin tulburaţi şi îndureraţi, iar când începu să discute cu ei, cu un glas liniştit ca pe vremea plimbărilor de odinioară, li se păru că nu se schimbase nimic.

Vorbiră toată ziua. Despre viaţă şi mai ales despre moarte, despre marile speranţe pe care şi le punea filosoful în lumea de dincolo.

—Când sufletul va fi eliberat din trupul meu, zicea el, abia atunci va fi cu adevărat fericit. N—ar fi ridicol din partea unui om care s—a pregătit toată viaţa să dispreţuiască trupul să se revolte taman când e pe punctul de a se descotorosi de el?

În timp ce vorbea, îşi păstra aerul vesel şi paşnic, iar degetele lui dezmierdau pletele aurii pe care Fedon, încă foarte tânăr, şi le lăsase libere pe spate.

—Este evident că sufletul nostru nu e muritor când se duce dincolo, spunea el, ia cu el doar urma binelui şi—a răului pe care le—aţi făptuit. Străduiţi—vă, aşadar, să vă dovediţi buni, curajoşi şi drepţi. Gel care în timpul vieţii dispreţuieşte plăcerile şi podoabele trupului poate fi încredinţat de soarta sufletului său. Cât despre mine, destinul mă cheamă. A sosit ceasul, şi acum mă voi îmbăia, ca să le cruţ pe femeile din familia mea de chinul de a spăla un mort.

—Cum vrei să fie funeraliile tale, Socrate? întrebă Criton.

Filosoful zâmbi.

—Eh, cum vreţi voi, prieteni, nu contează! Nu eu, ci trupul meu va fi expus, ars şi înmormântat. Iar eu voi merge în sălaşul preafericiţilor. Vorbeşte, aşadar, de funeraliile rămăşiţelor mele şi fă cum doreşti.

În clipa aceea, se înfăţişă slujitorul Justiţiei.

—Socrate, grăi el, ştiu că nu ai să—ţi faci nici un reproş şi că nu te vei supăra pe mine. Eşti cel mai blând şi cel mai bun dintre toţi cei pe care i—am văzut în locurile acestea. Ştii bine ce am venit să—ţi vestesc, îndură cât poţi tu de bine.

Şi, înecat de plâns, se depărta.

—Iată, spuse Socrate, un om de ispravă. Pe toată durata şederii mele aici mi—a ţinut deseori de urât şi iată—l cât e de înduioşat! Hai! Aduceţi otrava.

Aşa se obişnuia la Atena, ca osândiţilor să li se dea să bea un preparat din cucută.

În scurt timp, gardianul se înapoie, aducând o cupă plină.

—Bine, prietene, glăsui împăciuitor Socrate, tu, care te pricepi mai bine decât mine, spune—mi ce trebuie să fac?

—Nimic, răspunse celălalt, doar să te plimbi un pic, după ce bei, până ţi se îngreunează picioarele, apoi te culci.

Bătrânul luă cupa şi bău fără să—i tremure mâna. Şi cum prietenii nu şi—au putut împiedica, la priveliştea aceasta, ţipetele şi suspinele, îi dojeni:

—Ce faceţi? La ce mi—a folosit că am trimis femeile acasă? Nu trebuie să sfârşesc în seninătate? Fiţi liniştiţi, fiţi tari!

Spunând acestea se întinse. Străjerul îi atinse gambele şi—l pişcă de picior.

—Ce simţi, Socrate?

—Nimic.

—Acum se răcesc, murmură slujitorul.

În scurtă vreme, Socrate îşi acoperi chipul, apoi îl dezveli.

—Criton, îi sunt dator cu un cocoş lui Asclepios, plăteşte—l tu. Au fost ultimele sale cuvinte. Criton îi închise gura şi ochii. Acesta a fost sfârşitul lui Socrate, unul dintre oamenii cei mai înţelepţi şi mai drepţi ai tuturor timpurilor.

XIV.MAREA! MAREA!

Să ne mutăm în anul 390 î.Hr., pe drumul dintre Lacedemonia şi Olimpia. Acolo, în inima Peloponezului, nu departe de templul sfânt al lui Zeus, se găseşte o mică fermă. Codri plini de vânat, păşuni pe care pasc vitele, livezi, un pârâu cu apă zglobie, o casă frumoasă şi doi flăcăi în floarea tinereţii, atât de uniţi între ei că au fost numiţi Dioscurii[30]; toate acestea sunt proprietatea lui Xenofon atenianul.

De ce s—a aşezat un atenian aici, pe pământurile Lacedemoniei? Anticii nu—şi părăseau niciodată oraşul în care se născuseră şi în care se bucurau de statutul de cetăţean. Xenofon a avut o viaţă foarte aventuroasă. Plecat de tânăr din Atena, în speranţa că va face avere în Asia şi că va întemeia acolo o nouă colonie, el şi—a oferit serviciile unui prinţ persan, Cyrus[31]. A luptat în slujba acestui Cyrus împotriva regelui Artaxerxes Memnon, cu care se certase Cyrus. Expediţia s—a sfârşit prost, de altfel. Cyrus a murit într—o mare bătălie, şi mercenarii greci pe care—i angajase au fost siliţi să se retragă, luptând din răsputeri să scape de răzbunarea lui Artaxerxes.

Xenofon şi—a scăpat cu mare greutate pielea. După aceea, prietenia care—l lega de regele Spartei, Agesilaos, i—a adus acest domeniu unde se odihneşte după tinereţile zbuciumate. Iată ce se povesteşte despre el în împrejurimi. De altfel, este un om îndatoritor, econom, gospodar dibaci al bunurilor sale, mare vânător, care se pricepe ca nimeni altul la creşterea cailor.

Micul domeniu e în sărbătoare. Nu numai că în apropiere se vor desfăşura Jocurile Olimpice, dar pe deasupra stăpânul primeşte un prieten, un vechi şi totodată depărtat prieten, pe Megabizos, preotul lui Artemis din Efes. Acest om minunat a venit în Grecia pentru jocuri şi profită de ocazia aceasta pentru a—i înapoia lui Xenofon o sumă de bani pe care acesta i—a încredinţat—o odinioară, pe vremea aventuroasei sale tinereţi în slujba lui Cyrus.

—Dacă trăiesc, Megabizos, spusese Xenofon, şi dacă—mi revăd ţara, vei găsi tu un mijloc să—mi trimiţi banii aceştia; dacă mor, îi vei dărui zeiţei Artemis, pe care o slujeşti la Efes.

S—a întâmplat bine: oşteanul a revăzut pământul Greciei. Megabizos este încântat că are

---

[30] Dioscurii, literal „fiii lui Zeus", în limba greacă, sunt nedespărţiţii gemeni Castor şi Polux (n.ed.).

[31] Prinţul acesta nu trebuie confundat cu Cyrus, întemeietorul Imperiului Persan (n.ed.).

ocazia să—i înapoieze comoara, şi fericitul eveniment este sărbătorit cu o cină în familie. Sub bolţile de viţă de iulie, pe care înverzesc boabele de struguri, se întinde masa; se lasă seara; e ceasul în care din apele curgătoare se ridică răcoarea, greierii amuţesc pe mirişti şi printre măslini. Xenofon discută liniştit cu oaspetele său, un bărbat matur, înalt şi gras, cu barba neagră şi aer impunător.
—Fireşte, dragă Megabizos, grăi stăpânul casei, este plăcut să povesteşti aceste amintiri cu cupa în mână, lângă casă, alături de un prieten ca tine. Astăzi sunt mândru când îmi amintesc că am condus zece mii de oşteni greci până în clipa şalvarii, în condiţiile cele mai grele, printre popoare sălbatice, duşmănoase şi prin ţinuturile cele mai neprimitoare; dar crede—mă, n—aş vrea să mai trăiesc o dată ceasurile acelea de retragere, nici măcar ca să mă regăsesc ca acum, tânăr, puternic, plin de entuziasm şi speranţă.
—Spune—mi, Xenofon, atunci cine ţi—a dat ideea să intri în serviciul acestui nefericit Cyrus? Nu—l cunoşteai deloc.
—Nu—ţi pot spune totul, prietene, grăi Xenofon; m—am născut la Atena şi, în tinereţea mea, am fost chiar şi elevul divinului Socrate. El a fost acela care, într—o zi, cum mergeam pe stradă, m—a lovit cu toiagul peste picioare: „De unde se cumpără carnea şi peştele, tinere?" m—a întrebat el. „Din piaţă", am răspuns eu. „Unde înveţi să fii un om de bine?" Şi cum eu amuţisem: „La mine, a răspuns Socrate. N—ai decât să mă urmezi." Insă Atena era golită de vechea splendoare. Prin ce mijloace ar fi putut face avere un tânăr căpitan activ? Unul dintre prietenii mei, Proxenos, care locuia de mult timp în Asia şi avea legături cu Cyrus, m—a poftit să vin la el, în Sardes. „Ai să găseşti aici o ţară întinsă şi bogată. Mii de ocazii să faci avere! Uite! Cyrus, un prinţ excelent şi foarte generos, recrutează soldaţi. Vrea să—i alunge pe pisidienii care i—au năpădit satrapia şi îi jefuiesc ogoarele. Ar trebui să te angajezi. Va fi o campanie rodnică şi uşoară!" Excelentă prezicere, într—adevăr!
—Ei şi? Nu—ţi spusese după ce vânat aleargă?
—Păi nu, scumpul meu Megabizos. Abia mult mai târziu am aflat adevărul, şi anume că ne ducea împotriva regelui Persiei, Artaxerxes Memnon, fratele lui. Ce promisiuni ne—a mai făcut Cyrus când a fost nevoit să ne dezvăluie adevărul! „Grecilor, ne—a spus el, în ochii mei faceţi mai mult decât toţi barbarii; imperiul strămoşilor mei se întinde spre miazăzi până unde făpturile omeneşti nu pot să trăiască din pricina căldurii şi spre miazănoapte unde se feresc din pricina frigului. Prietenilor mei le voi dărui averi imense; iar voi, grecii, voi veţi primi în plus câte o coroană de aur." Făgăduielile acestea, dragă prietene, au fost vânt şi fum! Fericiţi au fost cei care şi—au salvat pielea. N—au mai cerut nici o coroană de aur!

Este adevărat că, până la Eufrat, plimbarea a fost frumoasă şi plăcută! îmi amintesc de o câmpie aromată de absint. Nici un copac cât vezi cu ochii, ci numai hemioni[32], struţi, gazele. Ştii cât îmi place să vânez. Nu mă puteam abţine să nu îi urmăresc; dar struţii sunt atât de iuţi că nici nu te poţi apropia de ei. Şi prinţul ne răsfăţa atât de mult că într—o zi, când carele noastre s—au înnămolit, ne—a trimis în ajutor cavalerii din suita lui personală. Era caraghios să—i vezi, îţi jur, cu mantiile lor persane brodate în întregime şi cu tunicile preţioase în noroi până la umeri!

Xenofon râdea încă la această amintire.
—Bine, bine, zise Megabizos, dar la Cunaxa s—a schimbat totul. Acolo vă aştepta Artaxerxes cu o oaste imensă.
—Era frumos să vezi apropiindu—se oştirea aceea ca un nor, în depărtare, pe câmpie, unde sclipeau în câte o rază de soare fulgerele lăncilor. Acolo am văzut întâia oară carele de asalt înarmate cu coase. Am luptat cu multă înflăcărare şi te încredinţez, Megabizos, că victoria era să fie a noastră. Dar Cirus a murit în bătălie... Ce jocuri face destinul!...
Artaxerxes fusese deja pus pe fugă; oştenii se plecau deja înaintea lui Cyrus ca şi cum ar fi fost regele. Urmărea batalioanele care fugeau. Un tânăr persan nu l—a recunoscut. Aruncă suliţa... îl nimeri pe Cyrus în tâmplă, şi prinţul căzu pe jumătate mort. Calul său rătăci îndelung pe câmpie, acoperit de o bucată de mătase plină de sânge. Era noapte. Prinţul se ridică totuşi şi merse câţiva paşi pe braţele prietenilor credincioşi. Un sclav nenorocit, un rob al oştirii, se strecură înapoia lui şi—i retează beregata. Cyrus căzu pe tâmpla rănită; îşi dă ultima suflare. Artaxerxes a fost rechemat din fuga lui, încredinţat că

[32]Hormon: măgar sălbatic (n.ed.).

nu mai are de ce să se teamă şi că trebuie doar să se bucure de binefacerile sorţii. Se spune că, rănit la rândul lui, suferea de sete. Prietenul său, Satibarzan, opreşte pe un carnian care ducea un pic de apă sălcie; i—o aduce regelui. „E dezgustătoare", spune el, cerând iertare! „Ah! strigă regele, n—am băut niciodată cu mai multă plăcere o apă atât de pură!... Caută—l pe carnianul acela, am să—l îmbogăţesc." Aşa şi făcu. Oricum, noi, care luptaserăm pentru Cyrus, am avut mult de furcă până să ne scăpăm pielea. Folosindu—se de deznădejdea noastră, satrapul Tisafern, prieten cu Artaxerxes, ne—a câştigat încrederea cu vorbe frumoase, apoi i—a poftit pe generalii noştri la el în cort şi a poruncit să fie înjunghiaţi. Ne găseam la zece mii de stadii de Grecia, în mijlocul unei ţări necunoscute, înconjuraţi de duşmani. Nimeni n—a putut dormi în noaptea aceea. Atunci am preluat conducerea trupelor.
—Am auzit, Xenofon, că aţi trecut munţii Armeniei, la popoarele acelea barbare[33] care se numesc *carduci, sciţi, tauşi, chalibi*; nume pe care limba greacă nici nu le poate rosti şi oameni pe care grecii preferă să nu—i întâlnească nicicând. N—aş vrea, gazdă dragă, să—ţi deştept amintiri neplăcute, însă curiozitatea mă împinge să—ţi cer să—mi istoriseşti ce ţi s—a întâmplat mai ciudat.
—Dintre atâtea amintiri, şi rele, şi bune, Megabizos, mi—e foarte greu să aleg. Vecinii mei, copiii mei m—au pus să le spun mii de poveşti. Sigur că am avut clipe dureroase. Una dintre cele mai crâncene suferinţe pe care le—am îndurat a fost frigul. Născuţi cei mai mulţi în Grecia, îmbrăcaţi ca nişte ostaşi plecaţi să lupte în Mesopotamia, am fost siliţi să traversăm crestele înalte ale Armeniei, ţinut vrăjmaş, unde trebuia să veghem zi şi noapte la siguranţa noastră. Fără provizii, fără veşminte, am ajuns în munţi la sfârşitul toamnei. Ne—au potopit ploile, apoi zăpezile. Într—o noapte, neaua căzu atât de grea, încât acoperi oamenii întinşi pe jos şi neadăpostiţi. Poate ştii, Megabizos, că zăpada moleşeşte; e plăcut să dormi sub zăpadă, atâta doar că nu te mai deştepţi! Se lumina de ziuă; oştenii nu mai voiau să se ridice. lână şi eu mă simţeam atât de bine; mi se părea că voi ajunge la capătul chinurilor mele. Nu—mi mai simţeam nici mâinile, nici picioarele, deşi erau pline de degerături. Mi—aminteam ca prin ceaţă de ţara mea, de tinereţea mea, nepăsător că—mi las oasele pe meleagurile acelea cumplite, atâta vreme cât o făceam dormind. Deodată mi se deşteptă în amintire imaginea maestrului meu, Socrate, atât de rezistent la frig, de vreme ce la asediul Potideei mersese în picioarele goale pe gheaţă. Ce—ar fi gândit omul acesta drag, atât de energic, atât de stăpân pe sine, văzându—mă îngropat în zăpadă, resemnat, ca o mârţoagă în faţa morţii? Am sărit în picioare, mi—am azvârlit haina, am apucat un topor şi m—am pornit să tai lemne. Focul... focul izbăvitor ţâşni! Unul după altul, tovarăşii mei se scuturară din somnul mortal; se ridicau, îşi frecau mădularele înţepenite, apucau topoarele şi renăşteau la viaţă şi nădejde. In ziua aceea am fost salvaţi. Dar zăpada cădea neîncetat. Oh, vântul acela de miazănoapte care ne biciuia feţele! Grosimea zăpezii, oamenii sălbăticiţi certându—se pentru o fărâmă de căldură! Locurile de lângă foc se cumpărau cu grâu sau vin.

Triburi duşmane ne urmăreau, furându—ne bagajele şi vitele de povară. Câţi soldaţi cu picioarele îngheţate n—au murit părăsiţi în zăpadă! Pielea umedă şi învârtoşată a sandalelor ne intra în piele, oglindirea soarelui pe întinderile albe ne orbea; mergeam cu o cârpă neagră pe ochi. într—o zi, am dat peste un grup de răniţi şi întârziaţi prăbuşiţi la pământ într—o văioagă. Din pământ ieşea un izvor de apă caldă. De jur—împrejur, zăpada se topise; nefericiţii aceştia, nebuni de bucurie să zărească un petic de pământ negru, să simtă un pic de căldură, ghemuiţi în jurul apei, refuzau să înainteze. I—am implorat: „Vrăjmaşii sunt pe urmele noastre; ne vor ucide." „Să ne omoare, strigam ei, noi nu ne mai putem clinti de aici.". Am fost nevoiţi să organizăm apărarea chiar acolo. Tâlharii se apropiau; deja le puteam auzi glasurile; se certau pe pradă. se lăsa noaptea. Ne—am năpustit spre ei, în vreme ce bolnavii scoteau ţipete ascuţite şi băteau în scuturi, ca să—i înspăimânte pe băştinaşii aceştia. Din fericire, am izbutit să—i alungăm. Au fugit, şi marea tăcere a nopţilor înzăpezite s—a aşternut din nou.

Xenofon era copleşit de amintirile acestea. Megabizos căută să—i abată gândurile.
—Spune—mi, prietene, popoarele acestea pe care le—ai vizitat trebuie să fi avut obiceiuri foarte ciudate.

Xenofon ridică fruntea şi râse.
—Bineînţeles! Armenii îşi săpau locuinţele în pământ. Coborai în ele printr—un puţ; trăiau talmeş—balmeş cu turmele şi beau bere cu paiul dintr—un hârdău mare. Ca să—şi cinstească oaspetele,

---

[33]Grecii îi considerau „barbari" pe toţi cei care nu vorbeau limba lor (n.ed.).

îl duceau lângă hârdău; îl băgau cu barba în bere şi el trebuia să bea ca vitele. Alte triburi, de pe ţărmurile Mării Negre, găteau mâncărurile cu grăsime de delfin. O păstrau în oale, la fel ca peştele sărat, şi marele lux al mâncărurilor lor sunt nişte nuci plate, care nu se pot sparge[34] şi pe care le frig sau le fierb. Scuturile lor, care au forma unei frunze de iederă, sunt acoperite cu piele albă de bou.
—Dar poate ţi—au rămas şi amintiri plăcute, Xenofon?
—Prieten drag, nu pot să—mi amintesc fără să mă înduioşez până la lacrimi de ziua în care am zărit marea. Inima mi se strânge şi acum la gândul acesta! După acest lung martiriu care a fost pentru noi traversarea Armeniei, aveam sentimentul confuz că ne apropiem de mare. De aceea i—am întrebat pe toţi băştinaşii care voiau să ne vorbească. Am ajuns într—un târg care se numea Gimnas. Târgoveţii ne—au oferit o călăuză care să ne ducă în cinci zile până la mare. De fapt, ei voiau să se folosească de noi pentru treburile lor şi să ne facă să trecem peste ţinutul vecinilor, cu care se sfădiseră, poftindu—ne să jefuim şi să ardem totul în cale când ajungem acolo. Nu contează!

În cea de—a cincea zi, am ajuns la un munte înalt. Eu eram în ariergardă. Avangarda se apropia de culme. Am auzit deodată strigăte, urlete învălmăşite. Pe măsură ce ajungeau în vârf, oamenii o luau la goană ca nebunii! Mi—am închipuit vreun atac, vreo răzbunare a acestor băştinaşi pe care, trebuie să mărturisesc, îi amăgiserăm. Sar pe cal, mă reped spre
grămadă, lână la urmă desluşesc un cuvânt: „Marea! Marea!..." În spatele meu, soldaţii pricepuseră şi ei. Îşi iau avânt, îndeamnă caii, atelajele. Aleargă, se îmbrăţişează, îşi îmbrăţişează căpeteniile. înconjoară un mare gorgan: „Marea! Marea!" La orizont, o linie albastră! Marea iubită de corăbiile greceşti! Marea care, în câteva zile, ne poate aduce acasă! Marea, a doua patrie a grecilor, o ştii, Megabizos! Bună, frumoasă, strălucea făgăduind întoarcerea, sfârşitul tuturor primejdiilor noastre! Ce clipe!... Tăcură amândoi. Megabizos respectă emoţia gazdei sale.
—Vezi tu, zeii m—au ocrotit. M—au dus înapoi pe pământul Greciei. Te—au condus la mine; şi, în plus, îmi aduci nişte bani pe care îi credeam pierduţi. Dar banii aceştia nu—i vreau pentru mine. Voi înălţa un sanctuar în cinstea lui Artemis. Ea m—a apărat; deseori, în clipele cumplite, i—am jurat să—i închin ofrandele mele. Vezi pajiştile de pe dealul acela? Vor fi ale ei. Preoţii ei vor creşte acolo o turmă sacră pe care, an de an, o vor jertfi la serbările ei, şi eu voi planta acolo pomi fructiferi. Vom construi împreună un mic templu, care să semene nemuritorului sălaş din Efes, şi vreau să aşez în el o statuie a zeiţei care să reproducă idolul din templul tău, Megabizos.
—Acela de la Efes e din aur, Xenofon.
—Al meu, prietene, va fi din lemn de chiparos. Însă sunt sigur că lui Artemis îi va plăcea lăcaşul acesta umil. Zeilor le plac inimile recunoscătoare.
—Iar tu, dragă gazdă, după ce—ţi dovedeşti recunoştinţa pe care o datorezi zeilor, gândeşte—te şi la oameni. Au nevoie de învăţătură. Cei care au cunoscut mari aventuri şi au scăpat de primejdii neobişnuite datorează generaţiilor viitoare povestea experienţelor lor. Adună—ţi amintirile şi aşterne—le într—o carte[35] .
—Am să mă gândesc, Megabizos, cu voia zeilor!

XV.CELE DOUĂ FIICE NEMURITOARE ALE GENERALULUI EPAMINONDAS

Rănitul abia fusese adus în cort. Era un bărbat de talie obişnuită, bine legat, însă, şi musculos, cu chipul emaciat şi nobil, cu părul cărunt. Cei care—l transportau, cu mare greutate şi precauţii nesfârşite,

---

[34]Xenofon descrie astfel castanele (n.ed.).
[35] Cartea aceasta a primit numele *Anabasis*. Mai este numită Retragerea celor 10 000. „Anabasis" înseamnă „urcare" (aici, către mare) în limba greacă (n.ed.).

aveau grijă să nu mişte săgeata care—l nimerise drept în piept. II întinseră pe pat; în vreme ce câţiva goneau să cheme medicul, în jurul aşternutului se adunară câţiva oşteni după ale căror arme îţi dădeai seama că sunt căpetenii.

Un colţ al draperiei rămăsese ridicat şi puteai urmări din priviri, peste câmpia Mantineiei, mişcările unui pluton de cavalerie înarmat luptând împotriva hopliţilor atenieni. încetul cu încetul, în faţa cortului se strânse o mulţime de oameni neliniştiţi pe care gărzile îi respingeau cu greu.

—Generalul este grav rănit? întrebau ei fără încetare. Ce face Epaminondas?

—Medicul n—a venit încă; depărtaţi—vă, lăsaţi aerul să intre, întoarceţi—vă la posturile voastre, duşmanul n—a fugit încă, răspundeau căpeteniile.

Astfel, în toiul bătăliei murea Epaminondas, cel mai de seamă cetăţean pe care l—a hrănit vreodată Beoţia şi unul dintre cei mai mari generali ai tuturor timpurilor.

Cei care—l priveau plini de respect, ştergându—şi lacrimile care le şiroiau pe chipurile mânjite de sudoarea şi colbul bătăliei, nu se puteau împiedica să nu evoce viaţa glorioasă ale cărei ultime clipe se apropiau.

Acestui muribund îi datora Teba floarea gloriei sale. El a fost cel care, în mai puţin de nouă ani, profitând de slăbirea Atenei şi a instituţiilor spartane, de neînţelegerile continue dintre toate statele greceşti, ştiuse să—şi aducă ţara pe primul loc în lumea elenă.

Cu toate acestea, Epaminondas nu strălucea nici prin descendenţă, nici prin prestigiul fizic. El povestea cu plăcere cum sărăcia l—a silit odinioară să nu aibă decât mantia de pe el.

—Stăteam în casă, spunea el, când o dădeam la curăţat.

De talie medie, era însă atât de bine exersat la palestră, încât nici un teban nu—l întrecea la exerciţiile fizice. In plus, primise o educaţie aleasă, lucru rar în Teba, unde producţiile spiritului nu erau prea apreciate; cânta din fluier cu mult talent şi se adâncise în studiul filosofiei. După ce a urmat lecţiile pitagoreanului Lisias din Tarent, adoptase întru totul obiceiurile acestei secte — aproape ale unei comunităţi, s—ar spune — care, de peste un veac, păstra vii învăţăturile lui Pitagora.

Tebanul învăţă să trăiască doar cu legume şi fructe, să cultive modestia, tăcerea, iubirea aproapelui, sărăcia, dezinteresarea. Firea lui chibzuită, gusturile modeste i—au făcut uşoară păstrarea acestei reguli adoptate mai târziu de pustnici. A vrut să le insufle tuturor concetăţenilor săi propriul dezgust pentru lux şi excese.

—Să—l daţi afară pe oşteanul acesta, zise el într—o zi de inspecţie, arătând către un soldat obez; nu—i trebuie patru scuturi ca să—şi acopere burdihanul?

Un vecin îl invită la un sacrificiu şi voi cu ocazia aceasta să—i ofere un mare banchet, cum se obişnuia.

—Nu vreau, răspunse el depărtându—se, m—ai invitat la un sacrificiu, nu la un dezmăţ.

Şi într—o zi de mare sărbătoare, când lumea se miră să—l vadă ocupându—se de treburile statului în hainele de toate zilele:

—În felul acesta, a zis el, veghez pentru ca voi să puteţi bea şi ghiftui în voie.

Filosoful acesta auster era, de asemenea, un cetăţean demn. încrezător în viitorul cetăţii sale, recent eliberată de garnizoana lacedemoniană, el adună în jurul ei toate cetăţile beoţiene. Sparta, presimţind un adversar redutabil, voi să înlăture primejdia din faşă. Regele Cleombrotos atacă Beoţia.

Pe 6 iulie 371, împotriva spartanilor, Epaminondas îi conducea pe tebani în bătălie, în faţa micuţei cetăţi Leuctra. Acest filosof, acest politician înzestrat se dovedi a fi şi un mare tactician. îşi organiză trupele după o metodă nouă, născocită de el, „în colţ”, adică dispunând una dintre aripi, bine apărată de soldaţi, ca un vârf care sfâşie şi respinge şirurile ordonate de spartani. În ciuda valorii lor tradiţionale, lacedemonienii au pierdut teren, şi Sparta a suferit un grav eşec; prestigiul i s—a prăbuşit, o parte din Peloponez, până atunci foarte unită în jurul ei, s—a retras din alianţă.

Vreme de nouă ani, Epaminondas a condus lupta împotriva Spartei şi chiar împotriva Atenei. Şi lupta aceasta, dusă uneori cu mai puţin succes, dar întotdeauna cu îndrăzneală şi tenacitate, se încheia acolo, pe câmpul de bătălie de la Mantineia, cu lovitura aceea de lance în piept, care, o dată cu viaţa eroului, frângea speranţele Tebei de a forţa frontul spartan.

Însuşi vestitul batalion sacru, ai cărui trei sute de membri au jurat să învingă sau să moară împreună, şi—a potolit elanul. Doar cavaleria se frământă, hărţuind prin atacuri succesive flancul lacedemonienilor.

Îngrijoraţi, oşteni şi căpitani circulă între frontul de luptă şi cort, unde rănitul se agită şi—şi recapătă cunoştinţa.

Medicul a intrat şi—l palpează pe rănit cu degetele sale iscusite.

—A pierdut deja mult sânge, spuse el. Gând voi scoate fierul, hemoragia va reîncepe. Vai! Mai mult ca sigur nu va supravieţui.

Epaminondas l—a auzit. „Mulţumesc", spune el cu un glas şoptit şi, când medicul se pregăteşte să scoată arma din rană, ridică mâna: „O clipă!" îşi trage sufletul, apoi glăsuieşte:

—Scutul meu a fost salvat?

—Iată—l, stăpâne! răspunde scutierul său printre lacrimi. Onoarea soldatului e salvată. Nici un spartan nu va avea bucuria

de a agăţa în templul lui Artemis Ortia scutul lui Epaminondas.

—Ce fac duşmanii? reia generalul.

—Fug.

—Am învins?

—Da.

Poate că statul major al generalului, în dorinţa de a—i ti pe plac, au forţat un pic succesul, întrucât victoria, asigurată până la căderea generalului, este în cumpănă şi rămâne nesigură.

Medicul se apropie cu o băutură întăritoare.

—Bea, zise el, ca să—ţi mai ţii puterile.

Într—adevăr, leacul redă puţin vigoarea rănitului, care se ridică fără greutate.

—Unde sunt Diofantos şi Iolaidas? întreabă el.

Răspunsul şovăie pe buzele tuturor; uluiţi, cei din jur schimbă priviri întrebătoare. Adevărul n—ar fi prea dureros pentru muribund? Se ştie — că—i stimează pe oamenii aceştia pentru talentul lor militar şi le îndrăgeşte virtuţile. În cele din urmă...

—Sunt morţi, generale...

—Amândoi?

—Amândoi.

Epaminondas păru foarte îndurerat.

—N—a mai rămas nimeni, grăi el, să vă conducă spre noi victorii. Spuneţi Senatului Tebei să încheie numaidecât pacea cu spartanii.

Rănitul închise ochii.

—Scoate fierul, murmură el, am trăit destul.

Sub ochii neliniştiţi ai tebanilor, medicul pune mâna pe suliţă, o smulge; sângele curge şuvoaie. Oricât se străduieşte, nu izbuteşte să—l oprească. Paloarea rănitului sporeşte de la o clipă la alta. Privitorii, tulburaţi, nu—şi mai înfrânează lacrimile şi suspinele.

—Ah! strigă unul dintre ei. Dacă eroul acesta ar fi lăsat măcar ceva în urmă, am fi putut nădăjdui că vlăstarele lui i—au moştenit o fărâmă de geniu. Vai, n—a avut nici un copil!

Epaminondas l—a auzit. Deschide din nou ochii pentru o clipă.

—Las două fiice nemuritoare, glăsui el, Leuctra şi Mantineia. Acestea au fost ultimele sale cuvinte.

XVI.DEMOSTENE

364 î.Hr.

Tribunalele nu stau degeaba la Atena, fiindcă atenienilor le plac pledoariile, atât pentru că sunt cârcotaşi şi certăreţi, cât şi pentru că sunt foarte sensibili la elocinţă. La drept vorbind, tribunalele acestea sunt organizate foarte ciudat.

Sentinţa nu este dată de un judecător, ci de un juriu alcătuit din două sute, cinci sute, uneori o mie

cinci sute de membri aleşi dintre heliaşti, un grup de şase mii de cetăţeni traşi la sorţi în fiecare an[36] .

Fiecare atenian este mândru să facă parte din acest grup, fericit de puterea şi demnitatea pe care i—o conferă pietricica albă sau neagră pe care o bagă în urnă, în momentul votului.

Asta pentru că procesele sunt numeroase la Atena şi sunt importante pentru viaţa cetăţii; nu numai procesele criminale — care nu au la Atena nici mai multă, nici mai puţină importanţă decât în alte oraşe —, ci şi procesele civile, îndeosebi cele care pun în cauză interese publice.

Când este chemat în justiţie magistratul care nu—şi poate justifica veniturile, ambasadorul care a administrat prost interesele cetăţii, generalul a cărui neglijenţă a pricinuit eşecul, iată ce pasionează poporul şi dă logografilor o ocazie minunată să—şi exerseze talentele. Părţile trebuie să vorbească ele însele, aceasta este regula de bază. Nici un avocat nu are dreptul să pledeze pentru un client. Însă aceleaşi părţi, dacă sunt neştiutoare, pot tocmi un expert, un logograf care să le compună o pledoarie, şi ei doar s—o rostească. Meseria de logograf este înfloritoare la Atena; există la toate preţurile; debutanţi ieftini şi maeştri acoperiţi de glorie, ale căror servicii şi lecţii sunt plătite în aur. De altfel, meseria are numeroase ramuri; nu doar un logograf, devenind om politic, îşi foloseşte în Ecclesia elocinţa care—i slujea în tribunal.

Abia s—a luminat de ziuă. Doi cetăţeni maturi, cu toiagul în mână, merg pe străduţele întortocheate ale Atenei.

—Să ne grăbim, vecine, spune cel mai vârstnic, soarele a ajuns deja în vârful Acropolei. Bariera tribunalului va fi deschisă, şi publicul instalat deja când vom ajunge.

—Vid, vecine, răspunse celălalt zâmbind, îţi iei funcţiile foarte în serios. Şi tu eşti dintre cei care, după cum spunea bunul nostru comedian Aristofan[37], petrec nopţile la tribunal, lipiţi ca melcii de coloane, de teamă să nu întârzie dimineaţa? „Pasiunea sa este aceasta, să fie jude, şi plânge dacă nu şade în banca întâi."

—Să nu exagerăm, vecine, dar e adevărat că sunt foarte ataşat de acest privilegiu pe care—l avem, noi ceilalţi atenieni, să fim părtaşi la justiţie. Nu e un elogiu frumos când spui despre cineva: este drept, are judecata sigură?

—Glumeam, prietene, iar tu ai dreptate. In orice caz, din câte am auzit, cauza care ne va fi prezentată azi este aproape neîndoielnică: tânărul are dreptate.

—Nu—l cunosc. Despre cine este vorba?

—Nu—l cunoşti, dar cu siguranţă i—ai cunoscut tatăl, pe Demostene din dema[38] Paeonia, „Lustragiul". Avea o fabrică de arme, o afacere mare, care mergea bine. Fusese poreclit „Lustragiul" pentru că era văzut întotdeauna lustruind câte o armă; ultima mână de luciu o dădea el însuşi. Se pare că avea un secret.

—Bine! presupun că şi acum îl are.

—Păi, nu! Bietul om a murit, doar după o zi, din cauza unei hemorăgii. Îţi poţi închipui urmarea: un băiat de şapte ani, o fetiţă de cinci şi trei tutori. Demostene lăsase totuşi un testament, un testament foarte bine făcut. Luase mii de precauţii pentru a asigura soarta familiei. Dar ce valoare au precauţiile când o văduvă neştiutoare şi doi copii cad în mâinile a trei mişei?

—Cred că pricep. Acum fiul lui Demostene îşi atacă tutorii în justiţie.

—Exact, măcar pe unul dintre cei trei, pe Afebos.

—Ei bine, avem aici tot ce trebuie pentru un proces de toată frumuseţea, cu condiţia ca logograful...

—Nu există logograf.

—Cum?

—Tânărul Demostene se va apăra singur.

—Iată un tânăr înverşunat! Ce vârstă are?

— Douăzeci de ani. Un băiat capabil şi simpatic, într—adevăr. A dovedit multă energie. Educaţia lui era neglijată, atât din pricina afacerilor şubrezite, cât şi din nepăsarea tutorilor. El a remediat singur situaţia, a cerut să urmeze cursuri, i—a ajuns din urmă pe tinerii de vârsta lui. Este adevărat că mama sa l—a ajutat mult. Cleobule, trăind în nevoi, smulgând cu greu de la tutori banii necesari traiului de zi cu zi, a

---

[36]Tribunalul Heliaia se ocupa de justiţia civilă; Areopagul, care se întrunea pe colina lui Ares, era răspunzător de justiţia criminală (n.ed.).

[37] în comedia sa. Viespile, unde îşi bate joc de bătrânul care vrea mereu să judece (n.ed.).

[38] Porţiune de teritoriu locuită de o comunitate (clemos = popor, în greacă), constituind cetatea ateniană (n.ed.).

izbutit totuşi să plătească studiile fiului ei. Au fost siliţi să mănânce mai mult peşte sărat decât carne, crede—mă, şi mai mult fierturi decât prăjituri. Pe deasupra, sănătatea tânărului este îndoielnică.

Pălăvrăgind astfel, cetăţenii noştri ajung în Agora şi împing bariera tribunalului. Îşi primesc jetonul de prezenţă din mâna unui sclav al statului, care stă în picioare lângă statuia eroului Licos, care veghează adunările justiţiei.

După sacrificiu şi rugăciune, după ce crainicul proclamă lista afacerilor supuse jurisdicţiei tribunalului, reclamantul se ridică. Demostene este un tânăr mic de statură, slab şi încovoiat, cu capul ras.

—Cetăţeni judecători!... grăi el cu glas nesigur, în vreme ce sclavul public dă drumul apei să curgă din clepsidra care va măsura durata discursului său.

Demostene este foarte palid; juraţii îl privesc cu milă pe tânărul acesta care tremură de emoţie şi se sileşte să se stăpânească.

—Dacă Afobos ar fi vrut să se poarte ca un om cinstit sau să accepte, pentru a ne lămuri neînţelegerile, arbitrajul prietenilor, n—ar mai fi azi atâta tevatură, nu s—ar mai fi ajuns la proces.

Primele fraze ies greu din gura lui. Şovăie, se repetă, ba parcă se şi bâlbâie. Deja în două rânduri silabele au şovăit pe buzele—i decolorate. Cu toate acestea, încetul cu încetul se adună. Judecătorii, pe care obişnuinţa i—a făcut fini cunoscători, strâmbă din nas la elocinţa lui. Săracă pledoaria asta, cam scurtă, prost întocmită, argumente contestabile; tânărul acesta şi—a supraapreciat mult forţele apărând în faţa tribunalului şi, dacă ar fi fost un caz ceva mai şubred... Însă greşelile lui Afobos sar in ochi.

—Acest Demostene are curaj, iar tutorele lui e un pungaş. E clar că tânărul va câştiga procesul, şopteşte un heliast la urechea vecinului său. Dar este clar, de asemenea, că viitorul lui nu stă în elocinţă. Să—şi recapete fabrica tatălui său; ar fi mai înţelept. Nu ajungi orator cu atât de puţin talent.

339 î.Hr.

E seara. Deodată, un călăreţ apare în Agora. E plin de praf din cap până—n picioare şi călăreşte un cal plin de spume. E un curier. Un curier! Omul îşi opreşte animalul în faţa porţii clădirii aceleia rotunde căreia atenienii îi spun Tholos, unde locuiesc şi mănâncă împreună cei cincizeci de delegaţi sau pritani pe care Ecclesia îi însărcinează să vegheze asupra afacerilor de stat. Se grăbeşte, a intrat! Gât ai clipi, atenienii s—au strâns în jurul calului care tremură de oboseală.

—De unde vine?

—Iată un animal care a străbătut cel puţin optzeci de stadii.

—Ce s—a întâmplat?

Sunt douăzeci de ani de când Atena trăieşte sub loviturile lui Filip. Acest rege al Macedoniei, ambiţios, turbulent, genial, a văzut că nu va avea nicicând Grecia, atâta vreme cât nobila cetate a lui Erehteu[39] va sta în picioare. De douăzeci de ani o atacă, o asediază; deseori biruitor, deseori învins, el n—a putut să—i dea o lovitură mortală. Şi totuşi, pare să fi sosit ceasul bătăliei decisive. În jurul Atenei s—au grupat aliaţii, cetăţile, una după alta, înţelegând că interesul lor este să se unească, în loc să se lase devorate de macedonean, au trimis bani, oameni, cai. Dar Teba încă şovăie, puternica Teba, vecina Atenei, oraşul care,

---

39 Primul rege mitic al Atenei, căruia îi este consacrat templul Erehteion pe Acropole (n.ed.).

pentru moment, e poate cel mai bine înzestrat cu echipamente militare. Teba şovăie şi se lasă rugată. Îl va alege pe Filip? Se va alia cu Atena?...

Dar ce s—a întâmplat? Minutele se scurg chinuitoare în faţa unei porţi închise. Poarta se deschide. Preşedintele sau epistatul pritanilor apare. Ridică mâna.

—Cetăţeni ai Atenei, vorbeşte el cu glas tremurător, Elateea a fost cucerită...

Un strigăt ţâşneşte din toate piepturile. Cucerită! Elateea! Orăşelul acela inofensiv care se înalţă la trei zile de mers de Attica. Cucerită! Şi de cine?

—Filip a atacat oraşul. Elateea, luată prin surprindere, i—a căzut în mâini.

Un zumzet imens umple oraşul. În seara aceasta nici un atenian nu va rămâne acasă. Cine ar putea sta la masa familiei, înfruptându—se cu iepure fript şi măsline, schimbând din terasă în terasă cuvintele vesele insuflate de odihnă şi răcoare? Până şi copiii lasă arşicele, zarurile şi păpuşile din lut ars; se agaţă înspăimântaţi de rochiile mamelor.

Pritanii au coborât în Agora. Au desfăcut barăcile negustorilor, au smuls mesele de lemn şi le îngrămădesc în ruguri mari. Se aprind focuri înalte, ale căror flăcări îi vor înştiinţa pe oamenii din împrejurimi, chemându—i la Ecclesia în zori de zi.

Soarele răsare. Oamenii, neliniştiţi, s—au strâns pe terasa Ecclesiei, arcaşii sciţi abia reţinându—i.

Cine vrea să vorbească? Cine propune un plan rezonabil? Deja mai mulţi oameni politici au încercat să se suie la tribună şi poporul i—a alungat. Cel pe care—l cheamă cu strigăte puternice, pe care—l cere, în care îşi pune toată nădejdea şi dragostea este bărbatul acesta cu înfăţişare fragilă care se îndreaptă acum cu paşi înceţi spre gradenele de piatră, îşi ţine fruntea plecată în timpul mersului; îşi ţine mâinile împreunate, cu degetele înlănţuite; mantia lui din lână fină drapată pc piept lasă un umăr liber. Va vorbi.

—Cetăţeni ai Atenei! cuvântează el cu glas bine timbrat, al cărui accent uşor este plăcut urechilor.

Numai văzându—l, gloata se înfiorează de bucurie. E aici! Ascultaţi! Ascultaţi bine! Şi de data aceasta totul va fi salvat. Oratorul îşi continuă discursul. Explică în ce măsură cucerirea Elateei, aparent funestă pentru cetatea Atenei. îi este, dimpotrivă, favorabilă. Elateea este mai apropiată de Teba decât de Atena. Beoţienii vor suporta să se vadă ameninţaţi astfel? Iată—i decişi de data aceasta. După toate aparenţele, vor ridica armele împotriva lui Filip.

Pe măsură ce—şi continuă discursul, oratorul se înflăcărează şi el, vehemenţa lui trece peste mulţime ca o rafală de vânt, zguduind—o în ritmul frazei pătimaşe. Vocea, exersată spre o dicţie impecabilă, gestul antrenant sporeau efectele elocinţei. Şi uneori fraza ritmată lua cadenţa unui vers. Oratorul nu sfârşise când valurile entuziasmului gloatei i—au înecat cuvintele. Atenienii, până atunci abătuţi, zboară spre culmile speranţei.

—Să se voteze un decret, trimiteţi soli pretutindeni; nu mai avem decât să fugim la arme!

Filip este deja înfrânt prin elocinţa lui Demostene.

Iată ce au făcut treizeci de ani de muncă din băieţandrul bâlbâit. Să—l urmărim la el acasă pe oratorul preaiubit. Să—l ascultăm, în vreme ce se odihneşte printre apropiaţi şi se pregăteşte pentru treburile de a doua zi. Şi el se întoarce spre trecutul său.

—Ce triumf, Demostene! Atenienii îţi sărută urma paşilor. Ce discurs, într—adevăr! Unul dintre cele mai remarcabile din cariera ta. Îl pregătiseşi din vreme?

—Da, prieten drag, de cu noapte. Îmi place să cântăresc ceea ce spun. Bineînţeles, vorbind, mă depărtez adesea de textul meu, împrejurările mă inspiră, mă supun glasului zeilor.

—La drept vorbind, nu se simte nici o deosebire, poate doar că eşti mai înflăcărat când te laşi în voia inspiraţiei. Îţi trebuie, evident, o tehnică neasemuită ca să improvizezi atât de desăvârşit. Câtă muncă trebuie să—ţi fi impus ca să ţi—o însuşeşti atât de bine!

Demostene se lasă pe spătarul scaunului şi închide ochii.

— O muncă îndelungată, mai lungă chiar decât îţi poţi închipui. Nici eu nu ştiu dacă îmi amintesc destul cât am suferit.

Se lăsă o tăcere adâncă, în vreme ce maestrul, emoţionat, se întoarce pe firul amintirilor.

—Mă revăd încă aşa cum eram când m—am hotărât să studiez elocinţa. Îmi lipsea totul: cunoştinţele de bază, banii cu care să—i plătesc pe profesori, sănătatea pentru a munci sub îndrumarea lor, până şi vocea cu care să rostesc un discurs. Cu toate acestea, am reuşit să învăţ de la cei mai buni maeştri. L—am ascultat uneori pe divanul Platon! Ah, cum învăţam, ascultându—l, să gândesc drept, să urmăresc dovada până la capăt! Minunatul Callias din Siracuza mi—a împrumutat un tratat complet al celebrului Alcidamas. Am muncit cu sârg. Şi nu—mi pot uita datoria faţă de marele nostru Iseu, nici cu câtă asiduitate îl citeam pe Tucidide. Ei bine! Zeii ştiu câtă încredere au tinerii în propriile forţe. Dragi prieteni, n—aveam nici douăzeci de ani când, mândru nevoie—mare de o ştiinţă nouă, încă mirosind ca lemnul băncilor din şcoală, am cutezat să pledez o cauză. Este adevărat că era a mea. I—ai cunoscut pc tutorii mei?
—Foarte bine, Demostene. Acum sunt morţi. Pace cenuşii lor, dar trebuie să recunoaştem că au fost nişte tâlhari! V—au furat cu neruşinare pe tine şi pe sărmana ta mamă.
—Aşa este, prietene. Cel mai caraghios este că am convins şi tribunalul. Toţi trei, datorită elocinţei mele, au fost siliţi să—mi înapoieze tot ce nu devoraseră încă. Cu toate acestea, eram foarte stângaci şi neexersat. Dar judecă un pic triumful meu! Eram glorios ca un cocoş. Şi ieşind din audienţă am crezut că—mi este îngăduit orice. Opt zile mai târziu, aflându—mă în Ecclesia, nu ştiu ce nebunie mi—a înceţoşat mintea. Am cerut cuvântul şi m—am urcat vitejeşte la tribună. Trebuie să mărturisesc că am coborât la fel de iute. Bunii noştri concetăţeni nu sunt îngăduitori cu începătorii.

„Împarte—ţi frazele în trei, mi s—a strigat, şi tot mai ai destul ca să ajungi de aici până—n Faleron."

„Crezi că suntem tâmpiţi, de ne repeţi acelaşi lucru de zece ori?"

Îmi amintesc de un grăsan vesel, după aceea l—am revăzut adesea. De obicei vindea ciocârlii umplute lângă sanctuarul lui Tezeu. Stătea în primul rând în ziua aceea şi râdea! Râdea! „Nu, zicea el, nu se poate, i—aţi auzit vocea? Şi ce suflu! Nu poate să respire. Ai pieptul şubred, tinere. Mai bine adu o mică jertfă lui Asclepios[40] ."

Deja eram departe, dar el tot mă mai sfătuia să beau ceai de isop în fiecare seară, înainte de culcare. După acest triumf, vă daţi seama că am rămas acasă. Într—o zi, când mă simţeam deosebit de trist şi descurajat, m—am dus să mă plimb în portul Pireu. Acolo l—am întâlnit pe Eunomis din Triasia, un bătrân bun, vechi prieten al tatălui meu. „Tinere Demostene, mi—a zis el apropiindu—se de mine, ce înseamnă mutra asta bleaga? De ce trândăveşti aici în loc să studiezi? Am fost zilele trecute în Ecclesia. Am asistat la eşecul tău. Şi totuşi, fiule, trebuie să—ţi spun ceva. L—am ascultat deseori pe marele Pericle. Ai încredere în mine! Talentul tău înnăscut nu este cu nimic mai prejos decât al lui. Munceşte, copile drag, lucrează—ţi stilul."

Parcă ar fi răsărit soarele a doua oară. Mi—am adunat energia, m—am apucat din nou de studiu şi am găsit curajul să mă sui din nou la tribună.

Vai, prieteni! Ce înfrângere! Am fost silit să renunţ în fluierăturile gloatei... De data aceasta, mi—am acoperit capul, în semn de doliu. Nu—mi înmormântasem oare toate speranţele? Şi mă strecuram până acasă pe drumurile cele mai pustii, când am simţit pe cineva oprindu—mă de braţ. Era Satiros, comedianul, un om minunat, cu care aveam câţiva prieteni în comun. Eram foarte tânăr pe atunci şi plesneam de amărăciune. Am izbucnit în suspine.

„Ah, Satiros, i—am zis eu, ce ghinion pot să am! Ce eumenide[41] se ţin după mine? Orfan din copilărie, dezbrăcat, sărac, abia am izbutit după chinuri trudnice să stăpânesc cât de cât arta elocinţei, că sunt silit să renunţ s—o exersez. Ce am de sunt atât de ridicol? îmi lucrez îndelung discursurile, mi—am şlefuit stilul, aduc argumente rezonabile şi sunt hulit, în vreme ce un negustor de lămpi, un cârciumar neştiutor sunt aplaudaţi în Ecclesia."

---

[40] Fiul lui Apollo, Asclepios (Eseulap la romani) este zeul medieinei (n.ed.).
[41] Eriniile (Furiile, în limba latină) sunt trei divinităţi eare întruchipează răzbunarea: ele iau minţile criminalilor, cum a păţit Oreste în mitologic şi în tragediile antice. Li se mai spune şi Eumenidele (literal, „Binevoitoarele", în limba greacă), pentru a nu le supăra (eufemism) (n.ed.).

„Dragă Demostene, mi—a răspuns liniştit Satiros, întinzându—se sub un curmal, întrucât intrasem în grădina mea, ştii pe de rost versurile divinilor noştri poeţi?"

„Sigur, cu sutele."

„Atunci, e perfect. Recită—mi, aşadar, pasajul acela din Sofocle care începe cu: «Vă plâng pe amândouă, fiicele mele, căci nu mai pot vedea în ochi, cugetând la viitorul amar care vă aşteaptă.»"

Nu rostisem nici zece versuri, când Satiros m—a oprit.

„Nu—ţi dai seama că reciţi execrabil, Demostene? Acesta e Oedip[42] care vorbeşte? Crezi că—i redai neliniştea, spaima? Glăsciorul acesta behăit, tonul nazal! Sunt potrivite unui mare rege? Şi pe deasupra, dragul meu copil, când eşti emoţionat, te bâlbâi! Mai bine ascultă—mă pe mine."

Şi Satiros a început să declame.

„Iată unde trebuie să ajungi, tinere. Cele mai bune texte rămân fără efect dacă oratorul devine ridicol rostindu—le. Găseşte—ţi vocea, întăreşte—ţi suflul... şi caută—mă când ai nevoie de mine."

I—am ascultat povaţa. Voiam să depăşesc cu orice preţ piedicile acestea fizice: vocea mea, infirmitatea limbii mele, nervozitatea care mă făcea să mă bâlbâi. A doua zi mi—am ras capul doar pe jumătate, ca să nu fiu deloc tentat să ies. Mi—am săpat o grotă unde petreceam zilnic ore întregi exersând. Apoi, când am fost silit să apar din nou în public, orice îmi folosea pentru a mă perfecţiona. Auzeam un discurs public? Dădeam fuga acasă şi—l reproduceam. Asistam la o discuţie? Ii rezumam cât mai curând argumentele. Trebuia să discut o afacere? Mă pregăteam ca şi cum aş fi avut de susţinut interesele statului. Şi seara ieşeam din Atena. Mergeam la ţară. Urcam pantele în goană, recitând, nădăjduind să—mi întăresc suflul. Mergeam pe ţărmul mării; îmi umpleam gura cu pietricele, să mă forţez să pronunţ clar şi să—mi înving bâlbâială. Am cumpărat o oglindă mare, în faţa căreia îmi studiam gesturile. De câte ori, istovit de eforturile mele, n—am fost ispitit să renunţ, în faţa rugăminţilor mamei mele! Luni, ani întregi s—au scurs.

Urmarea, prieteni, o cunoaşteţi şi voi. A venit ziua în care, vorbind împotriva lui Aeschines, am cunoscut primul meu mare succes. Iată—mă mult înaintat în viaţă. Paşii mei au tocit treptele tribunei din Atena.

Oricine recunoaşte cu plăcere că am adus câteva servicii patriei. A venit clipa în care poporul aşteaptă şi mai mult de la mine. Voi merge ca ambasador al oraşului la tebani. Zeii să—mi sprijine strădania!

XVII.EPOPEEA LUI ALEXANDRU

1. O torţa care va mistui Asia se aprinde

Vedem adesea în cărţile de istorie reproducerea unui bust grecesc, înfăţişând un tânăr cu păr ondulat, cu trăsături regulate, cu capul un pic plecat pe umăr. La prima vedere, ai crede că este un zeu, ca Hermes sau ca Dionisos. Nu, nu este un zeu, e Alexandru. Dar, dacă stăm

[42] Celebru erou din tragediile lui Sofocle (n.ed.).

să ne gândim, deosebirea nu este foarte mare. Alexandru este aproape zeu. Anticii aşa îl credeau şi mulţi oameni măreţi au avut un cult pentru memoria lui. „Plâng, zicea Cezar la treizeci şi unu de ani, fiindcă la vârsta mea Alexandru cucerise lumea."

Ceea ce a făcut Alexandru este aproape incredibil, şi după ce aţi citit povestea lui Cyrus persanul, învingătorul lui Cresus, povestea lui Darius şi pe cea a lui Xerxe, trimiţând valuri de oameni pe teritoriul grecesc, vi se va părea extraordinară povestea unui tânăr prinţ, aproape un adolescent, care sub sabia sa a nimicit imperiul imens şi secular al perşilor şi a condus, fără hartă şi busolă, o mână de greci din minuscula Macedonie până la Indus, prin imensităţile necunoscute ale Asiei.

Îl cunoaşteţi şi pe tatăl lui Alexandru. Era Filip, împotriva căruia şi—a folosit Demostene puterile; un adversar aspru; soldat tara suflet, la fel ca omul de stat, tenace, viclean şi pe deasupra un beţiv cumplit, ca toţi macedonenii peste care domnea. Macedonenii apar târziu în istoria Greciei. Locuiau în nordul muntos şi împădurit. Erau necivilizaţi, brutali, dispreţuiţi de ceilalţi greci, care—i considerau nişte bădărani. Erau guvernaţi de un rege, care avea de furcă deseori cu căpeteniile nedisciplinate ale ţării; dar, încet—încet, armata macedoneană devenise de neînfrânt, iar falanga macedonenilor înarmaţi cu suliţe lungi ajunsese celebră pe câmpurile de bătălie. Filip i—a învins până la urmă pe greci la Cheroneea şi a devenit stăpân peste teritoriile greceşti.

Suntem în 349 la Pella, capitala Macedoniei. în grădina palatului, două personaje se plimbă, înveşmântate în robe pestriţe, având tenul măsliniu, barba neagră şi bonetele acelea din fetru specifice căpeteniilor persane. Sunt, într—adevăr, doi guvernatori perşi, Artabage şi Menapos, din aceia cărora perşii le spuneau satrapi, şi care se revoltau deseori împotriva regelui. Aşa se întâmplă şi cu aceştia, iar Filip s—a arătat extrem de binevoitor, primindu—i la palat. Un copil grec merge cu ei. E blond şi cârlionţat, destul de bondoc. Blândeţea şi armonia trăsăturilor sale încântă privirea şi fac uitată uşor mica paralizie care înclină un pic capul pe umăr, precum şi ochii neobişnuiţi, unul albastru şi celălalt negru. E Alexandru, fiul lui Filip; are şapte ani. Discută cu perşii şi, în timpul mersului, le pune mii de întrebări cu glasul lui dulce. Ce arme vor folosi perşii? Care sunt cei mai buni soldaţi? Cât durează să ajungi din Pella la Susa? Cum trăieşte regele lor? Care sunt ocupaţiile lui, distracţiile lui? înregistrează cu atenţie răspunsurile şi discuţiile nu sunt nici copilăreşti, nici dezlânate. După ce—i părăseşte, cei doi satrapi, foarte miraţi, îşi destăinuiesc gândurile.

—Iată un copil foarte inteligent şi care nu pierde vremea. Ai văzut cât sunt de precise şi chibzuite întrebările lui?

—Este adevărat, Menapos. La fel de adevărat este că Filip are o grijă nemaipomenită de el. Nu se zice că a ales el însuşi medicul fiului său şi, mai mult, pe Lanike, doica lui?

—Se spun multe, răspunse Menapos, gânditor. În noaptea naşterii lui, îţi aminteşti, templul din Efes a ars. Ghicitorii au declarat numaidecât: „O torţă care va mistui Asia se aprinde."

Filip se ocupa sârguincios de educaţia fiului său. Când copilul a împlinit treisprezece ani, a vrut să—l încredinţeze filosofului şi savantului Aristotel şi a întocmit, pentru a—i cere acest lucru, o scrisoare foarte amabilă: „Mulţumesc zeilor, scria el, nu atât pentru că mi—au dăruit un fiu, ci pentru că l—au făcut să se nască în vremea ta." Aristotel n—a rezistat la atâta curtoazie. S—a instalat vreme de trei ani, din 343 până în 340, la ţară, cu regescul său elev şi cu tovarăşii acestuia, tineri nobili macedoneni de aceeaşi vârstă. E cunoscut cultul pe care l—a avut întotdeauna Alexandru pentru Homer şi care i—a fost insuflat de maestrul lui; era, în plus, un bun muzician şi îi plăceau mult Pindar şi poeţii tragici. Dar Aristotel era expert şi în ştiinţe, la fel ca în literatură, medicină, matematică, geografie, ştiinţe naturale. L—a înhăţat, cu siguranţă, tot ce a putut din aceste materii pe tânărul prinţ.

Opt ani s—au scurs. Alexandru are cincisprezece ani. In curtea palatului, zarva generală. Toţi grăjdarii lui Filip sunt chemaţi acolo. Filonicos din Farsala, un crescător tesalian, propune regelui un cal excepţional, un armăsar nepreţuit, pe care vrea totuşi să i—l cedeze în schimbul a şaisprezece talanţi. Filip nu se încrede decât în el însuşi pentru a

judeca animalul; este acolo, împreună cu fiul său, Alexandru. Spectacolul este ciudat. Bucefal — acesta este numele animalului — pare mai degrabă o fiară cu neputinţă de încălecat[43]. Nu suportă pe nimeni în spinare. Zadarnic au încercat grăjdarii cu binişorul sau cu cravaşa; cum sar în spatele armăsarului, acesta, nechezând, se ridică pe copitele din spate şi îi azvârle la pământ. La început, Filip s—a amuzat zgomotos, însă acum se enervează.

—Ia—ţi calul, îi strigă lui Filonicos; o să—mi omoare toţi grăjdarii. Asta numeşti tu cal dresat?

—Trebuie să ştii cum să—l ici, stăpâne, răspunse Filonicos, foarte dornic să—l vândă. Trebuie să recunoşti că e un animal de rasă aleasă; priveşte—i grumazul, urechile, greabănul...

—Tu ce zici, Alexandru? bombăne Filip brusc, întorcându—se către fiul său.

—Eu zic, tată, că grăjdarii tăi chinuiesc un cal frumos, că sunt nişte nepricepuţi şi nişte neghiobi.

Filip şuieră printre dinţi.

—Din fericire pentru ei, tânărul crescător pe care—l vezi o să le arate cum să—şi facă meseria!

—Deh! Poate!... Tată, îngăduie—mi să îmblânzesc calul acesta. Filip este în toane bune.

—Şi, dacă dai greş, întrebă el, care va fi pedeapsa înfumurării tale?

—Voi plăti cei şaisprezece talan ţi.

Alexandru se apropie de Bucefal, apucă hăţurile şi îl întoarce cu faţa spre soare.

—Calul acesta, spuse el, se teme de umbra lui.

Apoi îl mângâie şi sare brusc în spinarea fremătătoare. Genunchii ţin atât de strâns animalul, încât acesta îşi simte stăpânul şi se linişteşte, încetul cu încetul. Când îşi dă seama că este aproape învingător, Alexandru porneşte cu Bucefal în galop peste câmpie.

—O să—l aduc înapoi obosit, dar îmblânzit.

Şi aşa făcu. Bucefal nu l—a mai părăsit niciodată pe Alexandru şi a rămas împreună cu el toate campaniile. Cât despre macedoneni, o asemenea demonstraţie i—a uluit, şi tânărul prinţ le—a cucerit definitiv sufletele.

După o vreme, Alexandru îşi însoţi tatăl într—o expediţie militară împotriva triburilor scite, barbarii care locuiau între Carpaţi şi Don. Bătălia a fost crâncenă şi Filip a fost rănit. Fiul lui i—a salvat viaţa. Ca urmare, regele rămase şchiop, ceea ce—l exaspera.

—Nu te plânge, tată, spunea tânărul prinţ, fiecare pas îţi aminteşte de curajul tău.

Raporturile dintre tată şi fiu s—au stricat un pic. Alexandru deveni gelos pe triumfurile tatălui său. El le spunea cu dispreţ tovarăşilor săi: „Tatăl meu nu ne va mai lăsa nimic glorios de făcut."

Dar Filip muri asasinat în anul 336 şi veni rândul lui Alexandru să dovedească de ce era în stare.

2. La mormântul lui Ahile

Alexandru, după ce a înăbuşit revolta grecilor, care plini de nădejde la moartea lui Filip, socotiseră că se vor descotorosi de jugul macedonean, a pregătit o mare expediţie împotriva

43 Bucefal înseamnă literal: „bou" + „cap", în limba greacă (n.ed.).

Persiei. Avea să se întâmple exact pe dos faţă de războaiele medice. Odinioară, Persia încercase să invadeze teritoriul grecesc. Astăzi, o armată grecească invada teritoriul asiatic. Alexandru zicea că se teme de o nouă invazie persană. Era un pretext. Regele de atunci, care se numea Darius, ca şi strămoşii săi, şi care era poreclit Codoman, al zecelea rege al Persiei de la Cyrus, nu avea nici un chef să caute aventuri; propriul imperiu îi era de ajuns. Era greu de guvernat, de altfel, dar era plin de bogăţii.

Aşadar, în primăvara anului 334 o oştire puternică de macedoneni, de treizeci de mii de infanterişti şi o mie opt sute de cavalerişti, cu provizii pentru treizeci de zile, se urni. Alexandru îşi împărţi bunurile personale între prietenii pe care—i lăsa în Macedonia.

—Şi ce mai păstrezi pentru tine? întrebă unul dintre ei nedumerit.

—Nădejdea, răspunse Alexandru.

Apoi părăsi palatul în care—şi petrecuse copilăria şi pe care n—avea să—l mai revadă vreodată.

Armata făcu în sens invers drumul pe care—l urmase Xerxe pe vremea războaielor medice, traversă Hellespontul şi debarcă lângă Troia.

Tânărul rege ţinu să viziteze locurile în care, cu o mie de ani în urmă, grecii obţinusem primul mare triumf.

Am văzut că Alexandru îl cinstea mult pe Homer. Lua cu el peste tot operele poetului, iar noaptea le ţinea sub căpătâi, alături de sabie. Mai târziu, le închise într—o cutie preţioasă, pe care o dobândise după jefuirea unui oraş persan. Cutia aceasta conţinuse parfumuri, şi manuscrisul se pătrunse în scurt timp de mirosul lor.

Drumul său trecea peste câmpul pe care se vedeau rămăşiţele oraşului. O cetate neînsemnată trăia încă pe colina unde fusese asediată vechea cetate a lui Priam. Priveliştea se întindea peste câmpia pe care şerpuia Scamandrul până pe ţărmurile unde aruncase ancorele flota lui Agamemnon. Alexandru îi lăsă pe locuitori să—i explice pe îndelete *Iliada,* la faţa locului, căutând să retrăiască episoadele principale Un aristocrat al cetăţii crezu că—i va face o plăcere dăruindu—i o liră. Aparţinuse lui Paris, zicea el.

Ştia că regelui îi plăcea mult muzica. Insă Paris a lăsat istoriei o reputaţie îndoielnică: a unui prinţ afemeiat, preocupat de iubirile sale şi deloc dornic să—şi rişte viaţa. Alexandru respinse darul.

—Nu mă încântă, grăi el, un instrument care a slujit plăcerilor lui Paris; mi—ar plăcea mai mult lira lui Ahile.

Amintirea lui Ahile îi bântuia, într—adevăr, spiritul. îşi găsea câteva analogii cu acest erou tesalian[44], blond şi frumos, care, într—o nobilă goană după lauri — spune legenda — a preferat o viaţă scurtă şi glorioasă uneia lungi şi lipsite de onoruri. Ahile a pierit în faţa Troiei, cu călcâiul străpuns de o săgeată ţintită de Paris, iar tovarăşii lui l—au înmormântat sub zidurile cetăţii. Alexandru îi vizită cu pioşenie mormântul. Dori să—l onoreze cum se cuvine. Organiză, după o tradiţie foarte veche, o întrecere atletică în cinstea eroului. El şi tovarăşii lui îşi disputară premiile la alergare, în luptă, la aruncarea suliţei, la care, aşa cum făcuseră odinioară eroii ahei la mormântul lui Patrocle. Apoi turnă ulei pe monument şi depuse o coroană.

La sfârşit, urcă în sanctuarul Atenei, care încununa încă din vremea lui Priam fortăreaţa. Găsi acolo, agăţată la intrare, o panoplie antică despre care se spunea că dăinuia de pe vremea războiului troian. O luă şi agăţă pe zid, în schimb, propriile arme, pe care le alesese uşoare, de calitate excelentă, dar foarte simple. Porunci scutierilor săi să ducă înaintea lui armele luate de la Troia şi care—i reveneau, gândea el. ca o moştenire de la războinicii de odinioară. Le—a purtat în bătălia de la Granieus.

Apoi, după ce a primit astfel binecuvântarea eroilor antici, a început operaţiunile militare.

44 Mama lui Alexandru, Olimpia, era fiica regelui Molosses, urmaşul legendarului Molossos, nepotul lui Ahile. Familia sa se mândrea, de asemenea, eă face parte din neamul cacilor, după numele lui Bac, fiul lui Zeus §i bunicul lui Ahile (n.ed.).

3. Alexandru şi familia lui Darius

Pe câmpul de bătălie de la Issos se lasă noaptea. Cum l—a văzut pe prinţul macedonean repezindu—se împotriva lui, în fruntea cavaleriei, superb, cu pletele în vânt, sclipind sub arme, Darius se simţi cuprins de o spaimă cumplită. Vizitiul lui întoarce caii cât poate de repede, împiedicându—se în cadavre şi arme frânte. Regele perşilor fuge, strângându—şi peste gură vălul care—i acoperă capul. Abandonează o armată care luptă încă vitejeşte şi ale cărei greutăţi se vor preschimba în neorânduială. Roţile carului strivesc cadavrele, îi mutilează pe răniţi: regele fuge. In scurt timp, se apropie de munte, iar drumul devine mai anevoios. Darius sare jos din car, îşi aruncă arcul şi scutul, ba chiar şi — o, ruşine! — veşmintele regeşti. încalecă pe calul pe care scutierul sar, îl ţine totdeauna alături şi—şi reia goana smintită.

Curând, părăsită de regele ei, armata persană slăbeşte împotrivirea şi urmează exemplul prinţului: în defileurile Munţilor Amanus trupele se îmbulzesc, se strivesc în picioare, şi Ptolemeu, prietenul lui Alexandru, care—i urmăreşte împreună eu el pe fugari, va spune că a trecut călare peste un hău umplut de leşuri.

Se lasă noaptea, oprindu—i pe macedoneni, care se înapoiază în tabăra lor fără să—l fi capturat pe Darius. Tabăra persană, neatinsă, a căzut în mâinile învingătorului, fiind plină de avuţii nemaivăzute şi ticsită de femeile şi copiii învinsului pe care perşii, după un obicei străvechi, îi iau mereu după ei în campanie. Oştenii se lăfăiesc în mormanele de monede de aur şi argint cu care ar fi trebuit plătite trupele persane. îmbătaţi de victorie, le smulg femeilor toate podoabele: dezordinea, violenţa invadează locul.

Pentru Alexandru s—a păstrat cu grijă tot ce aparţinuse marelui rege; iar slujitorii persani, care au pregătit toată ziua baia, masa şi aşternutul pentru suveranul lor la ieşirea din bătălie, aşteaptă supuşi sosirea noului stăpân, eu fatalismul orientalilor.

Alexandru soseşte; îşi scoate armele şi se aruncă în baia parfumată cu esenţe preţioase.

—Hai, strigă el râzând, să spălăm sudoarea bătăliei în baia lui Darius!

Medicul îi pansează o rană uşoară la coapsă, apoi, la masă! Cortul lui Darius se întinde. Înalt şi spaţios, ţesut eu broderii în care se înfruntă lei şi păsări în fir de aur; cele mai frumoase covoare înăbuşă paşii; patul, masa, scaunele, cele mai miei obiecte lucrate în materiale din cele mai preţioase, cu arta cea mai delicată, smulg exclamaţii de admiraţie. Un batalion de sclavi stilaţi stă pregătit să servească mâncăruri ale căror mirosuri gâdilă nările statului major macedonean, invitat să cineze eu Alexandru. Prinţul, la rândul lui, e mai mult amuzat decât sedus. Preceptorul lui, Leonidas, l—a crescut într—o simplitate riguroasă, scotocind până şi prin buzunarele şi sub saltelele băiatului pentru a—i lua dulciurile pe care i le strecura cu mână iubitoare Olimpia. Cu toate acestea, întorcându—se către apropiaţii lui şi arătând luxul somptuos care—i înconjura. Alexandru strigă:

—Ei bine, iată pe cineva care ştia să fie rege, nu—i aşa?

Când învingătorii se aşezam la masă, la urechi le ajunseră ţipete înfiorătoare. Urletele veneau din cortul învecinat şi, neştiind ce se întâmplă, gărzile macedonene, care vegheau la siguranţa regelui, alergară la arme. Ridicolă sperietură! Sunt femeile care urlă, ale căror bocete se lungesc şi se modulează ca jelaniile de doliu ale orientalilor.

—Sunt prinţesele regale care plâng, i s—a spus regelui. Un persan prizonier le—a anunţat moartea lui Darius.

—Dar Darius n—a murit! exclamă Alexandru.

—Sigur că nu, dar persanul acesta a recunoscut în mâinile unui ofiţer veşmintele, arcul şi scutul lui Darius, care au fost recuperate de lângă culmile Muntelui Amanus. De aici a înţeles că regele e mort.

Alexandru rămâne o clipă tăcut. Ţipetele şi hohotele de plâns continuam..

—Cât îl iubesc pe Darius! zice el gânditor, şi amintirea lui Olimpia înfloreşte, poate, în mintea lui Alexandru.

—Du—te, Mitrenes, îi spune el fostului guvernator din Sardes, un pers care l—a trădat pe Darius şi pe care l—a acceptat după un timp printre apropiaţii lui. Du—te şi spune—le că jelesc un om viu.

Dar nici nu plecă bine Mitrenes că Alexandru cugetă:

—Ce—am făcut? Le—am trimis un trădător, un satrap care a trădat cauza perşilor. Au şi de ce să se revolte. Sunt grosolan şi crud. Tu, Leonatos, ia câteva gărzi cu tine şi consolează—le pe femeile acestea.

Leonatos se apropie de cortul în care plâng captivele. La vederea acestor bărbaţi înarmaţi, slujitorii aşezaţi la uşa prinţeselor se repeziră înăuntrul cortului, înspăimântaţi şi convinşi că vin din porunca lui Alexandru să ucidă femeile. Leonatos, rămas singur şi neştiind ce să facă, înţelegând că nimeni nu îndrăznea nici să—l conducă în cort, nici să—l alunge, hotărî să intre singur. Bătrâna regină Sisigambis, mama lui Darius, ţinea strâns la pieptul ei două fetiţe, Stateira şi Dripetis, care plângeau în hohote. Lângă ea, soţia lui Darius, o femeie de talie maiestuoasă şi vestită în Persia pentru frumuseţea ei, strângea la piept pe fiul ei, Ochos, în vârstă de şase ani. În jurul ei, femeile de prim—rang îşi alăturau ţipetele şi suspinele celor ale reginelor. La apariţia macedoneanului înarmat. Sisigambis se aruncă în genunchi.

—Îngăduie—ne să—l înmormântăm pe Darius după obiceiul ţării noastre, strigă ea, după ce vom aduce ultimele onoruri fiului meu, vom muri fără împotrivire.

Mişcat să vadă târându—se în colb pe soţia şi pe mama unui rege, odinioară în culmea gloriei, o femeie respectabilă atât prin caracter, cât şi prin vârstă, Leonatos voi să o ridice cu cât mai multă blândeţe. Dar ea se împotrivi, continuând rugile.

—Măcar ascultă ce am să—ţi spun, reluă grecul. Darius este în viaţa: cât despre voi, Alexandru n—a avut niciodată intenţia să vă primejduiască viaţa; bunătatea lui vă va păstra până şi onorurile cu care sunteţi obişnuite. Faceţi—vă curaj şi liniştiţi—vă!

Abia atunci consimţi Sisigambis să se ridice.

A doua zi. Alexandru porunci să fie arse cadavrele grecilor, rămase pe câmpul de luptă, şi le înştiinţa pe prinţesele persane că—şi puteau aduna şi înmormânta rudele moarte. Ceea ce făcură. Mama lui Darius, judecând cu înţelepciune că nu trebuie să abuzeze de clemenţa învingătorului, se îngriji ca aceste funeralii să fie modeste şi discrete, deşi obiceiurile orientale cereau o etalare de fast şi durere cu atât mai mare eu cât mortul era de rang mai înalt.

Spre seară, macedoneanul hotărî să le viziteze el însuşi pe captive. Comportându—se nu ca stăpân, ci ca prinţ cuviincios, porunci să fie anunţate, în pragul cortului, îşi expedie tovarăşii de arme, cei cărora li se spunea „hetairoi", şi care—i împărtăşeau atât plăcerile, cât şi munca.

Temându—se să nu le ofenseze pe prinţesele obişnuite eu stricteţea haremurilor orientale dacă lua eu el ceata aceea de bărbaţi gata să le cerceteze ca pe nişte arătări ciudate, nu îngădui decât prezenţa lui Hefestion, prietenul său intim. Hefestion era de aceeaşi vârstă eu Alexandru, dar mai înalt şi eu înfăţişare mai maiestuoasă. De aceea, când îi văzu pe bărbaţi intrând în cort, regina—mamă îl luă pe Hefestion drept rege şi, aducându—i onorurile prescrise de ceremonialul persan oricărei fiinţe în prezenţa regelui, se prosternă cu fruntea în pământ la picioarele locţiitorului lui Alexandru.

Servitorii persani, înspăimântaţi, se grăbiră să—i îndrepte greşeala şi Sisigambis, deznădăjduită la gândul că şi—a jignit învingătorul, se pierdu în scuze.

—Măria Ta, zise ea cu nevinovăţie, nu te—am mai văzut niciodată. Dar Alexandru avea prea multă minte ca să se supere pentru o

greşeală atât de inofensivă.
—Mamă, spuse el, găsind instinctiv numele sub care o putea onora pe venerabila prinţesă fără să se înjosească, nu te—ai înşelat, Hefestion este un alt Alexandru.

Apoi, chemându—şi tovarăşii, îi rugă să le înapoieze prinţeselor tot ce le aparţinuse, podoabe şi obiecte de preţ, şi să se îngrijească să fie tratate cu respectul cuvenit rangului lor.

De aceea Sisigambis izbucni în strigăte recunoscătoare:
—Prinţe, purtarea ta ne face să adresăm zeilor rugile pe care le tăceam pentru Darius. Îmi spui „mamă", deşi sunt gata să—ţi fiu slujnică. Dar aşa cum mi—am putut ţine rangul odinioară, tot aşa pot purta jugul acum.

Când Alexandru se depărta, după ce—şi linişti captivele, observă un băieţel drăguţ, strâns la piept de soţia lui Darius.
—Acesta este fiul lui Darius? exclamă el şi, fermecat de drăgălăşenia băieţelului, se îndreptă spre el.

Imediat, scăpând din braţele mamei sale, care se străduia să—l ţină lângă ea, copilul fugi la prinţ şi, dintr—o pornire drăgăstoasă, îl prinse cu braţele de gât.
—Ei bine! strigă Alexandru ridicându—l în braţe pe micul persan, ar fi fost bine dacă Darius ar fi avut ceva din curajul fiului său.

Apoi ieşi din cort.

Delicateţea lui Alexandru faţă de prizonieri nu s—a dezminţit niciodată. Atunci când regina, soţia lui Darius a murit pe neaşteptate, ceva mai târziu, el s—a asociat doliului prinţeselor şi a poruncit ea defunctei să i se asigure funeralii regeşti.

Mai târziu, după ce Darius a fost asasinat de un satrap necredincios, Alexandru a considerat că moştenise, o dată eu imperiul prinţului mort, responsabilitatea familiei acestuia. A instalat—o pe Sisigambis la Susa, eu nepoatele ei, într—un palat care le aparţinuse şi, mai târziu, la întoarcerea din India, s—a căsătorit eu Stateira, fiica cea mare a lui Darius, şi i—a dat—o pe mezină prietenului său, Hefestion.

4. Alexandru întemeiază batalioanele de munteni

Suntem în 328, la Sogdiana, adică în regiunea cea mai îndepărtată a Persiei, în inima ţinutului numit astăzi Turkestan. Faţă în faţă se găsesc un rege şi o stâncă. Un stei înalt de treizeci de stadii, bine înfipt în pământ, un masiv am putea spune; şi un tânăr rege, Alexandru, care se întunecă de furie la gândul că stânca îşi bate joc de el sau mai degrabă că cineva de pe stânca aceea îşi bate joc de el.

Într—adevăr, sogdianul Arimazes, refugiat în cuibul acela de vulturi împreună cu treizeci de mii de oşteni, se zice, comori şi, mai mult, provizii pentru doi ani, sfidează armatele macedonene. Regele vede eu ochii lui, la jumătatea peretelui, intrarea într—o grotă care sluješte de cartier general duşmanilor săi. Dinăuntru curge un firişor de apă. Oamenii din zonă susţin că, după câteva cotituri, peştera se lărgeşte şi se ramifică în încăperi mari, în care poate sta o mică oştire, şi că Arimazes nu are nici o intenţie să iasă de acolo. Se văd eu ochiul liber barbarii care vin şi pleacă în deplină siguranţă, focurile de tabără, străjerii care fac de pază.

În faţa lui Alexandru, se deschide o cărăruie care duce spre grotă. Nici nu poate fi vorba s—o folosească. E strâmtă, abruptă. Ar fi un joc de copii pentru sogdieni să nimicească trupele care s—ar încumeta să se apropie. Regele a înconjurat locul. Pretutindeni, pereţi verticali, vârfuri abrupte.

Alexandru este tentat să plece. Să—şi continue drumul spre India, să—l lase pe Arimazes în pace? Ce râu le—ar putea face macedonenilor? Şi dacă le taie legăturile cu taberele? Atunci, să asedieze o stâncă? Un asediu poate dura mult, mai ales în aceste împrejurări.

Alexandru îl cheamă pe Cofes, un tânăr persan credincios cauzei sale şi pe care l—a primit în rândurile „hetairoilor" sau ale „tovarăşilor[11], ale celor care împărtăşesc viaţa regelui, până şi punga şi mesele lui.

—Cofes, zice el, caută—l pe acest Arimazes şi încearcă să—l faci să se predea.

Cofes pleacă. Răspunsul pe care—l aduce îl va tace pe Alexandru să turbeze de furie. Arimazes, zice el, a râs de s—a cocoşat.

„Atunci, să vină aici regele tău, a spus el, doar să—şi dea osteneala să urce! Vom ţine băutura rece pentru sosirea lui şi vă vom învăţa să dansaţi cum se obişnuieşte pe la noi."

—Când coboram, Măria Ta, mi—e şi ruşine să—ţi repet, a strigat după mine: „Întreabă—l pe regele tău dacă oastea lui are aripi."

Mânios, Alexandru îşi chemă căpeteniile la sfat. Jignit de neruşinarea barbarilor, jură să le arate chiar în noaptea următoare că oştenii lui pot să zboare. Deja îşi făcuse planul.

—Aveţi în trupele voastre, le—a spus el ofiţerilor, tineri din ţara aceasta. Aduceţi—mi trei sute de asemenea păstori care—şi duc turmele peste tot pe munte şi sunt agili ca şi caprele lor.

Câteva ceasuri mai târziu, tinerii munteni erau acolo, şi prestigiul lui Alexandru era atât de mare, încât ardeau de entuziasm şi cereau în gura mare să li se îngăduie să dovedească de ce sunt în stare. Alexandru le admiră muşchii, le încercă supleţea, se interesă cât sunt de rezistenţi si le spuse:

—Dragii mei, sunteţi de vârsta mea. M—aţi mai ajutat în munca mea şi altădată. N—am străbătut alături de voi zăpezile veşnice? Ştiţi cine sunt eu, iar eu ştiu cine sunteţi voi. Priviţi stânca aceasta. Există o singură cale de acces, şi aceea bine păzită. Dar, altundeva, nici o strajă. Hai, descoperiţi altă trecere, ajungeţi în vârf. După ce ajungeţi, agitaţi pânze albe. Eu le voi vedea, voi ataca, voi atrage grosul armatei duşmane spre mine şi voi n—aveţi decât să vă năpustiţi în vizuina aceasta de hoţi. Veţi fi răsplătiţi, dar sunt încredinţat că mărinimia mea vă interesează mai puţin decât bucuria de a—mi fi pe plac. Natura n—a făurit nici un loc atât de înalt încât oamenii înzestraţi să nu răzbească la el.

Muntenii noştri întâmpinară cuvântarea aceasta cu urlete de bucurie. Auzindu—i, i—aţi fi crezut deja pe creastă.

înseamnă că nu erau la prima escaladă, căci s—au aprovizionat de la bun început cu echipament potrivit: sfori şi „colţi de fier care să poată fi înfipţi între stânci", ceea ce noi numim astăzi pitoni, plus, bineînţeles, merinde pentru două zile şi arme uşoare. .

Mai întâi izbutiră să—şi croiască drum pe coasta muntelui. Apoi au ajuns la peretele vertical. începu urcuşul. N—aveau altceva de făcut decât să se folosească de prize, când erau solide şi suficiente. În locurile dificile îşi vârau colţii de fier între pietre şi se ridicau folosindu—i ca trepte. S—au folosit, de asemenea, de sfori, într—un mod pe care povestirea păstrată până la noi nu—l lămureşte prea bine, „aruncând noduri alunecoase cu sforile lor", zice textul. Poate că au trecut noduri mobile în jurul ieşiturilor de stâncă şi s—au folosit de corzi ca să se caţere. Ziua se sfârşea, şi stânca părea să devină tot mai greu de cucerit. Deja mai mulţi dintre ei, cu picioarele mai puţin sigure, se rostogoliseră în hăul de dedesubt. In cele din urmă, istoviţi, au ajuns pe culme, în toiul nopţii, s—au cuibărit cum au putut printre stânci şi au aşteptat zorile.

La rândul lui. Alexandru, îngrijorat şi tulburat că—şi trimisese oamenii într—o primejdie atât de sigură, nu—şi găsea locul. Toată ziua a stat în faţa cortului, privind muntele, nădăjduind să zărească semnul convenit. Nu văzu nimic. Noaptea fu silit să se retragă.

La prima geană de lumină, muntenii noştri se deşteptară, reperară focurile de tabără ale duşmanului şi, prinzând pânze albe în vârful lăncilor, îşi vestiră regele că

misiunea a fost îndeplinită. Acesta ieşise din cort înainte de ivirea zorilor. Plin de nelinişte, cerceta stânca. Crezu că zăreşte semnalul, dar atât de departe, atât de sus, încât nu se simţea sigur pe vederea lui. Să fie o rază de soare care răsare, o fâşie de ceaţă, o amăgire? In sfârşit, se lumină de ziuă, cerul se limpezi, priveliştea la fel. Nu mai era nici o îndoială: cei trei sute de viteji şi—au îndeplinit misiunea. Mai trebuia să exploateze succesul acesta, altfel isprava curajoşilor tineri rămânea zadarnică. Alexandru nu era sigur pe el. Îl trimite pe Cofes la Arimazes.

—Predă—te, repetă a doua oară Cofes. Regele va fi îngăduitor cu tine, vei obţine condiţii favorabile.

Sogdianul, sigur pe el, face pe grozavul. Aşadar, lui Alexandru îi este frică, de aceea nu îndrăzneşte să atace? Să plece mesagerul, altfel ar putea coborî mai repede decât a urcat.

—Vino, spune Cofes, să ieşim din peşteră, şi priveşte cu ochii tăi! Ce vezi în vârful adăpostului tău de piatră? Ne—ai întrebat dacă avem aripi. Acum ce zici? Foarte bine, eu plec, dar nu aştepta să se facă prea târziu pentru păreri de rău.

Şi Cofes face cale întoarsă.

În acelaşi timp, din tabăra macedoneană se înalţă urale. De jos urcă în valuri mari chemarea stridentă a trâmbiţelor. Ce se întâmplă? Să fie semnalul de atac? Arimazes îşi pierde sângele rece. Nu—şi dă seama cât de slabă este mâna aceea de oameni care îl ameninţă de sus. I se pare că de după fiecare bolovan iese câte un soldat. Uimirea, groaza îi înceţoşează creierul de barbar. Trimite mesageri şi în cele din urmă se predă necondiţionat.

5. Uciderea lui Clitus

Cina era pe sfârşite. Într—un aer umed, încărcat de aburul mâncărurilor şi de aroma fructelor, douăzeci de bărbaţi încununaţi cu flori ofilite, cu părul lipit de tâmple de sudoare sau de uleiul parfumurilor, strigau, cântau şi treceau cu urale, din mână în mână, o cupă enormă plină cu vin de Turkestan, un vin făcut din struguri răscopţi, un vin gros, dulce şi foarte tare. Unul dintre ei este Alexandru; în faţa lui, un bărbat cu părul cărunt, cu un aer aspru şi bun, Clitus cel Negru, un fost tovarăş de—al lui Filip, vechi prieten cu Alexandru. Sora lui Clitus, Lanike, l—a alăptat pe Alexandru, care o iubeşte ca pe o a doua mamă; iar viteazul Clitus a salvat viaţa stăpânului său la Granicus. Chipul lui bun, ars de soarele Asiei, mustaţa aspră aduc în inima lui Alexandru doar amintiri vesele şi duioase. în cinstea lui a dat regele un banchet: Clitus primeşte guvernarea Sogdianei şi, întrucât Alexandru a primit coşuri cu fructe minunate, aduse cu mari cheltuieli de pe coasta ioniană, i—a venit brusc ideea să—şi strângă prietenii la un ospăţ de adio în cinstea lui Clitus.

Alexandru şi—a pus roba persană, o pelerină albă, cu trenă, încinsă cu o eşarfă. Ii plăcea tot mai mult să—i imite pe regii perşi. Nu se pretinde el a fi moştenitorul lui Darius, nu ţine el în onoruri regeşti familia prinţului defunct? La întoarcerea din expediţiile sale. se destinde cu bucurie în deliciile palatelor ahemenide, se lasă în grija valeţilor, bucătarilor, maseurilor sau bărbierilor predecesorului său, şi nu o dată tovarăşii macedoneni au fost nevoiţi să aştepte la uşă, primind bilete de audienţă din mâna portăreilor perşi. Asta în cel mai fericit caz, căci puteau găsi doi satrapi încadrându—şi stăpânul, pentru că acum tinerii perşi raliaţi noului rege împărtăşeau toate privilegiile nobilimii macedonene; slujesc ca gărzi de corp şi li se încredinţează provincii. Alexandru practică o politică de reconciliere care întrece răbdarea destul de limitată a macedonenilor, şi sângele grec începe să fiarbă.

Dar în seara asta totul e vesel, o veselie pe un ton cam ridicat, fiindcă meseni sunt

destul de beţi. Regele este beat, bineînţeles, cel dintâi. Nu mai e nimeni treaz în sala aceasta în care gărzile macedonene, eu lăncile lor lungi în mână, veghează la siguranţa regelui.

Intră trei sau patru bufoni perşi, întâmpinaţi de aclamaţiile generale, şi, cocoţaţi pe o masă, se pregătesc să desfete adunarea cu dansuri şi cântece. Totul merge bine o vreme, contorsionările lor încălzesc şi mai mult atmosfera, glasurile se ridică şi mai mult. Dar când unul dintre pitici anunţă: „Viaţa şi izbânzile puternicului căpitan Armenias din Teos" se lasă o tăcere de gheaţă. Acest Armenias din Teos este un oştean viteaz, ajuns deja la o vârsta înaintată, al cărui ghinion e proverbial. E suficient să primească o misiune pentru a suferi un eşec. Alexandru se distra adesea pe seama bunului bătrân şi, în seara asta, râde în hohote de glumele despre el.

—Alta! exclamă el. Hai! povesteşte—ne păţania lui Filotas din Argos pe care un bactrian l—a pus pe fugă doar eu toiagul.

Micul bufon se execută şi, în vreme ce mimează contorsionările nefericitului macedonean, proasta dispoziţie a mesenilor se accentuează. Lor nu le place deloc să li se reamintească felul în care au fost grecii dezavantajaţi în faţa barbarilor; vârstnicii se simt şi mai umiliţi decât tinerii, căci majoritatea oamenilor ironizaţi sunt soldaţi bătrâni, pe eare vârsta sau rănile i—au făcut neîndemânatici. Clitus, mai mult ca oricine, resimte jignirea acestor glume.

—Opreşte—i pe măscăricii aceştia! îi strigă el lui Alexandru.

—Nu, sunt foarte caraghioşi, se încăpăţânează Alexandru. Ascultă, o să ne spună povestea lui Onesicrit, fiul lui Teoclites, care a luat sacii cu făină drept cămile.

—A confundat sacii de făină cu cămilele pentru că avea vederea slabă, mormăie Clitus, şi avea vederea slabă pentru că la asediul Tyrului i—au turnat ulei fierbinte pe ochi, când era în slujba ta. Alexandru! Ai jurat că ridiculizezi pe oamenii aceştia de ispravă în faţa perşilor, aceşti sclavi buni doar să ne şteargă sandalele cu bărbile lor?

—Ce tot spui, Clitus? Nişte bătrâni neghiobi, asta sunt! Şi de cele mai multe ori nişte laşi cărora le este frică şi de umbra lor.

—Nu eşti laş, Alexandru, dacă eşti bătrân sau olog. Asta—i insolenţa tinerilor, care cred că—şi pot permite orice doar pentru că au avut noroc!

Alexandru se întoarce spre vecini, maimuţărindu—l pe Clitus:

—Clitus se apăra singur! strigă el. I—ar plăcea lui ca laşitatea să se numească nenoroc!

De data aceasta, Clitus se sufocă de furie, sare în picioare şi agită uri pumn imens pe sub nasul regelui:

—Un laş, eu! Eu!... Laşitatea mea ţi—a salvat viaţa! Oricât te—ai crede tu fiul zeilor! Nu—ţi mai aminteşti de Granicus! Deja întorseseşi spatele — da, spatele — săbiei lui Spitridate când braţul acesta, pe care—l vezi aici, a retezat mâna cu tot cu sabie! Unde ai fi fost acum. Alexandru, dacă bătrânul acesta imbecil de Clitus nu ar fi fost acolo?

—Caută altceva, Clitus! urlă Alexandru. Toată lumea ştie povestea ta. O repeţi de prea multă vreme.

Mesenii încep să se agite. Nu e ceva neobişnuit ca regele să se ia la harţă cu unul dintre apropiaţii săi şi îngăduie de multe ori să i se raspundă; dar Clitus atacă puncte foarte sensibile. Îl ia peste picior pe Alexandru din cauza pretenţiilor sale de a se face adorat ca fiu al lui Zeus Amon[45]! Macedonenii râd deseori între ei de această concesie făcută obiceiurilor orientale. Poate că un faraon sau un rege persan izbuteşte să facă gloata abrutizată să creadă că a fost zămislit de zeul—soare, dar grecii nu acceptă asemenea scorneli.

—Fiul lui Zeus! Nu prea te bizuiai pe nemurirea ta în ziua aceea, urlă Clitus. Fiul lui Zeus! Crezi că noi suntem perşi? Acum îţi renegi tatăl! Ah, mare prinţ! Nobile Filip! Stăpânul meu, binefăcătorul meu! Iată—ţi fiul degenerat! Da, degenerat! Tu, la Cheroneea, tu ai învins oameni, el n—a învins decât sclavi, ologi şi femei!

Alexandru păleşte de mânie. Poate că a suferit în copilărie că avea un tată prea

45 Zeus Amon era cinstit de egipteni. Alexandru se considera fiul lui, ca urmare a unui vis avut de mama lui. Olimpia, înainte de naşterea sa (n.ed.).

glorios; în orice caz, nu—i place să i se vorbească prea mult despre izbânzile lui Filip.

Deja mesenii mai vârstnici se străduiesc să—l liniştească pc Alexandru. Vecinii lui Clitus îl înghiontesc, îi astupă gura, îl trag spre uşă. Clitus se împotriveşte şi îşi înăspreşte acuzele.

—Ferice de cei care au murit înainte de a—i vedea pe greci biciuiţi de vergile mezilor; înainte ea macedonenii să—i roage pe perşi să binevoiască să—i lase să—şi vadă regele! Ei bine, dacă nu—ţi place să auzi ceea ce am de spus, lasă—ţi oamenii liberi, acolo unde sunt, şi cheamă—i la ospeţele tale pe barbarii servili care se vor prosterna în faţa robei şi centurii tale persane.

Alexandru înhaţă un măr, i—l aruncă în cap lui Clitus şi scotoceşte eu gesturi febrile sub perne, în căutarea săbiei. Aristofanes, una dintre gărzile de corp, s—a îngrijit să i—o ascundă. Pleacă de la masă, îmbrâncindu—şi prietenii care—l imploră să se liniştească şi cheamă gărzile în dialectul macedonean, ceea ce era la el semnul unei emoţii violente.

—Sunt trădat! strigă Alexandru. Iată—i pc prietenii mei năpustindu—se împotriva mea, sunt un nou Darius! Acest Bessos vrea să mă asasineze! Gornist, sună alarma!

Tânărul oştean căruia i se adresează regele, văzând că Alexandru nu mai judecă normal, dă înapoi fără să se supună.

—Sună, ticăloşiile! urlă Alexandru şi, dintr—un pumn, îl doboară pe tânăr.

În acest răstimp, ceilalţi meseni au izbutit sa—l scoată din sală pe Clitus. Toată lumea răsuflă uşurată. Ptolemcu şi Perdicas se agaţă de rege şi îl imploră:

—Gândeşte—te, linişteşte—te! Mâine, da, mâine îl vei pedepsi pe Clitus. Brusc, Clitus apare pe altă uşă, dă draperia la o parte şi, eu glas de stentor, recită şase versuri din Euripide:

Vai! care nu simt greşelile Greciei?
Când un oştean ridică trofeul,
Cine se mai gândeşte la cei care au trudit?
Generalul culege laurii;
Când scutură lancea, e printre miile de oameni,
Dar, dacă trudeşte ca unul, gloria mai multora capătă.

Alexandru smulge lancea unui străjer şi, dintr—o mişcare, o înfige în trupul lui Clitus. Clitus cade neînsufleţit, fără nici un suspin. Sângele ţâşneşte, pătând roba lui Alexandru.

O clipă cumplită se scurge în tăcere. Arma căzu din mâna tânărului rege, năucit de ceea ce făcuse. Nici un cuvânt nu iese din gâturile privitorilor înmărmuriţi. Deodată, răsună un ţipăt înfiorător. Alexandru, apucând iarăşi lancea, voia să se arunce cu pieptul în fier. Tovarăşii săi îi smulg arma din mâini, îl imobilizează, îl iau pe sus. în ciuda implorărilor sale.

—Lăsaţi—mă, vreau să mor! Nu sunt demn să văd lumina zilei! Nu mă lăsaţi să supravieţuiesc ruşinii!

Toată noaptea, toată ziua următoare, pradă remuşcărilor atroce. Alexandru se tăvăli pe jos, sfâşiindu—şi veşmintele, zgâriindu—se pe faţă. Ba amintea meritele lui Clitus, bunătatea, curajul său. faptul că—i datora viaţa; ba îi ruga pe cei din jur să nu—l lase nici o clipă singur.

—Cine să mai aibă încredere în nelegiuitul de mine? striga el. Îmi asasinez prietenii; se vor teme de mine ea de o bestie feroce ce sunt.

Apoi, cu voce copilăroasă, se adresa Lanikei, ca şi cum ar fi fost de faţă:

—Lanike, draga mea doică bătrână, cei doi fii ai tăi au murit la Milet pentru mine. Eu ţi—am ucis fratele! Ce—ţi mai rămâne, Lanike? Doar eu, şi nu—mi vei mai putea răbda prezenţa!

În zori, porunci să i se aducă trupul lui Clitus, aşa cum era, încă însângerat, şi oştenii nu cutezară să i se împotrivească. Ţipetele lui începură şi mai jalnice şi toată ziua

trecu astfel. Seara, epuizat, tăcu. Prietenii lui, strânşi în faţa cortului, nu mai auzeau decât hohote şi suspine. Apoi domni tăcerea. Şi—au făcut curaj să intre, l—au ridicat pc regele pe jumătate leşinat şi au încercat să—l liniştească. Dar el mai găsi puteri să—i alunge şi să le poruncească să tacă. Cu multă răbdare izbutiră să—l silească să mănânce. Apoi vremea trecu, aducând un pic de tămăduire ruşinii şi remuşcărilor sale.

Macedonenii îl iubeau cu atâta înflăcărare, încât ajunseră să declare că regele îndeplinise un act legal pedepsindu—l pe Clitus pentru insolenţa lui şi căutară astfel să—l împace cum puteau. Se scurseră zece zile. în cele din urmă, regele a fost nevoit să iasă din cort, să se ocupe de treburile armatei, să—l trimită pe Hefestion să caute provizii în Bactriana. încetul cu încetul, fiind tânăr, plin de o dorinţă care—şi reclama drepturile, reuşi să uite. Părăsi Maracanda, astăzi Samarkand, unde se desfăşurase tragedia, şi se instala în Sogdiana. Pentru el reîncepu viaţa.

6. Temeritatea lui Alexandru

Când regele dădu poruncă trupelor să înainteze, ghicitorul Demofon îl opri cu un gest.
—Măria Ta, zise el, viaţa ta e în primejdie. Zeii te înştiinţează prin gura mea.

Dar Alexandru nu era bine dispus. Căldura îl copleşea, la fel ca umiditatea vegetaţiei acelea putrede. Oricât era de mare pofta lui de a atinge într—o zi marginea lumii şi fluviul Ocean, care o înconjoară, oricât ar fi vrut să unească sub sceptrul său toată lumea cunoscută de atunci, se simţea pătruns de o slăbiciune ciudată. Destul eu râurile pline de apă pe care trebuia să le treacă înot sau pe plute; destul cu oştenii aceia înveşmântaţi în bumbac alb, destul cu asceţii aceia descărnaţi, bărboşi şi pletoşi ea nişte sălcii, care întorceau spre el priviri extatice, preocupaţi doar de veşnicia în care el, unul, nu credea; destul cu mugetele elefanţilor de război, care înspăimântau caii. Falanga macedoneană se bate cu inima strânsă, depăşită de lucrările nesfârşite, istovită de clima toridă; „hetairoii” abia izbutesc să—şi ascundă ostilitatea; Alexandru se simte singur, dezamăgit, îngrijorat. Arde de nerăbdare să sfârşească această campanie, să ajungă la ocean, apoi să se înapoieze în Babilonia, după ce şi—a isprăvit lucrarea gigantică.

Şi totuşi, India zămisleşte zilnic o mulţime de duşmani noi. Rajah după rajah, acoperiţi de perle, mici suverani, cocoţaţi pe elefanţi, se ivesc din pământul acesta, ţinut rău şi demonic. Alexandru este nervos. Ce mai vrea şi neghiobul ăsta?
—Ce—ai zice, Demofon, dacă atunci când examinezi măruntaiele animalelor[46] cineva te—ar opri eu un gest, răspunde—mi? Ei bine, eu n—am sub ochi nişte măruntaie împuţite, ci lucruri de cu totul altă însemnătate (şi braţul său arată zidul de piatră pe care îl asediază). Nu există piedică mai rea pentru mine decât un ghicitor îndobitocit de superstiţii.

Demofon nu insistă. Ştie bine că regele nu este întotdeauna atât de dispreţuitor faţă de arta profeţiei; o foloseşte şi chiar profită de ea ea să—i păcălească pe proştii naivi, ba chiar uneori se teme de ea. Alexandru să—şi vadă singur de relaţiile cu zeii. Demofon şi—a făcut datoria şi nu—şi mai asumă răspunderea; se fereşte, în vreme ce trupele iau cu asalt târgul indian. Un zid gros de cărămizi îl apără. Regele dă poruncă să se aducă scările.

Zidul este înalt; turnurile, din loc în loc, îl apără de sus, de unde oşteni cu turbane albe trag neîntrerupt şi cu multă eficienţă. In vreme ce macedonenii şovăie, Alexandru saltă pe scări. A ajuns deja sus, dar e prost instalat, de altfel, într—o poziţie foarte nesigură,

---

[46] în Antichitate, grecii şi romanii aduceau întotdeauna un sacrificiu înainte de a porni într—o acţiune. Examinarea măruntaielor animalelor sacrificate permitea interpretarea viitorului pentru a şti daca va fi favorabil (n.ed.).

apărându—se cu scutul. În aceeaşi clipă se reped gărzile lui Alexandru, la rândul lor. cărând scările. Se aude un ţipăt! S—au rupt sub greutatea oamenilor! Doar trei apropiaţi de—ai lui Alexandru — Peucestas, Abrcas şi Leonatos —, au ajuns pe metereze şi se zbat să ajungă lângă rege.

Jos domneşte cea mai mare confuzie. Toţi oştenii, deznădăjduiţi să—şi vadă regele într—o asemenea primejdie, se îngrămădesc, se străduiesc să se caţere, să improvizeze scări.

Pe metereze, poziţia lui Alexandru se înrăutăţeşte. Duşmanii lui sunt, cu siguranţă, neexperimentaţi. încearcă să—l doboare de la depărtare pe atacator. Dar braţul care ţine scutul osteneşte, regele se descoperă, încetul cu încetul.

—Întoarce—te, întoarce—te, sări repede! îi strigă de jos prietenii.

Întind braţele să—l prindă şi, brusc. Alexandru, fie din deznădejde, fie din cutezanţă nebunească, ia o hotărâre smintită. Sare nu în exterior, ci în interiorul cetăţii. Gât ai clipi, a găsit o poziţie uşor de apărat. Un arbore bătrân creşte la poalele zidului, întinzându—şi ramurile bogate care—l apără de săgeţi şi trunchiul gros, după care regele se poate ascunde de atacuri neaşteptate.

Ruşinaţi că sunt ţinuţi la distanţă de un singur om, doi indieni înaintează. Macedoneanul îi ucide, şi mulţimea dă înapoi. Dar nu mai e decât o chestiune de minute. Ud de sudoare, cu genunchii înmuiaţi. Alexandru mânuieşte încă scutul, dar apărarea lui e din ce în ce mai slabă. O săgeată, foarte lungă, cum sunt săgeţile pe meleagurile acelea.
i se înfige în piept. S—a isprăvit cu regele, se clatină. Lacom să despoaie un leş atât de preţios, un hindus se repede, dar când mâna lui atinge armura, rănitul, cu un efort neomenesc, tresare şi îi înfige sabia în coaste. In aceeaşi clipă, Abreas, Leonatos şi Pcueestas izbutesc să—şi croiască drum până la regele lor. Abreas cade mort, dar ceilalţi doi, deşi răniţi, îl apără pe rege cu trupurile lor. El încearcă să—şi revină, se sprijină în scut, se agaţă de ramurile joase, izbuteşte să se ridice în picioare, apoi cade iar în genunchi. Mâna lui ameninţă încă, dar zadarnic. Ar fi o pradă uşoară dacă Peucestas nu l—ar acoperi cu scutul sacru luat din templul Atenei troiene. Trei suliţe îl străpung pe viteazul tovarăş, o piatra îl izbeşte pe Leonatos în cap. Vor muri toţi trei sub lovituri?

Nu, căci de pretutindeni sosesc macedoneni. Şi—au vârât suliţele în zidul de cărămizi nearse. Unii s—au căţărat pe aceste trepte improvizate, alţii s—au suit pe spinările tovarăşilor. Deznădejdea şi ruşinea le—au dat puteri. Primii aleargă în ajutorul regelui, ceilalţi se reped la porţi ea să le deschidă cât mai iute şi alţii, în fine, străpung zidurile.

Sălbatici, închipuindu—şi că fiecare indian le—a rănit regele, ci ucid tot ce le iese în cale.

În acest răstimp, Alexandru, inconştient, este luat pe scut, ca vitejii morţi pe câmpul de onoare. Nu este prima dată când prinţul e rănit. Plăteşte întotdeauna cu trupul, şi carnea lui este plină de cicatrice. Dar de această dată rana este gravă. Săgeata este foarte lungă şi e înfiptă adânc; din rană iese aer, ceea ce dovedeşte că plămânul a fost atins.

Se povesteşte că, nefiind acolo medicul Critodemos. Alexandru i—a poruncit prietenului său Perdicas să lărgească rana cu sabia ca să smulgă săgeata care avea un cârlig. In ciuda unei hemoragii abundente, regele a supravieţuit. O zi şi o noapte cortul a fost plin de soldaţi deznădăjduiţi, care—l înconjurau de peste tot şi nu se lăsau goniţi cu nici un chip.

După şapte zile, Alexandru era salvat. A găsit forţă să se înfăţişeze trupelor şi mai ales duşmanilor, pe care—i încurajase vestea morţii lui. Dar slăbiciunea lui era foarte mare. A fost nevoit să se odihnească mult timp, şi Crateros, în numele tuturor credincioşilor săi, l—a implorat să—şi cruţe viaţa.

—Care dintre noi, zicea el, ar consimţi să—ţi urmeze? Veghează la salvarea ta, care este totuna eu salvarea tuturor.

7. *Un zeu moare în patul lui*

La întoarcerea din India, Alexandru, neobosit, pregăti o expediţie împotriva arabilor; îşi aduse din Babilonia trupe proaspete, recrutate din Persia, și se ocupă de repartizarea lor în rândurile oștirii existente, în cadrul unei ceremonii pompoase. El o prezidă aşezat pe tronul regilor persani, păzit de slujitorii lui Darius, care aveau odinioară grijă de acesta.Întrucât era cald şi lui Alexandru îi era sete îşi părăsi tronul să bea ceva,

ssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssssss

şi apropiaţii îl urmară. Și iată că un necunoscut, cu privirea rătăcită, se repede şi, înainte ca gărzile să apuce să—l oprească, înşfacă mantia regală şi diadema, pe care Alexandru, obosit, le dăduse jos, şi le pune şi se aşază pe tron. E un nebun; dar incidentul este dintre cele mai sinistre. Zeii îi călăuzesc deseori pe cei slabi la minte. Ghicitorii văzură un semn.

Un străin va lua în curând locul lui Alexandru, au prezis ei.

Cu toate acestea, regele continuă pregătirile împotriva Arabiei. Oferă un banchet pentru a sărbători plecarea prietenului său, Nearchos, amiralul flotei, care se va ocupa de partea navală a expediţiei. La venirea nopţii, când se pregăteşte să se întoarcă la palat, Medios din Larisa. un prinţ tesalian pe care regele îl iubeşte foarte mult, vine să—l imite la o mică reuniune la el acasă. Alexandru, deşi foarte obosit, nu se împotriveşte şi noaptea aceea de petrecere îi slăbeşte şi mai mult sănătatea.

A doua zi, după o baie, adoarme cu febră şi este dus în litieră până la altare. Seara face un efort, se ridică şi—şi cheamă locotenenţii. Ziua era toridă; iunie în Babilonia este o lună din cele mai neplăcute; fluviile emană miasme, şi ţânţarii roiesc puzderie. Seara, porunceşte să fie dus pe malul apei, a cărei răcoare pare să tăgăduiască o oarece uşurare a febrei, petrece seara într—o grădină frumoasă şi se odihneşte cu plăcere.

A patra zi, trece destul de bine, dar febra reîncepe noaptea şi, din a şasea zi, nu—l mai slăbeşte nici un ceas. In pofida energiei bolnavului, care continuă să dea porunci pentru expediţie, în rândurile armatei se împrăştie îngrijorarea. Starea prinţului se înrăutăţeşte. In cea de—a noua zi, porunceşte să fie chemaţi principalii ofiţeri, îi recunoaşte, dar nu le poate vorbi. Febra îl devorează.

A doua zi, soldaţii sosiţi în goană la porţile palatului imploră gărzile să—i lase să intre; alţii susţin că eroul este deja mort şi că li se ascunde vestea.

Oştenii strigă, ameninţă; în cele din urmă, se deschid porţile. Sunt numai în tunici, fără arme. Unul câte unul, cu ochii plini de lacrimi, defilează prin faţa patului regelui. Fără a avea putere să le vorbească, muribundul ridică uşor capul şi îi salută cu un semn din ochi. În acest răstimp, Peucestas şi Selencos, prietenii regelui, fac o încercare deznădăjduită. Şi—au pierdut încrederea în zeii lor, se duc în sanctuarul unui zeu babilonian, Marduk, care este socotit un războinic.

—Trebuie să—l aducem pe rege în templul tău? întreabă ei plini de nelinişte.

Oracolul răspunde: „Să rămână unde e, va fi mai bine." Iluminaţi de nădejde, se întorc. Vai! Despre ce bine e vorba? De un bine definitiv, de intrarea într—o lume mai bună. Câteva ceasuri mai târziu, la 13 iunie 323, la apus, Alexandru îşi dă ultima suflare. Avea treizeci şi trei de ani. Trist sfârşit al unui prinţ care a sfidat de douăzeci de ori pe câmpul de bătălie moartea glorioasă a eroilor!

Se pare că n—a crezut niciodată că va muri, atâta vreme cât şi—a păstrat cunoştinţa, şi mai ales că nu i—a trecut prin minte să—şi asigure succesiunea. Poate că este adevărat că a trecut pe degetul prietenului său, Perdicas, inelul regal, dar nu l—a desemnat în nici un alt fel ca urmaş al său.

N—a lăsat copii. Un fiu se va naşte după moartea tatălui său. Este fiul unei sogdiane, Roxana; dar grecii nu vor să se supună unei persoane cu sânge amestecat. Imperiul lui Alexandru moare o dată cu stăpânul său. Pe rămăşiţele leului mort se încaieră

hienele.

POVEȘTI ȘI LEGENDE DESPRE NAȘTEREA ROMEI

I.NUMITOR ŞI AMULIUS

Alba cea pură era o cetate mare si mândră. Asta se datora neîndoielnic vitejiei locuitorilor, dar şi marii înţelepciuni a regelui ei, Procas. În toată domnia sa, regele nu încetase să împartă la fel dreptatea, neluând în seamă nici bogăţia, nici sărăcia, ci tratând pe fiecare cu aceeaşi bunăvoinţă.

Acest rege avea doi fii. Numitor era cel mai mare. Blând, liniştit, paşnic, ca şi tatăl său, îi plăcea dreptatea şi era bucuria suveranului. Gât despre mezin, Amulius, el se arăta întru totul pe dos faţă de fratele său. Trufaş, capricios, extrem de violent dacă nu i se dădea dreptate, ambiţios, ştiind să se folosească de viclenie, el îl îngrijora pe bătrânul Procas. Câtă vreme cei doi prinţi erau copii, monarhul izbuti să arbitreze certurile lor cu umor şi blândeţe. Dar era clar că lui Amulius nu—i păsa de blândeţea şi înţelepciunea fratelui său mai mare şi că—şi bătea joc de el ori de câte ori avea ocazia. Ajungea chiar să născocească răutăţi care, după câţiva ani, s—au transformat în ură. Ori de câte ori răutatea lui îi aducea dojenile tatălui, striga oricui voia să—l asculte, vorbind despre Numitor: — E un neghiob şi un molâu. Va veni ziua când nu va mai avea un tată care să—i dea veşnic dreptate în faţa mea. Atunci mă voi răzbuna, o dată pentru totdeauna! Anii trecură.

Regele, foarte bătrân, vedea apropiindu—se ziua în care trebuia să—şi desemneze urmaşul. Îşi cunoştea prea bine copiii ca să nu ştie că, atunci când el nu era de faţă, bunătatea celui mai mare risca să cadă victimă răutăţii mezinului. Dar problema era atât de delicată că amâna în fiecare zi luarea unei hotărâri, încrezându—se în voia zeilor sau a destinului.

Când ştiu că sfârşitul îi era aproape, Procas îi chemă pe cei doi fii la căpătâi şi le spuse:

—Copii, sunt gata pentru marea călătorie care mă va purta la strămoşii noştri. Dar, înainte de a pleca, pentru fericirea voastră şi cea a Albei, trebuie să mă încredinţez de un lucru: făgăduiţi—mi că nu \ă veţi certa pentru moştenire. O veţi împărţi în două părţi egale: ţie, Amulius, îţi va reveni sarcina de a face împărţeala, iar tu, Numitor, vei alege ce vei dori.

Cei doi fraţi făgăduim solemn să respecte voinţa regelui şi astfel Procas închise ochii împăcat.

După ce regelui defunct i—au fost aduse onorurile funebre şi zilele de doliu s—au scurs, Amulius şi Numitor se întâlniră la palat să hotărască felul în care—şi vor împărţi moştenirea.

—Am cugetat îndelung, spuse Amulius. Ştii că eu trebuie să fac împărţeala. Iată ce propun: unul dintre noi va dobândi puterea şi coroana regală, celălalt va avea bunurile. Acum tu trebuie să alegi. Ce vrei? Coroana sau averea?

Numitor ceru un răgaz de gândire, la capătul căruia răspunse:

—Accept împărţeala ta. Cine altul dacă nu fiul cel mare i—ar putea urma pe tron lui Procas? Aşadar, aleg coroana.

Amulius păru mulţumit de această decizie. Ştia că titlul de monarh nu însemna mare lucru dacă nu se sprijinea pe averi reale. Şi averile îi reveneau lui, de—acum înainte.

Cu toate acestea, Numitor adăugă:
—Amulius, frate, să folosim acest răstimp de durere pentru a ne apropia unul de altul. Eu sunt rege, tu rămâi prinţ. Să nu mai fim duşmani. Te chem să rămâi alături de mine, să domnim împreună!

Amulius se înclină în faţa fratelui său, cu un surâs care nu prevestea nimic bun.

Astfel, Numitor ajunse regele Albei şi avură loc mari festivităţi în cinstea evenimentului. In prima perioadă a domniei sale, tânărul suveran avu multe motive de mulţumire. I se născu o fiică şi o numi Reea Silvia.
Cât despre Amulius, avu şi acesta o fiică, pe nume Anto. Cele două verişoare trăiau cu părinţii lor în acelaşi palat şi ajunseră prietene, apropiate ca două surori.

Apoi soţia lui Numitor aduse pe lume un băiat. Toţi vedeau în el pe prinţul moştenitor, viitorul rege al cetăţii, şi fu crescut cu mari îngrijiri.

Atunci ura lui Amulius, care părea stinsă pentru totdeauna, se deşteptă. Nu—şi putea stăpâni invidia care—l rodea. I se părea insuportabil ca tânărul prinţ să ia într—o zi locul lui Numitor, loc la care el însuşi jinduia, aşteptându—şi răbdător ceasul. Poate că prinţul, ajungând rege, îi va cere socoteală pentru împărţeala făcută!

De aceea hotărî să scape de el.

Când tânărul fiu al lui Numitor ajunse la vârsta la care să poată mânui armele, Amulius îşi propuse să—l poarte cât mai des cu putinţă în codrii din împrejurimi, unde să vâneze sau să se antreneze. Numitor nu vedea nimic rău în asta şi se bucura văzând că fiul său căpăta experienţă, însă el nu ştia că Amulius îl ducea întotdeauna pe băiat în locurile cele mai primejdioase, cu nădejdea de a—l face să intre într—o capcană mortală.

Într—o zi, într—o pădure mai întunecată ca altele, avu loc o vânătoare îndârjită. împotriva lupilor înfometaţi de iarnă, oamenii se apăram cu vitejie, dar nu izbutiră să—i înfrângă, şi mulţi au pierit într—o învălmăşeală sângeroasă. Nu mai era nimeni care să—l apere pe fiul regelui.

Acesta a fost găsit doborât, neînsufleţit, mutilat îngrozitor de colţii temutelor fiare. Supravieţuitorii, cu Amulius în frunte, l—au adus în tăcere înapoi în cetate, pe o targă din ramuri şi frunze.

Nici un leac, nici un zeu nu i—au putut înapoia viaţa micului prinţ. A fost jelit de toţi şi condus la locul de veci spre marea deznădejde a lui Numitor. Astfel, Amulius îşi închipui o clipă că şansa avea să—i surâdă. însă nu pusese la socoteală balanţa destinului care, mai puternic decât zeii înşişi, din înaltul Olimpului, veghea istoria oamenilor.

II.REEA SILVIA

În cetatea Alba ardea un foc care nu trebuia să se stingă nicicând. Era închinat Vestei, zeiţa căminului familial, şi lumina altarul din mijlocul templului ei. Cetăţenii o adorau. Erau încredinţaţi că, dacă flacăra se va stinge, ar vesti cea mai mare nenorocire pentru ei. Şi atunci când, din nefericire, se întâmpla acest lucru, ceea ce era extrem de rar, întreaga cetate era îndoliată.

Patru tinere din familiile cele mai nobile lucrau pe rând, fără răgaz, la întreţinerea flăcării sacre. Acestea erau vestalele. Ele acceptau dificila răspundere cu bucurie, căci erau venerate, şi prezenţa lor advicea fericire. Dar, bineînţeles, dacă focul se stingea, responsabila acestei neglijenţe primea o pedeapsă cumplită. In plus, vestalele nu aveau dreptul nici să se mărite, nici să aibă copii.

Într—o zi, Reea Silvia, fiica lui Numitor, care abia împlinise zece ani, a fost

invitată la unchiul ei, Amulius. Acesta devenise adevăratul stăpân al Albei, fiindcă îşi folosea averea pentru a atrage tot soiul de ajutoare şi favoruri. Numitor însuşi, deşi era rege, nu mai îndrăznea să ia singur nici o hotărâre fără încuviinţarea fratelui său mezin.

Amulius luă cuvântul:

—Silvia, tu eşti o fată dreaptă şi sinceră. într—adevăr, Numitor a avut noroc să aibă un asemenea copil. De aceea meriţi o răsplată, şi cea pe care ţi—o voi propune este cea mai frumoasă dintre toate: te numesc vestală.

Silvia sări în sus de bucurie şi îi mulţumi unchiului. Era prea tânăra pentru a pricepe că acest bărbat lacom şi invidios voia să împiedice ca Numitor să mai aibă urmaşi. Dorinţa de a pune mâna pe tron nu—l părăsise. Fiica lui, Anto, aflând că Silvia fusese numită vestală, alergă la el strigând:

—Tată! Tată!

—Ce se întâmplă, Anto? se miră el. De ce eşti aşa de agitată?

—Tată! Am aflat că Reea Silvia a devenit vestală! Aş vrea şi eu să am onoarea de a veghea asupra focului sacru al cetăţii! Şi—apoi, nu vreau să mă despart de Silvia. E verişoara mea!

Amulius îşi strânse fiica la piept şi îi vorbi cu blândeţe:

—Nu e acesta destinul tău, draga mea copilă. Mai târziu te vei mărita cu un prinţ tânăr şi frumos şi vei avea un fiu care va deveni regele Albei! Nu este acesta planul cel mai frumos? De altfel, cine a zis că te desparţi de Silvia? In afara ceasurilor pe care le va consacra sarcinii sacre, veţi fi libere să vă vedeţi ca înainte.

Pe vremea aceea, chiar şi la prinţi, nu se obişnuia ca deciziile părinţilor să fie discutate. Anto plecă un pic tristă, dar nu pentru mult timp. într—adevăr, sarcina sacră a Silviei nu—i ocupa tot timpul, şi cele două verişoare puteau petrece în continuare mult timp împreună. Astfel crescură şi devenim două fete frumoase.

Într—o zi, prinţesa Silvia, înainte de a se ocupa de focul zeiţei, merse în pădure să ia apă de la izvorul sacru, cunoscut doar de vestale. In clipa în care voia să se aplece să ia apă, văzu în faţa ei un tânăr războinic care o privi insistent, tot timpul cât umplu urciorul.

Ea nu—i spuse nici un cuvânt şi nici el nu—i vorbi. Dar Silvia se înapoie tulburată. Bărbatul acela semăna cu zeul Marte. Ajungând în cetate, îi povesti lui Anto, faţă de care nu avea nici un secret. A doua zi, se duse în acelaşi loc şi războinicul reapăru ca prin farmec.

„E într—adevăr zeul Marte în persoană![11] îşi spuse ea, mai tulburată decât în ajun.

De fiecare dată când mergea la izvor, îl întâlnea. Parcă n—ar fi părăsit locul acela niciodată sau parcă apărea ca o viziune, ori de câte ori îşi dorea s—o revadă.

Într—o zi, tânărul intra în vorbă cu ea. Silviei i se părea atât de frumos, încât nu cuteză să refuze să—i răspundă. Aşa se face că, zi după zi, vestala şi zeul Marte se obişnuiră să se întâlnească şi să—şi ţină de urât. Silviei îi plăcea mult acest nou obicei. In visurile ei, i se întâmpla să se căsătorească cu bărbatul de la izvor.

Se părea că zeul Marte avea aceeaşi idee. Uneori, zeii îmbracă înfăţişarea omenească pentru a gusta viaţa simplilor muritori. Gel puţin aşa se zicea în Alba. Şi Marte începu să—i vorbească tinerei vestale despre căsătorie.

-Vai, nu pot accepta, răspunse întristată Silvia. Dacă aş fi fost libera, îţi dădeam inima mea numaidecât, atât de mult te iubesc! Dar sunt vestală, şi n—am dreptul să mă mărit cu nimeni.

-Îmi pare nespus de rău, grăi Marte. Nu poţi transfera sarcina aceasta unei rude?

-Nu. Nu se obişnuieşte. Dacă ar afla prinţul Amulius, s—ar mânia cumplit şi m—ar ucide!

-Dar cine este acest Amulius ca să se împotrivească iubirii noastre? Vatrebui să mă gândesc mai bine la asta.

Şi dispăru.

Silvia se temea să l—a jignit şi nu se mai aştepta să—l vadă vreodată. Se simţea uşurată şi, totodată, nefericită. Era un chin pentru ea, fiindcă trăia două situaţii la fel de plăcute şi, totuşi, total nepotrivite.

Dar omul—zeu reveni la izvor. Era atât de frumos în ochii Silviei, încât nu—l putu respinge. Astfel, se căsătoriră în taină, departe de oameni. În cetatea Alba trăia de—acum

o vestală care cunoştea dragostea.
Trecură zilele. încetul cu încetul, chipul Silviei îşi pierdu veselia. Părea din ce în ce mai nefericită. I se întâmpla să plângă, aparent fără motiv. Chiar şi în timpul slujbei sacre, plângea în hohote, cu lacrimi calde şi, la întrebările pe care i le puneau celelalte vestale, nu putea da nici un răspuns. Într—o zi, se aruncă în braţele lui Anto, verişoara ei, şi îi mărturisi:
—Anto, m—am măritat în taină cu zeul Marte, cu care mă întâlnesc mereu la izvor. Şi acum aştept un copil!

Anto o privi îngrozită.
—Biata mea Silvia! Ştii măcar în ce încurcătură te—ai băgat? Ştii ce pedeapsă te aşteaptă:

Silvia plânse o zi şi o noapte. Era atât de obosită că, în timpul slujbei, adormi, lăsând focul nesupravegheat.

O deşteptară strigătele. O fetiţă pe care o iniţia în îndatoririle sacre şi care o ajuta din când în când urla cât o ţinea gura:
—Prinţesă! Prinţesă! Se stinge focul! Prinţesă! O să moară focul!
—Repede! Lemn! strigă Silvia smulgându—se din toropeala care o cuprinsese.
Şi se îngrămădiră în jurul cenuşii. In graba lor, înăbuşiră ultima mână de jăratic cu ramuri prea groase. Focul nu se mai aprindea. Focul Vestei era mort.

Atunci apăru Amulius, ca şi cum ar fi aşteptat dintotdeauna clipa aceasta, care—i îngăduia să pună capăt descendenţei fratelui său, Numitor. Se înfurie îngrozitor şi spuse:
—Aşadar, am fost bine informat. Ţi—ai încălcat jurământul de vestală. Te—ai măritat şi aştepţi un copil. Să nu vezi nimic altceva în focul acesta stins decât pedeapsa zeilor, care se va abate asupra întregii cetăţi. Dar această osândă te va atinge pe tine în primul rând. Află că orice vestală care—şi încalcă îndatoririle trebuie închisă într—o temniţă a cărei uşă se zideşte pentru totdeauna, pentru ca Alba s—o poată uita!

Şi Amulius dădu imediat porunci în acest sens.

Mâhnirea cuprinse întreaga cetate. Se anunţau cataclisme sau războaie. Nimeni nu ştia ce se întâmplase cu prinţesa Silvia. Cu toate acestea, Anto bănuia. îşi imploră tatăl să—i graţieze verişoara, dar el se arătă neînduplecat.

În ciuda planşetelor şi a rugăminţilor ei, Anto îi văzu pe zidari ridicând un zid de piatră la intrarea în temniţă. înăuntru, Reea Silvia, fiica lui Numitor, prinţesa Albei, se întinse şi închise ochii, aşteptând moartea.

Pentru a reaprinde focul Vestei, se folosea o oglindă sacră care concentra în altar razele soarelui, în cursul unei ceremonii. Asta putea dura mult timp. Dar în ziua aceea zeii se arătară îngăduitori, şi focul se aprinse foarte repede.

Mare a fost bucuria locuitorilor cetăţii. Zeiţa se liniştise. Zeii îi iertau. Poate chiar recunoşteau astfel că nefericita vestală nu era atât de vinovată cum părea.

Profitând de faptul că toată lumea alerga la templu cu ţipete de bucurie, Anto merse la lugubra ascunzătoare. Dărâmă zidul şi o salvă pe Silvia. Apoi zidul a fost reclădit, şi prinţesa fu ascunsă într—o cameră secretă a palatului.

Amulius descoperi fără întârziere vicleşugul. Dar nu mai putea face nimic: era silit să recunoască faptul că zeii o salvaseră pe fiica lui Numitor.

III.ROMULUS ŞI REMUS

Prinţesa Reea Sihla a adus pe lume doi gemeni. Cei doi copilaşi erau condamnaţi încă din prima zi de viaţă la moarte, pentru că erau copiii unei vestale. Prinţul Amulius a dat

ordin unui slujitor să scape neîntârziat de copii. Slujitorul, om milos din fire, nu se hotărî să—i omoare cu mâna lui, aşa că lăsă coşul unde dormeau copiii în apele Tibrului. Dus de apă, coşuleţul ajunse la mal unde o lupoaică îi adoptă pe cei doi micuţi. Nu mult după aceea, un păstor descoperi lupoaica şi gemenii şi, cum soţia sa nu putea avea copii, îi adoptă pe cei doi micuţi. Le—a pus numele Romulus şi Remus.

Gemenii au crescut în mijlocul păstorilor, devenind prin curaj şi înţelepciune un exemplu pentru ceilalţi copii.

Când Romulus şi Remus au ajuns la vârsta de optsprezece ani, se întâmplă să se işte o mare ceartă între păstorii lui Numitor şi cei ai lui Amulius. Apăreau deseori neînţelegeri legate de teritoriu, dar de această dată cearta se învenina. încurajaţi de prezenţa celor doi băieţi puternici în rândurile lor, slujitorii lui Amulius deveniră mai ameninţători ca oricând. Ajunseră la pumni, apoi la arme. Oamenii lui Numitor nu erau dintre cei mai puternici şi se retraseră, lăsând în urmă câţiva morţi. Asta merita o răzbunare cumplită.

Păstorii ceilalţi întinseră o capcană gemenilor, de care se temeau mai mult decât de toţi ceilalţi. Veniră în număr mare şi înarmaţi şi se ascunseră. Remus, care în ziua aceea nu era însoţit de fratele său, trecea pe acolo vorbind cu prietenii când iată că se închise capcana în jurul lor.

—Nu—i ucideţi! Luaţi—i prizonieri şi duceţi—i în cetate! strigară slugile lui Numitor. Vrem să se tacă dreptate!

Remus şi ai lui încercară să se apere. Cum nu erau prea numeroşi, voiră să fugă. Însă adversarii i—au prins imediat. După ce i—au înlănţuit, i—au dus la Alba. Remus se bucura în taină de lipsa lui Romulus, care chiar în momentul acela împlinea nişte rituri sacre în ţinutul învecinat, împreună cu alţi prieteni.

Văzând statura impunătoare a lui Remus şi lanţurile care—l strângeau, locuitorii Albei întrebau, la trecerea sa:

-Cine este bărbatul acesta?

-Ce i se reproşează?

-Parcă ar fi un zeu.

Cei care—l duceau auziră aceste remarci. Erau siliţi să respingă mulţimea care avea milă de prizonierii lor.

—Ăsta de aici? Vedeţi—vă de treabă! Un certăreţ, un netrebnic! răspundeau învingătorii. Din pricina lui mai mulţi slujitori ai bunului rege Numitor şi—au pierdut viaţa.

Dar gloata nu înghiţea poveştile acestea.

—Nu—i adevărat! A luat întotdeauna apărarea celor slabi! strigă cineva sosit de pe câmpiile unde crescuseră Romulus şi Remus.

Discuţia se învenina. Se formară două tabere, care ajunseră cu mare zarvă la palatul lui Numitor. Toată lumea vorbea deodată, aşa că regele nu mai înţelegea nimic.

—Cine este bărbatul acesta? întrebă el.

-Se numeşte Remus, fiul lui Faustulus, porcarul lui Amulius. Mereu caută scandal. Se sfădeşte fără încetare cu păstorii noştri, cu noi, slujitorii tăi credincioşi. Şi a ajuns până la a—i ucide.

-Nu—i adevărat! răspunse Remus. N—am făcut decât să—i apăr pe ai mei de tâlharii aceştia, de hoţii aceştia de vite şi fâneţe! Tu eşti un rege bun, Numitor, dar nu toţi oamenii tăi îţi urmează exemplul.

Numitor se plictisea. Avea atât de rar ocazia să ia decizii importante, încât se duse să se sfătuiască mai întâi cu fratele său, Amulius. Când acesta auzi ce se petrece, văzând că o mare mulţime vocifera la intrarea palatului, voi să—şi arate mărinimia şi răspunse:

—Cum? Unul dintre slujitorii mei îi asupreşte pe ai tăi? Fă—ţi singur dreptate, frate! Fă ce vrei cu omul acesta.

Numitor se întoarse spre mulţime. In ciuda gravelor acuzaţii care i se aduceau, regele simţea o mare simpatie pentru prizonierul acesta. O parte din gloată era de aceeaşi părere.

-Vorbeşte, îi zise el. Şi povesteşte—mi versiunea ta. Vreau să o aud din gura ta.

-O, bunule rege, n—am acţionat decât din grija de a vedea dreptatea triumfând! Cunosc bunătatea cu care ne înconjori pe noi, supuşii tăi, dar trebuie să spun că de multă vreme unii dintre slujitorii tăi ne fură caprele şi caută să ne stârnească la certuri pentru a ocupa pajiştile care ne aparţin din moşi strămoşi.
—Se zice că eşti fiu de porcar. E adevărat? Mi—e greu să cred. Remus plecă fruntea.
—Nici eu, nici fratele meu geamăn nu suntem fiii lui Faustulus. El ne—a luat când ne—am născut, fiindcă fuseserăm abandonaţi şi ne puteam pierde vieţile, şi ne—a crescut, împreună cu soţia lui, Laurentia, ca pe copiii lui.

Regele Numitor cugetă îndelung şi gloata se miră de atâta şovăială în faţa unei probleme care părea a fi atât de simplă. El trimise poporul acasă, făgăduindu—i că *va* face dreptate, ceea ce nu mulţumi nici una dintre tabere. Toţi plecară murmurând. Se întrebau cine putea fi acest prizonier ciudat care semăna zeilor şi—i făcea pe regi să cadă pe gânduri.

Regele se întoarse la Remus, neputându—se împiedica să—şi amintească de fiul pierdut odinioară şi regăsind în tânărul acesta trăsăturile, curajul şi siguranţa lui.

În acest răstimp, Romulus, înapoindu—se de la festivităţi şi aflând de capturarea fratelui său, fu cuprins de o mare furie şi—şi îndemnă tovarăşii să se ducă imediat la Alba. Bătrânul Faustulus, tatăl lui adoptiv, reuşi să—l facă să se răzgândească. Ideea era primejdioasă, dar avea şi alte motive. întrucât păstrase în taină leagănul celor doi copii şi scutecele în care fuseseră abandonaţi, era momentul să le folosească. Se duse el însuşi la palatul regal, înconjurat de o mulţime numeroasă, care umplu treptele palatului. După mari dificultăţi, a fost condus în faţa lui Numitor.

Atunci dezvălui în faţa tuturor originile lui Romulus şi Remus. Cum bătrânul rege nu voia să creadă aşa ceva, apăru altă mărturie ca să—l convingă: slujitorul care dusese odinioară gemenii la fluviu era de faţă şi recunoscu imediat coşul de nuiele, din moment ce—l ţinuse în mână. Regele se aruncă la gâtul lui Remus, apoi dădu din nou afară pe toată lumea.
—Remus, fiu al fiicei mele! exclamă el când rămaseră singuri. Zeii te—au trimis la mine. Află că Amulius, fratele meu, mi—a răpit puterea şi averea. Nu şi—a ţinut făgăduiala făcută tatălui nostru. A avut grijă ca fiul meu să fie ucis la o vânătoare şi a alungat—o pe fiica mea, pe biata voastră mamă. Mai rău e că asupreşte poporul atât de tare încât cei mai mulţi se roagă zeilor să ne descotorosească de el. Ajută—mă să recuceresc ceea ce mi—a fost răpit.

Remus acceptă cu bucurie să fie salvatorul casei regale.
—O voi face, dar numai împreună cu fratele meu, răspunse el.

Îl trimiseră pe Faustulus să—l aducă pe Romulus. Acesta îşi ascultase tatăl adoptiv, lăsându—l s—o ia înainte, iar acum nimeni nu ştia exact unde se află.

Amulius află curând vestea, căci zvonul că un urmaş al lui Numitor fusese regăsit se răspândea cu repeziciune. îşi chemă câteva gărzi şi le porunci să—l urmărească în taină pe Faustulus, pentru a—l demasca pe Romulus. Cât despre Remus, porunci să fie asasinat la palat. Dar era prea târziu. Romulus ajunsese deja cu prietenii şi partizanii lui la palat, ceea ce stârnise o mare zarvă.

Intrarea nu era păzită. Romulus şi ceata lui se năpustiră înăuntru, îi găsiră pe rege şi pe Remus, care—i destăinui ce aflase despre părinţii lor. Atunci, cuprinşi de o mare emoţie şi de mânie faţă de Amulius, păstorii şi prietenii gemenilor se împrăştiară în tot palatul. Afară, mulţimea era atât de numeroasă că porţile se blocaseră.

Amulius nu izbuti să iasă. Era prins în capcană. Când îşi chemă credincioşii în ajutor, nu mai răspunse nimeni. Astfel, a fost asasinat, şi amintirea i s—a şters repede.

Romulus şi Remus au putut, în sfârşit, s—o cunoască pe Silvia, mama lor, care ieşi din ascunzătoarea în care se îngropase de atâţia ani.
Numitor era fericit să vadă reunit restul familiei. Le propuse nepoţilor să domnească în locul lui, dar ei refuzară. Nu puteau trăi altundeva decât pe malurile Tibrului, unde copilăriseră.

Împreună cu tovarăşii lor, hotărâm să întemeieze o nouă cetate. Acest gând stârni un mare entuziasm, dar Romulus şi Remus nu erau de acord asupra locului exact în care să

se construiască noul oraş. Romulus voia să—l clădească jos, lângă fluviul care era toată viaţa lor. Remus voia să—l construiască sus, în vârful Palatinului, pentru a avea o poziţie mai uşor de apărat. Pentru prima dată nu erau de acord.

Şi nu s—au putut înţelege.

Într—un asemenea caz se obişnuia să se ceară arbitrajul zeilor. Cel mai bine era să se examineze semnele cerului. Acela dintre gemeni care zărea cei mai mulţi vulturi până la o anumită oră avea câştig de cauză.

Romulus nu văzu nici un vultur. Remus zări 6. Aşadar, ideea lui fusese aleasă de zei. Se duse la fratele său, să—i împărtăşească tot ce se întâmplase. Dar Romulus nu acceptă.

Remus se întoarse furios. Atunci apărură doisprezece vulturi, şi Romulus îi văzu primul. Arată cerul.

-Vezi, Remus, sunt primul care vede atât de mulţi vulturi.

-Ai mei nu erau atât de numeroşi, dar i—am văzut primul!

-Câştigă cel care vede cei mai mulţi!

Astfel, fiecare tabără se socotea învingătoare şi nu se ştiu niciodată cine avea dreptate. Romulus hotărî să înceapă construirea oraşului, împreună cu partizanii lui. Se înhamă la plug şi trase o brazdă de jur—împrejurul locului pe care—l alesese, jos, către Tibru. începură glumele. Oamenii lui Remus se amuzau sărind ca nişte copii peste şanţ. Tonul crescu. Se iscară certuri, îmbrânceli, apoi urmă un conflict generalizat între Romulus, Remus şi prietenii lor.

Au fost numeroşi morţi.

Printre ei, Remus, fratele lui Romulus, nepotul lui Numitor, regele Albei.

IV.ZEUL ADĂPOSTULUI

În ţinut se răspândi iute zvonul că o nouă cetate se pregătea să se ridice. Numeroşi erau curioşii care se aşteptau să găsească deja ziduri înălţate, case terminate. Dar, când ajungeau, nu vedeau în faţa lor decât un pătrat trasat cu plugul, nu departe de fluviu, şi câteva bănici de lemn, precum şi câteva corturi în care se adăposteau constructorii.

Nu era nimic de mirare în asta. Partizanii lui Romulus şi cei ai defunctului Remus erau numeroşi, desigur, dar pentru a clădi un oraş întreg şi pentru a locui în el trebuia o adevărată populaţie, diferite grupuri de meserii, războinici şi tot soiul de oameni. Dacă ambiţiosul plan îi putea convinge şi atrage pe cei tineri, aceştia nu erau decât o mână de oameni în comparaţie cu marea Alba, ceea ce nu era de ajuns. Cei mai mulţi nu aveau nici o intenţie să părăsească vechea cetate, care li se părea foarte confortabilă. Aveau acolo o funcţie bine stabilită şi recunoscută, oarece stare şi, în plus, acolo domnea iarăşi dreptatea, acum că tiranul Amulius dispăruse.

Aşadar, la început proiectul marelui oraş clădit pe malurile Tibrului a fost privit de mulţi cu ironie. Asta i—ar fi descurajat pe alţii, dar Romulus era fiul zeilor, şi zeii, care vedeau mai departe decât oamenii, iubeau deja noua cetate înainte să se fi înălţat. Şi Romulus era inspirat de zei în tot ce spunea şi făcea.

Cum prinţul voia de la bun început o cetate puternică şi care să se poată apăra de diferiţii duşmani ce puteau fi întâlniţi pe lume la vremea aceea, era necesar să caute în afară pentru a o popula.

Astfel, ajunse să folosească un vicleşug.

Nu departe de brazdă era o pădure, şi la intrarea în pădure, o grotă. Unii oameni veneau acolo să venereze pe un zeu practic necunoscut, un zeu al adâncimilor, un zeu ascuns. Romulus făcu din el un zeu al pământului, care să binecuvânteze prin prezenţa sa pământul din împrejurimi.

Îl făcu, de asemenea, zeul adăpostului. Asta voia să spună că zeul se arăta ospitalier cu toţi cei care se înfăţişau înaintea lui, îngăduindu—le să rămână definitiv pe pământul pe care—l stăpânea şi ocrotindu—i prin divinitatea lui.

Pentru a—l sluji a fost numit un preot, care—i întreţinea şi sanctuarul. Şi, în scurt timp, la îndemnul lui Romulus, o veste stranie se ivi pe buzele tuturor, răspândindu—se din oraş în oraş: acolo, aproape de viitoarea cetate de pe malul Tibrului, condiţia de cetăţean era oferită tuturor celor care o doreau. Nu se puneau întrebări nimănui. Era suficient să te înfăţişezi acestui zeu al adăpostului şi aparţineai noii cetăţi.

Orice cetăţean, din orice cetate, dornic de schimbare, orice păstor, orice ţăran, oricine dorea o viaţă nouă era poftit să se alăture comunităţii care creştea de la o zi la alta.

Dar oferta nu se limita la primirea celorlalţi cetăţeni obişnuiţi. Dacă erai sclav fugar, dacă erai datornic şi nu—ţi puteai plăti datoriile, dacă erai osândit la vreo pedeapsă de orice fel, era posibil să fii primit şi toate greşelile sau crimele trecute se ştergeau imediat.

Şi oamenii care se pregăteau să clădească zidurile erau suficient de puternici şi curajoşi pentru a—i apăra pe nou—veniţi şi pentru a opri capturarea lor.

Astfel, populaţia începu să crească în număr şi puteri. Dar prinţul Romulus nu scăpase încă de griji. Acolo, în locul în care lupoaica salvase odinioară doi copii pierduţi, se forma un popor ciudat, fără obiceiuri, poate şi fără credinţă sau legi, pe care toată lumea îl privea eu nelinişte, ba chiar cu dispreţ.

Cetatea va putea fi guvernată?

Îşi va găsi aliaţi?

Ori va sfârşi într—o revoltă, o răscoală sau un război cu vecinii ei?

Aceşti copii ai lupilor vor ajunge oare, la rândul lor, lupi?

V.ÎNTEMEIEREA ROMEI

Dar Romulus, dacă asculta uneori glasul neliniştii, ştia să—l audă şi pe cel al zeilor. Zeii pe care—i venera mai presus de orice, din moment ce se zvonise dintotdeauna că el era fiul unuia dintre ei. Asta îi dădea forţă şi curaj. Convins că el nu era decât o unealtă în mâinile lor, nu şovăia niciodată să ia hotărâri, sigur pe el şi încrezându—se în clarviziunea lui.

Acum că era înconjurat de braţe puternice, venise vremea să se înceapă construcţia.

—Cetatea aceasta îşi va datora existenţa sudorii fiecăruia dintre voi! glăsui el mulţimii adunate. Dar o va datora şi zeilor, care au ales locul şi mi—au încredinţat această sarcină. De aceea vom sărbători întemeierea prin sacrificii şi printr—o mare ceremonie, care va dovedi unitatea tuturor popoarelor reprezentate aici.

Prinţul stabili, aşadar, o zi în care să înceapă lucrările şi organiză pregătirile pentru ceremonie. Aduse jertfe zeilor, îi sfătui să facă la fel pe toţi cei care puteau şi cercetă auspiciile, observând zborul păsărilor.

—Zeii ne sunt favorabili! exclamă el. Vedeţi păsările acelea care zboară de la stânga la dreapta!

Gloata izbucni în urale.

—Trăiască noua cetate! Trăiască viitorul oraş!

Toate acestea erau menite să le dea curaj să muncească, fiindcă, după cum bănuiţi, şantierul era imens şi se adăuga muncilor zilnice, întreţinerii ogoarelor şi creşterii vitelor. În plus, simţeau nevoia să fie întăriţi în hotărârea lor destul de hazardată de a veni în locul acela, care era o câmpie fără margini.

—Şi cum se va numi noul oraş? întrebară oamenii.

Se ridică un murmur, tot mai puternic: oraşul să poarte numele prinţului ei, să fie oraşul lui Romulus. Fiul lui Marte potoli poporul.

—Sunt mişcat şi mândru de propunerea voastră, strigă el. Dar asta nu se va face fără încuviinţarea zeilor. Sunt acolo doi preoţi care au primit învăţătura piticului Tagete, o fiinţă bătrână ca lumea, care poartă mai departe cunoştinţele şi înţelepciunea lui.

Aceşti preoţi, nişte etrusci, au fost întâmpinaţi într—o tăcere pioasă. La cererea prinţului, citiră în măruntaiele peştilor. Apoi dădură verdictul:

„Zeii primesc propunerea poporului. Roma va fi numele noii cetăţi." Astfel se născu Roma.

Gloata scoase strigăte şi aclamaţii de bucurie. Fiecare avea sentimentul că trăieşte unul din cele mai mari momente din istoria lumii, şi era cât se poate de adevărat, căci era vorba de prima zi a Cetăţii Eterne, cum va fi numită de atunci.

La căderea nopţii, avu loc o serbare, apoi o ceremonie de purificare a poporului. După ce au aprins focuri mari lângă adăposturile provizorii, Romulus porunci tuturor să sară peste flăcări.

Poporul era spălat astfel de orice murdărie, era gata pentru ceremonia întemeierii. A doua zi, se adunară toţi la locul în care trebuia aşezată prima piatră, piatra pătrată. Era la răscrucea a două mari drumuri, axele nord—sud şi est—vest, aproape de templul lui Apollo, căruia nu i se ridicaseră încă decât schelele.

Vestalele aduseră focul în vase sacre. Apoi au adus jertfe şi preoţii au cercetat din nou măruntaiele animalelor.

—Zeii primesc sacrificiile noastre.

—Vor ocroti noua cetate până la sfârşitul timpurilor.

—Să punem temelia!

Piatra simbolică a fost pecetluită de patru oameni: un etrusc, un samnit, un italic şi un latin, reprezentând popoarele cele mai importante ale comunităţii. Romulus voia, într—adevăr, ca toată lumea să se simtă acasă la Roma, chiar dacă veniseră de pe meleagurile cele mai îndepărtate. Era oraşul tuturor.

În jurul pietrei pătrate a fost săpat un şanţ adânc, pătrat şi el, care a fost numit Lumea. Într—adevăr, un reprezentant al fiecărui popor, de la cel mai mic la cel mai mare, a fost invitat să pună acolo un pumn de pământ din ţara lui.

Atunci războinicii, prinţul şi poporul începură să cânte imnuri întru gloria Romei şi a viitorului ei, nădăjduind să atragă bunăvoinţa zeilor.

Toţi se înapoiam în corturile sau adăposturile lor, păstrând în adâncul sufletului cuvintele lui Romulus, care—i vestise că oraşul lor va fi cel mai frumos, cel mai glorios de pe întreg pământul. Astfel, chiar de a doua zi, îşi făgăduim să nu dezmintă aceste promisiuni şi să lucreze.

VI.ROMANII SE ORGANIZEAZĂ

Zilele treceau, zidurile se înălţau, construcţia caselor se încheia, templele se ridicau, adăpostind fiecare statuia unui zeu. In cetatea aceasta nimeni nu cunoştea oboseala. Romulus era pretutindeni, mergând de la unul la altul, îndemnând la muncă, punând cl însuşi umărul la treabă. Se bizuia deseori pe oracole şi—i consulta pe preoţi pentru a lua deciziile importante.

Dar cel mai bun sfetnic al său era regele Numitor, bunicul lui, eu care păstrase relaţii foarte bune. Bătrânul rege al Albei îi spuse într—o zi:

—Copilul meu, fiu al fiicei mele, ceea ce ai înfăptuit tu acolo, pe malul Tibrului, e mai gigantic decât planul unui pământean, oricât ar fi el de măreţ. Neîndoielnic, îţi închipui că esenţialul a fost făcut, acum că pietrele s—au aşternut peste pietre. Nici vorbă. Dar o cetate care se vrea mare şi veşnică se clădeşte pe legi.

Romulus cugetă o vreme şi cântări câtă dreptate avea bunicul lui. Intre constructori nu mergea totul bine şi era chemat deseori să arbitreze certuri care—i mobilizau toată energia. Dar legile unora nu valorau nimic pentru ceilalţi când certăreţii erau din ţări diferite.

Trebuiau să înveţe să trăiască împreună. Gât despre obiceiuri, ceea ce era adevărat pentru unul trebuia să fie adevărat pentru toţi.

Romulus porunci să înceteze lucrările şi—i adună pe toţi cetăţenii. Apoi le ţinu următoarea cuvântare:

—Romani! Prin curajul vostru, construcţia merge bine şi este aproape gata. Cu toate acestea, nu trebuie să ne amăgim: nu edificiile vor face valoarea cetăţii noastre, nici zidurile de apărare. Ele nu vă dau nici o garanţie că sunteţi în siguranţă. S—au văzut cetăţi bine apărate, făcând faţă cu mult curaj asediilor şi căzând prin trădarea unora. Altele, lipsite de fortificaţii, n—au cunoscut niciodată dezonoarea. Valoarea unei cetăţi sunt cetăţenii. In războaiele externe vom avea nevoie de vitejie şi perseverenţă. In tulburările interne va trebui să învăţăm ce înseamnă cuvântul armonie. Dar cel mai important este să hotărâm împreună ce legi vom aplica şi cum vom fi guvernaţi. De cine acceptaţi să fiţi conduşi? Din câte ştiu eu, există trei posibilităţi. De către un singur om, de către un grup restrâns sau încredinţarea conducerii statului întregului popor.

Voi alegeţi, cetăţeni ai Romei, şi mă voi conforma voinţei voastre. Mi—aţi făcut deja o mare onoare dând numele meu acestei cetăţi. Această onoare îmi va rămâne până la moarte, şi chiar pentru eternitate. Aşadar, nu voi fi deloc ruşinat să mă las condus de voi, precum nu mă voi ruşina nici să merg în fruntea voastră.

Se auziră murmure şi mulţimea se împărţi în grupuri mici, în care se înfiripară discuţii înflăcărate. După vreo două ceasuri, deveni clar că poporul ajunsese la o înţelegere.

Un bătrân înainta spre Romulus şi luă cuvântul în numele tuturor:

—Cei mai mulţi dintre noi socotesc că organizarea Albei este excelentă şi nimeni nu vede vreun motiv pentru care să fie schimbată. Cei veniţi din alte cetăţi acceptă eu plăcere. Aşadar, vrem un rege. De altfel, cine altul ar putea purta mai bine şi mai demn decât tine această însărcinare? Tu eşti din os regesc şi fiu de zeu. Şi, chiar dacă n—ai fi fost astfel, e suficient să privim în jur ca să vedem această minune ivită din pământ prin voia şi perseverenţa ta.

—Prieteni, sunt fericit pentru hotărârea aceasta şi mă pregătesc să mi—o asum pentru binele fiecăruia. Dar înainte de orice, după cum ştiţi, trebuie să—i întrebăm pe zei.

Fiecare cântări înţelepciunea acestor cuvinte. Romulus stabili o zi pentru cercetarea auspiciilor, să afle dacă e potrivit să fie rege. Atunci, înconjurat de preoţi, înaintea mulţimii adunate din nou, invocă divinităţile alese pentru ocrotirea oraşului şi îndeosebi pe Jupiter, regele zeilor, cerându—le un semn favorabil.

Toată lumea aştepta în cea mai mare linişte un semn.

Cerul se acoperi şi un mare fulger îl străbătu de la stânga la dreapta, ceea ce era un semn favorabil. Urmară ovaţii înflăcărate şi se stabili că Romulus va fi primul rege al

romanilor.

A fost promulgată o primă lege, care spunea că din clipa aceea nici un cetăţean nu va accede la ranguri înalte fără încuviinţarea divinităţilor, manifestată prin semne prevestitoare.

Veni momentul organizării oraşului. Un rege, oricât ar fi de puternic, nu poate guverna fără să se bizuiască pe sfetnici şi pe şefi de rang mai mic. Şi pentru aceasta trebuie împărţită populaţia în grupuri mai restrânse, având fiecare responsabilul lui.

Romulus împărţi mai întâi poporul în trei mari grupuri, care au fost numite triburi. In fruntea lor îi numi pe oamenii cei mai de seamă, cărora li s—a spus tribuni.

Apoi fiecare trib a fost împărţit în zece subgrupuri, care au fost numite curii. In fruntea lor au fost numiţi curioni.

Curiile au fost împărţite în zece părţi, având în frunte un decurion.

După repartizarea oamenilor, a venit rândul pământurilor. Fiecare curie a primit o suprafaţă egală şi s—a păstrat în oraş o porţiune largă pentru construirea viitoarelor temple şi sanctuare.

S—ar putea crede că organizarea s—a mărginit la aceste măsuri. Dar Romulus avea alte idei în minte. Ştia că în popor unii erau de condiţie modestă, sclavi fugari sau, pur şi simplu, oameni veniţi doar cu curajul lor. Alţii erau bogaţi şi bine văzuţi în oraşele pe care le părăsiseră sau aveau experienţă în viaţa publică. Aceştia erau bătrânii de cele mai multe ori, sau oameni care aveau copii. Pe aceştia Romulus îi numi taţi de familie sau patricieni, în vreme ce oamenilor mai modeşti li s—a spus plebei.

Patricienilor, care erau obişnuiţi cu problemele de drept sau cu exersarea puterii în fostele lor cetăţi şi dovedeau oarece uşurinţă, le încredinţa sarcini însemnate, sacerdoţiile, exerciţiul justiţiei. Cât despre ceilalţi, care erau mai sărmani, nu voia să—i vadă rămânând săraci. Le încredinţa sarcini în care puteau prospera: agricultura şi alte meserii în care trebuie să dai dovadă de iscusinţă şi dibăcie.

Pornind de la această clasificare, Romulus institui protecţia. Plebeul fără avere putea apela la unul dintre aceşti taţi sau patricieni ca să—l apere, să—l ajute, de exemplu dacă era acţionat în justiţie. Invers, el datora o altă formă de ajutor acestui patrician, al cărui client era. El, care avea o meserie ce aducea bani, putea plăti o recompensă dacă patronul lui era luat prizonier de război sau dacă pierdea un proces. El furniza o parte din zestrea fiicelor patronului său.

Fiecărui patrician îi erau repartizaţi plebei.

Dintre patricieni, Romulus porunci poporului să aleagă o sută dintre cei mai înţelepţi şi din aceştia constitui senatul. Membrii senatului
au tost numiţi senatori.
Senatul îl ajuta pe rege în deciziile importante şi uneori era consultat tot poporul. În plus, regele şi—a ales o gardă personală alcătuită din trei sute de războinici dintre cei mai vânjoşi. Aceasta îl urma oriunde se ducea ori de câte ori trebuia să iasă din oraş.

O asemenea organizare s—a dovedit imediat foarte practică. Deşi alte cetăţi pierdeau o grămadă de timp adunându—şi trupele în caz de pericol, lui Romulus îi era uşor să—i cheme pe responsabili într—un timp foarte scurt. Aceştia mergeau imediat şi—i convocau pe cei de rang mai mic. Astfel, armata era gata să intervină foarte repede.

Datorită prosperităţii noii cetăţi, numeroşi oameni veniseră să se stabilească aici. Dar erau numai bărbaţi, şi cum poate să se asigure viitorul unei cetăţi fără femei? Pentru că fără femei nu puteau exista copii.

Solii trimişi în cetăţile vecine nu putuseră rezolva problema. Atunci, Romulus se gândi la o stratagemă. Va organiza o somptuoasă serbare religioasă în cinstea lui Poseidon la care să participe toate popoarele vecine: bărbaţi, femei, copii. In timpul serbării, romanii vor răpi fetele de vârsta măritişului şi căsătoriile vor fi sărbătorite imediat.

Zis şi făcut. La serbare au sosit o mulţime de fete însoţite de fraţi, părinţi. In toiul sărbătorii, la un semn, romanii se năpustiră în mijlocul privitorilor şi răpiră tinerele. Invitaţii, scandalizaţi, au cerut înapoi copilele. Dar în scurt timp au înţeles că nu le vor mai

revedea niciodată.

Dacă fetele s—au resemnat destul de repede cu noua situaţie, nu acelaşi lucru s—a întâmplat cu familiile lor. Sabinii, care numărau cele mai multe familii jignite, au hotărât primii să trimită solie la Roma pentru a cere înapoi fetele răpite. Cum solia s—a întors cu un răspuns negativ, sabinii au început să se pregătească de război.

Într—adevăr, era timpul ca romanii să se pregătească pentru războaiele care aveau să se declanşeze în scurtă vreme.

VII.RĂZBOAIELE

Răpirea tinerelor provocase vecinilor Romei răni care nu păreau să se poată vindeca. Romulus îi încredinţase că noile cetăţene romane erau bine tratate, dar aceasta nu era o consolare prea mare pentru tinerii războinici care—şi pierdusem logodnicele.

„Acest tânăr rege pretenţios acceptă prietenia noastră? Ce vrea să însemne asta? Ce insolenţă! Să ne aducă un asemenea afront şi apoi să ne întindă mâna ca şi cum nu s—ar fi întâmplat nimic! Război! Vrem război!"

Astfel vorbeau tinerii din cetăţile învecinate, iar cei mai vârstnici erau de aceeaşi părere. Erau oameni curajoşi şi pricepuţi la mânuirea armelor, şi o chemare la război avea şanse să câştige adeziunea celor mai mulţi.

Trei dintre aceste cetăţi intrară în scurt timp în fierbere: Caenina, Antemnes şi Grustumerium. Aveau toate motivele să urască Roma, nu numai răpirea fetelor. întemeierea acestui nou oraş, creşterea lui rapidă erau de—acum o ameninţare pentru ele. In plus, Roma găzduise pe câţiva dintre cetăţenii lor, care au scăpat astfel de pedepsele care li se cuveneau. Invidia lor nu e greu de înţeles. Cine nu s—a lăsat niciodată ademenit de visul unei răzbunări nimicitoare?

Pentru a—şi potoli setea de răzbunare, pedeapsa trebuia să fie completă. Uniunea sporind puterea, aceste trei oraşe au trimis solie sabinilor, care erau cei mai puternici şi totodată cei mai afectaţi de răpirile din timpul serbărilor lui Poseidon. Împreună, puteau socoti că victoria era uşor de dobândit. Aveau multe avantaje. Romanii erau mult mai puţin numeroşi, nu aveau nici un pic de experienţă în bătăliile organizate şi încă nu avuseseră timp să—şi făurească arme demne de acest nume.

Dar sabinii nu se arătară la fel de grăbiţi. Se gândeau la oferta de prietenie a romanilor, ştiind că nimic nu—i împiedica să—şi revadă copilele ori de câte ori doreau. Se împăcasem cu ideea că trebuie să plătească preţul păcii, adică uitarea şi iertarea. În multe cazuri războiul este cea mai proastă soluţie.

Cele trei cetăţi insistară. Sabinii trăgeau de timp. Ştiau că sunt capabili să zdrobească Roma în câteva ceasuri. Un atac puternic era suficient împotriva acestor primitivi înarmaţi cu bâte. De ce să se grăbească? Cel puţin, aşa au răspuns mesagerilor. La drept vorbind, ar fi apreciat o victorie, cu condiţia să o obţină singuri, pentru a culege ei apoi toată gloria şi beneficiile.

Începură alte discuţii, numeroase drumuri dus—întors între Caenina, Antemnes şi Grustumerium, şi cele trei cetăţi ajunseră la concluzia că mai bine se lipseau de ajutorul sabinilor.

Cele trei cetăţi se pregătiră de război. Dar la Caenina presiunea poporului era atât de puternică, încât nu mai aşteptară celelalte cetăţi ca să pornească lupta. Soldaţii se năpustim asupra păstorilor răzleţi şi jefuiră o parte din teritoriile îndepărtate ale oraşului. Romulus, anunţat imediat, chemă oştirea la luptă. Datorită bunei organizări a cetăţii. mobilizarea a fost rapidă. Romanii ieşiră numaidecât şi se repeziră la caenienii prost

pregătiţi. Cuceriră o tabără pe care duşmanii încă nu terminaseră să o ridice şi i—au pus pe fugă. începu urmărirea şi. la câteva leghe de Caenina, romanii nimiciră numeroşi duşmani. Romulus îl ucise cu mâna lui pe regele locului şi îi luă armele.

Apoi intră în oraşul care nu ştia încă nimic despre înfrângerea oştirii sale şi nu luase nici o măsura de apărare. Confiscă toate armele şi luă ostatici câţiva copii, ca să se asigure că nu va izbucni nici o revoltă.

La întoarcerea în Roma, întâlni trupele celui de—al doilea oraş, Antemnes, care se hotărâseră, în cele din urmă, să intre în război. Acestea sosiseră la scurt timp după bătălie şi erau ocupate să jefuiască victimele primei lupte. Majoritatea soldaţilor plătiră această ticăloşie cu viaţa, neavând timp să se pregătească pentru atacul brutal şi neaşteptat al romanilor.

După această a doua victorie, trupele romane se înapoiară acasă, încărcate de armele inamicilor şi de prăzi minunate, care au fost închinate zeilor. Această întoarcere glorioasă şi defilarea prin oraş în mijlocul uralelor poporului adunat cu mic—cu mare au primit numele de „triumf".

Romulus înainta solemn la sfârşitul cortegiului, înveşmântat în purpură, cu fruntea încununată de lauri, înconjurat de toată armata. Pretutindeni se declamau versuri şi se cântau imnuri în cinstea acestui mare rege şi a zeilor. Procesiunea victoriei a devenit apoi un obicei la generali şi regi.

Învingătorul depuse armele regelui învins într—un loc pe care—l consacră lui Jupiter Feretrius, cu planul de a—i înălţa un templu cât mai curând posibil.

Apoi, cu acordul senatului, chemă în Forum, locul marilor discuţii publice, femeile romane care aparţinuseră odinioară celor două cetăţi învinse. Acestea plângeau de furie şi durere, aflând ce se întâmplase cu rudele lor.

Romulus le ţinu următoarea cuvântare:

—Femei, cetăţene ale Romei! Plângeţi pe bună dreptate moartea apropiaţilor voştri, dar ei erau soldaţi, au murit în luptă. Noi le—am întins o mână frăţească, pe care au refuzat—o. Totuşi, gândindu—ne la voi, femei romane, nu vom maltrata în nici un fel aceste popoare. Atitudinea pe care aţi avut—o faţă de soţii voştri a fost exemplară. Astfel, rudele voastre din cetăţile învinse nu vor fi private nici de libertate, nici de bunurile lor.

Ceva mai împăcate, femeile plecară din Forum.

Oraşele învinse devenim colonii ale Romei. Locuitorii lor aveau de ales, puteau veni să trăiască în Roma sau puteau rămâne la ei acasă, cum doreau.

Rămânea al treilea oraş, Crustumerium. Izolat după înfrângerea celorlalte două, a fost cucerit fără greutate de romanii mai numeroşi ca oricând şi a fost tratat ca şi celelalte, fără cruzime, devenind o nouă colonie romană. Rezultatul acestor războaie a fost destul de neaşteptat: vestea clemenţei lui Romulus străbătu toată regiunea, şi el dobândi o mare faimă. Din acest motiv Roma primi un nou val de persoane care rugeau de tirania cetăţilor din împrejurimi.

Şi cetatea crescu şi mai mult.

VIII.RĂZBUNAREA SABINILOR

Asta nu rezolva problema sabinilor, care începeau să regrete amarnic că tărăgănaseră lucrurile. Când s—au deşteptat, Roma nu mai era orăşelul de la început, care

putea fi cucerit în câteva ore. Era acum o cetate nobilă şi mândră. Venise timpul să acţioneze. Romulus ştia şi el acest lucru. îşi pregătea trupele. Tatius, regele Curiei, cel mai important oraş de pe teritoriul sabinilor, trimise mai întâi o solie, cerând despăgubiri. Aceasta neobţinând nici un rezultat, era de aşteptat izbucnirea ostilităţilor.

Dar nu se întâmplă nimic. Nici o mişcare de trupe la orizont. Trecură zilele, apoi săptămânile, apoi lunile. Supravegherea slăbea. Romanii începeau să creadă că Tatius renunţase la planul său.

Într—o dimineaţă, Romulus se deşteptă din cauza ţipetelor.

Acestea îl vesteau nu numai că cetatea era asediată, ci şi că duşmanii intraseră, nu se ştie cum, în cea mai importantă fortăreaţă, cea care adăpostea cea mai mare parte a materialelor de război şi care domina oraşul! Imposibil să—i alungi de acolo! Cetăţenii surprinşi ieşeau în stradă, răvăşiţi, şi se străduiau din răsputeri să se echipeze de luptă.

Sosirea regelui dădu un pic de curaj trupelor care se retrăgeau sub atacurile sabinilor. Dar nici el nu reuşi să întoarcă soarta bătăliei. Lupta era în toi şi morţii cădeau pe capete, în ambele tabere. Se băteau într—un spaţiu larg, care parcă fusese creat special pentru asta. Poporul asista de pe metereze înalte, încurajându—şi ostaşii. Cele două linii înaintau una împotriva celeilalte, se băteau, dar căderea nopţii îi surprinse fără ca vreuna dintre tabere să aibă certitudinea victoriei.

În zilele următoare au fost oblojiţi răniţii, înmormântaţi numeroşii morţi şi s—au căutat trupe proaspete. Apoi avu loc o a doua bătălie, mai sălbatică decât prima. Romanii credeau că vor câştiga, când un anumit Metius Curtius izbuti să însufleţească trupele sabinilor, şi izbânda schimbă tabăra. Se crezu o clipă că romanii aveau să capituleze. Dar, în acest ultim moment, Romulus făcu un efort supraomenesc şi izbuti să—l respingă pe Metius până într—o mlaştină în care acesta se cufundă sub povara echipamentului său greu. Din păcate, regele roman abia reuşise să preia conducerea când a fost rănit de o piatră, şi trupele lui se învălmăşiră în debandadă.

Metius, ieşind ca prin minune din mlaştină, se întoarse la luptă. Romulus, vindecat rapid, veni şi el. Iarăşi atacuri şi răsturnări de situaţie. Nu se mai termina. Războiul parcă dura de o veşnicie, crud, îngrozitor.

Atunci femeile Romei, sabine în cea mai mare parte, se adunară în jurul uneia dintre ele, Hersilia. După ce discutară despre mijloacele de a restabili pacea, s—au dus la senat şi au cerut senatorilor îngăduinţa de a se alătura compatrioţilor lor în luptă.

—N—am ales noi să fim răpite şi, totuşi, iată că am ajuns, împotriva voinţei noastre, pricina unui război. De aceea lăsaţi—ne libertatea să rezolvăm problema cum ştim noi.

Obţinând încuviinţarea senatului, s—au dus pe câmpul de bătălie, însoţite de copiii lor, în veşminte de doliu. Ajunseră în tabăra sabinilor, plânseră, se aruncară la picioarele tuturor celor întâlniţi în cale, rugându—i să înceteze, lamentându—se, şi nimeni din tabără nu—şi putu stăpâni lacrimile.

—De ce aţi venit aici? le întrebă regele sabinilor. Nu vedeţi că voi şi copiii voştri sunteţi în mare primejdie?

—Copiii noştri sunt şi copiii voştri, nu uitaţi! răspunse Hersilia. Cel mai mare pericol nu este oare acela de a \â lăsa să continuaţi războiul acesta atroce şi stupid? Trebuie să ne pierdem taţii de două ori? Copiii aceştia mai bine mor decât să rămână orfani.

Înduioşaţi, sabinii ţinură sfat şi se hotărâră să facă pace. Şi Romulus acceptă cu bucurie. Toţi recunoscură că erau înrudiţi unii cu alţii şi că popoarele lor fuseseră unite prin femei.

Acceptam cu toţii aceasta uniune.

Cele două popoare deveniră unul singur.

IX.EPIDEMIA DE CIUMĂ

Cele două popoare se unisem, de—acum exista o singură capitală, Roma. Romulus şi Tatius locuiau amândoi la Roma, dar în palate diferite. Romulus pe colina Palatină şi Tatius pe Quirinal, o colină care abia fusese anexată şi care acum făcea parte din oraş.

Prima lor grijă a fost să mărească zona Capitoliului, despădurind—o şi secând mlaştinile.

Apoi au ridicat temple zeilor pe care obişnuiau să—i cinstească. Vreme de cinci ani trăim în bună înţelegere şi cetatea n—avea decât de câştigat din pacea recăpătată astfel.

Prosperitatea se instalase între zidurile Romei. Nici un roman, nici o romană nu—şi regreta viaţa de odinioară, nici cetatea de origine. Copiii creşteau şi erau suficiente fete pentru a nu mai risca noi certuri.

Acestea apărură din alte pricini. Majoritatea cetăţilor respectau Roma, ori cel puţin puterea ei. Dar nu era cazul Cameriei. Aceasta jefuia mereu teritoriul roman. Drumurile deveneau tot mai nesigure şi asta dăuna schimburilor paşnice dintre cetăţi.

La început, romanii ceruseră Cameriei să—i predea pe tâlhari justiţiei romane. Dar Cameria refuză de fiecare dată. Regii hotărâm să rezolve această chestiune prin forţă. îşi strânseră trupele laolaltă şi porniră atacul împotriva Cameriei. Prima dată şi—au învins adversarii pe câmpie, în bătălie organizată. Apoi au luat cu asalt oraşul si au intrat în el. Locuitorii au predat armele şi au cedat ca despăgubire o treime din teritoriul lor, care a trecut sub tutelă romană.

Câteva familii din Roma se stabilim în zona aceasta, unde pământul era excelent, dar au fost asuprite. Romulus şi Tatius porniră din nou război împotriva Cameriei şi au învins—o pentru a doua oară. Regii o jefuiră de toate bunurile de preţ, pe care le împărţiră cetăţenilor romani. Cetatea fu preschimbată în colonie. Dacă voiau, locuitorii din Cameria se puteau stabili la Roma şi curiile crescură cu aproape patru mii de suflete.

Dar cel de—al cincilea an a fost mai puţin prielnic.

O mână de romani se aventură pe teritoriul unui oraş numit Lavinium, jefuindu—i pe câţiva păstori de acolo. Le—au furat turmele, le—au prădat bunurile şi, râzând împotrivirea victimelor, au ajuns să comită crime.

A venit rândul Romei să fie somată să—i predea pe tâlhari pentru o judecată echitabilă în cetatea greu încercată. Romulus, scandalizat de atitudinea concetăţenilor lui, era întru totul de acord cu această idee. Voia să le dea o pedeapsă exemplară. Din nefericire, printre vinovaţi se găseau câţiva prieteni de—ai regelui Tatius. Acesta se mânie şi refuză să—i predea.

Solii, dezamăgiţi şi supăraţi, făcură cale întoarsă. Câţiva sabini rău—intenţionaţi i—au urmărit, i—au tâlhărit pe drum şi au omorât mai mult de jumătate. Aflând asta, Romulus s—a îngrozit. Cum sabinul nu voia să audă nimic în această chestiune, romanul a fost nevoit să—i prindă pe asasini şi să—i predea, înlănţuiţi, celor câţiva soli care supravieţuiseră.

Tatius îl acuză pe Romulus de laşitate şi trimise o nouă ceată de tâlhari pe urmele nefericiţilor soli, care au fost atacaţi încă o dată şi siliţi să—i elibereze pe prizonieri. Aflând ce se petrece, poporul fu nemulţumit şi urzi un complot.

Într—o zi, când Tatius şi Romulus mergeau la un templu din Lavinium, Tatius a fost înjunghiat de moarte de conspiratori. Trupul lui a fost adus la Roma şi onorat cu o înmormântare demnă. Asasinii au fost arestaţi. In apărarea lor, în ziua procesului, au

declarat că n—au făcut altceva decât să răspundă violenţei prin violenţă. Şi Romulus a fost nevoit să recunoască faptul că aveau dreptate. Au fost eliberaţi.

La Roma, lumea avu imediat sentimentul că întâmplarea aceasta nu le plăcuse deloc zeilor şi că—şi retrăgeau favorurile. Zadarnic aduse Romulus jertfe după jertfe, în oraş se răspândea o boală ciudată, străbătând străzile, oprindu—se aproape în fiecare casă. Un flagel cumplit. Mânia zeilor, se zicea. Ciuma.

Fiecare zi aducea obolul ei de morţi şi numărul lor sporea mereu. Astfel, încetul cu încetul mândra cetate se cufundă în neagră deznădejde.

Cameria, cetatea rebelă, crezu că sunase ceasul răzbunării. Roma slăbită va fi incapabilă să vină în ajutorul coloniilor depărtate şi profită de ocazie pentru a—şi recupera teritoriile. Coloniştii romani care au încercat să se împotrivească au fost exterminaţi, iar ceilalţi au părăsit regiunea.

Aflând vestea aceasta, Romulus strânse ce mai rămăsese din trupele tefere. Rândurile soldaţilor erau decimate de boală. Atunci, în faţa tuturor, adresă o rugă fierbinte zeilor, cerând un gest favorabil pentru oraşul pe care îl ocrotiseră odinioară. Şi oastea porni împotriva Cameriei.

Duşmanii nu se aşteptaseră la o ripostă atât de rapidă. Oraşul lor nu era pregătit să suporte un asemenea asalt. Romulus pătrunse învingător în cetate, le osândi la moarte pe căpeteniile revoltei şi confiscă o mare parte din teritoriu, pe care—l împărţi romanilor.

Întoarcerea sa la Roma avu măreţia solemnă a ceremoniei numite de—acum triumf. Era al doilea de acest gen, şi poporul se îngrămădi să vadă defilarea învingătorilor. Aveau o înfăţişare atât de mândră că oamenii, simţindu—se eliberaţi de suferinţe, izbucnim în urale de bucurie. Era limpede în ochii tuturor că zeii îşi întorseseră din nou privirea către ei, că le uitaseră greşeala şi că—i iertau.

Roma rămăsese Roma, şi gloria sa avea să crească mereu.

X.ECLIPSA

Romulus duse un al treilea război împotriva unei cetăţi numite Veies, ceea ce—i îngădui să lărgească şi mai mult oraşul. Apoi se instaura din nou pacea. Cetăţile cele mai apropiate erau sub tutelă, iar cele mai îndepărtate respectau Roma.

Toate aceste victorii tăcuseră din Romulus un zeu în ochii concetăţenilor săi. Şi. cu trecerea anilor, inima lui se umplea de trufie. La început, voise instituţii în care fiecare cetăţean să—şi poată găsi rostul. Roma se voia a fi o cetate a libertăţii. Apoi, cum averile sporeau, cum primejdiile deveneau mai puţin presante, solidaritatea nu mai părea atât de necesară. Cerea prea multă strădanie din partea fiecăruia. Regele uita încetul cu încetul ce făcuse forţa tinereţii sale. Nu mai consulta aproape niciodată poporul, nu mai asculta sfaturile senatului.

Când judeca, sentinţele lui erau tot mai crude. Şi astfel îşi pierdu generozitatea. El, care odinioară deschisese braţele tuturor celor care veneau la el, stabilea acum diferenţe între primii romani şi cei sosiţi mai târziu. Ii avantaja pe primii în toate privinţele.

Fără îndoială, această atitudine explică hotărârea zeilor.

Într—o zi de vară, avu loc un fenomen atât de ciudat că nimeni nu—şi mai amintea să fi văzut ceva asemănător. Vremea era frumoasă. Cerul era senin, şi totuşi, încetul cu încetul, deşi era ora prânzului, se întunecă.

Regele îşi chemă garda personală şi se suiră pe Capitoliu pentru a observa acest

semn cu totul neobişnuit. Soarele era mâncat puţin câte puţin. în scurt timp, nu mai rămase decât un punct strălucitor, care dispăru şi el. Atunci pe pământ se făcu noapte, noapte în plină zi, şi toţi erau îngroziţi. Lumea ţinea ochii ridicaţi spre cer, Romulus la fel.

Dar zeii n—au stins lumina celestă pentru totdeauna. După câteva clipe, soarele începu din nou să strălucească. Atunci când soldaţii l—au întrebat pe Romulus ce credea despre semnul acesta şi cum îl interpreta, văzură că regele nu mai era printre ei. II căutam până seara fără să—l găsească.

Nici în zilele următoare, nici mai târziu.

Romulus nu murise, ci încetase să mai fie om. Nu se mai alia pe pământ.

Zeul Marte îşi recuperase fiul, copilul pe care—l zămislise, căci misiunea lui era îndeplinită. Făcuse să răsară dintr—o pajişte un oraş cu strălucire universală, care după un şir lung de peripeţii avea să străbată veacurile, până în prezent.

EROII ROMEI ANTICE

I.FIII LUPOAICEI

Romulus întemeiază Roma (753 î.Hr.)

Tara lupoaica adulmecă aerul umed al serii. La apus se hotărâse să iasă din codrul în care se ascunsese după tragedie. Mult timp stătuse la adăpostul unui tufiş, nu departe de intrarea în vizuină, cu botul între labe, scoţând mici ţipete jalnice din când în când.

Apoi, în cele din urmă, s—a ridicat. Cu spinarea încovoiată, lansase către frunzişurile care începeau să se întunece un urlet lung de deznădejde. Apoi întorsese spatele vizuinii. Şi, cu mersul inimitabil specific speciei sale, Tara începuse să coboare spre câmpie.

Încetul cu încetul, amintirea tragediei se ştergea din memoria ei. Cu toate acestea, ceea ce i se întâmplase era cumplit. Chiar şi pentru o lupoaică. Fiindcă lupoaica aceasta era mamă. Şi mama aceasta îi găsise, la întoarcerea dintr—o incursiune de vânătoare nerodnică, pe cei trei pui abia născuţi nemişcaţi, scăldaţi într—o baltă de sânge încă proaspăt.

În primele clipe. Tara nu pricepuse. încercase deznădăjduită, împingându—i eu botul şi cu labele, să redea viaţa mieilor trupuri nemişcate. Când plecase la vânătoare, se jucau, se îmbrânceau, se muşcau. Deşi erau încă orbi şi nesiguri pe lăbuţe, dovedeau întotdeauna atâta vioiciune şi bucurie când îşi revedeau mama!

Dar nu şi acum. Acum în vizuină domneau doar nemişcarea, răceala, şi mirosul îmbătător al sângelui inunda nările Tarei. Atunci adevărul o izbi pe lupoaică: puii ei erau morţi.

Cine înfăptuise această mârşăvie? Un urs? Unul dintre fraţii ei de rasă, singuratic, cum era ea de când Gort, masculul ei, dispăruse? Nu recunoştea mirosul straniu care plutea în jurul leşurilor. Şi, fără îndoială, înţelegea ca prin ceaţă că o fiară i—ar fi devorat puii, în

loc să le lase trupurile intacte.

Vinovatul era mai degrabă unul dintre bipezii aceia care păreau să fie tot mai numeroşi în zonă — făpturile acelea fără milă, capabile să ucidă pentru nimic, de departe, cu vârfuri de fier care zburau în aer şi pe care nu le vedeai venind.

Oamenii!

Când ieşi din pădurea de stejari care acoperea dealul, furia şi durerea părăsiseră sufletul lupoaicei, înlocuite de nevoi mai presante: foamea, setea. Ridică nasul, încercând să adulmece mirosurile din aer. Câmpia se întindea înaintea ei, îmblânzită de umbrele violacee ale serii. Totul părea liniştit. Cerul era încă limpede, cotul fluviului sclipea, uşor vaporos din pricina ceţurilor montane.

Cu mersul ei rapid. Tara se îndreptă spre şuvoiul de apă, şerpuind printre tufe de laur şi desişuri de smochini ca să rămână la adăpost. Lupoaica ştia că la ora aceea malurile fluviului ascundeau nenumărate animale nevinovate venite să se adape. Şi oricare, sub colţii ei, putea deveni o prada savuroasa.

Cu toate acestea, un miros neobişnuit îi cuprinse nările când ajunse la malul apei. Tara rânji şi mârâi în surdină. Mirosul care o gâdila era cel fad şi uşor înfricoşător al duşmanilor atât de temuţi: oamenii. Şi totuşi, mirosul acesta avea o particularitate neobişnuită, pe care lupoaica nu izbutea s—o definească.

Se lăsă pe burtă şi înainta târâş. Mamelele ei, dureroase din pricina laptelui care le umfla gata să plesnească, se agăţau de asperităţile terenului. Când ajunse la sursa mirositoare, uimirea o făcu să—şi înghită mârâitul. Ceea ce avea sub ochi nu se potrivea cu nimic din ce ştia.

Oameni? Erau doi, întinşi într—un fel de coş de nuiele pe care fluviul îl aruncase, probabil, pe ţărm. Coşul era prins în rădăcinile unui copac mare, crescut la marginea unei peşteri naturale. In interior, cele două făpturi îşi agitau mâinile şi picioarele. Pielea lor era trandafirie şi palidă, complet lipsită de păr. Erau hidoşi. Şi mai ales erau cei mai mici oameni pe care—i văzuse Tara vreodată.

Prevăzătoare, se strecură printre rădăcini pentru a cerceta trupurile minuscule. Micuţii se zbăteau, scoteau zgomote ascuţite pe gură. Aceste ţipete plângăcioase îi aminteau Tarei, ca prin ceaţă, de ceva cunoscut. Da: ţipetele puilor ei când cereau să sugă.

Ea îngustă ochii, cu limba atârnând, iar urechile ciulite înregistrau planşetele ieşite din coş. Mirosul cărnii fragede şi moi era apetisant şi îi aţâţa stomacul. Ce uşor ar fi fost să zgârie, să zdrobească în colţi... Dar nu, nu şi nu! Dintr—o dată, lupoaica îşi dădu seama că nu s—ar putea hotărî niciodată să devoreze fiinţele acestea fără apărare. Îi aminteau de puii ei!

Instinctiv, se întinse pe—o parte lângă coş. Încetul cu încetul, planşetele se potoliră. Simţi mai întâi atingerea stângace a unor mâini mititele pe pielea pântecelui. Apoi muşcătura guriţelor fără dinţi în jurul sfârcurilor. O uşurare intensă o pătrunse când primele picături de lapte ţâşniră în gurile lacome.

Tara nu se mai simţea râu, nu mai simţea nici foame, nici durere, închise ochii. Puii de om sugeau, îşi îndopau trupurile firave cu laptele hrănitor al lupoaicei.

Cei doi copii abandonaţi erau fiii gemeni ai unei femei nespus de frumoase, al cărei nume era Reea Silvia. Această Reea era fiica regelui Numitor care, în vremurile acelea vechi, domnea în oraşul Alba Longa.

Numitor avea şi un fiu pe nume Proctor. Şi un frate mai mic, Amulius. Acesta din urmă, ros de ambiţie, era înciudat că nu poate fi rege în locul lui Proctor la moartea lui Numitor. De aceea întocmi un plan mârşav menit să—i deschidă porţile puterii.

Perfidul Amulius începu prin a—l asasina pe Proctor în străfundul unui crâng. Apoi, cu ajutorul unui discurs iscusit, îşi înduplecă fratele să o numească pe Silvia vestală, preoteasă a Vestei, zeiţa pământului. Trebuie să ştiţi că slujitoarele Vestei, numite vestale, trebuiau să rămână caste. De aceea, Reea nu putea avea copii care să moştenească regatul. Şi cum era exclus ca Numitor, văduv neconsolat, să aibă alt urmaş, Amulius se şi vedea de

pe—acum moştenitor.

Numitor era deja bătrân, şi durerea de a—şi ti pierdut fiul îl măcina. De aceea renunţă treptat la putere, pe care o lăsă în mâinile fratelui său. Dar nu pusese la socoteală divinităţile, care în vremurile acelea sălbatice ţineau ochii aţintiţi asupra muritorilor. Astfel, Marte, zeu aventuros, fusese mişcat de frumuseţea pura a Silviei. Şi cum nici o regulă, nici un zid, oricât ar fi de gros, nu poate opri un zeu, Marte o încântă cu vorbe dulci pe Silvia şi o seduse.

Silvia rămase însărcinată. In chilia cea mai tainică a templului, ea aduse pe lume doi copii. In ciuda tăcerii complice a celorlalte vestale, taina acestei naşteri nu se păstra mult timp. Amulius avea iscoade chiar şi în curtea templului. înştiinţat chiar a doua zi, el se mânie cumplit şi—şi chemă slujitorul cel mai credincios, pe uriaşul Tabor.

—Du—te numaidecât la templul Vestei şi smulge—i Silviei gemenii spurcaţi pe care i—a fătat! urlă el. Şi fără zăbavă îi vei îneca în Tibru...

Tabor nu obişnuia să pună la îndoială poruncile primite. In toiul nopţii, năvăli în templu şi, în ciuda suspinelor Silviei, îi răpi pe copii, îi înfăşură în mantie şi plecă în grabă.

Pe vremea aceea. Alba era doar un orăşel cu case de lemn şi pământ, ghemuit în cotul fluviului Tibru, între mlaştini şi codri. Tabor îl străbătu foarte repede, dar, când să azvârle bebeluşii în apele fluviului, o forţă neştiută îl împiedică, paralizându—i braţele.

Mâinile începură să—i tremure, ochii i se înceţoşară. Era neîndoielnic un războinic încercat, cel mai credincios dintre credincioşii prinţului Amulius. Dar îşi amintea că şi el fusese un bebeluş dezmierdat de mama lui... Şi hotărârea lui a fost luată repede. Zărind un coş marc de nuiele abandonat pc mal, aşeză cu grijă copiii în el, după care împinse ambarcaţiunea improvizată spre mijlocul fluviului, încredinţând—o hazardului. In noaptea vântoasă, Tabor urmări coşul până—l pierdu din ochi, apoi îşi şterse cu un gest grăbit al mâinii umezeala aceea neobişnuită care—i umpluse ochii.

Sus, în norii Olimpului, Marte zâmbi în barbă. Fiii lui erau salvaţi.

Lui Tabor nu—i mai rămânea decât să se ducă să—i spună cumplitului Amulius că porunca fusese îndeplinită.

Astfel, a doua zi, la câteva leghe în aval, în faţa grotei *Lupercal,* sub un smochin foarte bătrân numit *Ruminel,* Tara lupoaica îi luă sub oblăduirea ei pe aceşti copii salvaţi din ape.

De—acum în fiecare zi, dimineaţa şi seara, Tara îşi lăsa sfârcurile în guriţele înfometate. Bebeluşii, lângă care se lipea o bună parte din noaptea ceţoasă ca să—i apere de frig, îşi pierdură mirosul omenesc, impregnându—se cu mirosul de lup, astfel încât Tara sfârşi prin a nu mai face nici o deosebire între omuleţii aceştia şi puii ei, pe care—i uită foarte repede.

Când nu stătea cu ei, Tara pleca la vânătoare. Şi se găsea întotdeauna un iepure, un fazan, uneori câte o oaie rătăcită care să—i dea porţia de carne roşie şi de sânge cald care îngăduia trupului ei să facă lapte pentru copiii găsiţi.

Omuleţii creşteau, prindeau puteri. La trei luni, aveau talia şi greutatea unor copii de un an.

Ea îi descoperise în toamnă. Repede, prea repede, sosi iarna, închizând pumnul geros asupra pământului şi a ramurilor de smochin. Dar asta nu era cel mai rău. Cel mai rău era că mameloanele Tarei se întăriseră, şi laptele nu mai ajungea.

Lupoaica încercă, fireşte, să le aducă puilor adoptivi bucăţi de vânat. Dar, spre marea ei mirare, micuţilor ei ciudaţi şi pleşuvi nu le plăcea deloc să—şi înfigă dinţii abia ieşiţi în carnea fragedă. Din nou începură să prezinte simptomele foamei şi se puseră pe plâns.

Lupoaica nu mai pricepea nimic. Carnea roşie şi caldă e atât de bună! Avea de rezolvat o problemă grava.

Aceasta a fost rezolvată de păstorul Faustulus.

Faustulus locuia, împreună cu soţia lui, Acea Laurentia, într—o colibă de lemn

clădită cu mâinile lui, pe coasta dealului Palatin. Viaţa celor doi era aspră, căci aveau doar o duzină de oi. Mai ales că nu trecea nici o săptămână fără ca lupii să nu încerce să—i fure vreuna. Şi, o dată cu sosirea iernii, lucrurile se înrăutăţeau.

Într—o dimineaţă, când se ducea la pescuit ca să mai îmbunătăţească traiul de zi cu zi, Faustulus, un vlăjgan bărbos căruia i se citea bunătatea pe chip, zări din depărtare lupoaica ieşind dintre rădăcinile smochinului *Ruminel.* Când un păstor vede un lup, i se urcă imediat sângele la cap. Faustulus nu era înarmat. Cu toate acestea, agitând undiţa de bambus, o luă la fugă spre animal, urlând:

—Ce faci acolo, dihanie scârboasă? Pleacă! înghiţi—te—ar infernul! Surprinsă de atac, Tara uită de micuţi şi fugi în pădure. Mare fu mirarea lui Faustulus când descoperi, în coşul încurcat între rădăcini, doi bebeluşi care se zbăteau. Erau goi, mânjiţi de sânge şi noroi, un pic cam slabi, fără îndoială, dar aparent într—o stare de sănătate perfectă.

—Ei, asta—i bună... asta—i bună! îngăimă el, scărpinându—se în barbă. După care se întoarse cu paşi mari la coliba lui. Acea Laurentia,
soţia lui, frământa aluatul pentru pâinea de secaiă. Ascultă explicaţiile încâlcite ale soţului ei, după care ridică braţele spre cer:

—Zici că ai găsit doi bebeluşi pe malul apei? Şi te—ai întors cu mâinile goale! Cum e cu putinţă să fii atât de neghiob? Fă—mi te rog plăcerea şi caută—i pe bieţii micuţi, hai, mai repede! Ba nu, stai că vin şi eu cu tine!

Acea Laurentia îşi şterse în grabă mâinile pe şorţ şi se repezi în urma soţului ei, în aerul rece al dimineţii. Sub smochin veni rândul ei să se mire, apoi să se minuneze.

—Ce frumoşi sunt! Ce isteţi sunt! Ce puternici sunt! Ce prostie să abandonezi asemenea minuni.

—Dar... ce—o să facem cu ei? bodogăni Faustulus.

—Ce—o să facem cu ei? Foloseşte—ţi puţin scăfârlia, dragul meu soţ. Crezi că o să—i lăsăm lupoaicei pe care ai gonit—o mai devreme? O să—i luăm cu noi, dragule. Şi o să—i creştem. Zeii nu ne—au îngăduit să avem copii. Astăzi ne fac acest dar. Putem refuza un asemenea dar?

Faustulus se mărgini să se scarpine în cap şi să ridice din umeri. Nu mai avea ce comenta. Înfăşurând gemenii în şal, Acea Laurentia făcu cale întoarsă spre colibă, râzând de fericire. Fiii lui Marte şi ai vestalei Silvia aveau de—acum părinţi adevăraţi.

Când Tara se întoarse, cu mii de precauţii, în ceaţa serii, să se ocupe de copii, găsi doar leagănul gol şi, plutind în aer, un miros omenesc foarte neplăcut. Scoase un geamăt de nelinişte şi se învârti o vreme în jurul smochinului, înainte de a pleca la vânătoare. A doua zi dimineaţă, bebeluşii nu se întorsesem. Mai bătu de două sau trei ori drumul până la grotă. Încet—încet, amintirea puilor de om se şterse din mintea ei limitată, tot aşa cum se ştersese cea a propriilor pui.

Atunci se întoarse la viaţa ei liberă de lupoaică.

Copiii crescură. Acea Laurentia îi numise Romulus şi Remus, nume asemănătoare ca şi cei doi fraţi. Remus avea părul blond—auriu şi ochii albaştri, o trăsătură pe care trebuie s—o fi moştenit de la ilustrul său tată venit din înaltul cerurilor. Romulus era brunet cu ochii căprui, ca mama lui. Altfel, erau la fel de înalţi, musculoşi, cu chipuri de aceeaşi frumuseţe bărbătească.

Să fie de la laptele lupoaicei? Remus şi Romulus erau puternici, vioi, îndemânatici, şireţi, bătăioşi. De la cea mai fragedă vârstă se avântaseră într—o competiţie continuă, pentru a afla care e cel mai iute la curse, care poate să se ascundă mai bine în pădure sau să nimerească mai bine paiaţele de cârpe cu praştia.

—Am câştigat! striga Romulus.

—Asta s—o crezi tu, eu am câştigat! râdea Remus.

Ajungând la adolescenţă, Remus şi Romulus învăţară să mânuiască sabia şi arcul cu săgeţi. La cincisprezece ani, deveniseră doi tineri minunaţi, care arătau de douăzeci. De aceea izbutiră să strângă în jurul lor o ceată din ce în ce mai numeroasă de tineri din împrejurimi, fii de păstori, ca şi ei, sau copii de ţărani, devenindu—le, în mod firesc, şefi.

Jocurile se transformară în partide de vânătoare, în înfruntări bărbăteşti, dar încă prieteneşti. Gemenii nu aveau pereche în organizarea bătăliilor, în asaltul fortăreţelor simulate de simple ridicături de pământ. Amândoi se dovedeau de forţă şi isteţime aproximativ egale. Cu toate acestea, deveni clar că blondul Remus câştiga în faţa brunetului Romulus ceva mai des decât invers.

În aceste împrejurări, Romulus, care nu ştia să piardă, nu se putea stăpâni să nu se înfurie.

—Sigur că soldaţii tăi mi—au cucerit zidurile. Dar e şi vina idiotului de Servius! Nu mi—a ascultat poruncile §i a uitat să apere creasta de mărăcini care v—ar fi împiedicat să treceţi.

Şi atunci când, la întrecerile de tras cu arcul, Remus nimerea ţinta o dată mai mult ca fratele său, Romulus bombănea:

—Ia te uită! A bătut vântul din faţă.

Certurile acestea încetam cu ocazia unei întâlniri neaşteptate, care avea să schimbe multe lucruri: întâlnirea cu Numitor, bătrânul rege decăzut — care era, de asemenea, bunicul lui Remus şi Romulus.

După cum vă amintiţi, Numitor fusese alungat de la domnie de către fratele său mai mic, crudul Amulius care, după ce şi—a închipuit că se descotorosise de fiii Reei Silvia, o surghiunise pe biata fată în cea mai întunecată temniţă din palatul său.

Amulius, deşi şi—ar fi dorit, nu ajunsese să—l ucidă pe Numitor, de teamă ca supuşii să nu se răscoale. De atunci, fostul suveran, lipsit de orice putere, obişnuia să colinde străzile Albei, cu faţa ferită de o glugă, ca să—şi ascundă ruşinea şi durerea.

într—o zi, pe o străduţă de la marginea cetăţii, Numitor văzu venind spre el doi tineri cu înfăţişare nespus de frumoasă Unul era blond şi purta o tunică albă, celălalt brunet, cu tunică purpurie. Dar semănau ciudat de mult unul cu celălalt şi, în trăsăturile lor nobile, bătrânul rege recunoscu uimit asemănarea izbitoare cu nefericita lui fiică. Să fie cu putinţă...

— Spuneţi—mi, le şopti el, prinzându—i pe cei doi băieţi de braţe, nu v—am mai văzut pe aici. Cine sunteţi? Cine sunt părinţii voştri?

Amuzaţi de întrebările bătrânului, pe care—l crezură cerşetor sau nebun, Remus şi Romulus îi explicară cum, în urmă cu cincisprezece ani, păstorul Faustulus îi găsise pe malul Tibrului, unde se pare că fuseseră alăptaţi de o lupoaică.

—Fluviul... cincisprezece ani... Doar voi puteţi fi! Voi, nepoţeii mei. bolborosi Numitor.

Şi îi strânse pe cei doi băieţi la pieptul lui slab, după care le povesti totul. Gemenii, care bănuisem şi ei ceva, nu s—au mirat prea tare.

—Aşadar, suntem nepoţii tăi, şopti Romulus, schimbând o privire grăitoare cu fratele său. Aşadar, suntem prinţi. Şi un uzurpator îţi ocupă tronul? Ei bine, crede—ne, nobile rege, n—o să—l mai ocupe multă vreme!

În aceeaşi zi, Remus şi Romulus şi—au strâns ceata de vlăjgani, au luat cu asalt palatul regal, l—au capturat pe Amulius, l—au osândit la moarte şi şi—au eliberat mama adevărată. Toate s—au înfăptuit cu mare uşurinţă, întrucât prinţul mârşav nu izbutise niciodată să se facă iubit de popor.

Şi Numitor îşi recapătă, în sfârşit, tronul.

Dar Remus şi Romulus, cărora isprava aceasta le dăduse idei, nu erau încă mulţumiţi.

—Bunicul nostru domneşte în Alba Longa. Foarte bine! Numai că ştim acum că suntem prinţi. Şi noi peste ce domnim?

Romulus, care rostise cuvintele acestea, făcu un gest larg cu braţul de—a lungul orizontului, umbrit de colinele acoperite de codri deşi, la poalele cărora se întindeau pajişti, pârloage şi mlaştini ceţoase.

—Înţeleg ce vrei să spui, încuviinţă Remus. Trebuie să ne construim un oraş al nostru. De ce să nu—l ridicăm spre Aventin, pe câmpia aceea de la poalele dealului? Aşa vom fi lângă

Tibru, care ne va alimenta cu apa.
—Nu sunt de acord! i—o reteză Romulus. Mai bine să construim pe Palatin. La înălţime oraşul e mai uşor de apărat de duşmanii care vor dori să ne atace.
—Nu, pe Aventin! se încăpăţâna Remus.
—Nici vorbă, pe Palatin! strigă Romulus.
—Şi dacă—i lăsăm pe zei să hotărască? întrebă Servius, cel mai credincios prieten al celor doi fraţi. Să acceptăm semnele lor. Uite ce vă propun: Remus, tu te întorci spre Aventin. Tu, Romulus, spre Palatin. Şi până la apusul soarelui priviţi cerul şi cercetaţi zborul vulturilor. Acela dintre voi care vede cele mai multe păsări va hotărî situarea viitoarei cetăţi.

Şi aşa făcură. în tăcerea încordată se auzeau pe rând glasurile celor doi fraţi care numărau păsările de pradă ce străbăteau valea, care spre câmpia de la poalele Aventinului, care spre colina Palatinului.
—Unu!
—Doi… şi trei!
—Doi, trei, patru la mine!
—Încă doi, asta înseamnă cinci!

Când soarele ajunse la zenit, vocea triumfătoare a lui Romulus strigă:
—Încă doi! Doisprezece! Am văzut doisprezece!
—Şi tu, Remus? întrebă Servius.
—Opt… n—am văzut decât opt, mormăi învinsul.
—Aşadar, rămâne stabilit: va fi pe Palatin! triumfă Romulus. Hai, prieteni, să trasăm numaidecât hotarele viitorului nostru oraş!

Imediat înhămară o pereche de boi la plug, şi Romulus însuşi mână animalele. Credincios planului său, trase o brazdă dreaptă, care încadra colina într—un pătrat perfect: aceea va fi limita de netrecut numită *pomerium.*

Soarele cobora mai jos de linia orizontului când Romulus, ud de sudoare, îşi încheie opera, în aclamaţiile cetei sale. Remus care, alături de tovarăşii lui, observase munca fratelui său într—o tăcere posomorâtă, alese momentul acesta să—şi exprime proasta dispoziţie.
—Astea sunt meterezele tale? Uite ce uşor mi—e să trec de ele! Şi dintr—un salt sări peste şanţul îngust, săpat de plugul lui Romulus.
—Şi uite ce uşor mi—e să le apăr! strigă Romulus.

Înhaţă de pe jos o piatră ascuţită şi—l lovi în tâmplă pe fratele său. Se auzi un zgomot şi, fără să scoată un ţipăt, Remus căzu cât era de lung peste brazdă. Romulus lăsă bolovanul din mână, se aplecă şi puse urechea la pieptul rănitului. Nu se auzea nimic — Remus era mort.

Fară îndoială, Romulus nu a vrut să—l omoare. Dar o făcuse. De aceea sc ridică şi, înălţând braţele spre cer, rosti cu glas hotărât:
—Aşa va pieri oricine îmi va încălca zidurile!

Nu mai rămânea decât să ridice zidurile acestea. După înmormântarea lui Remus, tovarăşii se apucară de treabă în zilele următoare. Incinta era perfect pătrată, locul viitoarei cetăţi a fost numit *Roma Quadrata,* adică Oraşul lătrat.

Aşa s—a născut Roma, despre care se va spune mai târziu că a fost întemeiată de un om alăptat de o lupoaică şi ucigaş al fratelui său.

II.HERSILIA ŞI TARPEIA SAU RĂPIREA SABINELOR (749 Î.HR.)

—Roma este de—acum prospera. De pretutindeni, atraşi de forţa şi bogăţia noastră, mii de oameni au venit să ni se alăture. Numărăm în rândurile noastre pe cei mai buni soldaţi, pe cei mai buni meşteri, pe cei mai buni zidari. Ne întindem aproape pe şapte coline, acoperite de temple minunate şi case solide din piatră. Numai că...

Personajul înveşmântat în purpură care vorbea astfel înaintea preoţilor şi sfetnicilor săi — optimaţii[47] — se întrerupse. Era un bărbat brunet, zvelt şi totodată musculos, cu chip frumos, plin de nobleţe, dar şi de asprime. Avea prestanţă, deşi abia împlinise douăzeci şi doi de ani. Era Romulus, întemeietorul şi prinţul noii cetăţi.

Cu ocazia consiliului, deasupra terasei principale fuseseră întinse pânze de culoarea purpurei, ca tunica tânărului prinţ, pentru a—i apăra pe participanţi de razele soarelui de august.

De când trasase.Romulus cu plugul hotarele incintei împrejmuitoare trecuseră doar patru ani. „Cetatea lătrată" avea o suprafaţă de cinci ori mai mare, iar populaţia crescuse de zece ori. Romulus şi optimaţii lui locuiau acum pe Capitoliu, o culme stâncoasă situată în faţa Palatinului, loc abrupt, uşor de apărat, unde fusese clădită o adevărată fortăreaţă.

Aşadar, totul părea să meargă minunat în glorioasa cetate. Doar că exista o problemă...

—Numai că, repetă Romulus după ce scrută toate chipurile atente ridicate spre tronul său, Roma rămâne îngrozitor de săracă în femei. Eu nu am soţie, nici unul dintre voi nu arc. Cetatea noastră a fost populată de călători, mercenari, negustori, emigranţi — toţi oameni de valoare, voinici şi curajoşi. Dar bărbaţii aceştia au venit singuri. Şi dacă vrem ca Roma să supravieţuiască şi să se perpetueze, trebuie să ne întemeiem familii, să avem copii care la rândul lor să aibă copii. Iată care trebuie să fie de—acum scopul nostru. Aşadar, vă întreb: ce trebuie să facem?

—Putem trimite mesageri în regatele învecinate şi să le cerem să ne cedeze femeile de care ducem lipsă, propuse un sfetnic.

Propunerea sa fu întâmpinată de râsete mai mult sau mai puţin discrete. Râsetele acestea aveau un motiv întemeiat: deşi era tânără, puternică, glorioasă — şi neîndoielnic din această pricină —, Roma nu se bucura de o reputaţie prea bună. Se ştia că e populată de războinici aprigi, nu întotdeauna disciplinaţi. Nu fusese uitată nici prima faptă a tânărului prinţ, asasinarea fratelui său.

Atunci se ridică Servius. Era cel mai vechi tovarăş al lui Romulus şi cel mai ascultat.

—Vad o singură cale, declară Servius. Ceea ce nu ni se va da niciodată prin diplomaţie să luăm cu forţa. Gândiţi—vă la regatul vecinilor noştri, sabinii. Capitala lui, Alba Longa, este vestită pentru frumuseţea fetelor ei. Să le facem să vină aici şi să le păstrăm!

—Poţi să—mi spui cum îţi închipui că vom convinge fetele astea atât de frumoase să vină la noi? mârâi ironic alt optimat, în mijlocul zarvei care se stârnise.

—Să organizăm o mare serbare şi să—i invităm pe sabini, insistând că ţinem să le onorăm fiicele, continuă Servius. N—am dezgropat noi de curând în vale un vechi altar închinat zeului Consus, ocrotitorul recoltelor? Divinitatea aceasta străveche este, zice—se, un sfetnic bun. Cred că sfatul pe care ni l—a dat prin umila mea gură trebuie urmat.

Şi aşa făcură. Solii lui Romulus trâmbiţară în tot regatul sabinilor că o mare serbare va avea loc la Roma, la 4 august, în cinstea zeului Consus.

în ziua stabilită, uitându—şi neîncrederea faţă de turbulenţii romani, toţi nobilii, patricienii, cavalerii sabini se revărsară în număr mare spre centrul Romei şi se adunară în piaţa Aventinului, unde avea să înceapă serbarea. Fusesem ridicate estrade, iar panglici şi ghirlande de flori fluturau în vânt.

---

47 Optimaţii: „cei mai buni" (n.ed).

Aşa cum bănuise Servius, nobilii sabini venisem însoţiţi de soţii, dar şi de fiice. Fără să se dea de gol, romanii le mâncau din ochi. Neîndoielnic, erau de o mare frumuseţe!

Era acolo Cornelia, roşcată cu ochii verzi, împodobită de o rochie de culoarea smaraldului şi fiica bogatului negustor Mnemos; mai era Clelia, blondă planturoasă, îmbrăcată toată în alb, Iulia cea brună, fiica şefului gărzii din Alba, precum şi Fulvia, Coralia, Antinea, sute şi sute de frumuseţi.

Mai era Hersilia, cu părul negru ca pana corbului şi ochi albaştri de nu—mă—uita. Această Hersilia era fiica lui Titus Tatius, noul rege al sabinilor. Căci bătrânul domnitor Numitor se stinsese în pace. Şi cum singurul său urmaş, nepotul lui, Romulus, plecase să—şi întemeieze propria cetate, lăsase tronul lui Tatius, conducătorul oştirilor sale.

Sus, la tribuna de onoare, Romulus ridică sceptrul. Goarnele sunară, nori de porumbei îşi luară zborul în văzduhul luminos de august. Şi începu petrecerea. Cu luptători cu torsul uns cu ulei, acrobaţi, aruncători de suliţe. Dar proba aşteptată cu cea mai mare nerăbdare era cursa de cai, unde trebuiau să se întreacă o sută din cei mai buni călăreţi ai Romei.

De pe tronul lui, Romulus făcu din nou semn. Pufnind, caii porniră în galop furios, biciuiţi de călăreţii tineri şi bine clădiţi. Ţinuta lor frumoasă nu scăpase tinerelor sabine şi, în rândurile drăgălaşelor privitoare, se pornim comentarii admirative:

—L—ai văzut pe blondul acela cu coif de piele? Ce prestanţă!

—Fără îndoială. Dar uită—te mai bine la brunetul acela cu muşchii vânoşi ca nişte parâme. Pun rămăşag că o să iasă primul!

Călăreţii făcură prima turnantă, apoi intrară în linie dreaptă. Ţipetele nerăbdătoare ale mulţimii, în majoritate femei, se transformară în urlete de spaimă: hoarda de călăreţi, virând perfect sincronizaţi, se năpustise în grămada de spectatori. Caii săreau peste bariere, răsturnau băncile, tropoteau pe gradene. Cu o temeritate nebunească, romanii, ca nişte centauri, răpim una câte una pe fetele râvnite, cum ar fi cules toate florile dintr—un câmp multicolor.

Taţii, logodnicii, fraţii erau dezarmaţi. încercară, totuşi, să intervină cu mult curaj. Zadarnic! Au fost răsturnaţi de cai, respinşi cu lovituri de sabie, călcaţi în picioare fără milă. În scurt timp, norii de praf ridicaţi au devenit atât de groşi, încât nu se mai putea vedea nimic. Din rândurile privitorilor uluiţi se ridicau voci deznădăjduite:

—Fulvia, copila mea... unde eşti?

—Cornelia? Cornelia, draga mea! Răspunde, te rog!

Dar nu răspundea nimeni. Aruncate pe crupă sau de—a latul şeilor, tinerele sabine înspăimântate, câteva sute, fusesem duse pe culmile Capitoliului, la adăpostul zidurilor solide ale fortăreţei.

Soldaţilor din garda lui Romulus nu le mai rămânea decât să—i alunge pe sabini, cu vârful lăncilor, dincolo de hotarele oraşului.

Planul izbutise.

Astfel, tinerele sabine, cu chipurile lor machiate cu atâta grijă, pline de praf, se treziră prizoniere între zidurile Capitoliului.

La început, au fost nevoite să locuiască într—o mare casă comună. Apoi au fost silite să împartă locuinţa cu războinicii aspri care le răpiseră.

Şi, încetul cu încetul, planşetele şi protestele primelor zile au fost uitate. Roma era mare şi frumoasă, locuitorii ei, veseli. Şi „logodnicii" cărora le—au fost împărţite sabinele nu erau chiar aşa de ticăloşi. În plus... după cum observaseră şi sabinele în timpul cursei, erau băieţi destul de chipeşi.

La rândul lor, romanii încercară să se facă iertaţi şi acceptaţi. Se străduiau să fie blânzi şi răbdători cu prizonierele lor. Le dăruiră podoabe noi în locul celor rupte la răpire. Femeile au fost instalate în odăi frumoase, bine luminate — chiar dacă nu aveau încă dreptul să iasă din noua lor locuinţă.

Prima uniune a fost cea a lui Romulus cu Hersilia, chiar fiica regelui Albei. Hersilia, în afara frumuseţii ei răpitoare, era o femeie inteligentă şi înţeleaptă. În loc să se

revolte, ea îi vorbise prinţului astfel:
—Romanule, tu şi ai tăi ne—aţi răpit din ţara noastră şi de la familiile noastre. Suntem la mila voastră şi puteţi face cu noi ce poftiţi. Dar la ce v—ar folosi să ne brutalizaţi, să ne faceţi roabele voastre? N—am fi oare soţii mai bune dacă am fi bine tratate, dacă ne—am alege libere viitorii soţi?
—Iată nişte cuvinte înţelepte! replicase Romulus râzând. Crede—mă, soarta voastră va fi exact cea pe care ai descris—o. Cât despre mine, tare mi—ar plăcea să mă alegi pc mine să—ţi fiu soţ.

Şi astfel fiica regelui Albei se căsători cu prinţul Romei. Apoi roşcata Cornelia îl alese pe Talasius, căpitanul gărzii, Clelia, pe blondul Filipulus, un arhitect vestit, Iulia, pe un arcaş neîntrecut. Cât despre credinciosul Servius, îşi găsi perechea în sfioasa Sira.

Astfel, la Roma viaţa reintră pe făgaşul normal. Însă la Alba Longa lucrurile nu stăteau deloc la fel. Umiliţi şi mânioşi, senatorii îl grăbiseră pe Titus Tatius să strângă consiliul.
—Nu se mai poate astfel! atacă senatorul Livius. Romanii aceştia sunt din ce în ce mai insolenţi, mai puternici, mai numeroşi. Şi iată că ne răpesc fetele chiar de sub nas. Desigur, le—au cruţat pc credincioasele noastre soţii. Dar ce consolare e asta? Trebuie să—i strivim, să—i facem să ne implore, să—i facem să dispară de pc faţa pământului. Dacă nu, ne vor nimici ei pe noi.
—Eu însumi sunt îndurerat de răpirea fiicei mele, Hersilia, răspunse regele Tatius. Dar nu uitaţi că Roma a devenit o putere de temut. Daţi—mi vreme să strâng o oştire capabilă să—i doboare zidurile şi să studiez cea mai bună strategie de atac.

În trei luni, armata lui Tatius se urni din loc, întărită de contingente venite de la alte popoare din Latium care aveau câte ceva de împărţit cu romanii. Cu toate acestea, ajungând sub zidurile Capitoliului, atacatorii au fost întâmpinaţi de o ploaie de săgeţi şi bolovani. Şi goarnele sunam retragerea.
—E un eşec, conchise Tatius în faţa generalilor strânşi în cortul lui. Dar, dacă nu putem pătrunde în Roma cu forţa, poate vom izbuti prin şiretenie.

A doua zi, în zori, regele, cu faţa ascunsă sub glugă, cercetă colina, însoţit doar de trei soldaţi dintre cei mai credincioşi. Capitoliul se înălţa în vârful unor stânci foarte abrupte. Exista o singură potecă de acces, atât de îngustă că nici o armată n—ar fi putut urca fără să fie nimicită de săgeţi.

Ce era de făcut? Tatius nădăjduia să descopere o cale de a ajunge la fortăreaţă, pe un drum ascuns. Din păcate, nu exista nimic în afara cărării descoperite. Dezamăgit, era gata să facă drumul înapoi când, în ceaţă, auzi nişte paşi uşori. Fară zgomot, se ascunse cu oamenii lui după o grămadă de stânci. Coborând pe potecă, o tânără purtând un urcior pe umăr se apropia de ei. In vreme ce femeia umplea urciorul la izvorul aflat la jumătatea drumului dintre ziduri şi câmpie, Tatius o studie atent. Tânăra era împodobită cu giuvaieruri bogate — coliere, brăţări, inele. O cochetă, era evident. Regelui îi veni o idee.
—Te salut, frumoasă necunoscută, făcu el ieşind din ascunzătoare. Cine eşti tu?
—Numele meu este Tarpeia, răspunse fata cu o mutră destul de trufaşă. Sunt soţia lui Tarpeius, comandantul fortăreţei pe care o vezi acolo sus. Am venit să iau apă pentru soţul meu şi pentru garnizoană.
—Ca să vezi! murmură Tatius surâzând sub glugă. Ce noroc pe capul meu! Suntem călători paşnici, veniţi de departe să vizităm Roma, şi îndeosebi Capitoliul, care se spune că este acoperit de temple minunate. Din păcate, războiul care pare să domnească aici ne împiedică să ne atingem scopul. Dar văd la cingătoarea ta un inel cu chei. Nu ne—ai putea deschide poarta de intrare în cetatea ta? Crede—mă, voi şti să—ţi fiu recunoscător. Văd că—ţi plac bijuteriile. Am şi eu numeroase pietre şi podoabe preţioase.
—Oh! susură Tarpeia cu ochii strălucind. Atunci se poate.

Fără să pară câtuşi de puţin înspăimântată de prezenţa acestor necunoscuţi iviţi din ceaţă, naiva Tarpeia îi cercetă din priviri, apoi murmură cu un zâmbet uşor:
—M—aş mulţumi cu ce purtaţi tu şi tovarăşii tăi pe braţul stâng. Cu un gest al bărbiei,

tânăra arătă minunata brăţară cizelată, din aur
masiv, pe care fiecare soldat din Alba Longa obişnuia s—o poarte în jurul bicepsului.
—Aşa să fie, zise Tatius înclinând fruntea. Aşadar, îţi dau întâlnire mâine dimineaţă la aceeaşi ora.
—Atunci, pe mâine, pufni cocheta, ridicând urciorul plin pe umăr, după care porni din nou spre fortăreaţă.

A doua zi, când ceţurile lunii noiembrie nu se ridicaseră încă de pe coasta colinei, Tatius începu să urce poteca îngustă care şerpuia printre stânci. Soldaţii veneau în urma lui, unul după celălalt, fără să facă vreun zgomot. Sus, în fortăreaţă, totul părea încă adormit. In afară de Tarpeia, care aştepta în faţa porţii deschise.
—Te—ai ţinut de cuvânt, rosti regele. Acum să mi—l ţin şi cu pe al meu. In dimineaţa aceea, soldaţii, echipaţi de război, nu mai purtau pe braţul stâng doar brăţara, ci şi un scut oval greu întărit cu bronz. Şi scutul acela îl trânti Titus Tatius în figura tinerei.

Gura Tarpeiei se rotunji de uimire şi de durere; apoi se prăbuşi, ducându—şi mâinile la frunte. Imediat un al doilea sabin îşi trânti scutul peste trupul care zvâcnea. Apoi al treilea, al patrulea... După vreo douăzeci de scuturi îngrămădite, nefericita nici nu se mai vedea.
—Aşa piere cine—şi trădează ţara, glăsui înnegurat Tatius.
A fost singura cuvântare funebră a soţiei lui Tarpeius. Apoi, trecând de grămada de scuturi, sabinii pătrunseră în Capitoliu prin poarta deschisă. Vreo zece războinici trecusem deja când deasupra capetelor lor răsună un ţipăt ascuţit.
—La arme! Păzea! Suntem atacaţi!

Romanul care—i zărise pe invadatori abia apucă să urle că se prăvăli neînsufleţit, cu o săgeată înfiptă în gât.

Dar garnizoana Capitoliului fusese alertată. Tarpeius sări din aşternut, cu pieptul gol şi sabia în mână. Se prăbuşi, ciuruit din toate părţile, străpuns de douăzeci de lovituri. Vălmăşeala se generaliza repede. Romulus, care dormea în palatul lui, departe de locul asaltului, a fost trezit brusc de Servius, care—l zgâlţâi urlând:
—Sabinii sunt în piaţă!

Romulus îşi puse în grabă armura şi se aruncă, la rândul lui, în bătălie. în scurt timp, piaţa centrală a Capitoliului vuia de clinchetul armelor, de gemetele răniţilor şi muribunzilor. în primele clipe, sabinii, care beneficiau de efectul surprizei, conduceau. Apoi bătălia deveni nesigură.

În mijlocul pieţei, iureşul încleştărilor îi aduse faţă în faţă pe Romulus şi pe Titus Tatius, primul înarmat după obiceiul roman, cu o armură uşoară, un scut mare dreptunghiular şi o suliţă, iar celălalt echipat mai greoi, cu coif cu creastă, armură de bronz, jambiere şi sabie.
—Eşti al meu, Romulus! strigă sabinul.
—Eşti al meu, rege al sabinilor! urlă tânărul prinţ.

Cei doi adversari voiau să se năpustească unul spre celălalt, când o siluetă zveltă se strecură între ei, cu pieptul gol şi braţele ridicate.
—Opreşte—te, tată! Opreşte—te, soţul meu!

Într—un glas, Romulus şi Tatius şoptiră:
— Hersilia...

Soţia unuia, fiica celuilalt! Deşteptată de zarva bătăliei, tânăra se repezise în mijlocul războinicilor. Ea şi toate celelalte sabine — Cornelia. Clelia, Iulia, Fulvia, Sira — se aruncam în felul acesta între soţ şi un tată sau un frate, oferindu—şi trupul fraged tăişului săbiilor şi al lăncilor.

În scut timp, furia armatelor se potoli. Cu braţele depărtate, cu mâinile puse pe piepturile împlătoşate ale lui Romulus şi Tatius, Hersilia strigă:
—De ce războiul acesta smintit? Vreţi să pieriţi eu toţii şi să ne faceţi pe toate să murim de durere? Noi, fiicele Albei, vă iubim nespus pe voi, taţii şi fraţii noştri. Dar ne iubim la fel şi soţii. Hai, împăcaţi—vă! Lăsaţi armele jos, îmbrăţişaţi—vă! Şi fie ca, datorită nouă, să nu

mai fie două popoare şi două oraşe, ci un singur popor, un singur oraş!

În tăcerea imensă care urmă nu se mai auzi decât zgomotul metalic al mănuşilor, săbiilor şi scuturilor izbindu—se de pavaj.

—Dacă aceasta este voia fiicei melc, atunci e şi voia mea, zise Tatius. Să facem pace.

—Facem pace din voia soţiei melc, întări Romulus. Pentru a—ţi mulţumi, Hersilia, cere—ne orice doreşti şi ţi se va da, la fel ea tuturor surorilor tale din Alba.

—Atunci cer următoarele, făcu Hersilia eu voce hotărâtă: ca în locuinţele noastre să nu avem altă îndatorire decât să toarcem lână. Orice altă treabă pe care o vom avea de făcut o vom face dacă vrem, fără că nimeni să ne poată sili. Eram soţii bune, dar prea supuse. De—acum, şi la fel va fi la sabini, vom fi singure răspunzătoare pentru căminul nostru.

—Aşa să fie, conchise Romulus.

Începând din ziua aceea de pace, femeile romane devenim stăpâne la ele acasă. Şi soţii lor respectară această autonomie scump câştigată.

Roma Quadrata, Oraşul lătrat, a fost numit *Germinată Urbs,* Oraşul îngemănat. In fiecare an, în luna august, se serba zeul Gonsus, zeul „statului bun". Aceste serbări au fost numite *Consiliae.*

Faleza sub care nefericita Tarpeia şi—a găsit moartea, strivită sub scuturi, a fost numită Stânca Tarpeiană. Ca urmare, vreme de secole întregi, romanii căpătară obiceiul de a—şi arunca duşmanii luaţi prizonieri de pe această faleză.

III.ÎNTÂLNIREA DINTRE UN CHIOR ŞI UN CIUNG

Roma împotriva etruscilor (509 î.Hr.)

—Nu eşti cumva Mucius, cel căruia i se spune Mucius Scaevola?

—Şi tu nu eşti vestitul Horatius, căruia i se spune Horatius Coeles?

—Chiar eu sunt Horatius Cocles! răspunse clătinând din cap bărbatul care vorbise primul.

—Iar eu sunt într—adevăr Mucius Scaevola, încuviinţă al doilea, ridicând braţul drept.

Acesta era un bărbat încă tânăr, cu trăsături hotărâte, cu părul auriu. Braţul lui, pe care până atunci îl ţinuse ascuns în faldurile togii, avea o particularitate: era retezat de la încheietură.

Al doilea bărbat era ceva mai vârstnic; avea chipul ridat, partea de jos a feţei era acoperită de o barbă stufoasă, învârstată cu fire albe. Şi el avea o particularitate fizică vizibilă din prima: era chior de ochiul stâng.

Întâlnirea aceasta avea loc în mijlocul Forumului, în faţa templului lui Saturn — primul care fusese construit în spaţiul acesta mare, pătrat, pavat cu pietre de râu, unde romanii obişnuiau să se plimbe şi unde, în anumite zile, se ţinea cel mai important târg al tinerei capitale. Se apropia iarna, dar aerul era încă plăcut.

De când Roma şi Alba Longa deveniseră unul şi acelaşi oraş, puterea tânărului stat nu încetase să se afirme şi să crească. Alba era uitată, nu se mai vorbea decât de Roma, a cărei expansiune continuă înglobase numeroase alte regate mărunte. Fană când s—a ciocnit

la graniţa nordică de un duşman puternic: etruscii[48].

Chiorul apucă braţul stâng al ciungului într—o strânsoare prietenească.

—Sunt fericit să întâlnesc, în sfârşit, pe unul dintre eroii datorită cărora, cum se spune acum, *Roma e încă la Roma!* murmură el.

Ciungul zâmbi cu modestie.

—Dacă Roma c încă la Roma, dacă Roma, capitala noastră, n—a căzut în mâinile duşmanilor, e şi pentru că tu eşti aici, Horatius. Cât sunt de fericit că am ocazia să te cunosc! Suntem amândoi romani, am trăit aceleaşi evenimente, dar nu ne—am găsit niciodată alături pe câmpul de bătălie. Aşa că, dacă hazardul face să ne vedem faţă în faţă, n—ai vrea să—mi povesteşti isprava care te—a făcut celebru?

—Cu mare plăcere, răspunse Horatius, după o uşoară ezitare. Dar cu o condiţie: să—mi povesteşti apoi ce s—a întâmplat în realitate în tabăra lui Porsenna.

Mucius încuviinţă din cap; tovarăşul său îl conduse spre treptele templului şi se aşezară amândoi pe bordura pieţei, ca mulţi alţi romani care profitaseră de temperatura îngăduitoare a amiezei ca să iasă din case.

—Iată, începu Horatius mângâindu—şi barba. Era acum şase luni. Noi, cetăţenii Romei, îl alungaserăm, după cum ştii, pe Tarquinius zis Superbus, regele acela etrusc — zeii să—l blesteme! — care a ocupat atâta vreme tronul cetăţii noastre. Tarquinius, hotărât să—şi recucerească locul, legase alianţă cu Porsenna, etrusc ca şi el, regele din Clusium. Dar ştii şi tu toate acestea, desigur.

—Bineînţeles. Porsenna a strâns o armată mult mai puternică decât a noastră şi a pornit spre Roma. Astfel, blestemaţii aceştia de etrusci au ajuns aproape de meterezele noastre.

Horatius făcu o strâmbătură; ochiul lui stins, străbătut de o cicatrice urâtă, se îngustă.

—Cum spui tu! Ah! Parcă—i văd şi acum, cu carele lor de război cu roţi cu coase, infanteriştii apăraţi de platoşe grele de bronz şi scuturi înalte, arcaşii cu coifuri ascuţite. Şi în mijloc, în picioare în carul cel mai bogat împodobit, Porsenna însuşi, cu armura lui aurită şi mantia de purpură. Cu siguranţă, aveau înfăţişare frumoasă. Cu toate acestea, noi îi aşteptam fermi pe poziţii. Dar tu n—ai fost acolo, nu—i aşa?

—Îmi pare rău, suspină Mucius. Din pricina lipsei mele de experienţă, şefii mei au preferat să rămân de gardă în interiorul zidurilor.

—Înţeleg. Atunci trebuie să—ţi precizez că legiunea din care făceam parte era comandată de consulul Lucretius — un general curajos, dar care nu prea avea simţul tacticii. Lucretius ne—a pus să trecem Tibrul, ca să ajungem în faţa duşmanului. Când tâlharii aceia s—au apucat să ne atace, nu ne—am clintit din loc. Cu toate acestea, blestemaţii de etrusci păreau invincibili, şi mi—am văzut mai mulţi tovarăşi cutremurându—se când au intonat, într—un singur glas, cântecul lor de război: *Glorie ţării Etruriei, unde cresc eroi şi flori!* Trebuie să—ţi mărturisesc, într—adevăr, că rândurile noastre au fost dislocate la primul atac al carelor lor. Un dezastru! Mai ales că fusesem deja seceraţi de săgeţile lor, care treceau ca prin brânză prin scuturile noastre de lemn şi prin coifurile de piele. Când a căzut Lucretius, a fost debandadă.

Ah! Cum fugeau curajoşii noştri soldaţi!... Dar cu spatele la duşman! Ţi—am spus, eram pe malul greşit al Tibrului. După cum ştii, singura cale de acces spre cetatea Romei e podul Sublicius. Aşadar, era o mare întrecere, toţi se grăbeau să treacă pe pod ca să ajungă cât mai repede la adăpostul meterezelor. O privelişte foarte tristă.

—Şi atunci ai intervenit tu, zise ciungul.

—Aşa e. Podul, după cum cred că ai remarcat, este foarte îngust. M—am gândit că sunt suficienţi câţiva oameni ca să—l apere. Am chemat lângă mine pe doi tovarăşi curajoşi şi credincioşi, Spurius Marcius şi Titus Herminus. Ne—am proţăpit în mijlocul podului şi le—am poruncit fugarilor să—l taie în spatele nostru, cu săbiile, dându—i foc — prin orice

48Etruscii: popor al cărui regat ocupa tot nordul Italici actuale, de la Bologna la Capua, originari din coloniştii greci (n.ed.).

metodă posibilă — în vreme ce noi ţineam piept vrăjmaşilor.

În clipa aceea, etruscii au sosit cu săbiile lor mari şi chipurile acoperite de viziere din metal negru. Dar nu puteau trece decât câte unul. Eu l—am doborât pe primul. Marcius l—a răpus pe al doilea, Herminus, pe al treilea. După aceea, te rog să mă crezi, n—am mai ţinut socoteala! Când am auzit podul trosnind în spatele meu şi am simţit scândurile dansându—mi sub picioare, le—am poruncit celor doi tovarăşi ai mei să plece. A fost un orgoliu prostesc, desigur, dar înainte de a mă retrage mai voiam să dobor un etrusc sau doi.

Şi asta am şi făcut. în timp ce podul începea să se scufunde. Din nefericire, în momentul acela, profitând de faptul că—mi înfipsesem sabia în burta unui soldat, un mercenar umbrian[49] înarmat mai uşor a izbutit să se strecoare pe lângă parapet, ca să—mi dea în obraz lovitura aceasta care... ehei...

—Lovitura care te—a chiorât şi ţi—a adus porecla de Cocles[50].

—Exact, oftă Horatius. Dar când e vorba de ţară trebuie să ne întristăm pentru pierderea unui ochi? Zeii ne—au dăruit doi, nu—i fişa? În orice caz, podul se prăbuşea, dar Roma era salvată. În ciuda sângelui care mă orbea, am sărit în fluviu, urlând.

Mucius îşi întrerupse tovarăşul ca să recite:

—Tibrule, tatăl nostru, pe *tine, zeu sfânt, te rog. Primeşte cu îngăduinţă aceste arme şi pe acest oştean în apele tale*[51]... Aceste cuvinte au rămas de atunci în memoria fiecărui roman.

—Fără îndoială, fără îndoială, mormăi Horatius Cocles, căruia în mod vizibil nu—i plăceau complimentele. Important este că am putut traversa fluviul în ciuda greutăţii armurii şi m—am alăturat garnizoanei, în spatele zidurilor cetăţii. Dar destul despre mine! Acum doresc să ascult povestea tânărului meu prieten Mucius.

—Mă tem că povestea mea e mai puţin glorioasă decât a ta, grăi tânărul. Dar, dacă insişti...

După cum ştii, Horatius, după bătălia în care te—ai evidenţiat tu, etruscii au hotărât să ne asedieze. Sigur că eram ocrotiţi de ziduri, dar ne ameninţa foametea. Şi când Tarquinius şi Porsenna au trimis emisari să ne ceară să ne predăm, cunoşti răspunsul pe care li l—au dat senatorii noştri.

—Mai bine murim de foame, decât de ruşine!

—Exact. Frumoase cuvinte, desigur, dar care nu cruţau poporul de suferinţe. Pe loc am hotărât să acţionez, lână atunci, din pricina lipsei mele de experienţă şi a vârstei fragede, nu participasem la nici o luptă. Şi simţeam ruşinea aceea pomenită de senatori. Nu făcusem nimic pentru Roma, era timpul să acţionez. Am copt un plan şi...

—Din câte am auzit era un plan nebunesc, tinere prieten!

—Uneori, acestea reuşesc mai bine ca oricare altul. Într—o noapte fără lună, m—am strecurat afară din cetate şi, ca şi tine, am traversat Tibrul înot. Dar în sens invers şi fără armură! După ce am ajuns pe malul celălalt, am dezbrăcat de platoşă şi tunică leşul unui etrusc şi mi le—am pus pe mine.

Ciungul se opri o clipă, lăsându—l pe Horatius să—şi revină, căci era zgâlţâit de hohote răsunătoare de râs.

—Constat că te amuz, şopti ciungul zâmbind pe sub mustaţă. Dar stai să vezi urmarea. Astfel deghizat, m—am strecurat în tabăra lui Porsenna, unde nu m—a băgat nimeni în seamă. Ajuns în apropierea cortului generalului, pe care l—am recunoscut după stindarde, am zărit un şir lung de soldaţi care aşteptau. Din întâmplare sau din noroc, am sosit exact când Porsenna plătea solda mercenarilor.

M—am aşezat la coadă, aşteptând să—mi vină rândul. La intrarea în cort, erau doi bărbaţi, îmbrăcaţi la fel, în in alb. Care era Porsenna? Am ezitat, şi atunci am comis cea mai gravă eroare din viaţa mea de soldat. Porsenna putea fi doar bărbatul care împărţea

---

49 Umbria era unul dintre numeroasele miei regate de la hotarele Romei, aliat cu Etruria (n.ed.).

50 Cocles: Chiorul, în limba latină (n.ed.).

51 După Titus Livius, Istoria Romei (n.ed.).

monedele trupelor, m—am gândit eu. De aceea, când am ajuns în faţa lui, am scos sabia din teacă şi am înfipt—o în pieptul lui.

Am fost oprit imediat, ceea ce nu m—a împiedicat să strig:

„Numele meu este Mucius Cordus! Ţineţi bine minte, căci este numele romanului care l—a doborât pe tiranul Porsenna!"

Atunci cel de—al doilea bărbat a început să râdă, rostind următoarele cuvinte:

„Serios? Ei bine, am onoarea să te înştiinţez că eu sunt Porsenna. Bărbatul pe care l—ai ucis atât de mârşav era Tinah, scribul meu. Pentru fapta aceasta vei fu supus celor mai cumplite cazne!"

În clipa aceea, pot să—ţi jur, prietene Horatius, că decepţia m—a făcut să—mi pierd aproape tot curajul. Dar mi—am revenit repede şi, sub impulsul unei inspiraţii subite, am strigat:

„Fă ce ai de făcut! Dar află, Porsenna, că în Roma sunt trei sute de tineri ca mine care, rând pe rând, vor căuta să te ucidă, până când unul dintre ei va izbuti. Cât despre mine, caznele nu mă sperie. De altfel, îţi voi dovedi că trupul nu are însemnătate pentru cel care doreşte gloria veşnica:

Am izbutit să scap din strânsoare şi... Mucius Scaevola scoase brusc din togă braţul căruia îi lipsea mâna dreaptă, ridică din umeri, schiţă un zâmbet lăudăros şi continuă:

—În confuzia iscată am smuls cu mâna stângă sabia unei gărzi şi mi—am retezat mâna dreaptă. Imediat, în ciuda durerii ascuţite, am pus ciotul însângerat deasupra focului care ardea în aşteptarea jertfelor rituale. Flăcările au cauterizat rana. Asta—i tot.

—Asta—i tot?! şopti Horatius Cocles. Şi spui că gloria ta nu înseamnă nimic faţă de a mea? E de o sută de ori mai mare! De o mie de ori!

—Hai, prietene, ţara nu merită pierderea unei mâini? Zeii ne—au dăruit două, nu—i aşa? În plus. am acţionat sub un impuls smintit, fără să mă gândesc la consecinţele faptelor mele. Dacă ar trebui s—o mai fac o dată, probabil că m—aş gândi de două ori înainte. Ţi—am spus, eram un tânăr neexperimentat, care încă n—avea capul bine fixat pe umeri. Cu toate acestea, recunosc că Porsenna a fost atât de impresionat de... sacrificiul meu, că m—a lăsat să plec, după ce medicii lui mi—au oblojit rana.

—Şi aşa ai căpătat porecla de Scaevola[52], surâse Horatius Cocles. Cât despre Porsenna, până la urmă a ridicat asediul.

—Bineînţeles. Campania dura deja de prea multă vreme, fără rezultate previzibile, Aşa că adversarul nostru a preferat să trateze cu Roma şi să se retragă fără pierderi prea mari.

—Aşa e. A zis totuşi despre noi: „Deşi poporul acesta a suferit multe căderi, nu s—a declarat niciodată învins. Poartă în el semnele unui mare destin. La ce bun să luptăm împotriva lui?" Şi s—a ţinut de cuvânt. Roma este liberă, şi—a regăsit suveranitatea, etruscii au devenit aliaţii noştri. Iar tiranul Tarquinius, înţelegând că nu se va mai urca niciodată pe tron, a fugit în Grecia.

Mucius tăcu o clipă, apoi spuse cu voce nepăsătoare:

—Un chior, un ciung... Ce mai pereche de eroi, nu crezi?

—Ei, şi? conchise Horatius. Poate că din cauza a ceea ce am pierdut noi poporul Romei va păstra amintirea numelor noastre de—a lungul a nenumărate generaţii.

Şi cu siguranţă aşa a fost.

IV.„VAE VICTIS!"[53]

52Scaevola: Ciungul, în latină (n.ed.).

53„Vai de cei învinşi!" (limba latină) (n.ed.).

roma şi galii (390 î.Hr.)

—Priviţi, uitaţi—i!
—Pe Jupiter, n—aş fi crezut niciodată că sunt atât de numeroşi!
—Sunt înspăimântători! Şi de ce ţipă aşa?
—Ca să ne sperie, de ce altceva?
—Păi, au reuşit, mie, unul, mi s—a făcut pielea de găină.
—Ai şi de ce! Or să ne masacreze.

Despre ce vorbeau sutele de cetăţeni adunaţi în după—amiaza aceea caldă de vară pe meterezele Romei? Despre cavalerii eu înfăţişare feroce care, ieşind din pădurea de pini ce împrejmuia câmpia, înaintau spre Tibru. Războinici înalţi, care în cea mai mare parte aveau piepturile goale, lucind de sudoare. Aveau părul blond, împletit în cozi care le cădeau pe spate sau pe tâmple. Toţi purtau coifuri de bronz ascuţite, împodobite cu coarne de cerb sau de bour. Mulţi purtau coliere sau brăţări de aur, care sclipeau în soare.

Unii agitau însemne din fier forjat, înfăţişând animale care bântuie pădurile întunecate ale ţării lor: lupi, urşi, mistreţi. Toţi erau înarmaţi cu săbii cu lama lată, topor cu două tăişuri şi o suliţă lungă. Cum se numeau invadatorii aceştia înspăimântători? Galii, popor celtic apărut din inima Europei şi care, cu câteva veacuri mai devreme, începuse să se răspândească spre vest şi sud.

Galii aceştia erau împărţiţi în mai multe triburi cu nume ciudate: *boieni, cenomani*, *insubri*. Dar cei mai războinici erau *senonii*, care trecuseră Alpii pentru a jefui majoritatea cetăţilor etrusce.

Şi acum veneau spre Roma!

—Hai, suntem romani, totuşi! făcu cu glas tremurător un bătrân cu părul alb. Să avem încredere în zeii noştri!
—Zeii noştri? surâse un tânăr nobil. Prefer să mă bizui pe oştirea noastră.
—A, da! mormăi un meşter robust cu şorţ de piele. Să vorbim de oştirea noastră! Senatul l—a numit pe Quintus Fabius şeful legiunilor. Şi el ce face? S—a mărginit să discute cu duşmanii noştri.
—Da, cu căpetenia lor, vestitul Brennus, rosti cu glas amar o femeie elegantă, cu chipul pe jumătate acoperit în faldurile togii. Când Fabius i—a zis că Roma are dreptatea de partea ei, ştiţi ce i—a răspuns Brennus? „Dreptatea o fac eu, cu vârful spadei!" Şi Fabius a bătut în retragere, cu coada între picioare.
—Ah! dacă mai era Camillus printre noi, suspină o femeie mai vârstnică.
—Şşşt… tăceţi! şopti nervos bărbatul cu păr alb.

Pe drumul rondului răsunau paşi sacadaţi. Privitorii se depărtară, ca să facă loc celor şase ofiţeri îmbrăcaţi în platoşe de luptă din bronz aurit şi cu coifuri grele cu creastă.

—Fabius, e Fabius! şoptiră mai multe glasuri înăbuşite. Consulul nu păru să fi auzit cuvintele deloc plăcute referitoare la el. Impasibili, el şi ofiţerii săi se aplecară peste metereze. Nori groşi de praf, ridicaţi de copitele cailor, înecau marginile câmpiei. Dar galii păreau să se fi oprit din înaintare. Fană şi strigătele lor amuţiseră. Poate erau intrigaţi de platoşele strălucitoare pe care le zăreau în vârful zidurilor.
—Să li se spună! zise în clipa aceea Fabius. De mâine îmi strâng legiunile şi mă duc să mă bat cu galii. Zeii îmi sunt martori, barbarii aceştia vor dispărea la fel de repede cum au apărut.

Apoi consulul şi ofiţerii săi se depărtară de metereze şi, cu paşi marţiali, părăsiră drumul străjilor.

—Aşa mai merge! şopti tânărul nobil.

Din păcate, cuvintele acestea pline de curaj n—au fost urmate de rezultate la fel de

strălucitoare. Ba chiar dimpotrivă.

În graba lui de a dovedi că era un conducător demn de încrederea pe care i—o arătase Roma, Quintus Fabius comise gafă după gafă.

Obiceiul spunea ca înainte de a pleca la luptă să jertfeşti zeilor un taur alb. Quintus nu ţinu seamă de acest obicei şi la ivirea zorilor ieşi din incinta oraşului în fruntea trupelor, în răpăitul tobelor şi sunetele trâmbiţelor.

Galii nu se mai vedeau, căci se retrăseseră în timpul nopţii la ceva depărtare de Roma. Fabius traversă Tibrul şi—şi puse legiunile să înainteze în marş forţat către râul Allia, în spatele căruia îşi ridicaseră tabăra invadatorii, după cum îl înştiinţaseră iscoadele.

Prevăzător ar fi fost ca Fabius să—şi consolideze poziţiile săpând şanţuri şi ridicând palisade. Sau măcar să—şi strângă legionarii în ţestoasă[54].

Dar, sigur pe forţa lui, se mulţumi să defileze de—a lungul râului. Şi, când cavaleria galilor se ivi brusc din pădurea învecinată, scoţând urlete înfiorătoare, care—ţi îngheţau sângele în vene, nu mai apucă să încerce nici o manevră.

În fruntea trupelor, Brennus, vestitul Brennus, se ridicase în carul său de război tras de doi armăsari negri ca abanosul. Era mai înalt, mai puternic decât cel mai înalt şi mai puternic dintre războinicii săi. Cozile lui şi mustăţile lungi, blonde, fâlfâiau în avântul atacului. Nici măcar nu căutase să—şi apere bustul puternic cu o platoşă. Cu ambele mâini agita sabia grea de bronz îndrăgită de gali.

Şi el îi dădu lovitura fatală lui Fabius.

Romanii, deşi depăşiţi atât numeric, cât şi prin violenţa atacului, începuseră să se bată cu mult curaj. Dar când cei din preajma consulului şi—au văzut căpetenia răpusă s—au înspăimântat toţi.

—Fabius e mort! Fabius e mort!

Vestea se răspândi cu iuţeala fulgerului. Legionarii rămaşi în viaţă au rupt rândurile şi au fugit în neorânduială, sub privirea batjocoritoare a galului, care nici măcar n—a încercat să—i urmărească. Unii şi—au găsit adăpost în micile cetăţi învecinate, câteva sute au reuşit să se înapoieze în Roma, la căderea nopţii.

În noaptea care acoperea câmpia, romanii, adunaţi cu teamă pe metereze, zăriră nenumărate focuri aprinzându—se după cotul Tibrului. Ce plănuiau fiarele acestea sângeroase, care—i nimiciseră pe Quintus Fabius şi legiunile lui cât ai clipi?

—Ah! Dacă era Camillus printre noi..., oftă alt neguţător. In jurul lui ceilalţi clătinară din capete, cu tristă gravitate.

Cine era acest Camillus, al cărui nume zbura pe buzele tuturor de la sosirea galilor?

Nobil roman, aparţinând unei familii foarte bogate, senatorul Camillus fusese numit în fruntea armatelor Romei cu cincisprezece ani în urmă. La vremea aceea, principalii duşmani ai cetăţii rămâneau etruscii, temuţii vecini din nord, puternici deja când Roma era doar un orăşel cu case din lemn şi chirpici. A fost nevoie să se descotorosească de ei, o dată pentru totdeauna! Camillus a izbutit, la capătul unui război de unsprezece ani încheiat prin cucerirea Veii, capitala Etruriei. Cu ocazia aceasta, romanii s—au arătat de o mare ingratitudine. Sigur că l—au acoperit pe Camillus de onoruri. După care l—au alungat din oraş, temându—se că tânărul şi gloriosul general va prinde gustul puterii, instaurând dictatura.

Ca să evite scandalul, Camillus a plecat în exil voluntar, cu trupele sale, în Ardeea, la câteva sute de leghe la sud de Roma. Ştia că va veni şi timpul lui.

În acest răstimp galii ajunseseră la poalele meterezelor. Vreme de câteva zile s—au limitat să petreacă, irigând mistreţi şi bouri, bând, hăulind cântecele lor cumplite.

---

[54]în ţestoasă: vestită tactică de război a legionarilor grupaţi în careu şi apărându—şi flancurile şi fruntea cu un zid de scuturi (n.ed.).

Îngroziţi, majoritatea romanilor au preferat să—şi părăsească frumoasa lor cetate. La adăpostul primelor trei nopţi, profitând de faptul că galii erau prea beţi ca să mai vadă ceva, femeile, copiii, bătrânii, preoţii şi vestalele s—au strecurat afara din oraş pentru a se ascunde în codrii de pe munţii din împrejurimi.

Şi Roma, pentru prima dată de la întemeierea ei, rămase aproape pustie. Fiindcă mai rămăseseră totuşi cele câteva sute de soldaţi scăpaţi din dezastrul de la Allia, care s—au închis în fortăreaţa de pe Capitoliu. Şi cei optzeci de senatori care, încremeniţi de spaimă, hotărâseră să—i aştepte pe invadatori, nădăjduind să răscumpere prin moartea lor salvarea oraşului.

Aşa că se adunaseră eu toţii în curie, clădire situată la marginea Forumului, unde obişnuia senatul să—şi ţină şedinţele. Şi au aşteptat.

Abia în dimineaţa celei de—a patra zile au năvălit galii pe străzile Romei.

Brennus şovăise, pentru că oraşul acesta, în aparenţă pustiu, cu meterezele goale şi porţile larg deschise, îl îngrijora, îl tulbura. Romanii aveau faima unui popor curajos. Oare nu—i aştepta o capcană primejdioasă în spatele zidurilor cenuşii?

Câteva iscoade trimise în cercetare l—au liniştit pe Brennus: oraşul părea cât se poate de părăsit. Atunci căpetenia *senonilor* dădu semnalul, în tăcerea apăsătoare, tropotul fugar al încălţărilor din piele tăbăcită şi bocănitul mai aspru al saboţilor de lemn răsunau pe pavaj. Galii îşi ţineau răsuflarea. Casele frumoase, din piatră albă, templele cu colonade îi impresionau.

În fruntea hoardei, Brennus călărea pe armăsarul său alb. Cu ocazia aceasta îmbrăcase o platoşă din solzi de bronz poleiţi cu aur. Locotenenţii lui îl auziră mormăind:
—Unde s—au dus soldaţii romani? Mă aşteptam să dăm o bătălie decisivă şi găsesc doar un oraş mai gol decât cupa de vin pe care am dat—o pe gât!

Prinzând curaj, galii începură să facă ce le stătea în obicei: să pătrundă în case şi să le jefuiască. Au avut surpriza vieţii lor când, la puţin timp după intrarea în Forum, pătrunseră în curie.

Pe băncile de marmură, drapaţi în togile lor albe cu găitane purpurii, ţinând fiecare un toiag de fildeş, şedeau optzeci de bătrâni absolut nemişcaţi.

Erau fiinţe în carne şi oase ori statui?

Ca să stea cu inima liniştită, unul dintre ostaşii lui Brennus întinse mâna şi trase de barba căruntă „statuia" cea mai apropiată. Aceasta prinse viaţă numaidecât, trăgându—i o lovitură de toiag în cap. Statuia aceasta însufleţită era senatorul Marcus Papirius.

Rău a făcut. Furios, războinicul îl decapita pe nobilul Papirius dintr—o singură lovitură de sabie. A fost semnalul măcelului. În câteva minute, sângele celor optzeci de senatori forma un lac stacojiu pe podeaua curiei.

Galii se instalară în cetate. Veni toamna, apoi iarna, care se anunţa neobişnuit de aspră. Cu toate acestea, dispreţuind casele pe care le prădaseră şi incendiaseră, invadatorii continuau să stea în tabăra din afara oraşului, răscolind împrejurimile să caute mâncare.

Populaţia romană care, la început, se refugiase în Munţii Albeni, reuşise să găsească noi adăposturi în cetăţile cruţate.

Mai rămânea Capitoliul.

Înălţat în centrul Romei, pe soclul lui stâncos, rezista în continuare, deşi garnizoana lui era mult prea slabă pentru a încerca un contraatac. În plus, proviziile lipseau, şi soldaţii romani ajunseseră să—şi mănânce pielea sandalelor şi firele de iarbă crescute prin crăpăturile zidurilor.

Galii, care şi—au dat seama destul de târziu că fortăreaţa era ocupată, o atacau cu regularitate. Şi erau respinşi de fiecare dată.

Până într—o noapte fără lună când, în vreme ce mica garnizoană de oameni istoviţi şi scheletici dormea pe paiele cazărmii, câţiva gali încercaţi au escaladat fortăreaţa cea îndărătnică.

Puţin a mai lipsit ca în noaptea aceea Roma să—şi piardă ultimul bastion. Şi atunci s—a produs o adevărată minune.

În vârful Capitoliului se înălţau două temple. Cel al lui Jupiter, părintele zeilor, şi, mai modest, cel al Junonei, zeiţa fertilităţii şi a recoltelor.

Conform tradiţiei, gâştele sacre trăiau libere în curtea templului. Gâştele acestea erau jinduite de burţile supte ale soldaţilor. Dar pânăatunci paznicii templului reuşiseră să le salveze. Auzind pietrele care se rostogoleau sub tălpile galilor, gâştele începură să gâgâie, să piuie, să bată înnebunite din aripi. Zarva aceasta îl deşteptă pe Manlius, tânărul slujitor al templului care, mai mult ca oricine, se zbătuse să salveze păsările de cuţitele celor înfometaţi.

Viteazul Manlius, cu sabia în mână, alergă la metereze, chiar la timp ca să zărească silueta unui duşman ivindu—se între două creneluri. II străpunse cu sabia, apoi împinse prima scară, pe care se suia un grup de războinici înarmaţi până în dinţi.

Zgomotul izbuti să—i trezească, în cele din urmă, pe soldaţii care—i alungară pe atacatori cu o ploaie de săgeţi.

Gapitoliul fusese salvat încă o dată. Şi Manlius, pentru faptele sale de vitejie, primi porecla „Capitolinus".

Trecură alte luni. Iarna îşi pierdu din putere, primăvara înverzi, vestind vara.

Galii erau tot acolo, foarte hotărâţi să ia cu asalt mica fortăreaţă şi să învingă mâna aceea de îndărătnici care li se împotriveau în toate împrejurările.

—Ah! Dacă era Camillus aici!

—Răbdare, râbdare, va veni.

—Poate. Dar când vom li morţi cu toţii.

Iată conversaţiile care puteau fi auzite după meterezele Capitoliului. Camillus, mereu Camillus!

Trebuie să precizăm că tribunul Sulpicius, şeful asediaţilor, trimi—sese mai mulţi voluntari să—l contacteze pe ilustrul surghiunit ca să—i facă următoarea propunere: dacă strângea o armată şi venea în ajutorul Romei, obţinea ceea ce i se refuzase odinioară: va fi numit dictator[55].

Oamenii aceia ajunseseră să treacă liniile galeze? Fuseseră capturaţi şi osândiţi la moarte? Nu se ştia nimic. Şi aşteptarea se prelungea o veşnicie.

Atunci, cu furia în suflet, ajuns la capătul puterilor, Sulpicius hotărî să—i propună o înţelegere lui Brennus: să cumpere, cu preţul aurului, plecarea trupelor acestuia.

Brennus n—a stat mult pe gânduri. Şi în tabăra lui lipseau proviziile. Iar galilor, războinici nedisciplinaţi, asediul începuse să li se pară prea lung.

—Accept, trimise el răspunsul. Preţul meu este aur în greutate de o mie de livre.

Plata tributului a avut loc într—o zi sufocantă de vară, în tabăra de pe malul Tibrului. Asediaţii strânseseră toate metalele preţioase din Capitoliu, lingouri salvate din vistieria statului, bijuterii abandonate de fugari, până la ultima monedă de aur găsită în fundul buzunarelor.

Cele o mie de livre sunătoare şi sclipitoare au fost aşezate într—unui din talerele imensei balanţe ridicate în faţa cortului lui Brennus. Dar, sub ochii tribunului Sulpicius, care supraveghea acţiunea, talerele rămaseră neclintite.

—Protestez! mugi Sulpicius. Greutăţile sunt false!

Nu obţinu decât râsul batjocoritor al lui Brennus care, apucându—şi sabia grea, o aruncă în taler, peste greutăţi. Apoi căpetenia galeză rosti în latină două triste cuvinte ajunse celebre în istoria Romei:

„Vaevictis!"

---

55 Dictator: cel care dictează legile (n.ed.).

În clipa aceea tragică se auziră din depărtare sunetul trâmbiţelor şi răpăitul tobelor. Puzderie de oşteni în platoşe strălucitoare se alinia în poziţie de luptă pe dealuri.

Un singur nume, mereu acelaşi, înflori pe buzele tuturor:

—Camillus, iată—l pe Camillus!

Era chiar Camillus, pe care trimişii lui Sulpicius reuşiseră să—l contacteze şi care strânsese trei legiuni. Dezorientaţi, galii de risipiră — uitând să—şi mai ia prada.

Camillus a fost întâmpinat cu urale. În faţa apărătorilor Capitoliului, rosti următoarele cuvinte, ajunse celebre:

„Non *auro, sed ferro, recuperanda est patria"* — „Nu prin aur, ci prin fier îţi răscumperi patria."

Romanilor nu le mai rămânea decât să—şi ţină făgăduiala: să—l numească pe Camillus dictator. N—a fost o idee proastă. Camillus îi izgoni pe gali până peste Alpi, apoi se apucă de reconstrucţia Romei.

Izbuti atât de bine să înfrumuseţeze oraşul renovat, încât cetăţenii n—au şovăit să—l supranumească „Noul Romulus".

De cinci ori la rând senatul acordă încredere viteazului general. Şi Camillus muri în patul său, la peste optzeci de ani — o vârstă foarte înaintată pentru vremea aceea.

Dar ce se întâmplase cu cel de—al doilea erou al povestirii noastre, viteazul Manlius Capitolinus? Soarta lui, din păcate, n—a fost la fel de glorioasă. Manlius furase o parte din aurul recompensei ca să răscumpere datoriile acumulate de plebei[56] faţă de nobilime. Arestat, el a fost condamnat la moarte de către Camillus, care a poruncit să fie decapitat. După care, conform obiceiului, trupul său a fost aruncat din înaltul Stâncii Tarpeiene.

Ceea ce a dat naştere următorului dicton, care înseamnă că gloria poate fi la fel de bine urmată de dizgraţie:

„Stânca Tarpeiană e foarte aproape de Capitoliu."

V.RĂZBOAIELE PUNICE (1)

Leul din Libia (218—216 î. Hr.)

Appius Publicola era deja un om foarte bătrân — nu departe de şaizeci de ani. Era întins pe pat, cu capul înfundat în perne, cu trupul slab acoperit de o simplă pătură din lână maro. Lângă pat, pe o mică etajeră fixată în perete, zeii lari[57] stăteau de pază. In cadrul ferestrei, câmpurile de orz străluceau în toiul lunii august.

Dar priveliştea aceasta nu—l putea consola cu nimic pe bătrân. Căci nu mai exista nici o îndoială, pentru nimeni, că Appius avea să moară.

Nu de o boală anume, ci istovit de viaţa lungă care se sfârşea paşnic pe acest petic de pământ din România.

---

56 Plebei: aparţinând plebei, adică poporului (n.ed.).

57 Zeii lari: divinităţi minore ocrotitoare ale căminului, ale căror reprezentări erau nelipsite din casele romanilor, pe un mic altar al familiei (n.ed.).

Calpumia, soţia bătrânului, murise de mai mulţi ani. Totuşi, în aceste ceasuri despre care ştia că sunt ultimele, Appius nu era singur. La căpătâiul său stăteau doi dintre fiii săi, Brutus şi Pompilius, ţărani, ca şi tatăl lor. Doar una dintre nurorile lui, Octavia, soţia lui Brutus, îşi însoţise soţul. Şi trei nepoţi, o fetiţă şi doi băieţei, stăteau şi ei lângă el. Aurelius — de numai cinci ani — care, de un timp, se foia pe scăunelul lui, îndrăzni să pună întrebarea care—l frământa:

—Spune, bunicule, dacă în scurtă vreme vei ajunge în Olimp, nu ne poţi povesti războaiele tale?

Dintre buzele crăpate ale bătrânului scăpă un suspin. Dar ochii pe care—i întoarse spre băieţelul cu păr ciufulit erau încă vioi, de un albastru limpede.

—Războaiele mele? începu el cu glas tremurat. înţeleg că un băieţel de vârsta ta este interesat de poveştile acestea. Şi eu, când eram tânăr, nu visam decât lovituri de sabie, glorie şi măreţia Romei. Cu toate acestea, când eşti în mijlocul bătăliei şi—ţi vezi prietenii căzând, te rog să mă crezi că nu mai priveşti războiul cu aceiaşi ochi. Dar ştiu prea bine că nu asta vrei să auzi. Ascultă atunci.

Bătrânul, cu un efort vizibil, se ridică în capul oaselor şi îşi începu povestirea:

—Am fost mobilizat în 534[58]. La vremea aceea abia împlinisem şaptesprezece ani, vârsta legală pentru a servi în legiuni. Motivul acestei mobilizări era Cartagina[59]. Ştii un pic din istoria ţării tale, nu—i aşa, Aurelius? Voi încerca, totuşi, să—ţi reîmprospătez memoria.

Cu cincizeci de ani înaintea poveştii pe care ţi—o spun eu, un război cumplit se iscase între Roma şi Cartagina, pentru stăpânirea Mediteranei. A fost numit „primul război punic", din pricina originii feniciene a adversarilor noştri, *poeni* sau punii. Războiul acesta s—a întins pe douăzeci şi patru de ani. Asta pentru că fiecare dintre cele două ţări voia doar pentru ea marea aceasta!

După lupte crâncene, Roma a obţinut victoria, luându—le cartaginezilor trei insule importante: Sicilia, Sardinia şi Corsica. Astfel, având principala axă maritimă retezată, duşmanii noştri erau foarte slăbiţi economic. Cu toate acestea, o dată cu trecerea timpului, cartaginezii şi—au refăcut puterile şi au vrut să recucerească ceea ce pierduseră.

—Bunicule, bunicule, mă plictiseşti cu poveştile astea! mormăi Aurelius cu voce tristă. Povesteşte bătăliile!

—Dar poveştile astea sunt istoria, băiete. Ar trebui să asculţi mai atent, dacă vrei să înţelegi ceva.

Bătrânul, cu sprâncenele încruntate, cu o expresie de prefăcută severitate, se ridicase în capul oaselor şi—şi ameninţa nepotul cu arătătorul. Dar efortul era prea mare şi se prăbuşi repede pe pernă.

—Unde eram? M—ai făcut să pierd şirul, din pricina nerăbdării tale. A, da! Am fost mobilizat şi am ajuns într—o cazarmă din împrejurimile Romei. Acolo, am petrecut şase luni de antrenament atât de dur cum nu—ţi poţi închipui. Mânuirea săbiei şi a *pilum-ului*[60], săparea tranşeelor, ridicarea palisadelor. Şi marşurile! Marşuri de cincizeci de kilometri în plin soare, cu echipamentul complet în spinare, care avea vreo patruzeci de kilograme.

—Patruzeci de kilograme!

—Nici măcar unul mai puţin, băiete. Platoşa din fâşii de piele dublate cu oţel. Coiful de aramă. Scutul rectangular alcătuit din două scânduri de pin întărite cu metal. Sabia scurtă. Trei sau patru *pila*. Un burduf cu trei litri de apă. Raniţa cu merinde pentru o săptămână. lăturile pentru noapte. Ies repede la socoteală, crede—mă.

Dar, în fine, după şase luni cred că eram un legionar onorabil. Era şi timpul, pentru că duşmanii noştri din Cartagina se apropiau. Nu atacaseră pe mare, ca în primul război, ci trecând prin Spania şi străbătând Gallia. Deja se pregăteau să treacă Alpii, ca să atace

---

58 Dată calculată începând de la întemeierea oficială a Romei (753 î.Hr.). Anul 534 al Romei corespunde, aşadar, cu 219 î.Hr. (n.ed.).

59 Cartagina: veche colonie feniciană stabilită în Africa de Nord, pe teritoriul cuprins între Maroc şi Libia actuală; era marea rivală maritimă a Romei (n.ed.).

60*Pilum* (plural: *pila)* — lance scurtă cu vârf lung, de secţiune pătrată, care poate fi folosită şi ca suliţă (n.ed.).

Roma. Şi cine era în fruntea armatei lor? Hannibal!
—Hannibal? Leul din Libia? strigă triumfător micul Aurelius.
—Chiar el, băiete, şi văd că ştii totuşi un pic de istorie a ţării tale, şopti bătrânul legionar. Ai dreptate, aceasta era porecla dată căpeteniei cartaginezilor. Acum s—a scurs mult timp. Hannibal este considerat o mare figură a trecutului, un adversar valoros. Dar la vremea celor şaptesprezece ani ai mei îţi jur că simpla rostire a numelui său îi făcea să tremure şi pe cei mai curajoşi.
—Mai povesteşte—mi despre el, bunicule!
—Dar ce—aş putea să—ţi spun mai mult? Nu l—am întâlnit niciodată pe Hannibal faţă în faţă, altfel probabil că n—aş fi trăit până la vârsta aceasta înaintată. De altfel, Hannibal nu se deosebea cu nimic de soldaţii săi. Era îmbrăcat ca ei, înarmat ca ei. Mânca aceeaşi hrană ca ei. dormea înfăşurat într—o simplă cuvertură, între santinele. Dar în bătălie stătea întotdeauna în primul rând, tot aşa cum el era ultimul care să se retragă la sfârşitul bătăliilor.

Dar destul cu nenorocitul de Hannibal! Voiam să—ţi povestesc că armata Cartaginei era pe punctul de a traversa Alpii, cu intenţia de a mărşălui spre Roma. O armată de şaizeci de mii de oameni, dintre care zece mii de cavaleri, cu treizeci şi şapte de elefanţi de război.
—Elefanţi?
—Da, Aurelius. Animale aduse din Africa, mari cât o casă, care puteau purta în spinare jumătate de duzină de arcaşi, aveau o trompă care putea arunca un om la douăzeci de paşi depărtare şi colţi mai ucigaşi ca ţepele cele mai ascuţite.
—I—ai văzut de aproape, bunicule?
—Oh! Chiar prea de aproape, crede—mă. Dar, oricum, eram ascuns după nişte stânci. Făceam parte dintr—o trupă de avangardă pe care consulul nostru, Caius Flaminius, o trimisese în contraforturile Alpilor să supravegheze înaintarea duşmanului. Un duşman impresionant, căci cartaginezii, uşor de recunoscut după armura de bronz şi coiful ascuţit, erau însoţiţi de mercenari veniţi din numeroase ţări: hopliţi greci cu suliţele lor lungi, aruncători cu praştia din Baleare, cu traistele pline de bulgări grei de argilă, arcaşi africani cu trupurile acoperite de tatuaje înfricoşătoare, chiar şi uriaşi blonzi cu torsul gol: vechii noştri duşmani, galii
—Cred că ţi—a fost frică de nu mai puteai, bunicule!
—Frică? Un soldat al Romei nu simte frică, tinere, să ştii şi tu! Şi—apoi, am primit ajutor de la un aliat de încredere. Un aliat numit iarna.
Alpii sunt munţi foarte înalţi, iar potecile urmate de Hannibal prin trecători ajungeau şi la trei mii de metri. La sfârşitul lui septembrie, armata cartagineză era tot pe culmi. Un vânt rece începuse să mături trecătorile, şi zăpada cădea tot mai deasă.

Catârii şi caii invadatorilor alunecau, cădeau în prăpăstii. Oamenii, în mare parte veniţi din ţări calde, slăbeau, se îmbolnăveau. Şi mai ales elefanţii mureau pe capete. Atât de mulţi au murit, că Hannibal a ajuns în câmpia Padului, la sfârşitul iernii, doar cu unul singur.
—Atunci aţi câştigat războiul, bunicule? bolborosi micul Aurelius cu un zâmbet larg până la urechi.
—Din păcate, chiar şi punând la socoteală pierderile imense pricinuite de traversarea Alpilor în toiul iernii, cartaginezii erau încă puternici. Şi aparent mai hotărâţi ca oricând să răzbune înfrângerea suferită în trecut, forţând porţile Romei.

Flaminius îşi urnise armata, cu planul de a porni la atac cât timp Hannibal era încă în Etruria. Eu mă alăturasem grosului armatei. Deja ordinul trecea de la un rând la altul: „Reperaţi chiorul şi ucideţi—l!"
—Chiorul?
—Da, Hannibal în persoană! Se zicea că—şi pierduse un ochi în mlaştinile nesănătoase din nordul Etruriei. O infecţie prost îngrijită. Astfel va putea fi reperat. Din nefericire, când l—am recunoscut, se năpustea spre noi, în fruntea cavaleriei sale. Era o zi în care ceaţa

ridicată din mlaştini era groasă s—o tai cu cuţitul. Cartaginezii, după o veche tactică, înfăşuraserâ copitele cailor în cârpe, ca să nu facă zgomot. Nu i—am auzit apropiindu—se. Şi a fost un dezastru.

Îmbrânciţi, călcaţi în picioare, legionarii au rupt frumosul lor marş ordonat. Am fost nevoiţi să ne batem în mici grupuri izolate, fără ordine de la şefii noştri, hărţuiţi de războinici urlători care păreau să se ivească de nicăieri. Am primit o primă rană în coastă, de la o suliţă. Apoi a doua, de data aceasta o lovitură de sabie, care mi—a retezat o bucată de umăr. Când am aflat de la un fugar că fusese ucis consulul, am fugit şi eu, călcând peste morţi şi răniţi. Şi neîndoielnic a fost o minune că am scăpat cu viaţa.

Neorânduiala aceea sângeroasă a fost numită mai târziu bătălia de la lacul Trasimene. O amintire pe care greu mi—am şters—o din memorie, copiii mei.

Bătrânul tăcu şi închise ochii. Cei din jur îl crezură o clipă mort. Dar un suspin lung scăpat din gura pe jumătate ştirbă linişti familia adunată. Appius clipi, şi glasul stins reluă firul povestirii:

—Dintr—un motiv inexplicabil, cartaginezii n—au profitat de victoria lor ca să se năpustească împotriva Romei. Neîndoielnic, suferiseră şi ei pierderi grele şi Hannibal, ca un bun general ce era, a preferat să aştepte ca oamenii lui să se odihnească şi ca răniţii să se lecuiască. Nădăjduia, fam îndoială, să primească ajutoare. De aceea s—a stabilit pe câmpia Padului şi, după o tradiţie bine statornicită, s—a apucat să jefuiască tot nordul Italiei.

Roma, la rândul ei, îşi refăcea forţele. Astfel, doi ani mai târziu, m—am trezit în mijlocul unei noi legiuni, sub comanda consulului Aemilius. Eram nouăzeci de mii! Iar duşmanii noştri doar cincizeci de mii, fiindcă întăririle aşteptate de Hannibal n—au sosit niciodată. întâlnirea pe care noi o sperasem decisivă a avut loc în Apulia, lângă micul oraş Cannae[61]. Atunci... atunci...

—Ce, bunicule ?Ce?

—Ce? Chiar şi după atâta vreme cuvintele tot nu vor să—mi vină pe buze. Mi—e atât de greu să vorbesc despre asta că refuz să vă povestesc amănuntele luptei. Aflaţi doar că ceea ce păţisem la Trasimene s—a întâmplat iarăşi la Cannae. Acest Hannibal era un diavol! Cu forţe aproape de două ori mai mici ca număr, s—a repezit la noi ca fulgerul, ne—a încercuit, ne—a secerat. Am mai primit trei răni înainte de a mă prăbuşi. In jurul meu zăceau trupurile a cincizeci de mii de romani. Optzeci de senatori pieriseră, la fel cei doi consuli ai noştri, Aemilius şi Varro.

Bătălia de la Cannae este considerată şi azi cea mai mare înfrângere romană. În oraşul în care mă adăpostisem cu ceilalţi supravieţuitori, toţi cetăţenii gemeau şi îşi puneau cenuşă în cap. Ca să—i împace pe zei, preoţii au poruncit înfăptuirea de jertfe — inclusiv omeneşti.

—Vrei să spui că au înjunghiat oameni, tot aşa cum înjunghiau vitele?

—Ei, doar patru prizonieri. Doi gali şi doi numizi[62]. Să fie datorită acestor sacrificii? Ori pentru că Hannibal era istovit de bătăliile purtate? Nici de data aceasta nu s—a încumetat să atace Roma. Dimpotrivă, a plecat departe de zidurile noastre, continuându—şi drumul spre Grecia, pentru cuceriri pe care le spera mai uşoare. Ceea ce a îngăduit Romei să—şi recapete încă o dată forţele şi să strângă noi legiuni.

—Or să mai fie bătălii? Povesteşte, bunicule! Povesteşte!

—Un pic de răbdare, micuţule. Nu vrea nimeni să—mi aducă un pic de apă proaspătă? Mi s—a făcut sete după atâta vorbărie.

Abia când Octavia îi aduse apa proaspătă, după ce bău îndelung, Appius reluă firul povestirii...

61 Cannae: orăşel din Apulia, situat la sud de Roma (n.ed.).

62 Numizi: locuitori din Numidia — azi Algeria. Numizii erau înrolaţi ca mercenari atât de către cartaginezi, cât şi de către romani (n.ed.).

VI.RĂZBOAIELE PUNICE (2)

Copilul îndrăgit de zei (214—202 î.Hr.)

Bătrânul bău cu înghiţituri mici, dintr—o cană de piatră, apa adusă de Octavia de la fântână. Respira cu dificultate şi, când îşi reluă povestirea, glasul lui era atât de încet că toată familia se adună în jurul patului ca să—l poată auzi.

Aurelius coborî de pe taburet şi îngenunche cât mai aproape de bunicul lui, cu bărbia sprijinită în pumni, cu coatele rezemate de aşternutul în care muribundul îşi mobiliza ultimele puteri. In sfârşit, începu partea a doua a povestirii.

—Patru ani s—au scurs de la cumplita înfrângere de la Cannae. Hannibal e tot în Europa, unde se războieşte în Peloponez[63]. La Roma a fost numit un nou consul, Marcellus. Acest Marcellus izbutise să convingă senatul să—l lase să pornească o expediţie maritimă împotriva Siracuzei.

—Siracuza, bunicule?

—Oh! Ar trebui să cunoşti măcar numele acesta. Este sau mai degrabă era un oraş mare şi frumos, fortificat, situat pe coasta Siciliei. Un port clădit iniţial de cretani, mi se pare. Dar de multă vreme era ocupat de cartaginezi, care înălţaseră acolo o fortăreaţă renumită ca fiind de necucerit, de unde îşi lansau expediţiile piratereşti împotriva coastelor şi corăbiilor noastre. La vremea aceea se spunea că Siracuza este o punte între Europa şi Africa. Puntea aceasta trebuia retezată.

Ne—am îmbarcat pe o armadă de o sută optzeci de trireme — corăbiile acelea de război cu trei rânduri de vâsle mânuite de sclavi. Eram doar două legiuni, douăzeci de mii de oameni. Se zvonea că senatul nu părea prea încrezător în şansele de reuşită ale planului lui Marcellus.

—Şi tu, bunicule?

—Eu? Eu sunt doar un ţăran, ştii bine, ca toţi oştenii Romei. Oameni ai pământului, nu marinari. Era prima dată în viaţa mea când călătoream pe mare, la fel ca majoritatea legionarilor. Aşa că în cele trei zile cât a durat traversarea n—am făcut altceva decât să mă agăţ de bastingaj şi să vărs când mă zgâlţâiam prea tare! Nici tovarăşii mei n—au fost mai breji. Şi, când marea se liniştea, eram mult prea preocupaţi să ne lăsăm stomacul să se calmeze ca să ne mai pese de soarta Romei sau de următoarea bătălie.

În dimineaţa în care zidurile trandafirii ale Siracuzei s—au ivit din ceaţă, la prora corăbiilor noastre te rog să mă crezi că ne—am simţit uşuraţi. Orice era mai bine decât să mai stăm o ora pe blestematele acelea de vase!

Escadra s—a aşezat în formaţie de abordaj. Eu şi tovarăşii mei stăteam umăr lângă umăr, cu mâna dreaptă încleştată pe coada *pilum*—ului, cu braţul stâng apăsat dureros de greutatea scutului. Răsunau strigăte de bucurie. Nori de pescăruşi zgomotoşi se roteau deasupra capetelor noastre, părând să ne răspundă. Eram la mai puţin de o milă marină de metereze. Si atunci a avut loc o întâmplare înfricoşătoare.

—Ce, bunicule? Ce?

—Te rog, lasă—mă să răsuflu, gemu bătrânul cu glas abia auzit. Mâna lui tremurătoare atinse fruntea şi acoperi o clipă ochii, de
parcă ar fi vrut să scape de viziunile cumplite ale trecutului.

—Cât ai clipi, întreaga flotă a fost învăluită într—o lumină fulgerătoare. Parcă însuşi fulgerul lui Jupiter s—ar fi abătut asupra corăbiilor noastre. Multe au luat foc ca nişte vreascuri uscate. Pânzele se scorojeau cât ai clipi, catargele se prăbuşeau, mateloţii şi soldaţii n—aveau altă soluţie decât să se arunce în apă ca

63în Grecia (n.ed.).

să scape de foc.

A fost... cumplit, înspăimântător. In câteva minute au pierit mii de oameni, arşi de vii, traşi la fund de greutatea armurii şi a echipamentului. Cruţat de flăcări, eu am reuşit să mă agăţ de o bucată de catarg plutitoare. Astfel, m—am numărat printre cei care au izbutit să ajungă la ţărm aproape nevătămaţi. Acolo am văzut de unde veneau fulgerele.

Nu mâna zeilor, ci oglinzi mari, înşiruite de—a lungul meterezelor, oglinzi gigantice din aramă care reflectau lumina soarelui şi o trimiteau în raze fierbinţi, de intensitate mortală. Am fost nevoiţi să le spargem, una câte una, sau să le azvârlim la poalele zidului, cu preţul unei lupte încrâncenate, corp la corp, cu apărătorii.

Din fericire, cartaginezii nu erau foarte numeroşi. Grosul armatei se afla în Grecia şi în sudul Italiei. Iar soldaţii rămaşi credeau, fără îndoială, că arma lor secretă era de ajuns pentru a ne izgoni. N—a fost aşa. Cu toate acestea, am fost siliţi să ne batem pe fiecare străduţă, în fiecare piaţă, până când Siracuza a fost cucerită. Prima noastră victorie asupra cartaginezilor după nu ştiu cât timp!

—Bunicule, oglinzile acelea care au ars vapoarele erau o născocire a cartaginezilor?

—Nu chiar, micuţule. De fapt, au fost născocirea unui singur om, a unui savant cartaginez numit Arhimede[64]. Asta am aflat—o şi eu mai târziu. Acum se spune că savantul acela era un geniu, că a descoperit însuşiri tainice ale naturii. Dar, la vremea cuceririi Siracuzei, el nu era pentru noi decât un duşman care a pricinuit moartea a mii de oşteni romani.

De altfel, şi el şi—a găsit moartea în cursul acelei zile. Unul dintre oştenii noştri l—a descoperit pe Arhimede în grădina lui, ocupat să scrie formule în nisip, cu toiagul. Poate că nici nu—şi dădea seama că afară se poartă o bătălie. In orice caz, bătrânul savant era atât de ocupat că nu l—a auzit pe legionar apropiindu—se. Şi a căzut răpus de o lovitură de lance. Am auzit şi eu povestindu—se în seara bătăliei. Neîndoielnic, nu este foarte glorios. Dar era război, nu?

În plus, ca să şteargă orice urmă a invenţiilor malefice ale lui Arhimede, Marcellus a poruncit ca biblioteca oraşului să fie incendiată. Se pare că era cea mai importantă din lume. In timpul nopţii, focul s—a întins şi în clădirile învecinate, şi Siracuza a ars în întregime. Războiul, copii... războiul.

Dar am obosit. Îmi îngăduiţi o nouă pauză? Va făgăduiesc, va fi ultima.

De data aceasta, bătrânul ramase multă vreme cu pleoapele coborâte, atât de nemişcat şi de ţeapăn, încât părea că nici nu mai răsuflă. In sfârşit, când soarele cobora pe câmpia bogată din Campania, chipul ofilit se însufleţi din nou.

—Trebuie să mă grăbesc să isprăvesc, dacă vreţi să auziţi sfârşitul aventurilor mele războinice. Până şi memoria îmi joacă feste. Unde eram?

—Siracuza, bunicule, Siracuza!

—Bineînţeles, sfârşitul Siracuzei. Aşadar, a sosit momentul să aducem pe scenă pe unul dintre cei mai glorioşi consuli din toată istoria Romei. Poate pe cel mai glorios.

În vreme ce oraşul lui Arhimede ardea, consulul acesta, în vârstă de numai douăzeci de ani, reuşise să cucerească altă cetate cartagineză, de data aceasta în Spania: portul Cartagina. încă o fortăreaţă cunoscută ca fiind invincibilă, fiind clădită pe o colină, între un lac şi mare. înainte de a da asaltul, tânărul consul studiase cu grijă mişcările mareelor şi alesese momentul refluxului, când armata lui putea trece aproape pe uscat. De aceea, el le—a declarat trupelor sale:

„Soldaţi, sunt protejatul lui Neptun! În scurt timp, zeul care mă ocroteşte va porunci valurilor să se retragă. Astfel vom putea lua cetatea aceasta fără să deşteptăm neîncrederea duşmanilor noştri!"

Într—adevăr, valurile s—au retras, Cartagina a fost cucerită şi Roma avea să celebreze gloria protejatului lui Neptun. Dar nu cred că i—am rostit încă numele. Îl chema...

—Publius Cornelius Scipio, copilul îndrăgit de zei!

Bătrânul zâmbi în tăcere şi întinse un braţ tremurător ca să mângâie căpşorul ciufulit al copilului îngenuncheat lângă el.

—Constat că gloria supravieţuieşte anilor. Ai dreptate, băiatul meu. Chiar aşa a fost poreclit generalul acesta viclean. O poreclă pe care nu şi—a dezminţit—o niciodată, fiindcă mai târziu Scipio a obţinut

---

64Arhimede: considerat cel mai mare savant al Antichităţii. Lui i se datorează teorema care îi poartă numele: „Orice corp cufundat într—un lichid..." (n.ed.).

numeroase alte victorii în Spania, ajungând să—i izgonească pentru totdeauna pe cartaginezi.

Dar nu era de ajuns. Pentru a învinge definitiv Cartagina, trebuia să se războiască pe teritoriul ei — în Africa. Pentru această expediţie decisivă, Scipio a adunat optzeci de mii de oameni. Printre ei mă număram şi eu. Dar aceasta avea să fie ultima mea campanie. Trecuseră şaptesprezece ani de când mă înrolasem. La treizeci şi patru de ani, primisem nu mai puţin de douăsprezece răni. Eram istovit, măcinat. Nu ca acum, desigur! Dar mă simţeam foarte obosit.

Oh! Nu mă plângeam. Sau o făceam cât mai puţin posibil. Duceam viaţa obişnuită de legionar. Luptam, mărşăluiam, iar mă băteam, şi mărşăluiam, mărşăluiam sub soare şi ploi, peste munţi înalţi şi peste pustiurile fierbinţi ale Africii, purtându—mi cele patruzeci de kilograme în spinare, ca o ţestoasă carapacea ei...

Scipio ne trata cu asprime. Dar îl veneram ca pe un zeu. Era tânăr, frumos, puternic, drept, credincios. Când trecea printre noi pe calul lui alb, cu platoşa aurie şi coiful strălucitor, cum îl mai aclamam!...

Dar trebuia să sune ceasul bătăliei. Hannibal, vestitul Hannibal, se întorsese din Grecia. Pe el — Leul din Libia — aveam să—l înfruntăm.

În cortul lui Scipio, între cei doi generali a avut loc o întrevedere care va rămâne secretă pentru totdeauna. Ultimele discuţii pentru o pace imposibilă, se zvonea. Aceste negocieri au eşuat, dar cu siguranţă cele două căpetenii s—au plăcut între ele. Cu toate acestea, nimic nu putea împiedica lupta. Aceasta a avut loc pe câmpia Zama. Eram în vara anului 551[65]. Scipio se aliase cu Masinissa, prinţul Numidiei, care a alăturat trupelor noastre douăzeci de mii de cavaleri, războinici nemiloşi, cu trupul în întregime acoperit de zale din oţel negru, care mânuiau ca nimeni alţii arcul cu dubla curbura.

Bătălia s—a înteţit. Forţa cartaginezilor fusese întotdeauna cavaleria lor, care reuşise de fiecare dată să ne învăluie liniile şi să le rupă cu atacuri neîncetate. Dar Scipio înţelesese de multă vreme tactica aceasta. Ne despărţise în grupuri mici, mai mobile, şi datorită ajutorului eficient al cavalerilor numizi le—am ţinut piept. Vă rog să mă credeţi, a fost o bătălie crâncenă. Şi a durat până la căderea nopţii. M—am căpătuit cu o lovitura urâtă de sabie, căreia îi datorez durerile acestea de şale care, o dată cu bătrâneţea, m—au făcut să nu mă mai pot ridica din pat.

Am văzut cu ochii mei, în vălmăşagul bătăliei, înfruntarea dintre Hannibal şi Scipio, o luptă unică, primul pe calul său arab, negru ca tăciunele, iar cel de—al doilea pe armăsarul lui alb. Această a doua întâlnire n—a mai fost la fel de prietenoasă ca prima.

Hannibal avea atunci patruzeci şi şase de ani. După ce şi—a pierdut ochiul, rămăsese aproape orb. Asta nu—l împiedica să lupte ca un tânăr. A reuşit să—i dea o lovitură atât de gravă lui Scipio că generalul nostru a fost azvârlit din şa. Dar zeii au ştiut să—şi ocrotească fiul iubit. Un grup de numizi a sosit taman la ţanc, şi Hannibal a fost nevoit să întrerupă lupta. Victoria părea în mâinile noastre, trupele Cartaginei, răzleţite, fugeau pe câmpie. Nimeni nu l—a văzut pe Hannibal care, după cum aveam să aflăm mai târziu, s—a refugiat în Grecia, unde avea să—şi sfârşească zilele.

Din ziua victoriei aceleia strălucitoare consulul nostru a primit numele de Scipio Africanul. Fană la moartea lui, care s—a petrecut acum câţiva ani, a rămas, după cum ştiţi, cel mai popular dintre generalii noştri. A ajuns şi foarte bogat. Gât despre mine...

—Ce, bunicule? Bătrânul închisese
ochii.

—Eu, şopti el, abia am avut cu ce să clădesc, din solda de mobilizare, căsuţa aceasta în care vă aflaţi cu toţii. Nu regret nimic, copii, să ştiţi...

Bătrânul soldat se întrerupse. Şi zadarnic aşteptă familia ultima destăinuire ieşită de pe buzele uscate ale bătrânului. Pieptul lui nu se mai mişca, chipul brăzdat avea o expresie împăcată. După ce—şi isprăvise povestirea, Appius Publicola murise în pace.

---

[65] 202 Î.Hr. (n.ed.).

VII.MAREA RĂSCOALĂ A SCLAVILOR

Spartacus gladiatorul (73 î.Hr.)

Cei patru gladiatori se înşirară în faţa tribunei. Soarele deja cald al sfârşitului de primăvara se abate în amfiteatru. Pielea luptătorilor luceşte de sudoare, umbra lor pătează cu negru nisipul arenei. Toţi ridică braţul drept şi, într—un glas, strigă salutul ritual:
— Cei care vor muri vă salută!

În tribună s—au adunat vreo zece personaje. Nu suntem în maiestuosul Colosseum din Roma, care poate găzdui cincizeci de mii de spectatori şi în care se întâmplă să se înfrunte câte cinci mii de gladiatori într—o singura zi. Deocamdată este vorba de o „luptă privată", adăpostită de un simplu circ cu pereţi de lemn. Acesta îi aparţine lanistului[66] Lentulus Batiatus, care conduce, în împrejurimile oraşului Capua, cea mai bună şcoală de gladiatori din întreaga Italie.

Acest Batiatus este un bărbat burtos, cu barba răvăşită, pielea grasă, care poartă întotdeauna tunici pătate menite să—i ascundă bogăţia. Negustoria de carne de om e foarte bănoasă!

Batiatus ridică mâna, inelele cu pietre preţioase pe care le poartă pe fiecare deget sclipesc vesele sub razele soarelui.

În arenă, gladiatorii, aşezaţi în perechi unul în faţa celuilalt, îndoaie genunchii. Şi încep să frământe în picioare nisipul, prevăzători, fiecare pândind slăbiciunile adversarului său. Se cunosc bine: luni întregi au vieţuit împreună în cazarma lanistului, antrenându—se, mâncând, dormind laolaltă.

Desigur, prima poruncă a gladiatorilor este: „Nu vei avea nici un prieten![14] Cu toate acestea, este vizibil că viaţa aceasta comună a înmuiat agresivitatea luptătorilor. Primele încleştări sunt lipsite de ardoare, iar privitorii îşi dau seama şi ei. Sus, sub *vehim,* pânza aceea mare din purpură care apără băncile de razele soarelui, spectatorii încep să se agite, să protesteze:
—Mai cu nerv!
—Ia uitaţi—i, se bat ca nişte cocoşi prea bine hrăniţi!
—Sau ca nişte curci plouate!

Nobilul roman care a plătit lupta clatină din cap cu un aer dispreţuitor. Este un bărbat masiv, de vreo patruzeci de ani, cu chip sangvin, drapat într—o togă brodată cu aur. Numele lui este Marcus Licinius Crassus. Este unul dintre oamenii cei mai bogaţi ai Romei. Crassus a venit la Batiatus înconjurat de femei fardate şi împopoţonate, instalate în litiere duse de sclavi. Ca să—şi impresioneze prietenele, a cerut ca luptele să se continue până la moarte. Batiatus ar fi preferat să—şi păstreze gladiatorii în viaţă. Un gladiator bun este o investiţie preţioasă, pe care e păcat s—o strici degeaba. Dar a fost bine plătit, aşa că...

Crassus a mai insistat ca luptătorii să se înfrunte fam armura — „ca să se vadă mai bine cum curge sângele".
—Am plătit destul de scump, bombăne el întorcându—se spre gazdă. Gladiatorii tăi îşi înfrânează loviturile. Sunt prea buni prieteni. Să fie biciuiţi!

Batiatus oftează, face un gest autoritar în direcţia antrenorului, un grec chior care, în arenă, îi supraveghează îndeaproape pe luptători. Biciul şuieră în văzduh, se abate pe spinarea celui mai leneş luptător, mirmilonul[67] — un gal numit Bracos. Mirmilonul tresare. Adversarul lui, nubianul Draba, luptă cu armele de retiar[68] : tridentul şi plasa. Profită de ocazie ca să—l împungă zdravăn pe Bracos. Mirmilonul are reflexul să—şi acopere coasta cu scutul.

De data aceasta s—au încins lucrurile!

Cei doi bărbaţi care alcătuiau perechea cealaltă păreau de forţe egale. Se măsurau cu fente şi

[66] Lanist: stăpânul unei şcoli de gladiatori (n.ed.).
67 Mirmilonii — sau galii — erau o categoric foarte des întâlnită de gladiatori, care luptau cu un scut oval şi o sabie lată (n.ed.).
[68] Retiar: gladiator (n.ed.).

salturi de dansatori, ridicând praful în jurul lor. Cu toate acestea, Gannicus samnitul[69], în ciuda scutului lunguieţ care—i apără trupul de la umeri până la călcâie, nu poate evita o lovitură laterală care—i zgârie pieptul. Numaidecât ţâşneşte sângele. Privelişte apreciată, salutată de ţipetele vesele ale femeilor.

Cel care l—a rănit este un trac[70]. Bărbatul poartă pe braţul stâng doar un scut mic, rotund. Dar cu mâna dreaptă mânuieşte cu îndoită eficacitate o sabie lungă, curbată, în formă de şarpe — *sica.*

Tracul acesta vine, într—adevăr, din Tracia. Este un bărbat de talie mijlocie, dar admirabil proporţionat. Are ochii de un albastru sfredelitor, o coamă lungă, neagră îi cade pe umerii musculoşi striaţi de cicatrice fine. Chipul lui este frumos, deşi nasul spart îi dă o înfăţişare sălbatică.

Nu i se ştie decât un nume: Spartacus.

Spartacus s—a născut într—o regiune foarte săracă din micul lui regat. Fiu de păstor, a crezut că va scăpa de traiul mizer angajându—se în armata romană de ocupaţie. Dar, când i s—a cerut să lupte împotriva propriului popor, a dezertat. Prins, a fost făcut sclav şi a cunoscut soarta cea mai cumplită care—i poate aştepta pe oameni: minele de argint sub cerul liber din Etiopia. Sub biciul paznicilor, sub muşcătura soarelui, Spartacus a simţit ura strângându—i pieptul: ura faţă de romani, ura faţă de robie. Mai bine murea de o mie de ori! Ura l—a ţinut în viaţă. Şi minunea s—a întâmplat. Într—o zi, la marginea minei, a venit un grec călare pe un catâr şi apărat de soare de o umbrelă largă din pene de struţ pe care i—o ţinea un sclav numid. Grecul acesta se numea Atarxaces şi misiunea lui era să cumpere sclavi pentru şcoala lui Batiatus. Pipăi muşchii lui Spartacus şi îi cercetă dinţii, precizându—le soldaţilor intenţia sa:

—Un sclav este ca un cal. După dinţi îi cunoşti valoarea! râse el.

Spartacus a fost ales, alături de alţi zece vlăjgani. N—au ajuns bine pe moşia lui Batiatus că viitorii gladiatori au fost strânşi în curte. Şi însuşi lanistul, cocoţat pe treptele conacului, le—a ţinut următoarea cuvântare:

—Sunteţi aici ca să învăţaţi să \ă bateţi. Veţi fi bine trataţi, bine îngrijiţi, bine hrăniţi. Dacă vă dovediţi disciplinaţi şi înflăcăraţi în luptă, vă veţi bucura chiar şi de compania femeilor. Cei mai buni dintre voi vor ajunge la Roma. Şi cei care supravieţuiesc vor putea, peste câţiva ani, să—şi răscumpere libertatea sau să devină gladiatori liberi şi să câştige averi!

Şi antrenamentul gladiatorilor începu. întâi cu săbii de lemn, apoi cu arme adevărate. întâi cu manechine articulate, apoi între ei. Au fost învăţaţi să omoare rapid (lovituri în inimă sau gât), să omoare încet (în burtă), să—şi imobilizeze adversarul retezându—i gleznele sau braţele.

Spartacus se antrena conştiincios, ca toţi tovarăşii lui. Şi veni ziua aceea când, din pricina fanteziilor lui Crassus, patru dintre aceşti gladiatori aveau să dea o luptă adevărată, care se va sfârşi cu moartea a doi dintre ei.

Spartacus tentează, *sica* lui străpunge şoldul samnitului. Din tribună se aud scheunături excitate.

—*Hoc habet*[71]*!* murmură Crassus ca un cunoscător.

Samnitul s—a prăbuşit. Se strâmbă, îşi apasă rana cu mâna. îndreptând vârful săbiei spre el, Spartacus întâlneşte privirea rugătoare a adversarului său. Dar ce poate face? Doar să ridice ochii către tribună şi să aştepte verdictul, prefăcându—se nepăsător.

—Frumoasă luptă, se grăbeşte să bolborosească Batiatus. Şi dacă ne—am opri aici? Omul acesta s—a bătut bine.

—Serios? îl ironizează Crassus. Ce cred nobilele doamne?

—E un laş! şuieră pe ton dispreţuitor una dintre femei, roşcata Claudia, sugând o smochină.

—E prea greoi, nu merită să trăiască, sublinie bruna Iulia, înmuindu—şi buzele violet într—o cupă de vin de Yezuviu.

—Atunci...

Cu un gest brusc, Crassus întinde braţul, cu degetul mare în jos[72] . În arenă, Spartacus şovăie o

---

69 Diferitelor categorii de gladiatori li se dădeau deseori numele popoarelor ale căror arme le purtau: „samniţii" cu scut lung şi sabie scurtă, „tracii” cu *sica* ş.a.m.d. (n.ed.).

70 Tracia era un mie regat situat în nordul Greciei, la malul Mării Egee, în locul ocupat azi de Bulgaria (n.ed.).

71 *Hoc habet:* în limba latină: „L—a nimerit!" (formulă tradiţională) (n.ed.).

clipă.
—Îmi pare rău pentru tine, dar trebuie s—o fac, şopteşte el. Şi înfige tăişul în gâtul samnitului.

Spectatorii abia au apucat să—şi tragă sufletul că a doua luptă se încheie şi ea. Draba a reuşit să—l prindă pe galul Bracos în plasă. Dezechilibrat, mirmilonul se prăbuşeşte. Imediat tridentul retiarului se îndreaptă spre gâtul său. O singură privire spre tribună e de ajuns pentru nubian ca să priceapă sentinţa degetelor. Şi cei trei colţi triunghiulari străpung gâtul fremătător.

—Ei bine, nobili oaspeţi, cotcodăceşte Batiatus frecându—şi de burdihan palmele umede care lasă pe tunică urme unsuroase. Nădăjduiesc că sunteţi mulţumiţi.

Spre marea lui uimire, Crassus, care s—a sfătuit cu doamnele înzorzonate, susură:

—Nu chiar, dragul meu Batiatus. Dacă au rămas doi supravieţuitori atât de zdraveni, am vrea ca retiarul să se măsoare cu tracul. În finală, înţelegi?

—Nici să nu vă gândiţi! Gladiatorii mei cei mai buni! Vreţi să mă ruinaţi! se smiorcăie Batiatus cu sughiţuri atât de neconvingătoare în voce că pe Crassus îl pufneşte râsul.

—Nici vorbă, prietene! Dimpotrivă, averea ta va spori! Dacă ţi—aş spune că voi adăuga două sute de mii de sesterţi[73] celor trei sute de mii de pe care i—am plătit deja?

Cum să reziste unui asemenea argument? Ca să nu—şi arate mulţumirea, lanistul suspină, ridică din umeri, şi lupta reîncepe. Avans, recul, atac, paradă, şuierul plasei aruncate cu mână dibace, clinchetul metalic al săbiei izbite de furca tridentului. Cu toate acestea, oricât era de încercat Spartacus, nu era suficient de înalt ca să facă faţă uriaşului din Africa. Cu picioarele încurcate în plasă, se prăvăleşte. Simte vârfurile tridentului atingându—i gâtul. închide ochii. îşi aminteşte cuvintele lui Draba, rostite cu câteva zile în urmă:

„Tracule, roagă—ţi zeii să nu ne întâlnim în arenă. Fiindcă atunci voi fi silit să te ucid."

Spartacus răspunsese doar:

„Nu cred în nici un zeu."

Acum clipa fatidică sosise pentru Spartacus, care se mărgineşte să sufle:

—Fii rapid, prietene!

Şi îşi aşteaptă moartea. Dar aceasta nu vine. Din depărtare se aud strigăte. Spartacus deschide ochii. Draba nu mai este acolo. Nubianul aleargă spre lojă, agitându—şi tridentul. Mai mulţi soldaţi din garnizoană se reped la el. In tribună, braţele se agită, femeile scot ţipete ascuţite. Draba a ajuns la zidul arenei. începe să se caţere pe el cu agilitate de felină. In clipa aceea, primul *pilum* azvârlit de o gardă îi străpunge umărul.

Nubianul nici nu tresare, îşi continuă ascensiunea. Deasupra lui panica este totală. Doar Crassus şi—a păstrat calmul. Un zâmbet îi întinde buzele subţiri când alte două suliţe, aruncate cu precizie, se înfig în gladiator. Lui Draba îi scapă degetele, se prăbuşeşte în nisip, cu bufnetul surd al unui sac de grâu strivindu—se de pământ.

Spartacus îşi revine din încremenire. Ar vrea să—l ajute pe cel care l—a cruţat. Dar o durere ascuţită îi sfâşie ceafa. Antrenorul chior l—a doborât.

Spartacus îşi vine în fire în umezeala unei temniţe subterane, unde sunt azvârliţi gladiatorii pedepsiţi. Petrece acolo o lună întreaga, în mintea lui se învârt fără încetare mii de întrebări: de ce l—a cruţat Draba? De ce s—a sacrificat nubianul pentru el? În locul lui ar fi făcut la fel?

În singurătatea lui se bucură totuşi de prezenţa unei fiinţe, care—i deveni tot mai dragă, pe măsură ce trecea timpul: tânăra sclavă care—i aduce singura masă zilnică. In primele zile, e doar o siluetă în rochie de in, care pleacă imediat ce lasă în faţa zăbrelelor turta de secară şi un urcior cu apă. încetul cu încetul, ajung să schimbe câteva cuvinte.

Tânăra se numeşte Varinia. E germancă. Pletele ei sunt aurii, ochii de un albastru limpede, pielea palidă e plină de pistrui. Miroase frumos, a levănţică. Uneori, vreme de câteva bătăi de inimă, Spartacus poate să ţină, printre zăbrele, mâna micuţă a Variniei. Şi—şi vorbesc din priviri. Din schimburile acestea tăcute se naşte un sentiment care seamănă a iubire. Dar la ce foloseşte iubirea când

---

[72] Deznodământul luptelor de gladiatori era hotărât de spectatori, dar în primul rând de împărat sau de nobili. Degetul mare ridicat în sus însemna cruţarea învinsului, iar lăsat în jos, că acesta trebuia ucis (n.ed.).

73Sesterţ: moneda cea mai folosită a epocii (n.ed.).

eşti sclav?

Cu gura lipită de urechea fetei, Spartacus mormăie:

—Vom scăpa din infernul acesta, Varinia. Şi vom trăi liberi!

Soseşte ziua în care, în sfârşit, grilajul temniţei se deschide. Cu mânerul biciului, chiorul îl împinge pe Spartacus spre refectoriu[74]. Tovarăşii lui sunt acolo, îl întâmpină cu aclamaţii. De când Bracos, Gannicus şi Draba au murit din pricina simplului capriciu al unui nobil aflat în trecere, gladiatorii au devenit reţinuţi, indisciplinaţi. Când oamenii înaintează în şir spre masa de la care vor primi masa de seară — carne de vânat cu piure de castane — Crixos, un gal uriaş, şopteşte către Spartacus:

—Aşteptam nerăbdători eliberarea ta. Nu crezi că am slujit destul ca animale de măcelărit pentru nişte romani care nici n—au putere să ţină sabia în mână? Nu crezi că a venit vremea să ne eliberăm?

—Acesta a fost singurul meu gând cât am putrezit în întuneric. Şi nu l—am uitat pe Draba! El a murit pentru mine. Sunt gata să mor, la rândul meu, pentru fiecare dintre voi. Cu toate acestea, dacă aş avea de ales, aş prefera să trăiesc!

Chiorul, înfuriat de şuşotelile acestea, îl trosneşte cu biciul pe Crixos. A fost prea mult, a fost declicul, semnalul.

—Suntem câinii tăi, de ce ne biciuieşti ca pe nişte câini? urlă Spartacus.

Se ridică, se aruncă asupra gardianului, îl strânge, îl sugrumă cu propriul bici. Crixos, cu mâinile sale enorme, frânge gâtul altui supraveghetor. Toţi ca unul, ceilalţi gladiatori se întorc împotriva temnicerilor lor. Ce pot face zece brute înarmate cu bice şi spade împotriva a peste o sută de fiare brusc dezlănţuite? Cât ai clipi, gărzile sunt doar nişte cadavre.

—Suntem liberi! urlă Crixos.

—Nu încă, gâfâie Spartacus, arătând cu vârful înroşit al săbiei zăbrelele care împrejmuiesc refectoriul.

Soldaţii! Alertaţi de zgomotul bătăliei sosesc în goană. Cincizeci de legionari, pe care răsculaţii îi văd înşiruindu—se în ordine de bătălie în spatele grilajului, cu coifurile sclipind în ultimele raze ale soarelui, cu *pilum*—urile în sus, cu scuturile strâns lipite, ca să formeze un zid neîntrerupt de oţel.

Spartacus simte şovăiala tovarăşilor săi. Până şi Crixos pare gata să se răzgândească. Trebuie să reacţioneze repede.

—Ce—i cu voi? se răsteşte el. Soldaţii aceştia vă înfricoşează? Nu uitaţi că fiecare dintre noi face cât cinci de—ai lor! Nu asta am fost învăţaţi? O să—i batem! Şi vă jur că nici un roman nu—i va uita pe gladiatorii din Capua!

Spartacus a găsit cuvintele potrivite. Răcnete de entuziasm se înalţă din rândurile gladiatorilor. Cu Crixos şi alţi zece, tracul se năpusteşte împotriva grilajului. Sub greutatea acestui ciorchine omenesc, se prăbuşesc peste legionarii din primele rânduri. Zăbrelele, care au fiecare un vârf ascuţit în capăt, formează o grapă cumplită. Gladiatorii o împing. *Înainte!* Îmbulziţi, străpunşi, soldaţii rup rândurile atât de frumos ordonate. După aceea, fiecare pentru el, sabie contra sabie. Şi în lupta aceasta gladiatorii sunt de neînvins.

În câteva minute, victoria răsculaţilor este deplină. În garnizoană au rămas doar leşurile îngrămădite în bălţi enorme de sânge. Dar Spartacus nu este mulţumit:

—Unde e râma de Batiatus?

Îl găseşte numaidecât pe burtosul care, tremurând de groază, se ascunsese sub biroul lui. Spartacus îl scoate de păr şi, în ciuda tânguielilor acestuia, îi retează beregata.

—Ca în arenă, scuipă el.

Au fost singurele cuvinte funerare pentru lanist.

Acum Spartacus poate da frâu liber bucuriei. Acoperit de un strat lucitor de sudoare şi sânge, se caţără pe zid, întinde braţele. In jurul lui se face linişte.

—Prieteni, strigă el, ziua aceasta este o zi mare! Nicicând nu ne vom mai bate în arenă! Suntem liberi! Formăm un popor liber!

Se întrerupse, simţind o atingere uşoară ca o aripă de fluture. Plecă ochii. Varinia e acolo, zâmbeşte. Sare de pe zid şi o strânge în braţe mai—mai s—o înăbuşe. Cu capul înfundat în pletele ei,

---

74Refectoriu: sală de mese (n.ed.).

şopteşte:
—Şi tu faci parte din poporul acesta liber.

Şaptezeci de gladiatori hotărăsc să—l urmeze pe Spartacus. Cei care rămân, la fel ca majoritatea slugilor eliberate, preferă să fugă fiecare pe socoteala lui, în speranţa de a se înapoia în ţările lor. A doua zi după victorie, mica trupă pătrunde în Capua, extermină garnizoana şi—i eliberează pe prizonierii pieţei de sclavi. Spartacus e acum în fruntea a trei sute de bărbaţi şi femei. Hotărăşte să facă tabără pe coasta Vezuviului, al cărui con încununat de un fuior de fum se înalţă chiar deasupra oraşului. Nu se zice că acolo sălăşluieşte însuşi Pluto, zeul Infernului?

De acolo, „gladiatorii din Capua", cum sunt numiţi acum, fac incursiuni frecvente în latifundii, proprietăţile acelea imense care se întind pe bogatele câmpii din Campania. Pradă, ucid, eliberează sclavii. Din trei sute ajung trei mii. Apoi treizeci de mii.

Astfel începe ceea ce se va numi marea răscoală a sclavilor.

E începutul unei aventuri fantastice. Timp de doi ani Spartacus va face Roma să tremure — atotputernica Roma, care a cucerit jumătate din lumea cunoscută.

Dar căpetenia aceasta temută este îngrozită, în taină, de jafurile şi asasinatele comise de subordonaţii lui. Dorinţa lui cea mai scumpă este să fugă din Italia cu draga lui Varinia, să se întoarcă la el acasă, în Tracia, sau, cine ştie, să întemeieze în Gallia sau aiurea o cetate de oameni liberi.

Dar Roma nu—şi poate permite să lase să scape o armată de sclavi care—i subminează atotputernicia. Trimite numeroase oşti împotriva lui Spartacus. Inspirat de un geniu militar ieşit din comun, acesta izbuteşte să învingă câteva... până în ziua în care, în toamna anului 71, se ciocneşte în sudul Italiei de legiunile conduse de consulul Marcus Licinius Crassus.

Este acelaşi Crassus care, ironia sorţii, cumpărase lupta până la moarte din arena lui Batiatus. Şi iată că cei doi bărbaţi se întâlnesc din nou, fiecare în fruntea a peste cincizeci de mii de oameni. Crassus e mai puternic. După o încleştare de trei zile, striveşte trupele rebele.

Trupul lui Spartacus nu va fi găsit niciodată. Se zice că în clipa morţii ar fi strigat:

„Mă voi întoarce! Şi vom fi milioane..."

Pornind de la moartea aceasta fără glorie, legenda continuă firul istoriei. În timp ce cei şapte mii de sclavi supravieţuitori sunt crucificaţi de Crassus de—a lungul Via Appia[75], se zvoneşte că Spartacus a supravieţuit şi că se va întoarce. Ori că fiul pe care i l—ar fi dăruit Varinia şi îi poartă numele va duce mai departe torţa aprinsă de tată.

Din păcate, Spartacus n—a mai fost zărit niciodată, şi nici ipoteticul său fiu. Şi totuşi, după două mii de ani, se ştie încă numele celui care, pe vremea când sclavia domina lumea, avusese un vis frumos: să trăiască liber.

VIII.IDELE LUI MARTE

Complotul împotriva lui Cezar (44 î.Hr.)

În dimineaţa aceea, Iulius Cezar s—a trezit prost dispus.

Se simte cocoşat, îl dor şalele şi are înţepături în mâini şi în picioare. Chipul lui, pe care—l

75Via Appia: vestit drum roman care lega Roma de Capua (n.ed.).

cercetează în oglinda din cupru şlefuit pe care i—o ţine Numa, tânărul sclav care se ocupă de persoana lui, i se pare mai brăzdat de ridurile vârstei ca oricând.

Şi şuviţele acelea rebele care i se ridică pe tâmple, asemenea unor coarne caraghioase care—i subliniază chelia! E adevărat că gloriosul Cezar are 56 de ani. Tinereţea lui e departe.

Oftează, îşi întinde părul cu palma, îl lasă pe adolescent să—l ajute să îmbrace toga. Neîndoielnic, ar trebui să—şi aranjeze un pat moale, în loc să se încăpăţâneze să doarmă pe o simplă scândură. Asta ca să—şi întărească imaginea de consul auster şi dur, de general dator să împărtăşească inconfortul legionarilor.

Ce prostie! Cezar a învins Gallia şi Egiptul. Acum nu mai e în campanie! Trăieşte la Roma în vila luxoasă clădită pe malul Tibrului, departe de centrul oraşului, unde se îngrămădeşte poporul. Pe fereastră, în lumina limpede a dimineţii, îşi vede grădinile frumos aranjate, uriaşul bazin central, colonadele de marmură care înconjoară *patio.* Totul respiră linişte, lux, frumuseţe. Şi, deşi sunt abia idele lui Marte — a cincisprezecea zi a lunii —, vremea este ideal de frumoasă. Nu e minunat totul?

Cu un gest nervos, Cezar îl alungă pe tânărul Muma. Simte nevoia să rămână singur şi să cugete. E târziu. Trebuie să plece numaidecât la senat. Şi acolo va avea de înfruntat o adunare în care se numără, desigur, destui prieteni, dar şi destui duşmani. Ştie de pe—acum de ce—l vor acuza: că vrea să termine cu republica, să dizolve senatul şi apoi, cu ajutorul prietenilor şi cu sprijinul legiunilor credincioase, să se încoroneze împărat al Romei.

Acuzaţiile acestea nu sunt fără temei.

Desigur, ca răsplată pentru înaltele sale fapte de arme, a fost numit consul pe viaţă. Dar asta nu—i ajunge marelui Cezar care, de câteva luni, trage sfori ca să strângă în mâinile sale toate puterile, civile şi militare.

La hotarele ţării, sunt încă părţii[76] duşmănoşi. Chiar în interiorul Romei, „Oraşul Etern" — numit astfel de la victoria definitivă împotriva Cartaginei — are numeroşi adversari, care sunt, pur şi simplu, invidioşi. Pentru a înălţa Roma şi mai sus pe culmile gloriei, trebuie să o stăpânească singur. Aşa a hotărât.

—Cine e? Am poruncit să nu fiu deranjat!

Cezar ridică mâna ca să alunge intrusul care i—a pătruns în odaie. Lasă mâna jos; e doar soţia lui, Calpurnia. În dimineaţa asta, ca în toate celelalte dimineţi, s—a machiat şi s—a îmbrăcat de parcă s—ar duce la petrecere. Poartă o rochie de mătase brodată strânsă în talie de un cordon de aur. Soţia lui e foarte frumoasă.

Atâta doar că Cezar nu e cu mult mai satisfăcut de viaţa lui intimă decât de cea publică. Supunând Egiptul, a cunoscut—o pe regina acestei ţări, Cleopatra, o femeie de o frumuseţe ieşită din comun şi extrem de inteligentă. S—a îndrăgostit de ea, a hotărât să o menţină pe tron ca aliată a Romei şi, mai ales, i—a făcut un copil, pe micul Cezarion. Aşa că soţia oficială, Calpurnia, nu contează prea mult. Cu toate acestea, în faţa figurii ei triste şi aproape înfricoşate, se îmblânzi ca să întrebe:

—Ei? Ce vrei?

Calpurnia lasă ochii în pământ, îşi frânge mâinile cu febrilitate.

—Ai de gând să te mai duci la senat, Cezar? murmură ea.

—Ce întrebare mai e şi asta? se amuză marele om, ridicând din umeri. Bineînţeles că mă duc! Cezar a dat vreodată înapoi în faţa greutăţilor?

—Eu... am şovăit înainte de a veni aici să—ţi povestesc, dar am avut un vis sinistru azi noapte. Am văzut casa noastră năruindu—se în flăcări, în vreme ce tu erai străpuns de lovituri şi—mi cădeai în braţe.

De data aceasta, Cezar tresare cu atâta nervozitate că agaţă cu pulpana togii un frumos vas etrusc care cade de pe piedestal şi se sparge cu mare zgomot pe dale.

—Mărturisesc, oftă el, că şi eu am avut un vis ciudat. M—am văzut înălţându—mă în ceruri, până în panteonul zeilor, unde eram întâmpinat de însuşi Jupiter. Cu siguranţă, o asemenea onoare mi—ar fi pe plac. Dar mai târziu, mai târziu! Nu mă grăbesc să—mi ocup locul printre zei!

—Vezi! Aminteşte—ţi de avertismentul haruspiciului[77] Spurinna: „Să nu te încrezi în idele lui Marte."

76Părţii: popor din Asia aflat deseori în război cu Roma. Regatul part ocupa aproximativ spaţiul Irakului actual (n.ed.).

77 Haruspiciu: ghicitor (n.ed.).

Adică astăzi, dragul meu. Şi ştii ce se povesteşte prin oraş? Ieri, un auşel[78] a fost atacat şi sfâşiat din senin de alte păsări. Asta cică s—a petrecut în curia lui Pompei[79], exact acolo unde trebuie să aibă loc şedinţa senatului! Te rog, cheamă haruspicii şi porunceşte—le să aducă o nouă jertfă zeilor. Trebuie să ştii ce—ţi rezervă ceasurile viitoare.

—Foarte bine, foarte bine, mormăi Cezar copleşit. Dar să se grăbească.

Câteva clipe mai târziu, preoţii chemaţi de îndată se strâmbă: ficatul puiului sacrificat pe altar are o înfăţişare neplăcută, e gălbui şi aţos — ceea ce înseamnă că augurii nu sunt favorabili. Cezar ia figura lui cea mai trufaşă: doar n—o să—l împiedice măruntaiele unui pui să le vorbească senatorilor! Porunceşte să i se aducă litiera, se întinde pe pernele purpurii, se lasă legănat de paşii celor patru hamali robuşti.

N—a întors deloc capul, aşa că n—o vede pe Calpurnia cu faţa scăldată în lacrimi, în faţa porţii.

În vreme ce Cezar se lasă purtat spre Câmpurile lui Marte, unde se înalţă clădirea senatului, un grup de bărbaţi s—a strâns în vila unuia dintre ei, nu departe de malurile Tibrului. Nu este prima dată când are loc o asemenea reuniune. De câteva săptămâni se urzeşte o conspiraţie, numărând tineri nobili şi anumiţi membri ai senatului. Scopul ei? Nimic altceva decât eliminarea consulului.

Să—i dea toată puterea lui Cezar? Nici nu se pune problema. Ar însemna sfârşitul republicii — al acelei republici care e sufletul Romei. Iniţiatorul complotului, proprietarul vilei de lângă Tibru şi membru al senatului, se numeşte Cassius; cumnatul său este un anumit Decimus Brutus, un tânăr palid şi nervos, fin literat, pe care Cezar l—a numit guvernator al unei părţi din Gallia cucerită. Pe tânărul acesta îl mai leagă ceva de Cezar: e fiul acestuia, pe care l—a avut dintr—o legătură trecătoare cu o tânăra romană, cu mult înainte să se însoare, eu mult înainte de Cleopatra.

Dar este un fiu ascuns, renegat, chiar dacă acest aşa—zis secret este ştiu de întreaga Romă. Şi Brutus nu—i poate ierta asta tatălui său.

La precedenta întâlnire a complotiştilor, a rostit fraza aceasta:

—Strămoşii noştri ne—au învăţat că nu trebuie să îndurăm tirania, nici dacă tiranul este însuşi tatăl nostru.

—Bine zis! a menit Cassius. Atunci o vei face? Îl vei ucide?

—Îl voi ucide! a mspuns Brutus, mai palid şi mai nervos ca oricând.

—Atunci să rămână pentru idelc lui Marte! a conchis Cassius.

Şi idele lui Marte au sosit. Conjuraţilor nu le mai rămâne decât să pună la punct ultimele amănunte ale atentatului împotriva lui Cezar.

La ora a cincea a zilei[80], consulul pe viaţă coboară din litieră în faţa teatrului lui Pompei, somptuoasa clădire de pe Câmpurile lui Marte, cea mai largă piaţă din Roma. Aici obişnuieşte senatul să se reunească. Vremeae tot aşa de frumoasă, mulţimea nepăsătoare se plimbă pe dalele de piatră. Femeile pălăvrăgesc, îmblânzitorii de animale arată urşi, maimuţe, gheparzi cărora li se aruncă fructe sau bucăţi de carne.

Cezar zâmbeşte. Grijile i s—au risipit. Ce i se putea întâmpla? Lui, care cucerise Gallia şi Egiptul — ceea ce n—a izbutit nimeni înaintea lui! Gloria lui o întrece pe cea a lui Scipio Africanul. Numele lui a fost dat lunii celei mai lungi a anului: iulie, „luna lui Iulius”. Şi încă este popular. Drept dovadă, oamenii întorc capul la trecerea lui, îl aclamă.

Când începe să urce treptele care duc spre curie, un bărbat îl înghionteşte ca să—i strecoare un bilet în mână. E Artemidor, un grec care la început făcuse parte din complot, dar acum este îngrozit de planurile prietenilor săi. Cezar, crezând că e vorba de o plângere, strecoară bileţelul în mâna stângă, fără să—l citească. Pe terasa templului un bărbat se ridică, întinde braţele blocându—i trecerea. E haruspiciul Spurinna, care rosteşte cu gravitate:

—Unde te duci, Cezar? Nu ţi—am spus să nu te încrezi în idele lui Marte?

---

78 Auşel: pasăre de talie mică asemănătoare cu sticletele (n.ed.).

79 Pompei: consul celebru, odinioară principalul rival al lui Cezar. învins eu doi ani înainte de adversarul său, el a fost decapitat şi apoi acoperit de onoruri (n.ed.).

80Ora unsprezece dimineaţa — pentru că romanii calculau ora pornind de la răsăritul soarelui (n.ed.).

—Ei, şi? Au venit, iar eu sunt încă aici! Au venit, dar încă nu s—au sfârşit. Cezar.

Cezar nu—l ascultă. A scos maşinal din pungă câteva monede de aur pe care i le bagă în mână: sunt gravate cu profilul lui. încă o dovadă a puterii sale, a invincibilităţii sale.

Când ajunge la coloanele templului, privirea i se opreşte asupra unei statui din bronz aurit, de statură mai mare decât în natură: e el, mai zvelt, mai tânăr, evident, şi cu părul intact.

Cezar este făurit din materiale indestructibile: este invulnerabil! Şi iată că Marc Antoniu[81] — „cel mai credincios dintre toţi", cum lui însuşi îi plăcea să se intituleze — îi iese în întâmpinare şi—l îmbrăţişează.

— Te însoţesc, o, Cezar! Vei avea nevoie de mine să le ţii piept senatorilor care—ţi sunt potrivnici.

Cei doi bărbaţi fac câţiva paşi împreună, dar un tânăr călăreţ se apropie, îl apucă familiar de braţ pe Marc Antoniu, îi şopteşte în ureche că trebuie să—i împărtăşească ceva urgent. Inoportunul acesta este Domitius, unul dintre cei şaizeci de conjuraţi. Tânărul general se depărtează încrezător — ultimul meterez al lui Cezar a căzut.

Nu—i mai rămâne decât o uşă de trecut până să ajungă în curie, în faţa celor trei sute de senatori. Deodată se trezeşte înconjurat de un grup agitat. Ii cunoaşte pe cei mai mulţi dintre tinerii care—l alcătuiesc. Republicani care nu sunt de partea lui, dar pe care nu—i crede primejdioşi.

—Lăsaţi—mă să trec! aruncă el cu trufie.

—Înainte să deschizi uşa aceea, trebuie să—ţi vorbim, Cezar. Tillius a rostit cuvintele acestea, convenite de conjuraţi şi semnal

că a venit vremea să treacă la acţiune. Ca să—şi întărească cererea, Tillius îl apucă pe Cezar de umeri. Acesta se fereşte, cu chipul sever plin de uimire.

—Ce? Sunteţi violenţi cu mine?

Dar Cezar nu apucă să scape din cercul care s—a închis în jurul lui. Deja pumnalele şi săbiile au ieşit dintre faldurile togilor. Un anume Casca, din spate, îi dă prima lovitură, care nu face decât să julcască umărul consulului.

—Îndrăzneşti să mă loveşti, nemernicule? urlă Cezar.

La rândul său, consulul scoate stiletul de oţel cu care scrie pe tăbliţele de ceară folosite de senat şi îi dă lui Casca o lovitură puternică în faţă. Dar e prea târziu. Armele se coboară, se ridică, se abat, străpungând din toate părţile carnea lui Cezar care strigă, se zbate, refuză să cadă.

Atunci un tânăr palid intră în ceata conjuraţilor, ajunge în primul şir de asasini, loveşte la rândul lui, chiar sub gâtul lui Cezar. E Brutus.

Cezar a primit deja douăzeci de răni mortale; dar pentru el lovitura fatală a venit când l—a recunoscut pe atacator.

—*Tu quoquue, fili*[82] *?* murmură Cezar.

Dintr—o dată îl părăseşte tot curajul. Nu face decât să—şi acopere chipul cu o pulpană a togii însângerate şi se lasă în voia destinului. Intimele lovituri găsesc uşor calea spre inima lui. Cel care ar fi dorit să ajungă primul împărat al Romei se prăbuşeşte în cele din urmă, ciuruit de douăzeci şi trei de răni.

Ironia face ca trupul său să se prăvălească lângă soclul statuii vechiului său rival, Pompei, care pare să surâdă cu ironic de piatră în vreme ce la picioarele lui se lăţeşte o baltă de sânge stacojiu.

Aşa a sfârşit Cezar.

IX.DOI IUBIŢI CELEBRI

Antoniu şi Cleopatra (30 î.Hr)

81Marc Antoniu—general impetuos, cel mai bun prieten și susținător al lui Cezar (n.ed.).

82*Tu quoque fili? :* „Și tu, fiule?" — fraza eea mai cunoscută din toată istoria Romei antice (n.ed.).

Trupul meu stă întins moale pe un pat din lemn preţios, într—o cameră secretă din centrul mausoleului construit în interiorul palatului meu.

Sunt înveşmântată în rochia mea cea mai bogată, mătase fină din China, solzi de aur şi sidef. Port cele mai frumoase bijuterii de aur şi aramă, încrustate cu diamante şi perle rare, pe care suveranii din întreaga lume mi le—au dăruit de—a lungul domniei mele. Fruntea mea este încinsă de diadema Ptolemeilor, dinastia a cărei ultimă descendentă sunt eu. M—am fardat şi m—am machiat. Chipul meu, perfect oval, este uns cu creme care îi redau catifelarea adolescenţei. Pleoapele mele închise sunt acoperite cu *khol* violet, presărat cu pudră fină de aur, alungindu—mi ochii mult spre tâmple.
Nu sunt frumoasă? Cea mai frumoasă femeie a Antichităţii, se zice. Dar nu fac nici un gest. Pieptul meu trufaş nu se clinteşte. Cele două slujitoare ale mele, Iras grecoaica şi Charmion nubiana, sunt lângă mine, alungite de o parte şi de cealaltă a patului meu. Nici ele nu se mişcă, în ciuda zarvei din afară a oştirilor duşmane. Sunt moarte.

Şi eu sunt moartă. Eu, Cleopatra, descendenta Ptolemeilor, suverana regatelor Egiptului de Sus şi de Jos, eu, „Sirena Nilului", am preferat să—mi iau viaţa, în al treizeci şi nouălea an de viaţă, în această funestă a douăzeci şi noua zi a lunii august, în loc să mă las dezonorată.

Şi totuşi, ce destin am avut! într—adevăr, nu pot decât să mă felicit pentru viaţa mea, în ciuda cruzimii ultimelor zile. Mă gândesc deseori, din înaltul cerurilor veşnice, unde trecutul, prezentul şi viitorul se confundă, acolo unde timpul nu există. În preafericita tovărăşie a zeiţei Isis, depăn neîncetat firul vieţii mele, revăzând până şi scenele la care n—am asistat.

Dar ascultaţi numai ce—au fost viaţa şi moartea Cleopatrei.

Am văzut lumina zilei la Alexandria, cel mai mare, cel mai bogat, cel mai frumos oraş din univers, pe care l—a construit îndepărtatul meu strămoş Ptolemeu I în cinstea lui Alexandru cel Mare[83]. La naşterea mea, capitala regatului Egipt număra şapte sute de mii de locuitori şi se mândrea că posedă una dintre cele şapte minuni ale lumii: un far de marmură de o sută treizeci de metri înălţime, a cărui lumină se putea Vedea pe o rază de patruzeci de mile marine. În plus, eruditii soseau de pretutindeni ca să studieze în Marea Bibliotecă, unde erau strânse şapte sute de mii de lucrări.

V—am spus. Alexandria era toată o minune.

La moartea tatălui meu, Ptolemeu al XII—lea, am fost nevoită, conform unei tradiţii egiptene vechi de câteva mii de ani, să împart tronul cu fratele meu, devenit soţul meu legal. Nu mai e nevoie să spun că nu împărţeam nimic cu acest soţ de circumstanţă — şi mai ales aşternutul! Eu aveam optsprezece ani, el abia zece.

În plus, acest frate—soţ era înconjurat de sfetnici care unelteau fără încetare să mă elimine, nădăjduind să domnească în voie după ce—l instalau pe băieţelul acela fără minte pe tronul Egiptului. Situaţia era atât de gravă că la nouăsprezece ani credeam că nu mai am cum să scap de otrava sau de pumnalul duşmanilor mei.

În anul acela a avut loc întâmplarea care a tulburat atât viaţa mea, cât şi pe cea a Egiptului: Cezar a debarcat la Alexandria.

Ştiţi cine era Cezar, nu—i aşa?

Prim—consul al Romei — cetatea aceea tânără din Italia a cărei putere sporea neîncetat —, general neînvins, cuceritorul Galiei şi învingătorul armatelor rivalului său, Pompei, în Siria. Atunci, pentru a—şi reface forţele, flota lui a aruncat ancora în portul oraşului meu.

La început, a fost primit cu toate onorurile de sfetnicii netrebnicului meu frate, care izbutise să mă înlăture. Dar nu scapi atât de uşor de marea Cleopatra! La căderea nopţii, când consulul roman muncea în apartamentele care—i fuseseră puse la dispoziţie în palatul regal, un bărbat şi—a anunţat sosirea, purtând un cadou care nu—i putea fi înmânat decât lui Cezar în persoană, şi fără martori.

Intrigat, romanul a alungat gărzile şi, cu mâna pe mânerul săbiei, a poruncit să fie adus mesagerul. Darul acestuia era un somptuos covor oriental, pe care solul l—a desfăşurat cu grijă la picioarele lui Cezar. Când consulul şi—a dat seama de adevărata natură a cadoului, chipul lui n—a trădat

83Alexandru cel Mare: general grec care, în fruntea a 30 000 de soldaţi, a cucerit imensul Imperiu Persan, între 336 şi 323 î.Hr. A murit la 33 de ani, după ce a pus pietrele de temelie ale Alexandriei. Astăzi, din păcate, n—a mai rămas nimie din oraşul aeesta mitie, în afară de rare descrieri (n.ed.).

nici cea mai mică surpriză. Fiindcă eu mă aflam înfăşurată în covor, îmbrăcată doar cu o rochie de culoare albă care—mi stătea minunat.
—Sunt Cleopatra, regina Egiptului, am anunţat eu ridicându—mă. Nu ţi se pare nedemn de regeasca mea persoană ca singurul mod de a ajunge la tine să fie acest vicleşug, deşi s—a dovedit a fi excelent?

Cezar a izbucnit în râs şi mi—a dat dreptate. N—am mai făcut altceva decât să—i explic care era situaţia în ţara mea. M—a ascultat aproape toată noaptea, a hotărât să—mi ia apărarea şi, mai bine, să mă facă aliata lui, pentru a—şi întări puterea militam.

Cum i—ar fi putut rezista Cleopatrei? Cei mai mari poeţi, cei mai fini literaţi m—au celebrat de—a lungul veacurilor.

Astfel mă descria Plutarh[84]: „Limba ei era ca un instrument muzical cu mai multe registre, pe care—l folosea cu uşurinţă în idiomul care—i plăcea. Şi conversaţia ei era atât de plăcută că era cu neputinţă să nu te laşi fermecat..."

Şi Dio Cassius: „Era minunat s—o vezi şi s—o auzi, capabilă să cucerească inimile cele mai potrivnice dragostei..”

Nu voi intra în detalii, dar cei care mă vor asculta vor înţelege că am ştiut să—l seduc pe Cezar. Nu eram eu în culmea prospeţimii şi frumuseţii la nouăsprezece ani? Şi dacă generalul avea peste cincizeci, dacă pântecele lui era proeminent şi părul îi cădea din cap, el reprezenta totuşi atotputernicia Romei!

De aceea, după ce mi—am izgonit fratele şi pe sfetnicii lui, Cezar s—a instalat în palatul meu din Bruheion. Unde a locuit cu mine trei ani întrebi.

Trei ani fericiţi, deşi au fost întrerupţi de un scurt război. Acesta a fost pricinuit de Achillas, comandantul—şef al armatelor Egiptului, care a avut îndrăzneala să mă trădeze şi să asedieze Alexandria, cu scopul de a—l readuce pe fratele meu pe tron. Dar s—a ciocnit de cineva mai puternic decât el: Cezar în persoană. A fost învins, iar viermelui de Ptolemeu al XIII—lea i s—a tăiat capul.

Credeţi—mă, n—am vărsat nici o lacrimă! Dimpotrivă, am plâns un pic din cauza bibliotecii care, în timpul asediului, a fost incendiată şi toate pergamentele ei preţioase s—au făcut scrum. Biblioteca aceasta conţinea mai multe comori decât aceea din Siracuza care, odinioară, a avut aceeaşi soartă. Victoria poate avea şi roade amare. Dar are, de asemenea, roade dulci. Am adus pe lume un fiu: Cezarion.

Apoi Cezar a hotărât să mă ducă să cunosc Roma. Am fost cu adevărat fermecată, dar nu prostită: ştiam că această lungă perioadă de inactivitate îl plictisise pe consul, care—şi făcea griji şi pentru că stătuse atâta vreme departe de capitala lui. Fiindcă asta îl putea costa popularitatea şi puterea.

La Roma am fost întâmpinată de poporul entuziast. Personalitatea mea stârnea curiozitate, mai ales că—l cucerisem pe austerul general. Când mi—am făcut apariţia în mijlocul Câmpurilor lui Marte, înconjurată de un stol de porumbei, în picioare, într—un car dublu înfăţişând Sfinxul şi tras de şase sute de sclavi, mulţimea a fost extaziată!

Lunile următoare au fost de o bogăţie neegalată. Roma este un oraş atât de frumos! Şi Cezar poruncise să se construiască pentru mine şi pentru fiul meu o vilă minunată în împrejurimile oraşului. Trebuie să recunosc totuşi că prezenţa mea lângă el a stârnit neîntârziat bârfe şi invidii. Mi s—a reproşat planul de a—l îndemna pe Cezar să se numească împărat, pentru ca eu să devin împărăteasa Romei!

Nu era adevărat, fireşte! Cezar nu avea nici o nevoie de influenţa mea ca să—şi hotărască destinul.

Dar a venit ziua aceea funestă a idelor lui Marte când uneltitorii mi—au asasinat iubitul. Nu mai aveam altceva de făcut decât să mă înapoiez în Egipt. Şi acolo, trei ani mai târziu, l—am întâlnit pe Marc Antoniu.

Marc Antoniu fusese cel mai credincios ajutor al lui Cezar. Cu toate acestea, nu avusesem niciodată plăcerea să—l cunosc, fiindcă petrecuse numeroşi ani în Orient, luptând împotriva parţilor. La întoarcerea în Roma, după moartea iubitului meu, între el şi Octavian, urmaşul desemnat de Cezar, a izbucnit un război civil.

84Poeţii greci au celebrat—o pe Cleopatra în scrierile lor, dar mult după moartea ci şi fără s—o fi cunoscut! (n.ed.).

Vă puteţi închipui cu uşurinţă că Marc Antoniu s—a înfuriat că nu fusese ales de senat! Dar cei doi rivali nu se puteau înfrunta mult timp pe teritoriul roman tară să pună republica în pericol. Sub presiunea senatului şi a poporului, au fost siliţi să semneze o pace precară, concretizată prin împărţirea influenţei romane asupra lumii. Consulului Octavian îi reveneau Italia şi Europa, consulului Antoniu, Africa şi Orientul.

Pentru a reface alianţa încheiată între regatul meu şi Cezar, a venit Marc Antoniu să—şi înmoaie flota în apele portului din Alexandria.

Trebuie să mărturisesc că, din prima clipă când l—am văzut debarcând în platoşa sclipitoare de aur, inima mea a început să bată mai tare ca toate tobele din fanfara mea! Antoniu! Un uriaş, un colos, mare mâncău, mare băutor, rânjit ca un copil. Şi, ceea ce nu—i dăuna deloc, frumos ca uri zeu sau măcar ca un semizeu. Nu pretindea el că este urmaşul lui Hercule?

Dar nu mai are rost să trec sub tăcere adevărul: m—am îndrăgostit de Antoniu care, la rândul lui, m—a iubit de la prima vedere. Şi el, uitându—şi visurile de putere şi conflictele cu rivalul său, Octavian, s—a instalat la Alexandria.

A rămas acolo zece ani!

Chiar dacă iubitul meu era silit uneori să lipsească, din pricina războaielor din Orient, anii aceia au fost închinaţi în principal sărbătorilor şi iubirii. Am adus pe lume gemeni, copiii lui, o fată pe care am numit—o Cleopatra Selena (Luna) şi un băiat căruia i—am dat numele Antoniu Helios (Soarele).

De atâta fericire, aproape ajunsesem să cred că Octavian uitase de Antoniu. A fost o greşeală gravă. Consulul Apusului nu renunţase nici o clipă la intenţia de a—şi extinde imperiul de pe un ţărm al Mediteranei până la celălalt. Am fost înştiinţaţi că întinsese pânzele spre Egipt, în fruntea unei flote de patru sute de nave, cu şaizeci de mii de soldaţi la bord.

În ziua a doua a lunii septembrie[85], Antoniu i—a ieşit în întâmpinare. Forţele lui, reunind flota, legiunile şi armatele, se ridicau la cinci sute de corăbii şi şaizeci şi cinci de mii de războinici. întâlnirea a avut loc la Actium, nu departe de coastele greceşti. Am urmărit—o şi eu, de la bordul navei mele personale.

Vremea era foarte frumoasă în ziua aceea. Soarele sclipea, marea era de un calm senin. O zi întreagă am avut impresia că, datorită superiorităţii numerice, vom fi învingători. Vai! Pe măsură ce văzduhul se înnora, am văzut înălţându—se coloane negre de fum. Erau corăbiile lui Antoniu care ardeau.

Iubitul meu era, cu siguranţă, un cavaler neîntrecut, care n—avea pereche în conducerea asalturilor. Dar nu era marinar. Şi neîndoielnic se lăsase moleşit de prea mulţii ani petrecuţi alături de mine în dulceaţa Alexandriei. Aşa se explică, fără îndoială, înfrângerea lui.

N—am avut curaj să asist la dezastru. Fără să ştiu măcar dacă iubitul meu era mort sau viu, am poruncit vâslaşilor să ajungă cât mai repede înapoi în capitală. În zilele următoare, am văzut din înaltul turnurilor palatului meu înapoierea resturilor flotei. Antoniu era în viaţă; Dar, copleşit de înfrângere şi furios pe ceea ce el considerase o dezertare, poate chiar trădare din partea mea, a refuzat să mă vadă.

Şi—a ridicat tabăra, cu restul armatei sale, nu departe de zidurile Alexandriei. Dar mi s—a spus că nu mai era acelaşi om. Valorosul general devenise singuratic, morocănos, refugiindu—se cel mai adesea în beţie.

Şi atunci s—a vestit la orizont flota lui Octavian. Vicleanul consul se oprise doar cât să—şi oblojească rănile şi să—şi reorganizeze legiunile. Sosea un învingător, şi învingătorul acesta era duşmanul meu.

Prevăzând aceste zile sumbre, poruncisem să se construiască în centrul palatului meu un turn pătrat care trebuia să fie mausoleul meu. M—am închis înăuntru împreună cu cele două slujnice, cele mai credincioase, şi am poruncit să se zidească uşa.

Nu mai aveam ce să fac, decât să aştept să mi se împlinească destinul.

La rândul lui, Antoniu, oricât era de distrus, s—a avântat într—o ultimă bătălie cu Octavian.

85A anului 30 î.Hr. (n.ed.).

Aceasta a avut loc nu departe de Alexandria, în plin deşert. Dar majoritatea soldaţilor lui dezertaseră. Mi s—a raportat că încercase o inutilă şarjă de cavalerie, care s—a zdrobit de apărarea adversarului său. Descumpănit, Antoniu i—a propus o luptă corp la corp. Octavian a refuzat — de frică, desigur, că va fi învins de uriaşul acesta încă înspăimântător — şi s—a refugiat în spatele liniilor.

Ce a făcut neînvinsul general de odinioară? S—a îngropat singur în cortul lui, în plin deşert, abandonat de toţi, deznădăjduit.

De atunci viaţa mea, deja împovărată de necazuri, s—a prăbuşit în tragedia care avea să mă răpună.

Un ofiţer, înşelat de zvonuri, a venit în goană la Antoniu să—l anunţe că eu am murit. Desigur, mă putea urî. Dar în adâncul sufletului său încă mă iubea. Să—mi supravieţuiască i s—a părut ceva de nesuportat. A întins sabia ofiţerului venit să—i aducă vestea falsă şi l—a implorat:

—Ucide—mă, ai milă!

Îngrozit, ofiţerul a refuzat. Atunci Antoniu şi—a îndreptat arma spre el şi şi—a înfipt—o în burtă. Dar, deşi pierdea mult sânge, era doar rănit. In clipa aceea Diomede, secretarul meu, pe care—l trimisesem să—l caute, a ajuns şi el să—l înştiinţeze că sunt în viaţă. Apăsându—şi rana cu mâinile, Antoniu oftă:

—Nu vreau să mor departe de Cleopatra! Ajută—mă să ajung la ea. Diomede şi câţiva soldaţi l—au aşezat pe rănit într—un car şi, dejucând
atenţia gărzilor lui Octavian, au ajuns la poalele turnului în care mă baricadasem.

Cum nu voiam să deschid uşa mausoleului, slujnicele mele şi cu mine, ajutându—ne de funii, am reuşit să—l ridicăm pe bietul general pe fereastră. Eram din nou împreună. Din păcate, Antoniu era pe moarte. Mi—am sfâşiat hainele bogate şi preţioase ca să—i acopăr trupul. Am urlat, am implorat zeii, m—am lovit cu pumnii în piept, m—am zgâriat cu unghiile pe ochi. Cu gura lipită de a lui, am plâns în hohote.

—Antoniu, o, Antoniu, soarele meu! Tu mori şi eu trăiesc! Umbrele să—mi acopere chipul pentru totdeauna, să se împrăştie peste sărmanul meu regat pe veci!

Antoniu, strângându—mi mâna într—a lui, ceru o cupă de vin. Bău o gură, cu buzele albite, şi murmură:

—Nu—ţi pierde curajul, Cleopatra mea iubită. Trebuie să încerci orice ca să—ţi salvezi viaţa şi regatul, cu condiţia s—o faci fără ruşine şi dezonoare.

Apoi ochii i s—au închis şi s—a prăbuşit pe o parte. Iar am urlat, mi—am smuls părul.

Dar la ce foloseau bocetele mele? Viaţa luată de zei nu o mai înapoiază nimeni. Trebuia să mor şi eu? Ultimele cuvinte ale lui Antoniu mi se învârteau în minte. Trebuia să aflu care erau intenţiile învingătorului.

Am poruncit să fie deblocate uşile, mi—am lăsat slujnicele să plece, apoi am trimis pe cineva în tabăra lui Octavian cu un mesaj, înştiinţându—l că eram gata să—l primesc şi să—i ascult condiţiile.

—Iras, Gharmion! am poruncit apoi. Curăţaţi sângele acesta, pregătiţi—mi baia. Apoi îmbrăcaţi—mă cu cea mai frumoasă rochie — cea de preoteasă a lui Isis. Apoi mă coafaţi cu cea mai frumoasă perucă şi mă ajutaţi să mă fardez. Trebuie să—l primesc pe noul prim—consul al Romei ca o regină a Egiptului ce sunt.

Nu după mult timp, Octavian îşi anunţă venirea. Eu îl aşteptam, pe un jilţ adus în anticamera mausoleului, cu toată măreţia regăsită. Fără să—i las vreme să vorbească, i—am propus alianţa mea, garantată de munţi de aur şi obiecte preţioase. Mi—am sprijinit discursul cu câteva ocheade şi surâsuri fermecătoare.

Octavian a rămas de piatră. Noul stăpân al Romei nu avea nici nobleţea lui Cezar, nici forţa lui Marc Antoniu. Era un bărbat fragil şi ţeapăn, cu tenul palid — o stârpitură, pe care l—am judecat numaidecât chibzuit ca un perceptor de taxe şi rece ca o năpârcă.

—Ofertele tale nu mă interesează, femeie, mi—a scuipat el în faţă. Regatul tău nu mai există. De—acum e doar o colonie romană. Prin urmare, tu eşti prizoniera mea. Te sfătuiesc să te pregăteşti. In trei zile, ca dovadă vie a victoriei mele, te voi duce la Roma.

Apoi s—a răsucit pe călcâie şi a ieşit fără să mă salute. Cutezase să—mi spună „femeie"! în spatele lui, uşa mausoleului răsună ca un gong funebru.

Se sfârşise, îmi jucasem ultima carte şi pierdusem. Dar să nu se spună că ultima mea ieşire a fost fără glorie.

După ce am aşezat trupul lui Antoniu într—un sarcofag, i—am scris o a doua scrisoare lui Octavian, înştiinţându—l că, în clipa în care o va citi, eu nu voi mai fi pe lumea aceasta. Am strecurat scrisoarea santinelelor romane şi, prin uşă, le—am rugat să meargă să ceara unuia dintre slujitorii mei un coş cu smochine. Coşul acesta mi—a fost adus şi soldaţii
l—au lăsat să treacă

Era un ultim şiretlic, prevăzut de câteva zile. în mijlocul fructelor se ascundea o vipera cu venin mortal. M—am întins lângă Antoniu şi am băgat mâna în coş. Nici n—am tresărit când am simţit colţii ascuţiţi înfigându—se în încheietura mâinii. Moartea a venit cu paşi mici, iar ultimele mele gânduri au fost pentru Antoniu. Alături de mine, ţinându—mă de mâini, credincioasele mele Iras şi Charmion, după ce înghiţiseră o cupă cu otravă, mă urmau liniştite în moarte.

Aşa se face că Octavian, furios, a spart uşa după ce a primit mesajul meu şi m—a găsit împăcată, scăpată din ghearele lui pentru totdeauna.

Apoi omul acesta nedemn s—a autointitulat Cezar Augustus. Fără să comită greşeala de a se încorona ca împărat, a acaparat toate puterile. Pe statuile care—l înfăţişează, chipul lui este plin de nobleţe, statura lui este uriaşă. Domnia lui a durat 41 de ani. Se spune că Roma n—a fost nicicând mai glorioasă, mai puternică, mai bogată decât sub domnia lui Augustus.

Este adevărat, fără îndoială, dacă aşa spun istoricii. Dar spuneţi—mi voi, care mă ascultaţi... După două mii de ani, de cine îşi amintesc cei mai mulţi? De Augustus? Ori de regina Cleopatra?

X.ÎMPĂRATUL NEBUN

Ultima zi a lui Nero (68)

Bărbatul *aleargă* prin palatul grandios pe circ l—a numit „Casa de aur". Nebunia i se citeşte în trăsăturile flasce, pe chipul umflat, in ochii mici, de un albastru palid, care clipesc des. Şuviţele de un blond artificial din părul lui şi firele răzleţe ale bărbii sunt lipite de sudoare. Pe gâtul gros i se zbat venele. Sub tunica bogată, brodată cu aur, burta lăsată se bălăngăneşte. Picioruşele slăbănoage par incapabile să o susţină.

Acum coboară cele şase trepte de marmură care duc la marele salon marin, cu pereţii acoperiţi de cochilii de scoici. Pune piciorul în sala de apă în care sunt săpate patru bazine de optzeci de picioare lungime: etuva, baia caldă, cea călduţă şi cea rece — exact ca în terme. Picioarele lui, încălţate cu coturni[86] înzorzonaţi, lăcuiţi cu aur şi încrustaţi cu nestemate, alunecă pe marginea umedă a bazinului. Se clatină, gata să cadă, trebuie să se agate de o draperie purpurie care desparte două încăperi.

Glasul lui fals răsună, se reflectă în cavitatea cupolelor încrustate cu mozaicuri înzorzonate, se pierde în profunzimile plafoanelor placate cu lemn exotic.

—Gărzi! Santinelele mele, slujitorii mei, generalii mei, unde sunteţi? Veniţi! Aşadar, nu mai e nimeni care să se supună ordinelor mele? Aşadar, m—aţi lăsat singur, pe mine, cel mai puternic împărat pe care l—a ţinut pământul?

Dar nimeni nu răspunde.

În „Casa de aur" nu mai e nimeni.

Omuleţul grăsun iese în grădinile imensei proprietăţi, care se întind între două coline ale Romei, de la Palatin până la Esquilin. E noapte, un vânticel adus de mare face copacii să foşnească şi

86Coturni: încălţăminte cu barete subţiri purtată de nobilii romani (n.ed.).

mătură frunzele moarte de pe alei.

În mijlocul grădinilor, se înalţă o statuie colosală. Măsoară o sută douăzeci de picioare înălţime[87]. înfăţişează, gol precum zeul Marte întors din luptă, un atlet cu privire de fier, cu profil acvilin şi figură dispreţuitoare.

Statuia aceasta este a lui Nero, împăratul Romei. In dialectul sabin, Nero înseamnă „puternic".

Însă termenul acesta nu se mai potriveşte imaginii omuleţului asudat de spaimă care aleargă prin palatul pustiu. Fiindcă este vorba de însuşi împăratul — Nero. Ce diferenţă între statuia gigantică şi fiinţa ştearsă, abandonată de toţi, care cere ajutor cu glasul unui băieţel rătăcit de mama lui!

Suntem în anul 68. Nero are doar treizeci şi opt de ani, domnia lui este în al paisprezecelea an. Ce s—a putut întâmpla între încoronarea lui. când avea doar optsprezece ani, şi seara aceasta vântoasă de februarie când a ajuns, fără măcar să ştie, în ultima zi de viaţă?

Şi totuşi, Nero şi—a început bine viaţa.

Este fiul Agrippinei, frumuseţe rară, urmaşă a marelui Augustus, şi al împăratului Claudius, un moşneag pe vremea aceea. Claudius avea un fiu cu o soţie care decedase: Britannicus.

Cine avea să fie împărat la moartea lui Claudius? Nero sau Britannicus? Claudius, nu era un secret pentru nimeni, îl prefera pe fiul din carnea lui, în locul celui adoptiv. Dar la Roma nu şovăie nimeni să recurgă la mijloace extreme.

Agrippina a aranjat otrăvirea soţului ei, în vreme ce tânărul Nero. la rândul lui, se ocupa de asasinarea lui Britannicus de către un gladiator.

Nimic nu—i mai stătea în cale ca să urce pe tron! Şi aşa s—a şi întâmplat.

La vremea aceea Nero semăna destul de bine cu statuia monumentală pe care o va comanda mai târziu întru gloria sa. Era un adolescent cu fizic plăcut, deşi era deja cam plinuţ, un sportiv căruia nimic nu—i plăcea mai mult decât să participe la cursele de care de la Colosseum, la partidele de luptă din amfiteatru, chiar şi la luptele de gladiatori — fireşte, cu săbii de lemn.

În plus, Nero se credea artist. Fără să aibă talente reale (ceilalţi strâmbau din nas, pe la spatele lui, când lua lira), cânta, compunea ode, piese, poeme. Una peste alta, în primii săi ani de domnie, Nero era destul de plăcut, chiar dacă nu era cu adevărat iubit. Nici măcar de către mama lui — mai ales de către mama lui! Căci mereu seducătoarea şi, mai mult ca oricând, temuta Agrippina nu complotase şi asasinase ca să—şi aşeze fiul pe tron decât în speranţa de a guverna în locul lui.

Şi făcea totul pentru asta, făcea totul ca să—l tulbure, să—l dezorienteze, să—l agaseze pe tânărul împărat.

Astfel, ea dăduse într—o zi ordin tribunului gărzii imperiale să adopte această formulă pe post de cuvânt de trecere: „Agrippina este cea mai bună mamă." Şi când Nero, aşezat pe tronul imperial, primea ambasadori sau prinţi, ea se îngrijea întotdeauna să i se alăture, înveşmântată într—o rochie purpurie, cu fruntea încununată de o diademă regală şi înconjurată de garda de onoare.

Acest gen de manifestare îl irita tot mai mult pe tânărul împărat. Când îşi mustra mama, cumplita Agrippina îl apostrofa în felul următor: „Mie îmi datorezi totul, fiule. Puterea, bogăţia şi gloria. Ai grijă să nu uiţi! Altfel vei auzi de mine."

Ameninţarea era abia mascată. De aceea lui Nero nu—i rămânea decât o soluţie: să se descotorosească de mama lui prin metode care au dat rezultate de când lumea.

Ocazia s—a ivit la serbările Minervei, care aveau loc în golful Baiac. După încheierea ceremoniei, Nero, care se arătase extrem de atent cu mama lui, o conduse el însuşi la corabia pe care o pregătise special pentru ca, ca să se poată înapoia la vila ei din Antium. Vremea era blândă, luna plină, marea liniştită. Fără să bănuiască nimic, Agrippina se întinse în cabina ei, în timp ce vasul ieşea în larg.

S—a trezit din somn auzind nişte trosnituri cumplite. Calele corăbiei fuseseră încărcate cu cantităţi mari de plumb, care sfârşiseră prin a străpunge chila. Agrippina, bună înotătoare, reuşi să ajungă la ţărm. Dar acolo o aşteptau oamenii lui Nero. A ştiut că soarta îi era pecetluită. Atunci, arătând pântecele în care—l purtase pe fiul asasin, a zis pur şi simplu:

—Loviţi aici.

87Aproximativ 40 de metri (n.ed.).

Când Nero, înştiinţat că se sfârşise totul, ajunse în faţa trupului ei, rosti doar fraza aceasta:
—Nu mi—am dat seama niciodată că am o mamă atât de frumoasă.

Nelegiuirile împăratului nu s—au oprit aici. La douăzeci de ani, se căsătorise cu Octavia, o fată de familie bună. La douăzeci şi unu de ani, a remarcat la curtea lui o tânără de o deosebită frumuseţe. Era se numea Popeea. Nero porunci asasinarea Octaviei pentru a se putea căsători cu Popeea. Dar Popeea era o curtezană, care şi—a recăpătat repede vechile obiceiuri: să se uite la alţi bărbaţi, şi chiar mai mult de atât. Nero o ucise el însuşi, lovind—o cu piciorul în burtă când era însărcinată.

Bineînţeles, rămânea popular datorită spectacolelor pe care le dădea în arene şi în cursul cărora soldaţii făceau să plouă peste gloată cu prăjituri, fructe, dulciuri şi uneori monede de aur, golind astfel vistieria publică.

Dar asta nu—i ajungea.

„Un împărat ca mine, îi plăcea să le spună sfetnicilor săi, merită un palat pe măsură, mai mare şi mai frumos decât cel mai mare şi cel mai frumos templu grecesc. Palatul acesta ar trebui să se afle în centrul Romei. Dar unde să—l construiesc? Oraşul este suprapopulat, acolo sunt doar case urâte de lemn şi cărămizi. Ce păcat! Ce păcat!"

Iată că, în seara de 18 iulie 64, un incendiu gigantic se declanşa în centrul vechiului oraş. A răvăşit totul în cale timp de şase zile şi şapte nopţi, învăluind Roma într—un nor greu de fum negru. Cartierele joase ale Romei au fost distruse în întregime, iar mii de cetăţeni au pierit arşi sau sufocaţi.

Pe toată durata catastrofei, Nero râmase iri vârful unui turn de pe colina Esquilin, contemplând focul şi compunând la liră poeme închinate incendierii Troiei[88].

—Iată că în sfârşit avem ocazia să construim o nouă Romă, din marmură şi aur! se entuziasma împăratul.

Adevărul ne sileşte să spunem că singura clădire din aur şi marmură ridicată a fost noul palat al lui Nero — „Casa de aur”. Şi poporul nu s—a putut bizui pe nimic altceva decât pe propriile braţe ca să reconstruiască oraşul.

Chiar dacă nimeni n—a ştiut niciodată adevărul, romanii începură să murmure că era foarte posibil ca însuşi împăratul să fi stat la originea incendiului. Ar fi fost în stare!

Ca să—şi calmeze supuşii, Nero socoti potrivit să—i găsească pe vinovaţi, ca să îi dea ţapi—ispăşitori. De ce nu creştinii — cum se numeau membrii noii religii venite din Palestina?

Îi aresta în masă, organiză jocuri somptuoase, şi—i oferi pe martiri fiarelor sălbatice.

Văzând bărbaţi, femei, bătrâni, copii lipsiţi de apărare devoraţi de lei şi tigri, striviţi de elefanţi şi străpunşi de tauri furioşi, poporul Romei se linişti câteva zile.

Apoi masacrele făcură loc jocurilor tradiţionale. Nero ţinu să participe el însuşi la cursele de care, ca în tinereţe. Dar acum era gras, nesigur pe picioare. Căzu de nenumărate ori, spre marea nemulţumire a privitorilor. Când voi să lupte, păru atât de evident că atleţii îl lăsau să câştige, încât a fost hulit şi mai tare. Când a început să cânte, gloata a aruncat în el cu cotoare de măr şi cu ouă stricate.

Împăratul socoti mai prudent să plece în Grecia, unde trebuia să aibă loc Jocurile Olimpice. Rămase acolo un an şi jumătate, câştigând toate probele.

Dar se află imediat că—şi cumpărase adversarii, cheltuind până la ultimul bănuţ din vistieria Romei. Când se întoarse în palatul său, la căderea nopţii, Vintilus, prefectul gărzii pretoriene, era singurul care—l aştepta. Cu veşti foarte proaste.

—Ai lipsit prea mult, Cezar. Proconsulul galilor, Iulius Vindex, s—a revoltat şi ameninţă să atace Roma. Şi se spune că Galba, proconsulul Spaniei, se pregăteşte să facă aşijderea.

—Dar de ce? De ce? întrebă împăratul ridicând braţele spre cer.

—Ştii la fel de bine ca şi mine. Soldele n—au mai fost plătite de ani de zile şi cuierele vistieriei sunt goale. Trebuie să reacţionezi, altfel îţi poţi pierde tronul!

—Dar de ce nu sunt apreciat la adevărata mea valoare? gemu Nero. Se lovi în piept, apoi, adunându—se,

---

88Troia: cetate din Asia Mică cucerită de greci după un lung asediu. Evenimentele acestea sunt povestite de Homer în ***Iliada,*** vast poem epic scris cu 600 de ani înainte de Hristos (n.ed.)

porunci prefectului să convoace
pentru a doua zi toţi generalii. Rămas singur, se sprijini în coate la una dintre ferestrele palatului. In noapte se auzeau strigăte. Pe străzi luceau torţe. Poporul părea să fi aflat de întoarcerea lui. Trebuia să apară la balcon să se lase aclamat? Ciulind mai bine urechile, desluşi cuvintele care se auzeau din oraş:
—Ai cântat destul, Cezar, acum o să dansezi!
—S—au sfârşit cursele de care, acum vei alerga pe jos! Sau:
—Trăiască Vindex! Trăiască Galba!

Înfricoşat, se retrase în camera cea mai depărtată, în spatele unui şir triplu de pretorieni din garda lui personală. Nu dormi toată noaptea.

A doua zi, ca să apară în faţa generalilor săi, şi—a pus tunica cea mai bogată şi pe cap coroana de lauri ale cărei frunze erau din aur şi nestemate.
—Am hotărât să—i execut pe toţi guvernatorii provinciilor şi pe toţi senatorii, proclamă el. Astfel nimeni nu—mi va mai sta împotrivă. Apoi voi merge în Gallia şi în Spania. Voi vărsa lacrimi de căinţă în faţa soldaţilor nemulţumiţi şi voi cânta un imn spre propria glorie pe care—l voi compune pe loc. Cer ca, pentru a da mai multă strălucire acestor expediţii, dulgherii mei să înceapă construcţia a două sute de care acoperite cu aur care să folosească la transportarea decorurilor teatrului meu.

Nero vorbi şi vorbi întruna, fără să—şi dea seama de expresia consternată care întuneca feţele ofiţerilor săi. Totuşi, după o vreme, observă şi el că statul său major plecaseră, la fel ca toţi soldaţii din garda lui.

Şi cuvânta de unul singur.

Iată de ce străbate Nero în goană coridoarele imensului său palat pe care l—au părăsit toţi.

Toţi? Nu chiar. Izbuteşte să ajungă din urmă o umbră care se strecura în spatele coloanelor. Uimit, îl recunoaşte pe unul dintre ofiţerii din gardă, care e ocupat să îndese într—un sac cupe, vase şi alte obiecte preţioase.
—Şi tu îl părăseşti pe Cezar? se înfurie Nero apucându—l pe bărbat de mânecă.
—E chiar aşa de greu să mori? rânjeşte centurionul înainte de a fugi cu prada.

Versul pe care l—a citat este din *Eneida,* poemul acela al lui Vergilius[89] pe care Nero îl cânta odinioară înainte de a—şi prefera propriile compoziţii. Citatul acesta îl zguduie. Să moară? De ce nu, dacă i—a venit sorocul?

Da, dar cum să moară? Otravă? Are o fiolă, ascunsă într—un cufăr de aur. Dar Nero a ucis atâtea persoane cu otravă, încât îi ştie prea bine efectele cumplite. Durerile înfiorătoare în pântece, vărsăturile. Nu, în nici un caz otrava.
—Spiculus! Spiculus! strigă el. Vrei să—mi dai tu lovitura fatală? Spiculus este un gladiator eliberat cu care se antrena Nero în arenă — bineînţeles, cu arme de lemn.

Dar Spiculus nu răspunde. Şi el l—a părăsit. Atunci? Să se arunce în Tibru, ale cărui valuri întunecate murmură chiar sub zidurile palatului? Nu, nu, sfârşitul acesta îi amintea prea mult de mama lui, Agrippina. Şi zgomotele acelea de afară ce sunt? Parcă se apropie nişte călăreţi.

Gâfâind, cu fruntea îmbrobonată de sudoare, Nero se opreşte din fugă într—unui din saloanele de primire. În clipa aceea se iveşte Epafroditus, slujitorul lui credincios. Măcar el n—a fugit.
—Ai grijă, şopteşte Epafroditus. Senatul a trimis soldaţi să te caute. Se pare că vor să—ţi dea vechea osândă.
—Ce pedeapsă e asta? Te rog, aminteşte—mi.
—Vei fi despuiat şi, cu gâtul înţepenit într—o furcă, te vor biciui până la moarte.
—Nu! Nu asta! se jeluieşte Nero.

Îşi smulge părul din cap, se tăvăleşte pe jos, îşi acoperă faţa cu cenuşa dintr—un vas de sacrificii pe care l—a luat dintr—un altar. In cele din urmă, scoate un pumnal dintr—un cufăr şi îi încearcă tăişul cu vârful degetului mare.
—Chiar crezi că a sosit ceasul? încearcă el să se tocmească, axând un glas tremurător.

În faţa figurii grave a lui Epafroditus, îşi înfige lama câţiva centimetri în gât. Sângele începe să

89Vergilius: cel mai mare poet latin, care a trăit cu un secol înaintea lui Nero (n.ed.).

curgă. Se strâmbă. Doare prea tare.
—Ajută—mă, geme el.
Cu un gest rapid, fostul sclav înfige pumnalul până la mâner. Nero tresare, sughiţă, se prăbuşeşte.
—Ce mare artist piere o dată cu mine! apucă el să şoptească.
Apoi nu mai mişcă. De data aceasta, Nero chiar a murit. în clipa aceea soldaţii trimişi de senat năvălesc în palat. Centurionul care comandă detaşamentul se apleacă asupra trupului întins pe jos. Ofiţerul se strâmbă, ridică din umeri.
—Am ajuns prea târziu, mormăie el. S—a sfârşit. Pe toţi zeii, mort e şi mai urât decât când era în viaţă!
Acesta a fost discursul funebru al lui Nero, pe care urmaşii lui aveau să—l numească, mai târziu, împăratul nebun.

XI.ULTIMA ZI A POMPEIULUI

O povestire de Pliniu cel Tânăr (24 august 79)

Eu, Plinius Caecilius Secundus, zis Pliniu cel Tânăr, am hotărât să vă povestesc întâmplarea cea mai cumplită, cea mai înfricoşătoare din viaţa mea: erupţia Vezuviului.
Dar întâi mă voi prezenta mai pe larg. Am moştenit numele acesta, Pliniu cel Tânăr, ca să nu fiu confundat cu unchiul şi tatăl meu adoptiv Caius Plinius. Caius este... — iertare — era un bărbat celebru, mai cunoscut decât voi fi eu vreodată, deşi mă pot mândri cu o oarece reputaţie de filosof şi scriitor[90]. A fost un mare călător, un mare savant, căruia îi datorăm cunoscuta *Historia naturalis — Istoria naturală.* In ultimii ani de viaţă, împăratul Traian[91] l—a numit pe unchiul meu amiral—şef al escadrei din Mediterană, post foarte invidiat.
Întâmplările pe care mi—am propus să le povestesc se desfăşoară în principal în ziua a noua de dinaintea calendelor lui septembrie. Atunci aveam abia optsprezece ani. Pe vremea aceea mă găseam nu departe de Pompei, în tovărăşia unchiului meu, la Misenum, port în care era ancorată flota de război. În zorii acelei zile funeste, mama mea adoptivă, înnebunită, ne—a deşteptat pe amândoi ca să ne târască pe terasa vilei.
—Soţiile! Fiule! Priviţi ce se întâmplă!
Ne—a arătat departe spre sud masa conică a Vezuviului care se înălţa peste ceţurile dimineţii.
Vezuviul, trebuie să precizez, este singurul vulcan activ din peninsulă. Odinioară, strămoşii noştri îşi închipuiau că muntele acesta comunică pe sub pământ cu focurile în care sălăşluia Pluto, zeul Infernului! Noi ceilalţi, romanii din imperiu, refuzam de mult timp acest gen de superstiţii. Cu toate acestea, priveliştea oferită de Vezuviu în dimineaţa aceea senină mi—a zguduit sufletul tânăr.
Uneori, vârful vulcanului este încununat de un fuior leneş de fum alb. De cele mai multe ori, nu se vede nimic. Însă în dimineaţa aceea un nor greu cenuşiu şi întunecat se ridica drept către cer, desfăcându—se la înălţime precum coroana unui pin. Chiar şi de la o depărtare atât de mare — douăzeci de mile marine pe curba uşoară a coastei —, puteam desluşi un fel de irizare a atmosferei de jur—împrejurul vârfului conului.
—Ce e asta? l—am întrebat pe unchiul meu.

90 Pliniu cel Tânăr (61—114) este îndeobşte cunoscut pentru corespondenţa cu împăratul Traian, al cărui înalt funcţionar era (n.ed.).
91 Traian: unul dintre cei mai mari împăraţi romani (97—117), cunoscut pentru cuceririle lui şi pentru reorganizarea armatei (n.ed.).

—Cenuşă! O ploaie de cenuşă! Caecilius, asistăm la începutul unei erupţii de mare anvergură. Asta dacă...

Amiralul se opri. Am observat că o cută îngrijorată îi brăzda adânc fruntea. îşi scărpina barba stufoasă cu mâna dreaptă. Când soţia lui îl trase de mâneca tunicii, tresări.

—Vila lui Pomponiatus şi a familiei lui, prietenii noştri dragi, se
află la Herculanum, chiar lângă vulcan. Crezi că e vreun pericol?

Unchiul meu îşi mişcă umerii robuşti.

—Ştii la lei de bine ca şi mine că acum şaptesprezece ani un mare cutremur de pământ a distrus numeroase clădiri în oraşele din împrejurimi[92] . Lecţia aceasta aspră i—a făcut foarte prevăzători pe cetăţenii cei mai expuşi. Sunt încredinţat că, încă de la primii nori de fum, de la primele zguduituri, oamenii din Stabiae şi Pompei au fugit din casele lor ca să se adăpostească. Cu toate acestea...

Din nou Caius Plinius se scutură ca un câine ud.

—Da? murmură femeia aceea blândă şi timidă care, de la moartea părinţilor mei, mă îngrijise ca pe fiul ei.

—Voi închiria numaidecât o galeră ca să mă duc cât mai aproape de locul seismului. Un savant ca mine nu poate lăsa să—i scape o asemenea ocazie.

Am zâmbit. Îmi recunoşteam aici unchiul, oricând gata să se înflăcăreze ca să adauge un capitol *Istoriei naturale.* În cazul acesta, cuvântul „înflăcărat" era mai potrivit ca oricând. Mi—am înghiţit zâmbetul când amiralul s—a întors spre mine.

—Vii cu mine, Caecilius?

Am şovăit doar cât o bătaie de inimă, apoi am încuviinţat cu tărie din cap.

Escadra fiind în port, la un sfert de milă de vila, am fost gata în mai puţin de un ceas. Amiralul hotărâse să ne îmbarcăm pe o galeră liburniană, unul dintre vasele acelea uşoare cu două şiruri de vâsle folosite în general pentru alungarea piraţilor.

Agăţat de balustradă, trebuie să mărturisesc că nu mă simţeam deloc în largul meu. Nu sunt marinar şi deja la câteva ancabluri[93] de coastă marea era foarte agitată. Fuiorul care încununa vulcanul se lărgise, devenind negru precum cerneala de sepie. Fulgerele străpungeau fumul la intervale neregulate. Acum nu mă mai uimea că strămoşii noştri îşi închipuisem fierăria unui zeu în inima acestui munte furios.

Îi auzeam pe mateloţi urlând. Ritmul tobelor care dădea cadenţa vâslaşilor se înteţi brusc. Bum, bum, bum! Galera care se depărtase de ţărm din pricina unui val uriaş se înapoia spre coastă.

Am scos un ţipăt: simţisem o arsură ascuţită pe braţ. M—am scărpinat, o pudră negricioasă mi s—a întins pe piele. Aerul era complet întunecat, ploua cu cenuşă fierbinte.

Mi—am înfăşurat trupul şi capul cu o pătura veche umedă, găsită pe punte. În jurul meu, marinarii şi legionarii tăceau la fel. Lângă mine răsună un pocnet, urmat de altele, multe altele. Acum erau pietre şi pietricele negre proiectate de vulcan, care începuseră să ciuruiască nava. De data aceasta am fost silit să fug să mă adăpostesc sub paravanul cabinei de navigaţie. În mai multe locuri puntea şi bastingajele începeau să fumege. Marinarii, alergând în toate părţile, stingeau aceste începuturi de incendiu cu găleţi de apă de mare.

În mijlocul panicii doar amiralul îşi păstrase sângele rece. În picioare, lângă bară, ţinea ochii aţintiţi spre coasta care se apropia, aproape invizibilă în ploaia deasă de cenuşă. L—am auzit pe şeful echipajului mustrându—l astfel:

—N—ar trebui să ne întoarcem, amirale?

—Curajul le surâde celor îndrăzneţi! răspunse unchiul meu. Ne îndreptăm spre locuinţa lui Pomponiatus. Avem de salvat vieţi.

I—am admirat curajul. În vara aceea tragică Caius Plinius, deşi era încă foarte robust, avea cincizeci şi şase de ani — ceea ce mi se părea o vârstă foarte înaintată — era prea bătrân ca să înfrunte o asemenea aventură. M—am dus lângă el, în vreme ce, în ciuda valurilor furioase, îşi conducea cu mână de maestru nava către ţărm.

---

92 În anul 62 (n.ed.).

93Aneablură: unitate de măsură pentru lungimi, egală cu a zecea parte dintr—o milă marină (185,2 m) (n.ed.).

Am acostat. Unchiul meu, câţiva oameni din echipaj şi cu mine am coborât pe uscat, după ce ne—am udat cu apă până la brâu în valurile săltăreţe. Sub cerul de smoală mi—a fost foarte greu să recunosc Stabiae, un mic orăşel balnear unde numeroşi romani bogaţi îşi construiseră vile. Clădirea pe care eu o ştiam albă cu roz era acum cenuşie de sus până jos din pricina cenuşii care cădea fără încetare.

Un bărbat se năpusti în braţele amiralului. Era prietenul lui, Pomponiatus, galben la faţă şi cu părul zburlit. Răzleţiţi pe plajă, zeci de oameni rătăceau deznădăjduiţi, bărbaţi, femei, copii, purtând saci în spinare. Erau membrii familiei lui, servitorii şi cu siguranţă locuitorii vilelor învecinate.

—Ah! Caius, Caius..., bolborosea fără oprire bătrânul.

—Nu te teme, prietene, suntem aici. Te vei putea îmbarca împreună cu cei dragi, aşteptând să înceteze nenorocirea aceasta.

Unchiul meu a fost întrerupt de o criză violentă de tuse care—l frânse de mijloc. Am început şi eu să tuşesc, simţind că—mi iau foc plămânii. Aerul era pătruns de o aciditate ciudată. „Gaze ieşite din măruntaiele pământului şi scuipate de vulcan", m—am gândit eu. Mi—am acoperit din nou faţa cu pătura pe care n—o aruncasem, străduindu—mă să respir cât mai rar.

Amiralul, care—i conducea pe fugari spre corabie, rămăsese cu capul descoperit. Mi s—a părut anormal de palid. L—am auzit cerând de băut şi un sclav i—a adus imediat un burduf. N—am cutezat totuşi să fac observaţia cu voce tare. In plus, tocmai îmi amintisem de prietenul meu, Marcilius Gal ba, despre care ştiam că se află la Pompei. Mi s—au înmuiat picioarele de spaimă.

—Unchiule! am strigat în huruitul care făcea aerul să vibreze. Vreau să—ţi cer o favoare. Cât timp îi urcaţi pe oamenii aceştia la bord, pot să încerc să ajung la Pompei? Am un prieten acolo şi...

Caius îmi făcu un simplu semn de încuviinţare cu mâna. Am alergat la un cal ţinut de un rândaş de frâu la ceva depărtare. Animalul, un pursânge arab cu pielea albă cu negru, era speriat, nervos. Am reuşit nu fără greutate să mă sui în spinarea lui şi, deşi a încercat în repetate rânduri să mă arunce, am ştiut să—l îmblânzesc. Eram şi am rămas un bun călăreţ.

Urmând coasta, am început să călăresc spre sud. Nu era încă amiază, dar era aproape la fel de întuneric ca în toiul nopţii. In mijlocul acestei penumbre, coloane late de foc portocaliu cu strălucire vie şerpuiau chiar în faţa mea, între cer şi pământ: lava care se scurgea din crater.

Am împuns armăsarul cu călcâiele. Eram foarte îngrijorat, dar, în mod ciudat, îmi dispăruse toată spaima. Nu bănuiam însă că priveliştea care mă aştepta va fi mai groaznică decât orice îmi fusese dat să văd până atunci.

De—a lungul istoriei Romei, patru oraşe de însemnătate diferită se dezvoltaseră în câmpia Campaniei, la aceeaşi depărtare de coastele Vezuviului: Sorrente, Herculanum, Stabiae şi Pompei. Acesta din urmă era cel mai prosper, cel mai întins, cel mai populat — douăzeci de mii de locuitori la ultimul recensământ imperial.

Pompei cuprindea un Forum, numeroase temple, un hipodrom, un amfiteatru, o cazarmă de gladiatori. Ţăranii cultivau viţă—de—vie până la jumătatea vulcanului. Din aceasta se făcea un vin vestit, fiindcă pământul, amestecat cu cenuşa erupţiilor străvechi, era foarte rodnic.

Pe măsură ce mă apropiam, mă invadau presentimente sumbre — la fel de sumbre, într—adevăr, ca norii de cenuşă în mijlocul cărora călăream. Stabiae este despărţit de Pompei de numai cinci mile, mai puţin de o oră de trap pentru calul meu îndărătnic. Pe drum întâlneam tot mai mulţi fugari, unii pe jos, alţii în căruţe trase de catâri. Pe chipurile înnegrite se citea deznădejdea. Dar măcar au apucat să fugă la timp, cugetam eu.

Optimismul meu relativ s—a risipit când am văzut primele cadavre. In scurt timp, apărură cu zecile, de—a lungul drumului spre malul mării, unde mi—era din ce în ce mai greu să călăresc din pricina înghesuielii. Trupurile erau deja acoperite de cenuşa aceea care cădea neîncetat, aşa că nu mai arătau ca nişte oameni, ci ca nişte sculpturi neizbutite de argilă.

Am început iar să tuşesc, înţelegând în acelaşi moment că oamenii aceia murisem asfixiaţi. Mi—am acoperit cât am putut de bine faţa cu pătura veche.

Calul meu se cabra când o căruţă cu osiile rupte se răsturnă lângă mine, vărsându—şi conţinutul de oameni, mobile şi alte obiecte pe stratul de cenuşă. Ceva mai departe, unele familii încercau să fugă pe mare, în bărci. Dar valurile înghiţim sub ochii mei câteva dintre ele.

Sub un cer palid ca burta şarpelui, am ajuns în sfârşit la zidurile oraşului. Mulţimea era atât de deasă în faţă că am preferat să—mi leg calul de un copac desfrunzit şi să intru în oraş pe jos. Sub tălpile

coturnilor simţeam pământul cutremurându—se. O căldură maladivă urca din micile crevase care se deschideau, lăsând să şuiere jeturi de aburi.

De pe vârful Vezuviului, întunecat de nori de cenuşă, ţâşneau fulgere formidabile, nu doar de culoarea portocalie a focului, ci în toate nuanţele curcubeului. Nu m—am putut abţine să nu găsesc în priveliştea aceea un soi de frumuseţe — o frumuseţe cumplită, dar totuşi frumuseţe...

Gloata îndurerată curgea fără încetare de pe străduţele ale căror ziduri scorojite se năruiau unele după altele. Unde putea fi prietenul meu Marcilius în infernul acela? Locuia la sora lui, pe o străduţă nu departe de Forum. Voi ajunge să—l întâlnesc? Hotărât, am dat din coate şi am ajuns la Poarta Herculanumului. Dar nici n—am făcut câţiva paşi că o zdruncinătură mai puternică decât celelalte dărâmă arca porticului, care se prăbuşi în spatele meu, ucigând pe câţiva nefericiţi.

Acum înaintam prin cenuşă până la genunchi. In ciuda păturii, nu puteam să respir fără să tuşesc. Ochii îmi lăcrimau şi simţeam că mi se întunecă mintea. O familie întreagă se ciocni de mine în fugă. Mama, despletită, plină de cenuşă, ţinea de mână doi copii care plângeau în hohote. Un sclav ţinea deasupra capetelor lor o scândură inutilă ca să—şi apere stăpânii de pietrele care cădeau fără oprire. Femeia se prăbuşi prima, de epuizare sau sufocată. Într—un gest fără rost, strânse copiii la piept, ceea ce—i înecă şi mai mult în cenuşă. Sclavul şi tatăl încercară să le sară în ajutor, dar în clipa aceea o faţadă a unei case se dărâmă peste ei.

M—am rezemat de un zid rămas încă în picioare. Nu mă puteam opri din plâns, fără să ştiu dacă lacrimile mele erau pricinuite de spaimă ori de gaze. Amândouă, mai mult ca sigur. Neîndoielnic, mi—aş fi pierdut cunoştinţa, ceea ce m—ar fi omorât aproape imediat, dacă înţepăturile fierbinţi de pe braţe şi de pe picioare nu m—ar fi scos din toropeală. M—am scuturat şi am izbutit să mă ridic. Din cerul de cerneală începuse să cadă o ploaie fierbinte, care se înteţea de la o clipă la alta. Sub aversa aceasta, cenuşa care umplea străzile se prefăcu în noroi.

Am dat înapoi. Fiecare pas în această magmă necesita un efort insuportabil al tuturor muşchilor. Marcilius reuşise să fugă sau, dacă nu, era deja mort, mi—am spus — cu laşitate, fără îndoială. Dar nici într—un caz, nici în celălalt, eu nu mai aveam ce să fac. Aşa că am fugit, împiedicându—mă de forme moi îngropate în nămolul care se întărea fără încetare.

Nu ştiu cum am reuşit să mă înapoiez la calul meu, care necheza şi se zbătea, din fericire fără să fi putut rupe hăţurile. Am urcat în şa, l—am biciuit şi sub aversa clocotită şi ploaia de pietre celeste am pornit în galop de—a lungul coastei bătute de valurile mânioase.

Trebuie să fi fost târziu când m—am înapoiat la Stabiae. Dar, indiferent cât era ceasul, penumbra era tot cea a unui crepuscul de iarnă. In întunericul acesta micul oraş mi s—a părut distrus ca şi Pompeiul. Şi aici, lava şi cenuşa acoperiseră tot şi nu mai vedeam decât ruine.

Cu toate acestea, mi s—a părut uimitor că vila lui Pomponiatus era încă în picioare, despărţită de restul oraşului de un şuvoi mare de lavă întărită care o cruţase. Eram convins că proprietatea fusese evacuată când, pătrunzând în curtea interioară, am dat nas în nas cu stăpânul locurilor. Ca să se apere de pietre, Pomponiatus îşi prinsese o pernă de craniul pleşuv, ceea ce mă făcu să zâmbesc, deşi nu era momentul să fac vreo glumă.

—Ce mai căutaţi aici? am strigat eu, recăpătându—mi gravitatea. Eram convins că toată lumea a plecat în larg, pe corabia unchiului meu...

—Din păcate, furia valurilor ne—a împiedicat. Căci fără Caius la comandă, căpitanul n—a vrut să pornească pe mare. Nu vreau să te sperii, tinere Plinius, dar unchiul tău şi—a suprasolicitat puterile. A respirat prea multe gaze toxice. Ii este foarte rău...

Cu neliniştea în inimă, m—am lăsat condus în camera în care se odihnea amiralul. întins pe un pat, alb ca varul, tatăl meu adoptiv respira cu mare greutate. L—am apucat de mâini. O clipă păru să mă recunoască.

—Ah! Fiule..., murmură el.

Apoi, din nou, horcăitul lui chinuit umplu camera.

N—am părăsit toată noaptea căpătâiul acestui om pe care—l iubeam mai mult decât pe oricine. In repetate rânduri, a cerut de băut. In lumina palidă a dimineţii care se căznea să străpungă draperiile îmbibate de cenuşă, mi—am dat seama că figura lui căpătase rigiditatea pietrei. Trăsăturile lui erau împăcate.

Pliniu cel Bătrân murise.

Am rămas trei zile la Stabiae în timp ce, încetul cu încetul, furia naturii se potolea. Ploaia de pietre şi cenuşă încetă, flăcările din vârful vulcanului se stinseră. Doar fumul vărsat de craterul zdrobit avea să vălătucească săptămâni întregi.

În jurul muntelui blestemat, totul era pustiu. Câţi muriseră? Mii şi mii — mai mult decât vom putea socoti vreodată, fiindcă cei mai mulţi erau îngropaţi sub metri de cenuşă sau lavă întărită.

Mi—am adunat toată energia ca să—i ajut pe supravieţuitorii care nu izbutiseră să fugă. La sfârşitul celei de—a treia zile, flota de la Misenum a putut, în sfârşit, să iasă în larg — marea se liniştise. La bordul unei trireme imperiale, trupul unchiului meu a fost repatriat la Roma, drumurile nefiind încă sigure.

Împăratul Traian a poruncit organizarea de funeralii grandioase pentru amiralul său. Şi apoi, încetul cu încetul, catastrofa a fost uitată.

Aveam să mă înapoiez la locul erupţiei abia în primăvara următoare, ca să iau note pentru o lucrare în care să povestesc cele trei zile de spaimă[94]. Sub cerul limpede, Vezuviul era din nou un simplu con de pământ aproape negru. Pe câteva mile de jur—împrejur, o mare de lavă încremenită acoperea ceea ce, cu puţin timp în urmă, fusese o moşie veselă, plantată cu viţă—de—vie şi măslini. De sub această crustă ieşeau ruine răzleţe ale clădirilor din Stabiae şi Herculanum...

Mult timp, călărind la pas, am căutat urmele Pompeiului. N—am găsit nici una. Oraşul fusese ras de pe faţa pământului, ca şi cum n—ar fi existat nicicând[95].

XII.UN SOLDAT CREŞTIN

Martiriul Sfântului Sebastian (303)

În seara întunecoasă, umbrele se strecoară fugare şi tăcute. Toate au chipurile ascunse sub glugi. De aceea e greu să—ţi dai seama dacă sunt bărbaţi sau femei, tineri sau bătrâni, meşteşugari nevoiaşi sau negustori avuţi...

În orice caz, fiecare din umbrele acestea pare foarte grăbită şi deloc dornică să iasă în evidenţă. Oamenii se strecoară pe lângă ziduri, se înghesuie pe sub porticuri sau în colţurile clădirilor, ori se întorc la fiecare zece paşi ca să se încredinţeze că nu sunt urmăriţi. Atunci, sub marginea glugii, sclipesc fugar priviri îngrijorate.

Unde merg toţi aceşti oameni, la ora la care prăvăliile au tras obloanele de lemn, la ora aceasta târzie când nu mai întâlneşti decât tâlharii care jinduiesc după vreo lovitură mârşavă şi câteva patrule rare de soldaţi? Aici casele sunt joase şi străduţele înguste. Suntem departe de centrul glorios al Romei, departe de Palatin, de Colosseum, de somptuoasele grădini ale lui Cezar întinse de—a lungul Tibrului. Acesta este cartierul porţii Caelius, unde se află cazarma gladiatorilor. Un cartier populat care, odinioară, a ars în întregime în incendiul gigantic care a mistuit două treimi din capitala imperială.

Cine dăduse foc? Creştinii, susţinuse gura lumii. Ceea ce a dus, cu instigarea împăratului Nero, la primul val de pedepse numite iute persecuţii — mii de nevinovaţi azvârliţi leilor de circ, sub simplul pretext al apartenenţei lor la o religie nouă şi neînţeleasă... Pe seama căreia se spuneau cele mai cumplite grozăvii: consumul de carne umană, sacrificii umane şi alte stupizenii.

Dar siluetele grăbite care păşesc pe pavaj în umbrele serii n—or să înghită niciodată asemenea

---

94 Pliniu cel tânăr a făcut într—adevăr o relatare amănunţită despre erupţia Vezuviului. Povestea pe care aţi citit—o se inspiră în mare parte din observaţiile sale (n.ed.).

95 Este adevărat eă, în tot Evul Mediu, până şi numele oraşului a fost uitat. Redescoperirea Pompeiului, datorită primelor săpături, a avut loc abia în secolul al XVII—lea (n.ed.).

scorneli. Vânjosul tâmplar Horatius Nerva, fragila slujnică Octavia ori tânărul Corvinus ştiu că primii creştini ai acestei epoci depărtate sunt nevinovaţi. Că religia asta este aducătoare doar de pace şi iubire, şi că răspunzător de incendierea Romei a fost, se pare, însuşi Nero, în nebunia lui.

Cum pot fi atât de siguri? Pentru că sunt toţi creştini!

Nerva ajunge primul la o uşă ascunsă sub un portic, în cadrul căreia sclipeşte lumina liniştitoare a unei torţe.

—Veniţi, fraţilor, veniţi, şuşoteşte o voce.

Uşa se deschide mai larg. Un bărbat bărbos, îmbrăcat într—o etolă albă largă, din lână, se dă la o parte ca să—l lase să intre pe tâmplar, urmat de Octavia, Corvinus, apoi de alţii, precum maistrul fierar Marsala, bătrâna Pomponia sau Rollo — gladiatorul etiopian —, toţi cei pe care i—am văzut strecurându—se pe străduţele pustii ca să ajungă în locul acesta tainic de întâlnire.

Unii după alţii coboară acum spre ceea ce pare a fi inima pământului, prin tuneluri joase săpate în stâncă. Luminat de torţe rare prinse de pereţii *îmbrobonaţi* de umezeală, locul miroase a mucegai, pământ şi apă stătută.

Aici suntem în catacombe, subteranele săpate cu răbdare între canalele de scurgere, care le slujesc creştinilor atât de cimitir, cât şi de capelă. Aici se strâng, aici se ascund.

Căci persecuţiile au început iar. De data aceasta, împăratul Diocleţian, venit la putere în 284, este răspunzător de aceste cruzimi. Asta pentru că se pretinde a fi fiul lui Jupiter — aşadar, nu poate tolera existenţa unei religii care ameninţă dogma[96] oficială!

Semnalul de începere a noilor persecuţii a fost dat cu şase luni în urmă, la 23 februarie 303, în timpul serbării Terminaţiilor, care celebrează sfârşitul iernii. In ziua aceea, cete de tâlhari în solda împăratului au atacat şi incendiat biserica lui Nicomede, o capelă mică, ridicată în memoria unui martir.

Apoi totul s—a petrecut foarte repede. împăratul a iscălit sute de legi, interzicându—le creştinilor majoritatea meşteşugurilor, apoi a început vânarea lor.

Mulţimea de creştini sosiţi din tot cartierul se înghesuie acum într—o sală cu tavanul boltit, susţinut de arcade de lemn. Un altar sărăcăcios din cărămidă, pe care se înalţă o cruce, ocupă fundul sălii. Gravată neîndemânatic pe o placă de granit, se remarcă imaginea unui peşte[97] .

Credincioşii au îngenuncheat în jurul altarului, direct pe pământul noroios. Bătrânul în haină de lână albă întinde braţele. Numele lui este Simonide. Vine din Grecia, unde a propovăduit din oraş în oraş textul Evangheliilor care povestesc viaţa lui Iisus, profet crucificat odinioară de romani, dar ale cărui învăţături se întind fără oprire în întreaga lume.

—Ascultaţi cuvintele lui Iisus, fiul Dumnezeului unic, care Şi—a jertfit pentru noi viaţa pământească, începe preotul. El a spus: Cei care—şi vor părăsi toate bunurile vor avea viaţă veşnică. Fericite sunt inimile pure, căci Îl vor vedea pe Domnul...

Bătrânul se întrerupe. În fundul sălii, se stârneşte vâlvă, se aud paşi grăbiţi şi voci şoptite. A apărut un nou—venit, un bărbat înalt, care despică mulţimea cu paşi hotărâţi. Simonide are un gest de spaimă: între faldurile mantiei purpurii de pe umerii noului oaspete, luceşte bronzul unei platoşe. Un soldat aici?

Preotul lasă să—i scape un suspin de uşurare recunoscând numele care zboară din gură în gură.

—Sebastian! E Sebastian din Narbonne! Bărbatul numit astfel a ajuns în faţa altarului.

—Îmi pare rău să întrerup această ceremonie, Simonide. Dar am aflat de la unul de—ai noştri că aţi fost denunţaţi. Prefectul Manlius se îndreaptă încoace cu o cohortă întreagă. Fugiţi cât mai aveţi vreme!

Sebastian a vorbit cu voce tare. Toată lumea l—a auzit. Imediat se stârneşte panica. Nerva, Marsala, Corvinus, Octavia, toţi credincioşii se ridică în neorânduială, se îmbulzesc să ajungă la o deschizătură strâmtă săpată în peretele din spatele altarului. În mai puţin de un minut, sala e goală. Doar Simonide şovăie.

—Vii şi tu, Sebastian? Nu poţi risca să te laşi prins. Prezenţa ta ca ofiţer în armata romană ne este atât de folositoare!

---

96 Dogmă: credinţă (n.ed.).

97 Peştele: simbolul recunoştinţei creştinilor, provenit de la cuvântul grec care înseamnă peşte şi ale cărui iniţiale se traduc prin: Iisus Hristos Fiul Domnului Mântuitorul (n.ed.).

—Linişteşte—te, o să vă mai fiu de folos, rosteşte ofiţerul cu un zâmbet senin. Deocamdată fugi iute după credincioşii tăi.

Ofiţerul îl împinse pe preot în tunelul îngust care se adâncea în pământ. Apoi, încordându—şi muşchii, trase din răsputeri de altar. Fruntea i s—a acoperit de sudoare, venele îi palpită în relief albastru pe tâmple şi pe gât. Dar Sebastian este puternic, şi forţa lui este dublată de credinţă. Blocul grosolan de cărămizi alunecă pe pământ, se reazemă de perete. Gata, deschizătura din stâncă nu se mai vede, nimeni nu—i va putea urmări pe creştini.

Sebastian se ridică, şterge cu dosul mâinii sudoarea care—i udă chipul. încă zâmbeşte. E un bărbat înalt, cu faţa strălucind de o adevărată lumină interioară. Ochii lui sunt de un albastru pur, părul castaniu—deschis. Se zvoneşte că numeroase femei din nobilime ar fi vrut să—l ademenească în braţele lor. Dar pentru el nu contează decât credinţa şi ceea ce socoteşte că este destinul lui.

Sebastian din Narbonne îşi datorează porecla micului oraş din Gallia în care s—a născut. La şaptesprezece ani, s—a angajat în legiune, unde s—a evidenţiat rapid prin vitejia dovedită în luptele cu celţii. De aceea i s—a încredinţat comanda unei trupe de arcaşi marocani, mercenari temuţi. Cum a devenit creştin? E un mister.

Unii pretind că, într—o bătălie din Orient a fost cruţat de un duşman pers care l—ar fi putut ucide, adversarul său aruncându—şi sabia ca să declare: „Sunt creştin, nu ne este îngăduit să ucidem."

Poate e doar o legendă. Oricum, Sebastian a devenit ofiţer creştin. Sub împăratul de atunci, tolerantul Maximilan, nu era o problemă. Apoi a devenit împărat Diocleţian cu decretele lui, dintre care primul prevedea înlăturarea creştinilor din armată. Cu toate acestea, Sebastian, datorită înaltelor sale fapte de arme şi popularităţii de care se bucura, n—a fost izgonit imediat — deşi i s—a retras comanda trupei de arcaşi.

Prevăzător ar fi fost să părăsească Roma. Dimpotrivă, datorită poziţiei sale privilegiate, el a fost în măsură, vreme de câteva luni, să—şi înştiinţeze fraţii ori de câte ori îi ştia în primejdie. Ca în noaptea aceasta de august, în catacombele din cartierul Caelius.

Dar iată că paşi grei răsună în tuneluri, însoţiţi de ordine tunătoare şi de clinchete metalice. O hoardă de soldaţi năvăleşte în sală. Sunt vânjoşii mercenari germani, cu codiţe lungi şi mustăţi pleoştite, care adoiă divinităţile războinice şi printre care nu există riscul de a exista creştini. Sunt comandaţi de Manlius în persoană, prefectul gărzii, bărbat crud, devotat împăratului şi care—i urăşte de moarte pe adepţii noii religii.

—Nimeni! Iar au scăpat! urlă el.

Manlius schiţează un pas înapoi când îl vede pe Sebastian ieşind din umbra în care se ascunsese.

—Tu! Iarăşi tu! se înfurie prefectul. I—ai lăsat să scape pe prietenii tăi creştini! Ai trădat încă o dată încrederea împăratului. Tearestez. Puneţi mâna pe el!

Manlius bate prevăzător în retragere când Sebastian îşi scoate sabia din teacă. Dar o face doar ca s—o lase să cadă. Şi, în timp ce puzderia de mâini îl înşfacă, se mărgineşte să şoptească:

—Fă—ţi datoria, Manlius, dacă aşa crezi că e drept.

Mai târziu, în palatul împăratului...

Diocleţian se plimbă în sus şi—n jos, cu mâinile la spate. Mantia lui purpurie se târăşte pe jos. Este un bărbat scund, cu gât de taur, cu frunte joasă şi ten roşiatic. Are părul încâlcit, barba neagră periată cu grijă.

Îşi întrerupe du—te—vino—ul ca să se proţăpească în faţa prefectului gărzii pretoriene care, impasibil, aşteaptă dispoziţiile împăratului său.

—Manlius, l—ai arestat pe trădătorul Sebastian. Bine, foarte bine! Am tolerat prea multă vreme prezenţa lui în rândurile noastre. Dar acum intervine o problemă: ce să facem cu el? Un proces public? Sebastian este popular, şi nu e bine dacă facem vâlvă în jurul arestării lui. Să—l aruncăm la fiare? Riscăm o revoltă... Spune—mi ce să fac, Manlius. Spune—mi!

—Mai e o soluţie. Cezar Augustus, mormăie prefectul. Să ne descotorosim de creştinul acesta rapid şi discret.

—Ai dreptate, ca întotdeauna, ai dreptate, credinciosul meu Manlius. Atunci iată ordinele mele. Trebuie

să se ivească zorii, nu—i aşa? Aleargă să—l scoţi pe Sebastian din temniţă şi, având grijă să nu te vadă nimeni, du—l sub pază strictă departe de Roma. Acolo ai mână liberă să acţionezi cum crezi de cuviinţă spre binele imperiului.

Împăratul îl alungă pe Manlius cu un gest. Şi acesta, aranjându—şi coiful, se îndepărtează cu paşi mari, în vreme ce pelerina neagră fâlfâie în urma lui, ca o aripă de corb.

Un şir lung de bărbaţi înarmaţi înaintează pe câmpie. Soarele abia s—a înălţat deasupra dealurilor. Razele lui de aur pur inundă cu lumină limpede pajiştile în pantă, câmpurile cultivate, tufele înroşite de vară. Se vesteşte o zi frumoasă, foarte frumoasă. In scurt timp, va fi înăbuşitor de cald.

Aurite şi ele de lumină, meterezele cetăţii imperiale şi numeroasele cupole ale palatelor şi templelor sunt încă vizibile în spatele oamenilor. Toţi sunt soldaţi. Trupa este alcătuită pe jumătate din mercenarii germani care în ajun scotocisem zadarnic catacombele. Cealaltă jumătate este formată din războinici cu înfăţişare feroce, care merg cu torsul gol şi poartă pe cap coifuri înalte din piele. Braţul stâng este protejat de o teacă din zale fine; o tolbă lucrată frumos în stil oriental le atârnă de umăr: sunt vestiţii arcaşi marocani pe care—i comanda Sebastian nu cu mult timp în urmă.

Ofiţerului creştin i—au fost confiscate platoşa şi echipamentul. E îmbrăcat cu o simplă tunică din lână maro, mâinile şi gleznele sunt încătuşate. Cu toate acestea, merge atât de liniştit de parcă ar face o plimbare de plăcere. Şi glăsuieşte astfel:

—Auziţi păsările? Cântă foarte vesel azi. Sau:

—Aţi observat ce de roade au dat măslinii anul acesta?

Când un german obosit se împiedică lângă el, îl prinde de braţ şi—i spune calm:

—Hai, prietene, curaj, în curând ajungem la capătul drumului. Manlius, care conduce cohorta, a auzit. Scos din fire, porunceşte
trupei să se oprească şi urlă:

—Legaţi câinele acesta de trunchiul copacului de acolo! Arcaşi, pregătiţi—vă!

Sebastian nu schiţează nici un gest de apărare când trei germani îl înşfacă, îl reazemă cu spatele de trunchiul aspru al unui smochin, îi leagă trupul şi membrele cu funii groase. Dimpotrivă, zâmbeşte:

—În timp ce văpregătiţi, prieteni, lăsaţi—mă să vă povestesc cea mai frumoasă poveste: aceea a naşterii Mântuitorului nostru... In ziua aceea, Iosif, tâmplar modest dintr—un orăşel al Palestinei, ridică ochii spre bolta cerului. Văzu că totul era neclintit şi tăcut. O lumină strălucitoare sclipea acolo, chiar deasupra unui staul prăpădit. Atunci toţi păstorii şi ţăranii din ţinut s—au îndreptat spre...

—Taci! răcneşte Manlius cu chipul înroşit de furie. Ce mai aşteptaţi ca să faceţi vorbăria asta să înceteze? Trageţi!

Arcașii, care s—au aliniat bombănind la douăzeci de paşi de Sebastian, şovăie vizibil. Se sfătuiesc din priviri, mormăie în limba lor guturală. Li se ordonă să—şi execute fostul şef, un roman care a fost întotdeauna bun cu ei.

Sebastian profită de acest scurt răgaz pentru a—şi continua povestirea.

—Şi la miezul nopţii, în staulul acesta, s—a născut Regele—Regilor. Atunci, venind din înaltul cerurilor, a răsunat o voce maiestuoasă, rostind cuvintele acestea: Pace pe pământ oamenilor de bunăvoinţă...

Manlius şi—a ieşit din minţi.

—Omorâţi—l numaidecât pe creştinul acesta! urlă el. Dacă nu vă supuneţi, câini ai deşertului, voi veţi fi executaţi!

Abia atunci pornesc săgeţile, lipsite de putere. Unele se înfig în trunchiul copacului, alta îl atinge pe Sebastian în umăr, alta îi juleşte coasta dreaptă, a treia i s—a înfipt în coapsă. Dar nici una din rănile acestea nu este adâncă. Şi condamnatul, cu ochii ridicaţi spre cer, nici n—a tresărit. Şopteşte:

—Duhul fierbinte al Domnului îţi va risipi faptele şi cuvintele, Manlius.

—Cutezi încă să—l pomeneşti pe zeul tău? scrâşneşte prefectul. Atunci de ce nu—ţi vine în ajutor? Adevărul este că te temi de moarte.

—Mă tem pentru tine, frate. Pentru că nici puterea ta, nici spada nu te vor putea apăra de dreptatea Domnului...

Un sughiţ retează vorba martirului. O nouă săgeată şuieră, i se înfige în mijlocul pieptului. Dar n—a fost trasă de un arcaş. însuşi Manlius a smuls arcul din mâna unui marocan. Şi a tras, de la mai puţin

de trei paşi.
—Dumnezeu să—ţi ierte violenţa, Manlius! murmura. Sebastian.

Apoi închide ochii şi capul îi cade pe umăr. Sebastian din Narbonne a murit fără nici un suspin.

Dar creştinismul va cuprinde Roma.

XIII.PRIMUL ÎMPĂRAT CREŞTIN

Triumful lui Constantin (312)

În crepusculul violet al acestei zilei de 27 octombrie un bărbat stă pe un scaun, în faţa unui cort de campanie. Sub ochii lui se întind zidurile Romei, cetatea milenara, iluminate de purpura ultimelor luciri ale apusului.

Bărbatul îşi şterge fruntea cu mâna. Ochii lui limpezi lasă să i se citească uşor sentimentele: un amestec de vise şi griji. Numele lui este Valerius Flavius Constantin. General al armatelor din Orient, prim—consul, el şi—a învins pe rând toţi rivalii care i—au stat împotrivă pe drumul către glorie.

În acest an 312, Constantin este în vârstă de treizeci şi unu de ani. Nu este prea înalt, are ochii albaştri şi părul negru, care începe deja să încărunţească. Gusturile lui sunt simple, după modelul altui mare general mort cu patru veacuri în urmă, pe care n—a încetat niciodată să—l admire şi ale cărui scrieri le studiază fără să se sature: Iulius Cezar. Ca şi Cezar, Constantin poartă o platoşă de bronz, şi nu de aur, împărtăşeşte viaţa de tabără a trupelor sale, dormind pe o saltea de paie, mâncând aceleaşi raţii cu soldaţii, pe bază de turte de grâu şi cărnuri uscate.

Simplitatea aceasta nu dăunează nicidecum ambiţiilor sale — încă o trăsătură împrumutată de la Cezar. Constantin tocmai l—a învins pe împăratul Sever, care a domnit numai un an. Ca să se aşeze pe tron, mai trebuie să—l înfrângă pe ultimul pretendent, Maxentius.

Spre deosebire de Constantin, care are origini modeste (s—a angajat la şaptesprezece ani şi şi—a făcut întreaga carieră în armată), Maxentius nu este un adevărat războinic. Este un nobil corupt, care delapidează banii imperiului.

Doar că Maxentius s—a retras în spatele zidurilor solide ale Romei, cu o sută de mii de soldaţi. El, Constantin, care a venit din Orient în marş forţat, are doar patruzeci de mii de legionari sub ordinele lui.

Ce uşor i—ar fi totuşi să pătrundă în oraş, în sunetul triumfal al trâmbiţelor şi al tobelor! Dar cum s—o facă fără să pricinuiască pierderi prea grele armatei sale?

Auzind paşi în spatele lui, consulul se trezeşte din visare. E Flavinius, cel mai valoros general al său. Într—o zi. Constantin îl întrebase:
—Tu crezi în împăratul acela creştin care vrea să aducă pacea şi egalitatea pe pământ?

Flavinius răspunsese:
—Iisus Hristos nu este un împărat. E doar un om, chiar dacă e fiul Domnului. Cât despre pace şi egalitate pe pământ, oamenii trebuie să le aducă...

Discursul acesta îl făcuse pe Constantin să—l bănuiască pe Flavinius că este creştin. Dar, cum era vorba de cel mai credincios tovarăş al său. nici nu se punea problema să—l denunţe sau să se despartă de el. De altfel, de la moartea împăratului Diocleţian, persecuţiile încetaseră, puţin câte puţin. Şi chiar dacă creştinilor nu li se înapoiaseră drepturile de cetăţeni, măcar erau lăsaţi în pace...
—Te văd foarte îngrijorat, Yalerius Flavius, murmură generalul, aşezându—se fără fasoane lângă

consulul său. Tetemi de bătălia care se anunţă?
—Nu mă tem deloc. Mă gândesc doar la cei care vor muri. Spune—mi, Flavinius, dacă aş cere Dumnezeului creştinilor să—mi acorde victoria, ar binevoi să mă asculte?

Lui Constantin i se pare că surprinde un surâs ironic pe chipul bărbos al generalului.
—Nu obţii nimic fără să dai ceva în schimb, nu ştii? Ar trebui să oferi şi tu ceva acestui zeu.

Constantin clatină din cap, apoi se retrage în cort. Simte nevoia să chibzuiască.

Consulul acela care râvneşte tronul nu este un om nemaipomenit de pios. Ca toţi concetăţenii lui, aduce regulat jertfe zeilor, mai mult pentru a respecta obiceiurile decât pentru că ar avea o mare credinţă în Jupiter şi în ceilalţi zei ai Romei.

În realitate, îl interesează de câtva timp religia aceasta ciudată, venită din Orient, care atrage an de an tot mai mulţi adepţi. Cuvintele lui Flavinius l—au tulburat. Ţinându—şi îndelung fruntea între mâini. Constantin se gândeşte, în vreme ce din tabăra întinsă pe câmpie se aud clinchete metalice. Legionarii lui, în majoritate bretoni voinici şi germani la fel de voinici, îşi ascut săbiile şi—şi întăresc scuturile. Când zorii unei zile pe care o ştie decisivă înroşesc câmpia tomnatică, hotărârea lui e luata.

Constantin iese în aerul proaspăt. Ridică braţele spre cer şi proclamă cu glas puternic:
—O! Dumnezeu al creştinilor! Dacă—mi dăruieşti victoria, îţi jur că voi acorda în întreg imperiul libertate deplină cultului adepţilor Tăi şi voi înălţa în toată Roma altare spre gloria Ta!

Câţiva ofiţeri, printre care şi Flavinius, scot capul, miraţi, prin deschizătura corturilor învecinate. Ce s—a întâmplat cu Constantin? Şeful lor ţine capul ridicat spre cer. Pe trăsături i se citeşte o uimire profundă.

Ofiţerii ridică şi ei privirea în sus, spre punctul pe care—l fixează Constantin. Dar nu zăresc nimic altceva decât nori care se îmbulzesc deasupra colinelor, în vântul rece al dimineţii. Ce—a putut să vadă acolo Constantin, şi ochii lor nu desluşesc?

Din nou vocea viitorului împărat tună:
—Fiecare soldat să—şi picteze pe scut crucea lui Iisus.

Ofiţerii transmit ordinul, şi întreaga armată se supune. Cu uluire neîncrezătoare la mercenarii de diferite credinţe, cu mândrie tainică la puţinii creştini care slujesc în legiuni.

Ofiţerii se mulţumesc să ridice din umeri pe la spatele şefului lor. Dar nu mai e timp de întrebări. Constantin a poruncit trupelor să mărşăluiască spre locul pe care l—a ales pentru bătălie: Saxa—Rubra, un târguşor situat la vreo douăzeci de kilometri de nordul Romei, pe malurile Tibrului.

Încrezător în superioritatea numerică a armatei sale, Maxentius şi—a trimis cavaleria să—i iasă în întâmpinare lui Constantin: mai bine să—şi zdrobească adversarul în câmp deschis decât să rişte un asediu, s—a gândit el. Greşeală fatală...

Cavaleria grea a lui Maxentius este cu siguranţă impresionantă, apărată după moda orientală a părţilor, oamenii şi caii acoperiţi din cap până în picioare de platoşe grele din solzi de metal. Dar tocmai din această pricină este prea greoaie, prea puţin mobilă pentru cetele mici şi agile de bretoni şi de germani care izbutesc să evite atacurile şi se strecoară sub pântecele cailor ca să le reteze gleznele.

Cavalerii lui Maxentius, hărţuiţi de arcaşi şi infanterişti, rup rândurile pe la mijlocul după—amiezei. O parte fuge, lăsând în urmă mii de cadavre şi de răniţi înjunghiaţi care, îngreunaţi de armuri, se rostogolesc în apele roşii ale Tibrului. Printre morţi, între stâlpii podului Milvius, pe care a încercat zadarnic să—l treacă pentru a se înapoia la Roma, va fi descoperit trupul lui Maxentius, lovit cu infamie în spate.

În scara victoriei, Constantin, istovit, dar fericit, se găseşte în tovărăşia credinciosului său Flavinius.
—Ei bine, iată că am izbutit, murmură el.

Şi adaugă cu un amestec ciudat de respect şi ironic în glas:
—Spre cea mai mare glorie a lui Hristos.

Trăsăturile lui Flavinius se lungesc de uimire. Constantin îşi priveşte o clipă tovarăşul drept în ochi, apoi izbucneşte în râs:
—Hai, viteazul meu general, acum poţi să mărturiseşti, eşti creştin, nu—i aşa?
—Sunt, într—adevăr.
—Dar credeam că prima poruncă a religiei voastre este să nu ucizi!

Asprul general plecă ochii, încurcat; înainte de a răspunde, zăboveşte să deznoade şireturile

apărătoarelor de obraz ale coifului şi—şi trece mâna peste craniul pleşuv care luceşte de sudoare.
—Este adevărat. Dar Hristos a spus, de asemenea: „Cine trăieşte prin sabie va pieri prin sabie." Maxentius a poruncit uciderea multora dintre fraţii mei în arenă. Era necesar să piară. Iar tu îi vei lua locul, Cezar Augustus. Nimeni nu se va plânge, căci eşti un om bun şi drept.
—Dacă sunt aşa cum spui, atunci roagă—te la Dumnezeul tău să rămân astfel şi când fruntea îmi va fi încununată de lauri.

Generalul clatină din cap cu gravitate. Se pregăteşte să se răsucească pe călcâie, se răzgândeşte, se foieşte de pe un picior pe altul. Şovăie să formuleze întrebarea care—i stă pe buze. Până la urmă îndrăzneşte:
—Am şi eu o întrebare să—ţi pun, Constantin. Ce—ai văzut pe per azi—dimineaţă?

Chipul viitorului împărat fu cuprins de o beatitudine visătoare.
—O să—ţi spun ce—am văzut, Flavinius. În mijlocul norilor mi—a apărut o cruce uriaşă de aur, pe care erau gravate cuvintele acestea: *„In hoc signo vinces”*[98] . În clipa aceea am înţeles că Dumnezeul tău... că Dumnezeu mi—a vorbit şi că—mi va dărui victoria. Atunci am hotărât să lupt sub însemnele Lui.

Constantin aşteaptă până a doua zi dimineaţă pentru a pătrunde în Oraşul Etern, în fruntea trupelor sale şi sub aclamaţiile mulţimii, încălcând obiceiurile de până atunci, oamenii cei mai modeşti — mici meşteşugari, servitori, cerşetori, chiar şi numeroşi sclavi — stau în primele rânduri şi aplaudă mai tare decât ceilalţi. Fiindcă mulţi dintre ei sunt creştini. Şi deja se zvoneşte că Roma va avea, pentru prima dată în istorie, un împărat care le împărtăşeşte credinţa — un împărat creştin.

Constantin va şti să—şi ţină făgăduiala. A doua zi după încoronare, se duce la senat şi declară:
—Începând din această zi, toţi cetăţenii Romei vor beneficia de libertate deplină de cult, inclusiv adepţii religiei creştine!

Fiindcă noul împărat, diplomat încercat, nu vrea să—i ridice pe creştini şi pe jupiterieni unii împotriva celorlalţi.

De atunci, creştinii au trăit în pace în tot imperiul. La Roma, biserici din ce în ce mai numeroase au luat locul templelor. Constantin a poruncit chiar interzicerea definitivă a luptelor de gladiatori, contrare primei porunci a Domnului: „Să nu ucizi." În scurtă vreme, nu i s—a mai spus decât Constantin cel Mare. Domnia lui a durat peste treizeci de ani. Desigur, au mai fost războaie.

Dar, în ochii istoriei, Constantin va fi întotdeauna considerat ultimul mare împărat al Romei.

XIV.BĂTĂLIA DE PE CÂMPIILE CATALAUNICE

„Ultimul Roman" îl înfruntă pe „Biciul lui Dumnezeu" (451)

Undeva la malul Dunării, un oraş zgomotos se întinde pe câmpie. Un oraş? Mai degrabă o tabără: colibe grosolane de lemn, corturi din piele, căruţe cu coviltir. Această caricatură de oraş este capitala războinică a lui Ruas, regele „popoarelor stepei", altfel zis hunii.

Într—un loc retras, la adăpostul unui ţarc, doi tineri se antrenează trăgând la ţintă, cu biciul, suliţa, praştia.

Aceşti tineri, în vârstă de cel mult douăzeci de ani, nu se aseamănă din nici un punct de vedere.

[98] *In* hoc *signo vinces:* „Sub semnul acesta vei învinge!” (limba latină) (n.ed.).

Unul are chipul lat şi turtit, fără nici un pic de frumuseţe, plete lungi, unsuroase, pielea arămie; poartă un coif din piele şi încălţări cu ţinte. Se arată agitat, surescitat, vorbeşte tare, râde zgomotos. Al doilea are tenul mai deschis, părul blond şi buclat; e un băiat chipeş, care poartă doar o tunică de in şi sandale romane. Pare calm, serios, aproape trufaş.

În clipa aceea, apucă o suliţă cu vârf de os, ocheşte, întinde braţul. Vârful se înfige în mijlocul unei roţi de căruţă.

—Nu—i rău, romanule! mârâie tovarăşul lui. Acum e rândul meu. Priveşte şi ia aminte.

Şi aruncă suliţa care se înfige fix în acelaşi loc în care nimerise suliţa adversarului, doborând—o din ţintă. Lansatorul izbucneşte în râs. Cel căruia i—a spus „roman" se mulţumeşte să zâmbească.

—Nu—i rău, hunule! M—ai sfătuit să învăţ? Hai să încercăm cu biciul acum!

Îl scoate pe al lui de la centură, iar fâşia de piele pocneşte în aer. Un păhărel aşezat în vârful unui ţăruş zboară şi se rostogoleşte. Hunul se strâmbă, smulge biciul din mâna romanului, trosneşte la rândul lui în direcţia unei flori galbene crescute în vârful palisadei. Dar s—a grăbit prea tare şi doar câteva petale plutesc în aer.

Hunul scoate o înjurătură guturală.

—Te vei descurca mai bine data viitoare, murmură romanul uşor ironic. Ţine minte, tu mi—ai spus să privesc şi să învăţ!

Cu biciul ridicat, hunul face câţiva paşi repezi în direcţia adversarului său. Parcă ar vrea să—l lovească. Dar se stăpâneşte şi izbucneşte în râs:

—Glumeşte, romanule, glumeşte cât mai ai timp! Vezi biciul acesta? Într—o zi va face lumea să tremure. Şi ziua aceea va veni când îi voi urma lui Ruas, când voi fi rege! Atunci toate popoarele care—mi vor sta în cale vor muşca ţărâna în faţa cailor mei. Alanii, goţii, saxonii...

Tânărul exaltat se opri o clipă înainte de a încheia, cu ochi scânteietori:

—Şi apoi va veni rândul fraţilor tăi romani!

Tânărul blond rămase impasibil. Cu cel mai mare calm, răspunse:

—În ziua aceea voi fi în faţa ta, Attila.

Glasul lui s—a auzit violent ca o lovitură de bici. Attila ridică din umeri, pufneşte. In mod vizibil, nu crede în ameninţările tovarăşului său roman... care este, de asemenea, prizonierul lui.

Prizonierul acesta se numeşte Aetius. Crescut într—o cazarmă, la hotarele răsăritene ale imperiului, Aetius a devenit unul dintre cei mai tineri ofiţeri ai armatei romane. Şi, dacă în ziua aceea el este oaspetele special al unei tabere barbare, asta se întâmplă, pur şi simplu, pentru că a fost desemnat ca ostatic în urma unor negocieri obscure între huni şiromanii de la Răsărit, care au făcut din Bizanţ[99] noua lor capitală, şi al cărei lux îl întrece pe cel al Romei.

De ce a căpătat Attila o adevărată simpatie, marcată, fireşte, de rivalitate, pentru acest duşman trufaş de vârsta lui? Este unul din misterele destinului. In orice caz, iată—i pe amândoi faţă—n faţă, măsurându—se din priviri. Ştiu amândoi că sunt de putere, inteligenţă şi vitejie egale. Ştiu, de asemenea, că următoarea lor înfruntare va avea loc pe un cu totul alt teren.

Într—adevăr, aceasta este ultima lor întrevedere prietenească.

În urma noilor acorduri de pace între romanii de la Răsărit şi huni, Aetius este numit fără întârziere şeful unei cavalerii de şaizeci de mii de mercenari huni! Părăseşte astfel tabăra lui Attila, în fruntea acestei hoarde imense de războinici de stepă care—i vor rămâne credincioşi chiar şi zece ani mai târziu, când pacea dintre Bizanţ şi Attila va fi ruptă. Şi când hunii se vor năpusti împotriva imensului Imperiu Roman.

Zece ani mai târzia, în Gallia romană...

Orleans rezista de cinci săptămâni când o primă breşă s—a deschis în zidul vestic. In vreme ce atacurile continue erau date împotriva celorlalte trei laturi ale zidului pătrat, un mic grup de barbari îndrăzneţi — dar nu aşa erau toţi? — săpase pe sub temelie. Apa din şanţul împrejmuitor se infiltrase în gropile săpate, ducând la năruirea fortificaţiilor.

99Bizanţ: astăzi. Istanbul (n.ed.).

—Barbarii! Barbarii! urlă o santinelă înainte de a se prăbuşi eu gâtul străpuns de o săgeată.

Strigătul acesta era zadarnic: atacatorii se îmbulzeau deja în cetate, risipindu—se pe străzi, prădând casele dintre care multe fuseseră deja pe jumătate incendiate de focul maşinilor de război care proiectau ghemotoace de paie sau cârpe aprinse.

Bineînţeles, cetăţenii se băteau cu mult curaj, în luptă corp la corp. Dar cum să rezişti acestor hoarde de războinici nemiloşi care, an după an, năvăleau în Gallia romană ca un roi de tăuni otrăvitori bâzâind în jurul unei turme paşnice?

La ei totul era înspăimântător. Chipurile plate, de culoarea aramei, mustăţile lungi, lăsate în jos, unse cu grăsime, coifurile zburlite acoperite de o coroană de blană de iac, obiceiul lor de a călări având bustul gol, de parcă s—ar fi crezut invulnerabili. Şi ţipetele cumplite pe care le scoteau când porneau la atac! Şi caii lor mici, negri, cu ochi nebuni, care păreau la fel de sălbatici ca ei! Şi felul în care trăgeau cu suliţa, care rareori îşi greşea ţinta! Şi săbiile lor curbate, tăioase ca briciul, care făceau capetele să zboare! Şi modul ingenios în care—şi capturau prizonierii cu plase aruncate din şaua calului!

Hotărât lucru, hunii păreau a fi nişte făpturi venite din infern. Fiindcă barbarii aceştia care, val după val, năvăleau într—o ţară încercată deja de două veacuri de invazii sporadice erau hunii. Din regatul lor, situat în câmpiile Pannoniei, se revărsau fără încetare asupra lumii, ca un fluviu inundat. Spre est, ajunseseră deja până în India; în vest, după ce—i cuceriseră pe germani şi—i izgoniseră pe vizigoţi, se răspândeau acum în Gallia, ucigând, violând, jefuind, incendiind totul în calc...

Şase sute de mii de călăreţi, se zice!

Deja Colmar, Strasbourg, Besancon, Toul, Arras, Reims căzuseră. Cu excepţia Luteţiei[100], cruţată, se zice, datorită rugăciunilor unei tinere călugăriţe numite Genevieve — un adevărat miracol! — nimeni nu părea să poată rezista în faţa hunilor şi a regelui lor, Attila, care fusese poreclit „Biciul lui Dumnezeu".

Nimic nu—l deosebea pe Attila de războinicii lui: îmbrăcat în piei de animale, cu torsul uns cu grăsime, cavaler nărăvaş, luptător neînvins, el călărea întotdeauna în fruntea hoardelor sale. Obişnuia să spună: „Pe unde trec caii mei nici iarba nu mai creşte."

Înconjurat de o trupă de cavaleri zgomotoşi, cu lăncile ridicate, Attila ajunsese deja la meterezele năruite şi se pregătea să pătrundă în inima cetăţii.

—Suntem pierduţi, murmură Flavius Gaşca, prefectul oraşului, care se baricadase în palatul lui cu câţiva bărbaţi încă teferi.

—Nu, Flavius! Priveşte!

Cel care—l strigase astfel era Corvinius, căpitanul gărzii. Gaşca alergă la fereastră, unde ajutorul său îi arăta ceva aplecat în afară.

În depărtare, pe câmpie, iluminate nefiresc de razele soarelui vioi de primăvara, sclipeau mii şi mii de căşti, scuturi şi platoşe. O armată întreagă care părea la fel de numeroasă ca aceea a lui Attila — dacă nu chiar mai numeroasă.

În vreme ce ultimii apărători, cu gurile căscate de uimire, nu—şi credeau ochilor şi se ciupeau de braţ în faţa acestei privelişti, armata salvatorilor umplea orizontul, înaintând direct către oraş.

—Aetius! şopti prefectul.

Aetius călărea în fruntea cavaleriei sale. Nu mai era adolescentul zvelt care, cu zece ani în urmă, era captiv în tabăra lui Attila. Aetius devenise un bărbat cu muşchi puternici, ai cărui ochi negri contrastau cu părul blond tuns scurt. Era echipat după obiceiul multor generaţii de generali romani de dinaintea lui: coif cu creastă, platoşă din bronz poleită cu aur, mantie lungă, purpurie, care flutura în vânt. Călărea pe un cal alb, cu harnaşament bogat. Ofiţerii lui agitau Vulturii imperiali şi, obicei mai recent, care data din epoca lui Constantin, câte un *labarum*[101] cu iniţialele şi crucea lui Hristos.

—Pe acolo, pe acolo şi pe acolo! ordonă Aetius, ridicând bastonul de comandant.

Arătase grupurile de cavaleri huni care se învârteau pe lângă zidurile cetăţii Orleans şi dintre care unii se regrupau deja pentru a face faţă acestui nou adversar.

Cavaleria lui Aetius se urni, despărţindu—se în mici cohorte de câte o sută de oameni.

100Luteţia: numele antic al Parisului (n.ed.).
101Labarum: stindard. În latină (n.ed.).

Spre deosebire de şeful lor, oamenii aceştia nu purtau platoşele grele din metal ale legiunilor de odinioară, ci haine de piele, piei de animale, coifuri împodobite cu coarne de bour. Şi armele lor preferate erau suliţa, praştia, sabia curbată. Una peste alta, se asemănau foarte mult cu duşmanii împotriva cărora se pregăteau să lupte.

Şi dintr—un motiv foarte bun: armata lui Aetius nu era alcătuită din romani, ci din barbari — sciţi, goţi, germani, *armoricani*, alani, franci... chiar şi huni! O armată disparată, angajată de ici—colo, de la hotarele imperiului, care a golit vistieria imperiului zdruncinat. Fiindcă Roma nu mai avea destui oameni pentru a—şi apăra teritoriul. Şi, ca să—i înfrunte pe barbari, nu exista altă soluţie decât să angajeze alţi barbari.

Trupele lansate de Aetius începuseră să sfârtece masele compacte de huni, aruncându—i din şa pe călăreţi, străpungând busturile goale, dând înapoi pentru a reveni numaidecât la atac.

Dezorientaţi, asediatorii au dat înapoi aproape imediat, în vreme ce hunii care pătrunseseră în oraş fugeau în dezordine peste dărâmăturile zidului prăbuşit, încercând să spargă încercuirea vrăjmaşă. De data aceasta, sălbaticii cuceritori aveau de înfruntat adversari de talia lor. Nu garnizoanele romane moleşite de traiul dulce, despre care se zicea că au cupele de vin mai grele decât săbiile, ci războinici care foloseau aceleaşi tactici ca ei şi care ştiau să se bată cu dârzenie.

Şi Aetius ştia să se bată. O dovedise împotriva perşilor, francilor, saxonilor... Cu câţiva ani în urmă, fusese numit general al cavaleriei romane de către tânărul împărat Yalentinian, refugiat la Ravenna[102], despre care se zicea că este incapabil să guverneze. Când hunii năvăliseră în Gallia romană, Aetius se alia în nordul Germaniei. înştiinţat de un trimis al împăratului, el strânsese într—un timp record şaizeci de legiuni. Şi, străbătând o bună bucată din Europa de la nord spre sud, în marş forţat, le ieşise hunilor în întâmpinare.

Generalul aştepta de multă vreme clipa aceasta. Şi iată că sosise!

Aetius îngustă ochii. Acolo, cavalerul acela, căruia nici măcar depărtarea nu—i ascundea prestanţa şi talia înaltă, nu este cumva...?

Spre mirarea ofiţerilor săi, Aetius, dând pinteni calului, ţâşni în galopul armăsarului său alb. Ceilalţi l—au auzit urlând:

—Attila! Ţi—am spus că într—o zi mă vei întâlni din nou!

Dar adversarul lui era prea departe. După un galop nebunesc, generalul se resemna să tragă de hăţurile calului înspumat. Animalul pufni, se cabră. În capătul câmpiei, cel în care Aetius îl recunoscuse pe însuşi Attila se retrăgea în trap întins. Şi toată armata hunilor o dată cu el. În scurt timp, în lumina portocalie a serii la orizont se mai zări doar un nor gros de praf ridicat de puzderia de copite.

—Nu vei merge departe, ştiu, murmură ca pentru el Aetius. O să mă aştepţi după dealurile acelea, crezând că voi porni imediat în urmărirea ta, ca să intru drept în capcana pe care mi—o pregăteşti. Mă subestimezi... Sau ai uitat jocurile noastre de pe vremuri?

Generalul schiţă un zâmbet lipsit de bucurie. Ofiţerii îl ajunseseră din urmă, la fel regii barbari care serveau sub comanda lui. Teodoric cel iute la mânie, conducătorul vizigoţilor, veni chiar lângă Aetius. La fel ca majoritatea războinicilor săi, era un uriaş ale cărui plete blonde, împletite în două cozi, îi fluturau pe spate împreună cu panaşul atunci când călărea.

—Ce mai aşteptăm? vocifera Teodoric agitându—şi sabia grea de bronz pe care un roman al vremurilor acelea abia ar fi izbutit s—o ridice. Trebuie să—i urmărim!

—Încet, maiestate. Ce tace Attila în clipa asta? îşi aşază cavaleria după dealurile de acolo. Şi în spatele cavaleriei îşi adună carele într—o barieră neîntreruptă. Dacă atacăm în masă, riscăm să ne frângem avântul în apărarea lui. Aşa că să—i lăsăm pe. huni să ne aştepte. Când vor constata că nu ne mişcăm, se vor îndrepta spre nord. Vor continua să prade, risipindu—şi trupele. E mai înţelept să—i urmărim de la distanţă şi să nu atacăm decât atunci când toate şansele vor fi de partea noastră.

Aetius surprinse o lucire de admiraţie în ochii albaştri ai lui Teodoric; apoi trase de hăţuri şi se înapoie la Orleans.

Hunii s—au comportat exact cum prevăzuse Aetius. S—au îndreptat către nord—est, au trecut Sena şi, sătui de război, au asediat oraşul Chalons. Oraşul rezistă. Cetele lui Attila se împrăştiară

102De un veac împăraţii romani de anus stăteau tot mai mult la Ravenna, oraş situat pe ţărmul Adriaticii, mai puţin expus decât Roma (n.ed.).

grupuri—grupuleţe în această regiune plină de culturi numită Câmpiile Catalaunice[103]. Era momentul aşteptat de Aetius.

Abia se iviseră zorii. În cele patru puncte cardinale, orizontul era umbrit de brumă. O linişte neobişnuită plutea asupra lumii. Aetius ordonase să se înfăşoare în cârpe copitele cailor din avangardă. Undeva înaintea lui se întindea imensa tabără a hunilor. Atât de aproape că se puteau auzi zgomotele baroaselor, care izbeau lamele săbiilor, şi cântecele de beţie.

Generalul ridică braţul. Ziua care se căznea să se desprindă de noapte avea să fie grea. Pe cele câteva pogoane de pământ galez înecat în brumă urma să se joace soarta întregului Imperiu Roman. Şi el; Aetius, trebuia să arunce zarurile. Coborî braţul, norul cristalin al răsuflării sale se condensa în faţa gurii. Apoi huruitul surd al cailor umplu atmosfera umedă de toamnă.

Generalul luase conducerea aripii drepte, cu credincioşii lui huni. Încredinţase aripa stângă lui Teodoric şi vizigoţilor. Centrul era ţinut de legiunile din Ravenna, francii şi alanii, precum şi de alte câteva armate de mercenari, care formau o linie discontinuă. Era o tactică îndelung chibzuită.

Deşteptaţi de tunetul atacului, hunii se năpustiră în dezordine drept în faţă şi străpunseră fără greutate pântecele moale al armatei lui Aetius. Siguri pe o victorie care, pentru ei, era firească, din moment ce nu fuseseră niciodată învinşi, hunii îşi dădură seama prea târziu că erau prinşi în menghină între cavaleria lui Teodoric şi cea a lui Aetius.

Ciocnirea a fost gigantică şi, în mijlocul ceţurilor care se risipeau sub primele raze ale soarelui, câmpia paşnică răsună ceasuri întregi de zarva armelor, de nechezatul cailor înnebuniţi, de horcăitul muribunzilor, de ţipetele răniţilor.

Când astrul zilei ajunsese sus pe cer, bătălia continua înverşunată. Când umbrele violet ale serii îşi întinseră braţele peste pământ, lupta încă nu se sfârşise. Când noaptea acoperi cu mantia ei sărăcăcioasă râurile de sânge care şerpuiau peste tot, încleştarea nu slăbise.

După ciocnirea grupurilor compacte de cavalerie, armatele potrivnice se amestecaseră, întrepătrunzându—se cu duritate. Oamenii se băteau pe jos, corp la corp, în dueluri, sabie cu pumnal, lance frântă eu bolovani, cu mâinile goale. Cea mai mică potecă, cel mai mic hop, cel mai subţire pârâu serveau de teren de luptă.

Hunii pierduseră prima confruntare, întotdeauna decisivă; acum dădeau înapoi, lăsând în urmă mai mulţi morţi decât trupele lui Aetius. Ridicat pe calul lui, generalul urmărea desfăşurarea luptei în teren şi dădea ordinele necesare. In mai multe rânduri, urlă peste hărmălaie:

—Unde eşti, Attila? Vino la mine! Avem dejucat o ultimă partidă. Dar n—a izbutit nici măcar o dată să—şi repereze adversarul. O singură dată i—a auzit glasul hârâit, uşor de recunoscut, care striga din depărtare:

—La Roma, Aetius! Ne vedem la Roma!

Şi râsul sarcastic al lui Attila se înălţă deasupra furtunii de oţel. Apoi o nouă învolburare a bătăliei stinse ecourile. În toiul nopţii.

Teodoric îşi trase cavalerii într—o vale închisă, unde se refugiaseră resturile armatei hune.

—Îl voi urmări dacă e nevoie până la Dunăre sau până în stepele Mongoliei! striga regele vizigoţilor.

Au fost ultimele cuvinte pe care le—a auzit Aetius de la aliatul său. Ceva mai târziu, trupul lui Teodoric a fost descoperit, străpuns de douăzeci de lovituri, în mijlocul mai multor sute de soldaţi căzuţi într—o ambuscadă.

În depărtare, se înălţa un cerc de flăcări. Erau căruţele lui Attila, cărora le dăduse foc ca să—şi apere spatele.

—Atacăm? Întrebă Arcadius, principalul locotenent al lui Aetius. Şi de data aceasta generalul se dovedi prevăzător.

—Trupele noastre sunt epuizate. De ce să riscăm noi morţi când am câştigat bătălia? Mai vedem mâine dimineaţă.

Dar a doua zi dimineaţă, când un soare palid se hotărî să împrăştie ceaţa, tabăra lui Attila era pustie. La adăpostul nopţii, hunii plecaseră. Pe câmpiile înroşite se înşirau mii şi mii de trupuri înlănţuite,

---

103Câmpiile Catalaunice: astăzi. Champagne (n.ed.).

deasupra cărora se roteau deja primii corbi.

Câmpiile Catalaunice au fost locul celei mai mari bătălii din întreaga Antichitate. Se spune că la luptă au luat parte un milion de oameni şi că trei sute de mii de soldaţi şi—au găsit moartea.

Cu toate acestea, generalul Aetius a câştigat partida: a salvat imperiul. Şi—a câştigat, de asemenea, porecla de „Ultimul Roman". Poreclă corectă şi totodată ironică, dacă ne amintim că armata glorioasă pe care o comanda era alcătuită în cea mai mare parte din barbari.

În plus, în anul următor Attila s—a întors, în fruntea unor trupe noi, la fel de însetate de cuceriri. Cu toate acestea, cruţă Roma, de care se legase printr—un nou şi efemer tratat. Astfel, Attila şi Aetius n—au avut niciodată prilejul să—şi termine jocul. Fiindcă Attila a murit în 453, înjunghiat de propria soţie, Ildiko, căreia romanii îi spuneau Hildegard.

Cât despre Aetius, acesta a fost asasinat un an mai târziu de către împăratul Valentinian, care nu mai putea suporta adularea pe care o manifestau romanii faţă de învingătorul lui Attila.

În vremurile acelea îndepărtate aşa mergeau lucrurile.